

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYE’DE TARİH DERS
KİTAPLARINDA TÜRKİYE
SELÇUKLULARI TARİHİNİN ÖĞRETİMİ**

Mustafa AKSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ŞUBAT-2016**

**T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**TÜRKİYEDE TARİH DERS KİTAPLARINDA
TÜRKİYE SELÇUKLULARI TARİHİNİN
ÖĞRETİMİ**

**DANIŞMAN: Doç. Dr. Mehmet Suat BAL
JÜRİ : Doç. Dr. Hamza ALTIN
JÜRİ : Prof. Dr. Memet YETİŞGİN**

Mustafa AKSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**KAHRAMANMARAŞ
ŞUBAT– 2016**

T.C.
KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

**TÜRKİYEDE TARİH DERS KİTAPLARINDA TÜRKİYE
SELÇUKLULARI TARİHİNİN ÖĞRETİMİ**

Mustafa AKSOY

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Kod No:

Bu Tez .../.../2016 Tarihinde Aşağıdaki Jüri Üyeleri Tarafından
Oy Birliği ile Kabul Edilmiştir.

Doç. Dr. Mehmet Suat BAL
BAŞKAN

Doç. Dr. Hamza ALTIN
ÜYE

Prof. Dr. Memet YETİŞGİN
ÜYE

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Doç. Dr. Abdullah SOYSAL
Enstitü Müdürü

Not: Bu tezde kullanılan özgün ve başka kaynaktan yapılan bildirişlerin, çizelge, şekil ve fotoğrafların kaynak gösterilmeden kullanımı, 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunundaki hükümlere tabidir.

KAHRAMANMARAŞ SÜTÇÜ İMAM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI

ÖZET

YÜKSEK LİSANS TEZİ

**TÜRKİYEDE TARİH DERS KİTAPLARINDA TÜRKİYE
SELÇUKLULARI TARİHİNİN ÖĞRETİMİ**

Mustafa AKSOY

Danışman : Doç. Dr. M. Suat BAL

Yıl : 2016, Sayfa: 53+IV

Jüri : Doç. Dr. M. Suat BAL (Başkan)
: Doç. Dr. Hamza ALTIN (Üye)
: Prof. Dr. Memet YETİŞGİN (Üye)

Türkiye’de ders kitapları, genel eğitimin ve politikalarının uygulanması açısından önemli bir yere sahiptir. Bütün devletlerde olduğu gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde de siyasi düşünce ve politikaların vatandaşlara yansıtılmasında ders kitaplarının önemli bir yeri vardır. Sosyal bilimlerden olan Tarih dersi de bu düşüncelerin nesillere ve halka aktarılmasında önemli bir yere sahiptir. Bu nedenle tarih ders kitaplarının ve tarih öğretiminin, nesillerin yetişmesinde ve toplumların şekillenmesinde önemli bir yeri vardır.

Osmanlı Devleti’nde Meşrutiyet dönemi ve sonrasında siyasal iktidarın düşünce ve fikirlerinin etkisi ile “Osmanlıcılık” ve hanedan merkezli olan tarih anlayışı, Cumhuriyet dönemiyle birlikte günümüze kadar milli, bilimsel, laik ve çağdaş bir anlayışa dönüşmüştür.

Bu çalışmada, Türkiye’de Meşrutiyet’ten günümüze tarih ders kitaplarında tarih öğretiminin nasıl olduğu, tarih programını etkileyen sebeplerin neler olabileceği, iktidar politikalarının eğitime ve tarih öğretimine etkilerinin neler olduğu üzerinde durulmuştur.

Tarih Bilimi, Tarih Öğretimi ve Ders kitapları, Türkiye’de Tarih Ders kitaplarında Türkiye Selçuklularının Öğretimi konularında ana başlıklara yer verilmiştir.

Türkiye’de tarih ders kitaplarında Türkiye Selçukluları tarihine hangi sınıflarda, hangi oranlarda yer verildiği üzerinde durulmuştur. Cumhuriyet dönemiyle birlikte yeni ve modern bir devlet oluşturma gayretlerinde eğitimin önemli olduğu kadar, yerleştirilmesi düşünülen ilke ve değerlerin tatbikinde tarih dersi ve kitapları da çok önemlidir. Bu çerçevede iktidarı elinde bulunduran siyasal güçler tarih öğretimi ve müfredatlarının üzerinde önemle durmuşlardır.

Ayrıca tarihin öğretilirken tarih programlarında dönemin ve iktidarların görüş ve ideolojilerinin etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Osmanlıda meşrutiyetle başlayan milliyetçi ve Türkçü anlayış tarih ders programlarında değişikliğe sebep olmuştur. Cumhuriyetin ilk yıllarında tarih ders kitaplarındaki tek düze anlatımın ilerleyen yıllarda haritalar ve görsellerle zenginleştirildiğine rastlanılmıştır. Türkiye Selçukluları tarihine de tarih öğretimindeki değişikliklere paralel olarak tarih ders kitaplarında yer verilmiştir.

Ahtar Kelimeler: Türkiye Selçuklular Tarihi, Tarih Programları, Ders Kitapları, Meşrutiyet Dönemi, Cumhuriyet Dönemi, Milli Tarih.

KAHRAMANMARAŞ SÜTCÜ İMAM UNIVERSITY
INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES
DEPARTMENT OF PUBLIC ADMINISTRATION

ABSTRACT

MA THESIS

**TEACHING OF THE HISTORY OF THE SELJUK FROM
CONSTITUTIONAL MONARCHY TO PRESENT IN THE
SECONDARY SCHOOL HISTORY TEXTBOOKS**

Mustafa AKSOY

Supervisor : Assoc. Prof. Dr. M. Suat BAL

Year : 2016 Page: 53+IV

Jury : Assoc. Prof. Dr. M. Suat BAL (Chairperson)
: Assoc. Prof. Dr. Hamza ALTIN (Member)
: Prof. Dr. Mehmet YETİŞGİN (Member)

Textbooks in Turkey has an important place in terms of them plementation of public education and policy. In Turkey, as in allthstates, text books has an important place in reflecting the political views and policiesto the citizens. History lesson, one of the social sciences, has an important role in transferring the set houghts to the generation sandnations. So, history textbooks and history education is important.

In Ottoman Empire, in the Constitutional period and after this period with the in fluence of political power's thought and ideas "Ottoman" is manddy nasty-centered history has become a national, scientific, secular and contemporary approach with the republican period.

In this study, we focused on how history teaching is in history textboks from Constitutional period to today, the reasons that might affect the history program, the impacts of government policies on education and history teaching.

History of Science, History Education and text books, Teaching the Seljuks in the history text books in Turkey are main headings.

In Turkey, in history textbooks, the history of Seljuks will be taught in which class and at which rate has been emphasized. In the effort to create a new and modern statewith a republic an period, education is important and history textbook shave very important role in the application of the principles and values. Political forces have focused on the importance of history teaching and curriculum.

Also, while teaching history, It has been come out that perios's and government's views and ideology have effects. History textbooks in Ottoman

Empire changed with constitutional monarchy. In the early years of the Republic, history textbooks were simple but later in the coming years they were enriched with maps and visuals. The history of the Seljuks in Turkey has taken place in History textbooks.

Keywords: The History Of Anatolian Seljuk Empire, History Programs, Textbooks, Constitutional Period, Republican Period, National History.

ÖN SÖZ

Fransız Devrimi'nden sonra dünyanın bütün devletlerinde olduğu gibi, Osmanlı Devleti'nde de birçok alanda değişimler olmuştur. Osmanlı Devleti'nde askeri, kültürel, hukuki alanların yanında eğitim alanında da birtakım değişimler ve farklılıklar ortaya çıkmıştır.

Eğitim alanında kurumsal farklılıklar olduğu gibi, bu kurumların müfredat programlarında da değişimler yaşanmıştır. Değişime uğrayan bu müfredat programlarından birisi de tarih öğretimi programlarıdır. Tarih öğretim programlarında Tanzimat döneminden Meşrutiyet dönemine kadar olan dönemde bu değişimler baş göstermiştir. Cumhuriyet dönemi ile birlikte değişim hedeflenen ana felsefesine ulaşmıştır.

Osmanlı Devleti'nde yönetim alanında yerleşmiş olan hâkim düşüncenin yerini, Meşrutiyetle birlikte Türkçülük ve Türk Milliyetçiliği almıştır. Tarih öğretim programlarının değişmesindeki sebeplerden bir tanesi de bu gelişmelerdir.

Osmanlı Devleti'nde tarih öğretiminde hanedan merkezli bir anlayış vardır. Fakat meşrutiyet ile birlikte başlayan ve gittikçe artan ulusal yönetim anlayışı, tarih öğretiminde yerini milli bir anlayışa bırakmıştır.

Cumhuriyet dönemi ile birlikte ortaya çıkan laik ve ulusal yönetim anlayışı, tarih eğitimi ve öğretiminin de milli bir anlayışla yapılandırılmasını getirmiştir.

Milli bir devlet ve toplum ortaya çıkarma düşüncesi tarih ders kitaplarında, Türk tarihinin ve kültürünün önemli bir kesiti olan Türkiye Selçukluları Tarihi de anlatılmaya başlanmıştır. Cumhuriyet'in ilk yıllarında diğer Türk devletlerinin anlatıldığı konular içerisinde lise düzeyinde öğretilmiştir. Cumhuriyet dönemiyle başlayıp günümüze kadar gelen dönemde ise Türkiye Selçukluları Tarihi liselerde dokuzuncu sınıflarda ayrı bir ünite olarak anlatılmaktadır.

Üzerinde yaşadığımız vatan topraklarının yurt edinilmesine ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluşuna kaynaklık etmesinden dolayı Türkiye Selçuklularının Tarihi geçmiş yaşantılarımız ve milli bir devlet olma düşüncesi açısından önemlidir.

Bir giriş ve iki ana bölümden oluşan bu çalışmada Meşrutiyetten günümüze kadar Türkiye'de tarih ders kitaplarında Türkiye Selçukluları Devleti Tarihinin öğretiminin nasıl yapıldığı konusu ele alınmıştır. Tarih öğretimi için yayımlanan makaleler, kitaplar, bildiriler ve ders kitapları incelenmiştir.

Araştırmam sırasında eksiklerimi tamamlayan, bilgiye ulaşmamda rehberlik eden ve ilgisini esirgemeyen danışman hocam Sayın Doç. Dr. M. Suat BAL'a şükranlarımı bildirir, elektronik ortamda bana yardımcı olan Ebru YAĞMUR hocama emekleri için teşekkür ederim.

Mustafa AKSOY

Şubat – 2016

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	I
ABSTRACT.....	III
ÖN SÖZ.....	V
İÇİNDEKİLER.....	VI
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Tarih Nedir?.....	1
1.2. Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları.....	3
2. OSMANLI DEVLETİ'NDE TARİH DERSLERİ VE KİTAPLARI.....	9
2.1. Tanzimat Dönemi ve Sonrası.....	9
2.2. Meşrutiyet Dönemi.....	12
2.3. Cumhuriyet Dönemi.....	14
3. OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE DEVLET POLİTİKALARININ VE FİKİR AKIMLARININ EĞİTİM VE ÖĞRETİME ETKİLERİ.....	16
3.1. Tanzimat Dönemi.....	16
3.2. II. Abdulhamit Dönemi.....	17
3.3. Meşrutiyet Dönemi.....	17
3.4. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrası.....	18
4. TÜRKİYE'DE TARİH DERS KİTAPLARINDA TÜRKİYE(ANADOLU) SELÇUKLULARI TARİHİ'NİN ÖĞRETİMİ.....	27
4.1. Orta Öğretim Programlarındaki Yönelmeler (1924-1970), Milli Eğitim.....	30
Basımevi, 1972, İstanbul.....	30
4.2. Tarih II Ortazamanlar, Devlet Matbaası, 1931, İstanbul.....	32
4.3. Meslek Liseleri İçin Tarih Ders Kitabı, Ders Kitapları, 1989, İstanbul.....	36
4.4. Lise Tarih 1 Ders Kitabı, Önde Yayıncılık, 2005, İstanbul.....	38
4.5. Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf Ders Kitabı, M. E. B. Devlet Kitapları, 2012,.....	41
İstanbul.....	41
5. SONUÇ.....	45
KAYNAKLAR.....	50
ÖZ GEÇMİŞ	
EKLER	

1. GİRİŞ

1.1.Tarih Nedir?

Toplumların devlet olmasında, devletlerin de milletleşmesinde tarih bilmenin, tarih biliminin ve öğretiminin önemli bir yeri ve rolü vardır.

“Zaman içinde insanların öyküsü olan tarih; geçmişten günümüze, bireyden topluma, ulusaldan evrensele uzanan tüm bilgileri kapsadığı gibi, aynı zamanda bugünün bilimi olarak tanımlanmıştır” (Yıldız,2003:181).

Tarih öğretimini sağlam temeller ve unsurlar üzerine kurarak nesillerini bu öğretim temellerinde yetiştiren ve geliştiren devletler, sağlam, güçlü, uzun ömürlü olurlar. Tarih öğretimi bir devletin veya milletin kendi kimliğini, benliğini, kültürünü, ekonomisini, siyasetini, devletlerarası ilişkilerini ortaya koymasında, yürütmesinde, geleceğine yön vermesinde ve terakkisini belirlemesinde en önemli unsurlardan birisi olmuştur.

Tarih, insanlara, toplumlara, milletlere ve devletlere şuur, ruh ve idrak kazandırma hedefindedir. Geçmişin olaylarını, fikirlerini ve yaşam tarzlarını anlatan, milletlerin ve devletlerin birbirleriyle ilişkilerini, sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan ele alan, devletlerin savaşlarını ve barışlarını inceleyerek ortaya çıkaran, bunların öğrenilmesini ve ders alınmasını sağlayarak günümüzün ve geleceğin ona göre değerlendirilmesini amaçlayan bilim dalıdır.

“Tarih bir milletin nereden gelip nereye gideceğine ve neler yapması gerektiğine projeleri oluşturur. Kimlik inşasında tarih temel unsurlardan birisidir. Bundan dolayı tarih kimlik yaratmak için yani geleceği oluşturmak için geçmiş biçimlendirir” (Poyraz, 2007:27).

Toplumların ve milletlerin ne zaman, nereden nereye geldiklerini, geldikleri yerlere neler getirdiklerini, geldikleri yerdeki insanlardan nasıl etkilendikleri ve toplumları nasıl etkiledikleri, etkileşimleri sonucunda nasıl bir toplum ve topluluklar oluşturduklarını öğretir.

Bireylerin kim olduklarını, nerede, ne zaman ortaya çıktıklarını, geçmişlerini, inanç ve değerler açısından öğrenmesini ve geçirdikleri yaşantı evrelerini öğrenip, kendi varlığının farkına varıp geçmiş ve bulunduğu zamanın sosyal, ekonomik, kültürel, siyasi, geleceğine yön verme açısından fikir ve görüş edinmesini sağlar.

“Tarih milletlerin dolayısıyla insanlığın hafızasıdır. İnsanoğlunun bütün faaliyetleri tarihin konusu içerisine girer” (Tosun, 2003:1).

“Tarih, bir milletin hafızasıdır. Bir fert için hafıza ne ise, meseleyi makro düzeyde ele aldığımız zaman fertlerin oluşturduğu millet için de hafıza yani tarih aynı önemi taşır” (Çakmak ve Bulut,2013:148).

Bu hedeflerin, amaçların, fikir ve düşüncelerin ortaya çıkarılmasını ve farkına varılmasını Tarih Bilimi sağlar. Tarih Bilimi de bilim dallarından Sosyal Bilimler ya da İnsan Bilimleri'nin içerisinde yer almaktadır.

“Sosyal bilimler arasında tarihin görevi, toplumların nereden geldiklerini ve nereye gitmekte olduklarını açıklamak gibi son derece hayati bir bilgi birikimi sağlarken diğer yandan da ona yolunu sağlıklı bir şekilde çizebileceği bir bilinç kazandırmasıdır” (Yıldız,2003:181).

İnsan Bilimleri'nin en önemlilerinden olan ve ilk olarak akla gelen tarih ve tarih öğretimi de, bireyin, toplumların ve devletlerin yaşam süreçlerinde önemli bir rol oynamaktadır. Bunun farkına varan milletler ve devletlerde bilime önem vermiş ve Tarih

Biliminin ortaya çıkarttığı verilerden faydalanmaya ve uygulamaya çalışmışlardır. Bu nedenle tarih öğretiminde de bilim ve bilim dallarının içerisinde yer alan Tarih Bilimi vazgeçilmez unsurlardandır.

Bu nedenlerden dolayı Bilimi ve Tarih Bilimini açıklama gereği ortaya çıkmaktadır. Buna göre “Bilim; evreni, toplumu ve insanı araştırma konusu yapan bir bilgi dalıdır. Bu araştırma konuları üzerinde gözleme, deneye ve akla dayanarak, metotlu bir şekilde bilimin elde ettiği düzenli bilgiye Bilim Bilgisi denir. Bilim Bilgisi, konularına ve yöntemlerine göre, birbirlerinden ayrı üç bilim grubunda mütalaa edilmektedir. Bunlar; Formel Bilimler, Doğa Bilimleri, İnsan Bilimleridir” (Köstüklü; 2006: 12).

Bilimin içinde olup, dallarından olan İnsan Bilimleri de, insanın var olduğu günden itibaren insanla ilgili ve insanı ilgilendiren bütün konularda gözlemi, deneyi, aklı, bilgiyi, zamanı, mekânı ve olayları metotlu bir şekilde çalışarak, araştırarak, düşünerek, tartışarak, görerek insan bilimlerinin bilgisini oluşturmuştur.

Tarihin bilim olup olmadığı konusu zaman zaman tartışılmış ise de yaygın olanı ve kabul göreni “Tarihin İnsan Bilimleri içerisinde yer almış olduğu”dur. Başta Tarih olmak üzere Sosyoloji, Psikoloji, Antropoloji konuları da Sosyal Bilimler, dolayısıyla İnsan Bilimleri grubuna girmektedir. İnsan Bilimleri’nin içinde yer alan, bir bilim dalı olan tarih konusunda da değişik tanımlar yapılmış olmakla birlikte, genel geçer anlamda bilim dalı olarak Tarih: “Geçmişteki olayların, yer ve zamanını ve faillerini göstererek, kaynaklara ve belgelere dayalı olarak sebep-sonuç ilişkisi içerisinde inceleyen ve bunları ortaya çıkaran bir bilim dalıdır” (Köstüklü, 2006:12).

“Bir toplumun hafızasının, kültürel kimliğinin oluşmasında ve nesillere aktarılmasında tarih eğitiminin önemli bir rolü vardır” (Yazıcı, 2013:546).

İnsanların kültürleri, değerleri, politikaları, ekonomik çalışmaları, devletlerin kuruluşları, işleyişleri, gelişimleri, askeri, ekonomik, kültürel faaliyetleri, ülkeler arasındaki savaşları, barışları, antlaşmaları, devletlerin ve milletlerin arasındaki ilişkileri, etkileşimleri, bilimsel çalışmaları ve sanatsal gelişmeleri, terakkileri, insanın ve insanlığın yaptığı her türlü eylem, faaliyet ve çalışmaları tarihin konusunu ve içeriğini oluşturur.

Tarih ve konusunu bu şekilde tanımladıktan sonra bir milletin ve devletin kalıcılığı, gelişimi, çağdaş medeniyet seviyesini yakalayabilmesi ve ilerleyebilmesi için üzerinde durulması gereken en önemli hususlardan birisi de eğitim ve öğretimdir. Tarih boyunca da dünya siyasetine hâkim ve ona yön veren devletlere baktığımızda bulunduğu çağın şartlarında fertlerini en iyi şekilde eğitime endişesinden geri kalmamışlar ve bunu başardıkları sürece bu gücü ellerinde bulundurmuşlardır (Köstüklü, 2006:5).

Eğitim ve öğretimin içerisinde yer alan İnsan Bilimleri ya da Sosyal Bilimler diyebileceğimiz Tarih Bilimi de bu sürecin içerisinde önemli bir yer tutmaktadır. Bu nedenle de eskiden beri eğitim programlarına Tarih Bilimi de katılmıştır. Tarih dersi ve tarih kitapları okul programlarında yerine göre değişik düzeylerde yer almıştır.

Türkiye’de öğretim kurumlarında tarih biliminin öğretimi; dün, bugün, gelecek arasında ilişki kurmayı becerebilen ve araştırmayı seven, demokratik, insan haklarına saygılı, sorumluluğunu bilen genç kuşaklar yetiştirmeyi hedef alan bir dinamizm oluşturma çabası şeklinde verilen bir sosyalleştirme aracı olarak görülmüştür (Yıldız,2003:181).

1.2. Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları

Tarih derslerinde vatan, millet, bayrak, devlet, yönetme biçimi, insan hak ve sorumluluklar gibi unsurların öğretilmesi ile öğrencilerin vatandaşlık bilinci geliştirilir. Öğrencilerin analitik, eleştirel ve demokratik düşünme becerileri gibi zihinsel becerilerini geliştirir. Bunların yanında tarih dersleri değerlerin öğretilmesi ve yeni değerlerin oluşturulmasında da önemli bir role sahiptir (Demircioğlu ve Tokdemir,2008:69).

Tarih öğretiminin en önemli amaçlarından birisi de Türk Tarihini ve Kültürünü oluşturan temel öge ve süreçleri kavratarak, kültürel mirasın korunması ve geliştirilmesinde öğrencilerin sorumluluk almalarını sağlamaktır. Bunların gerçekleştirilmesi için derslerin işlenmesinde müzelere ve tarihi mekânlara inceleme gezileri düzenlenmelidir. Konuların anlatımında ve derslerin işlenişinde görsel iletişim araçlarına yer verimeli, tepegöz, bilgisayar televizyon, salayt ve projeksiyondan da yararlanılmalıdır” (Tarih Ders Programı, 2007:5-6).

Tarih; kültür denilen değerler topluluğunu da oluşturan öğelerden biridir. Birlikte yaşanmış bir geçmiş olmadan kültürün oluşmasına olanak yoktur. Çocuklarda ulusal bir tarih bilincinin oluşturulmasında dil, din, kültür ve kültürel öğelerimizin bilinmesi, korunması gelecek nesillere aktarılması da tarih dersleri sayesinde gerçekleşir (Sezginsoy ve Akkoyunlu,2011:419).

Tarih öğretimi değerleri insanlara ulaştırmada önemli bir araçtır. Tarih derslerinde karşılaşılan olaylar ve bu olayların ortaya koyduğu değerler hem öğrencilere yeni değerler kazandırır hemde mevcut değerlerin sorgulanmalarını sağlar. Tarih dersleri ile öğrencilere; özgürce düşünebilme temelli tartışmalar yapabilme, etkili iletişim kurabilme, işbirlikli öğrenme, meraklı olma, kanıta dayalı araştırma yapabilme ve tek taraflı bakış açısı yerine çok yönlü düşünebilme, hoşgörülü olma, ayrımcılığa karşı olma, ben ve öteki ayrımını önyargı ve kaba genellemelere dayanmaksızın yapabilme becerileri kazandırmak mümkündür (Demircioğlu ve Tokdemir,2008:77).

Tarih öğretimi ve tarih dersleri insanlığı, insan toplumlarını ve zamanla geçirdiği değişimleri anlamamızı, insanlığın kültürel mirasının kavranmasını, zihinsel kapasitenin ve temel becerilerin gelişimini, toplumlar ve uluslararası bir kavrayış, insanı ve ahlaki değer yargılarının gelişimini sağlayarak bunlara temel oluşturur (Aslan,2006:168-172).

Tarih eğitiminin temel işlevi ulus bilincinin inşası, milli ve manevi değerlerin geliştirilerek toplumsal bütünlüğün korunması gibi amaçların yanı sıra daha evrensel bir düzlemde kültürel çeşitliliği kabul eden, hoşgörülü bir bakış açısına sahip bireyler yetiştirmektir (Karabağ ve Aydoğan,2015:68).

Yeni nesillere ve geleceğin entellektüeli olacak genlere tarih şuurunun verilmesi eğitim programlarının önemli işlevlerinden biridir. Milletlerin ileriye yönelik hedeflerinin belirlenmesi ve bu hedeflerin gerçekleştirilmesinde, geçmişte yaşanan tecrübelerin gelecek nesillere aktarılmasında tarih derslerinin en önemli işlevlerinden bir tanesidir (Akengin,2015:122).

Tarihin en önemli amacı, çocuğu içinde yaşadığı sosyal hayat hakkında aydınlatması, diğer bir deyişle o çocuğu sosyal ve ulusal hayata uyum sağlatmasıdır. Günümüzde artık öğrencilere bilgiyi depolamaktan çok bilgiye nasıl ulaşacakları ve bir problem durumunda problemi çözmek için probleme nasıl yaklaşacaklarını öğretmeye yönelik bir eğitim anlayışı içine girilmiştir. Bu anlayışı kazandırmak ve öğrenmeyi verimli hale getirebilmek için pek çok yöntemler geliştirilmiştir.

Bütün derslerde olduğu gibi Tarih dersinin öğretiminde de tek bir yöntem ya da teknik kullanılmamalı, amaçlara uygun farklı yöntem ve teknikler seçilmelidir.

Öğretmen, öğrenme süresi ve fırsatı tanınan herkesin öğrenebileceğini bilmeli ve bu doğrultuda hareket etmelidir. Önemli olan husus, öğretmenin konunun en iyi öğretimini sağlayacak yöntem zenginliğine gidebilmesidir (Çelikkaya ve Kuş,2009:743).

Öğrenciler bir tarih bilinci ve müfredatlarda belirlenen niteliklerin gerçekleşmesi isteniyorsa öncelikle onlara tarih sevdirmelidir. Bu konuda öğretmen ve programlar dışında ders kitapları da önemli bir yer işgal etmektedir (Akbulut ve Kaya,2004:45).

Tarih öğrenmek ve tarihi öğretmek çok yönlü ve karmaşık bir uğraştır. Dolayısıyla tarih öğretmenleri de tarih bilgisinin pasif aktarıcıları değil, bu çok karmaşık ve çok yönlü bilgi bütününe sahip olan ve bunları aktif şekilde öğreten profesyoneller olmalıdır. Tarih öğretmenleri çıktıkları yolun bilincinde, bilgilerini sürekli yenileyen, çalıştığı kurumu ve öğrencisini iyi tanıyan, tarihin ve öğretmenliğin gereklerini severek yerine getiren insanlar olmalıdır (Karabağ,2002:214).

“Tarih derslerinde görsel malzemeler kullanmak suretiyle gerçeğin sınıfa getirilerek etkileşimin sağlanması ilgiyi artırabilir. Bu görseller; resim, poster, herhangi bir nesne, powerpoint sunusu veya akıllı tahta olabilir. Görseller, aktif öğrenmeye katkı sağlayan; dikkatin bir noktaya toplanması, hatırlamayı kolaylaştırma ve anlamlılık açısından önemli birer araçtır. Öğrenciler; yazılı kaynak, resimler, fotoğraflar, müzik, bilgisayar çıkışlı malzemeler gibi kaynakları kullanabilme fırsatına sahip olmalıdırlar. Ezbersiz eğitim adına tarih derslerinde karikatür, resim, fotoğraf gibi görsel materyaller, öğretmenler tarafından kullanılmalıdır” (Akıncı ve Dilek,2012:8).

Tarih derslerinin sunumunda temel öge olan ders kitabı: “Bir ders konusu ya da bir müfredatı desteklemek için okullarda kullanılmak üzere siyasi otorite, yayımcı, öğretmen ve öğrencinin doğrudan doğruya yer aldıkları ya da etkilendikleri, onlar tarafından ve onlar için yazdırılmış metinlerdir” (Acun, 2012:34).

Bütün ders kitapları eğitim programlarının temel ögesidir. Öğrenme öğretme süreci içinde, planlı eğitim uygulamalarında öğrencilerin neler öğreneceğini, öğretmenlerin neler öğreteceğini etkileyen ve gösteren rehber materyal ders kitaplarıdır. Öğretimde, öğretmenin özelliklerini daha iyi kullanmasına, öğrencilerinde öğretmenin anlattıklarını istedikleri zaman ve mekânda, istedikleri oranda tekrar etmesine imkân veren bir ders aracıdır (Hali,2014:159).

Tarih öğretimi ve ders kitaplarında değişik düzeylerde yer alan tarih öğretiminin işlevi, içerik açısından olayları ortaya çıkarmalı, hoşgörü, anlayış, insanlık sevgisi kazandırmalı, yorum ve muhakeme yeteneğini geliştirebilmeli, demokrasi isteğini ortaya çıkarmalıdır. Bunun yanında kendi değerlerini ve hedeflerini gerçekleştirme amacıyla olduğu gibi, diğer milletlerin ve devletlerin değerlerine ve onurlarına gereken saygı ve özeni de göstermelidir.

Ders kitapları öğrenme ve öğretmeye yardımcı en önemli araçlardan biri olduğundan hazırlanması esnasında dikkate alınması gereken ilkeler bulunmaktadır. Ders kitapları öğretmene temel yardımcı kitap olarak hazırlanmalıdır. Biçimsel görünüm açısından çekici olmalıdır. Kitabın yazarı hakkında bilgi verilmeli, içindekiler kısmı düzenli ve sistematik olmalıdır. Hem öğrenme hem de öğretme sürecine yardımcı olması yönünde yeterliliklere sahip olmalıdır. Fiziksel olarak görünüş, renk, bilgi, boyut, yazı yönünden bir takım özellikler taşımali ve okunaklı olmalıdır.

İçerdiği bilgiler açısından tartışmalı bir yapıya sahip olan tarih dersi ve bu derste okutulan kitaplar, her dönemde tartışma konusu olmuştur. Tarih ders kitapları, okutuldukları toplumun politik tercih ve değerlerini yansıtmaya açısından da bir politik hafıza unsuru ve bellek bankası olarak karşımıza çıkmaktadır. Buna ilaveten, materyaller, bir yandan farklı toplumlara ait önemli ve seçilmiş tarihsel bilgiyi sunarken, diğer yandan da öğrencilere hâkim kimlik anlayışını aktarmayı ve onları

sosyalleştirmeyi de hedeflemektedir. Başka bir ifadeyle tarih ders kitapları, iktidarlarca hazırlanan tarih öğretim programları ışığında, öğrencilerin değer, inanç, kişilik ve hayata bakış açılarının şekillenmesinde anahtar rol oynayan materyallerdir (Demircioğlu,2013:120).

Tarih dersi öğrencilerin birçok sözel bilgi, kavram ve ilkeyi öğrendiği bir konu alanı olduğundan, bu bilgiler öğrenciler için anlamlı duruma getirilmelidir. Türkiye’de bu ders genelde öğretmen, öğrenci ve veliler tarafından yoğun ezber gerektiren bir ders olarak algılanmaktadır. Bu durum bireyin öğrendiklerini yaşama aktarmada güçlük çekmesine ve okul ile gerçek yaşam arasında kopukluk olmasına neden olmaktadır. Bu nedenle tarih dersi geçmişle ve günümüzle ilgilenecek çocukların günümüz toplumunun sorunlarından haberdar olmalarını sağladığından tarih dersinde güncel olayların kullanımı büyük önem taşımaktadır (Arın ve Deveci,2008:171).

Ders kitaplarının hazırlanması bir ekip çalışmasını gerektirir. Bu ekipte konu alanı uzmanları, program geliştirme uzmanları, eğitim psikoloğu, görsel ve biçimsel tasarımcılar ile dilbilimcilere görevler verilmelidir. Ders kitaplarının muhtevasının dizilişinde öğrenme ilkelerine uyulmalıdır. Kitapların muhtevasında taraflı görüşlere yer verilmemelidir. Öğrencilere bol miktarda örnek verilmelidir. Ünitelerin başına hazırlık soruları konarak öğrenci motive edilmelidir. Görsel tasarımlara dikkat edilmelidir (Küçükahmet,2003:47-49).

Genel anlamda tarihi süreç içerisinde gelişerek ilerleyen eğitim ve öğretimin bir parçası olan tarih eğitimi ve öğretimi kitaplarında, genel ilke ve kurallara aykırı amaç ve ilkeler içermeyip, uygun ve etkili anlatıma, olaylara ve resimlere yer verilmelidir.

Ders kitaplarına yönelik genel düzeyde kabul görmüş belirli bir metodoloji ya da kriter bulunmamaktadır. Bunun nedeni ise her toplumun eğitim anlayışlarının ve kültürel ihtiyaçlarının çerçevesinde kitapların içeriğinin belirlenmesi gerektiğindendir (Küçükahmet, 2003,19).

“Tarih öğretiminde kullanılan yöntem ve teknikler; geçmiş zamanda yaşanan olayları kavratmak, soyut kavramları kazandırmak ve günümüzde izleri kalmış yaşantıları öğrenci zihninde canlandırmaya yönelik olmalıdır” (Bal, 2011:372).

Tarih programları ve ders kitapları yukarıda da söz edildiği gibi genel olarak bu ilkelere sahip olması gerekirken şu üç temel amaçtan da söz edebiliriz: “Öğrenciye geçmiş hakkında bilmesi gereken oranda ve çerçevede, geleneğe ve genelliğe dayalı bilgiler vermek. Gençlere içinde yaşadığı toplumun, milletin bugünden ibaret olmadığını, uzun bir geçmişten geldiğini ve devam edeceği bilgisini vererek hissettirmek. Toplumun erdemlerini, sanatsal yeteneklerini, milli ve manevi değerlerini, ruhsal terennümlerini ve terakkilerini kavratmak, yeni bilgi ve becerileri temel bilgilerle buluşturarak, kaynaştırmak ve özümsemesine yardımcı olmaktır.”

Bu ilkeler doğrultusunda Tarih ders kitapları da özendirici olmalı, içeriğinde sosyal olaylara, güzel sanatlar ve kültürlere, bilimlerin tarihine, savaş ve barış ilkelerine yer verilmelidir. Tarih öğretimi ve tarih ders kitapları yerel gelişmeyi ve inkişafı sağladığı gibi evrensel düzeyi de yakalayıp, tarihçiliğin ve onun uygulama alanı olan tarih öğretiminin geliştirdiği yaklaşımları bilmeli, bunlara katkıda bulunarak, eleştirel gözle bakarak yeni yorumlar, düşünceler, fikirler ve ilkeler dünya tarihçiliğine kazandırmalıdır. Tarih öğretimi ve ders kitapları açıkça söz etmek gerekirse Türkiye’de tarihçilik anlayışı aşırı milliyetçi ilkelerin, dini değerlerinin, siyasi ve ideolojik anlayışların, politikaların ve ezberciliğin, yüzeyselliğin etkisinde kalarak bilimsel tarihçiliği yakalayamamıştır (Özbaran,1994:135-136).

Ders kitapları belirli sınıf seviyelerinde konuların anlatımında ve öğretilmesinde kullanılmak üzere hazırlanmış, kaynak olarak da kullanılan başvuru kitaplarıdır. Öğrencinin geçmişi ve yaşadığı devri anlamasına tesir etmelidir (Acun, 2012:34).

Ders kitapları öğretme işini oluşturan temel unsurlardandır. Eğitimde kullanılan önemli araç ve gereçlerden birisi de ders kitaplarıdır. Ders kitapları öğrencilere yardımcı olan, konulara ait bilgileri doğru ve sıralı bir şekilde kendi kendilerine öğrenmelerini sağlayayan kitaplardır (Küçükahmet, 2003:18).

Tarih, bir milletin geçmişini bilmesi, tanıması milli bir şuur ve ülkü edinmesi açısından önemli bir bilimdir. Tarih biliminin önemli olduğu kadar bunun öğretilmesi de önemli bir konu teşkil etmektedir. Bu nedenle tarihin öğretilmesinde, anlatılmasında ve insanların belleklerinde yer etmesinde bazı unsurlar ve vasıtalar vardır. Buna göre en önemli unsurlar ve vasıtalar kitaplar, yazılar ve materyallerdir. Bu kitaplar da kendi aralarında gruplandırılır. Bunlar:

1. Tarihi Kaynak Kitapları (Muahedeler, Meclis Zabıtları, Paralar vb.)
2. Yardımcı Kitaplar (Ders Kitapları)
3. Gazete ve Dergiler
4. Müracaat Kitaplarıdır (Baymur, 1949:52).

Ders programlarının hedeflerini ve kazanımlarını gerçekleştirmek için yapılan ders sunum içeriklerine materyal denir. Tarihin ortaya çıkarılmasında ve öğretilmesinde başvurulacak kaynaklar olduğu gibi, tarih öğretiminin sınıf ortamında etkili bir şekilde öğretilmesi içinde kullanılması gereken araç ve gereçler de vardır. Tarih dersinin tek düzelikten, ezberden, sıkıcılıktan kurtarılacak dersin daha akıcı, öğrencilerin daha aktif olduğu ve öğretim materyallerini kullanabildikleri bir ortamın olmasını istedikleri görülmüştür (Ulusoy, 2009:417).

Tarih öğretmenleri diğer branşlarda olduğu gibi tarih konularını etkili bir şekilde öğretmek için çeşitli öğretim teknik ve stratejilerine ihtiyaç duyarlar. Tarih dersinin öğrencilere sunabileceği onlarca yol vardır. Bu yöntem ve stratejilerin hemen hemen hepsinin bazı kuvvetli ve zayıf özelliklerinden bahsetmek mümkündür.

Derslerin ve programların öğretiminde bütün öğretmenler için gerekli tek bir öğretim yöntemi bulunmamaktadır. Yöntem ve tekniklerin etkisi öğretmene, öğrenci özelliklerine, konu alanına, kazandırılmak istenilen hedeflere göre değişmektedir. Bu nedenle öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin öğretim yöntem ve tekniklerini çok iyi bilmesi ve kullanacağı duruma en uygun yöntemi seçmesi gerekir. Tarih dersinde kullanılabilecek yöntem ve tekniklerden bazıları şunlardır; Anlatım, Soru-Cevap, Gezi-Gözlem, Proje, Tartışma, Gösteri, Örnek Olay, Drama ve Rol Yapma, Problem Çözme, Grup Çalışması, Beyin Fırtınası, Bireysel Çalışma ve Kaynak Kişiden Yararlanmadır (Çelikkaya ve Kuş, 2009:744).

Tarih derslerinde öğretmenin sunumu ya da düz anlatım her öğretmenin kullandığı en genel öğretim yöntemidir (Dinç, 2015:1443).

Yapılan araştırmalara göre görülen bir resmin, okunan bir kitabın %15'inin hatırlanacağını göstermiştir. Görsel ve işitsel araç ve gereçler kullanılarak anlatılanlarda %20'ye çıkacağı, öğrencinin bizzat görsel ve işitsel araçları kullanarak anlattığı takdirde öğrenme ve hatırlama %80'e ulaşmaktadır (Köstüklü, 2006:107).

Bu nedenle tarih öğretiminde, derslerinde tarih öğreticilerinin ve öğretmenlerinin kullanacağı ve kullandığı araç ve gereçler, kaynaklar önemli bir yer teşkil eder. Bu sebeple ders kitapları, yazı tahtaları, fotoğraflar, resimler, haritalar, grafikler, şeritler, müzelik malzemeler, filmler, animasyonlar, slâytlar tarih derslerinin anlatılmasında ve öğretilmesinde ilk etapta başvurulabilecek araç ve gereçlerdendir.

Konuların kalıcı olarak öğrenilmesi için ders kitaplarının yanı sıra, müzeler ve tarihi yerler gezilmelidir. Şiirler, anılar, edebi metinler, fotoğraflar, temsili resimler, filmler, web siteleri, belgeseller, roman, hikâye, anlatı, animasyon, bulmaca gibi görsel ve işitsel hafızaya seslenecek çeşitli materyallerle konu anlatımı desteklenmelidir (Yazıcı, 2013:548).

Programların ve ders konularının anlatımında sıkıcılıktan kurtarmak için öğrencinin derslerde aktif olduğu yöntem ve teknikler kullanılabilir. Geziler yapılmalı, filmler ve belgeseller izletilmeli, drama, beyin fırtınası, empati, soru-cevap, araştırma, konu özeti, tartışma ve dramatizasyon gibi yöntemler kullanılabilir (Ulusoy, 2009:432).

Öğrenciler görsele ve belgeye dayalı bir işleyişle, öğrendiklerini ve düşündüklerini tartışarak ya da yazarak ifade edebildikleri, yorum güçlerini kullanabildikleri ve pekiştirebildikleri yöntemlerle aktif olabilmelidirler.

Tarih derslerinde öğrencilerde davranış değişikliği meydana getirebilecek olan her çeşit film kullanılabilir. Konuların anlaşılabilirliğini artıran roman, hikâye, şiir gibi unsurların yanı sıra özenle hazırlanmış nesnel bir anlayışla ortaya çıkarılmış olan belgeseller, tarihin görselleşmesini sağlamakta, tarih ile ilgili bilgilerin topluma aktarılmasında etkili olmaktadır (Bektaş ve Öztaşkın, 2013:150).

Tarih dersinin kalıcı ve daha iyi öğretilmesi için bir takım çalışmalar yapılmalıdır. Bu çalışmalar öğrenci merkezli ve dolayısıyla “etkinlik” merkezli olmalıdır. Sosyal bilimler açısından bilgi ve beceriyi dengeleyen, öğrencilerin kendi yaşantılarını ve farklılıklarını dikkate alarak çevreyle etkileşime olanak sağlayan yeni bir yöntem yerleştirilmeye çalışılmalıdır. Bununla öğrencinin derse aktif katılımı sağlanmalıdır. Bu çerçevede gerekli kavram, bilgi ve becerileri kazandırmada uygulanacak bazı etkinlikler şunlar olmalıdır:

“Örnek Olay İncelemesi, Geri Plandaki Düşünceleri Bulma, Reklam Hazırlama, Poster Afiş Hazırlama, Şiir-Öykü Yazma/Şarkı Yapma, Görsel İmge Oluşturma, Önem Sırasına Koyma, Başlık Bulma, Sınıflama, Örnek Verme, Kendini Değerlendirme, Yordama Yapma, Bulmaca, Tavsiyede Bulunma, Dramatizasyon, Karşılaştırma, Empati Kurma, Problem Çözme, Görüşme Yapma, Alan Gezileri, Kavram Haritaları Oluşturmadır” (Bal, 2011:11).

Öğrencilerin tarihi olayların geçtiği yeri hayallerinde canlandırabilme, harita sembollerini, konumu ve yönü anlayabilme, tarih haritaları çizibilme ve yorumlayabilme olarak tanımlayabileceğimiz tarihsel mekân algılayma becerisinin öğrenciye kazandırılmasında tarih haritalarının ve haritalı tarih öğretiminin etkili olacağı inkar edilemez. Bu tür çalışmaların tasarlanarak uygulanmasının öğrencilerin tarihi somutlaştırmasına yardımcı olacağı ve olayların geçtiği mekânın farkına varılarak konunun çok boyutlu değerlendirmesine katkı sağlayacağı muhakkaktır (Bircan-Safran, 2013:469).

Tanzimattan günümüze kadar batıda meydana gelen eğitim hareketlerini yakından izleyen Türkiye, 1990’lı yıllardan itibaren çağdaş gelişmelerin ışığında tüm öğretim programlarında güncelleme sürecine girmiştir. Bu çalışmalar sonunda 2005 yılında hazırlanan yeni programlar kademeli olarak yürürlüğe konulmuştur. Bununla birlikte Tarih programları da yapılandırmacı bir anlayışla hazırlanmıştır. Bu yeni yapılandırmacı programların temel nitelikleri öğretmen-ürün odaklı öğretimin yerine öğrenci merkezli-süreç odaklı bir öğretme-öğrenme uygulanmasına geçilmiştir. Yeni tarih programı ders kitabı merkezli ders işleme alışkanlığına son verirken, öğrenci merkezli etkinliklerle ders anlayışını sınıfa getirmiştir (Sarı, 2006:110).

Türkiye’de 1926 yılından itibaren ders kitaplarının hazırlanması ve basımı Milli Talim ve Terbiye Dairesi’nin sorumluluğuna bırakılmıştır.

Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında ders kitaplarının yazdırılmasında, denetlenmesinde ve öğretilmesinde Türkiye’de etkili olan kuruluş Milli Eğitim Bakanlığına bağlı olan Talim Terbiye Kurulu olmuştur. Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından ilk ders kitapları yazılmıştır. Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Türk Ocağı’nın kapanması ile eski üyelerinin de yer aldığı siyasetçi tarihçiler tarafından kurulmuştur. 1931-1941 yılları arasında okullarda okutulan ders kitaplarında, Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti ve bizzat Atatürk’ün de üzerinde aktif olarak çalıştığı “Türk Tarihinin Anahatları” adlı çalışmanın yansıtıldığı görülmektedir. Bu ders kitaplarında Türk Tarih Tezi’nin etkisiyle Türk ulusunun üstün bir uygarlığa sahip olduğu ispatlanmaya çalışılmıştır (Oral ve Aktin, 2011:23).

Günümüzde Türkiye’de ders kitaplarının yazdırılması, basılması Milli Eğitim Bakanlığı’na bağlıdır. Türkiye’nin milli eğitim sistemini düzenleyen Milli Eğitim Temel Kanunu’na göre ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulacak ders kitapları Milli Eğitim Bakanlığınca tespit edilmektedir. “ 3797 sayılı Milli Eğitim Bakanlığı’nın Teşkilat ve Görevleri Hakkında Kanun” ile bu görev Milli Eğitim Bakanlığına Bağlı “Talim Terbiye Kurulu Başkanlığı”na verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığı bu kanunlara dayanarak “Ders Kitapları ve Eğitim Araçları Yönetmeliği” çıkarmıştır. Bu yönetmeliğe göre örgün ve yaygın eğitim kurumlarında okutulacak ders kitapları, temel ders kitapları, öğretmen kılavuz kitapları ve çalışma kitaplarının nitelikleri, hazırlanması, incelenmesi, yazılması ve dağıtılmasına ilişkin eserler ayrıntılı bir şekilde belirlenmiştir.

İnsanlık tarihi boyunca eğitim ve öğretim toplumların, milletlerin ve devletlerin gelişmesinde önemli bir rol oynadığı gibi, Türkiye tarihinde de tarih öğretimi kurulan Türk devletlerinde değişik düzeylerde ve bölümlerde yerini almıştır. Günümüze kadar bu şekilde gelip, tarih eğitiminin ve öğretiminin bir şekilde eğitim ve öğretim sisteminin içinde olduğu tarih öğretimi, Büyük Selçuklular, Türkiye Selçukluları ve Osmanlılar’da yer aldığı gibi, son kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde de Tarih öğretimi çeşitli bölümler halinde ders kitaplarında öğretilmiştir.

Tarih öğretiminin bölümlerinden olan Türkiye Selçuklularının tarihi, en son kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti eğitim sisteminde ve tarih ders kitaplarında ortaöğretim (lise) düzeyinde, nasıl, ne kadar, hangi seviyede ve hangi yöntemlerle öğretilmeye çalışıldığı üzerinde durulmuştur.

2. OSMANLI DEVLETİ'NDE TARİH DERSLERİ VE KİTAPLARI

Tarihin öğretiminde mevcut olan ders kitaplarının önemli olduğu kadar, ders kitaplarının yazıldıkları zamanın politik havasının etkisinde kalması, devletin politikalarını meşrulaştırmasının ve yerleştirmesinin unsuru olarak görülmüştür. Bunun yanında ders kitaplarını hazırlayanların ideolojileri, sosyal, kültürel yapıları da tarih ders kitaplarının nesnelliğini ortaya koymasında ne kadar gerçekçi olduğu, tartışılması gereken konulardandır (Meraç, 2006:169).

Eğitim sistemlerinde tarih öğretimini ve tarih ders kitaplarını şekillendiren, değiştiren anlayışların temelinde büyük ölçüde hâkim siyaset, siyasal-felsefî düşünce akımları olmuştur. Bu belirleyici faktörlerde eski çağlarda devlet iken, orta çağda din, modern yakın çağda ulusçuluk, günümüzde ise küreselleşmenin arka planı olan çok kültürlü yaklaşımlar olmuştur (Şimşek, 2007:10).

18. yüzyıl sonrası Avrupa'da yaşanan laikleşme sürecinin ve milliyetçilik akımının bir yansıması olarak tarih disiplini ulus devletlerin okul programlarında yer edinmeye başlamıştır. Avrupa devletleri bir yandan tarih kitaplarını dinsel ifadelerden arındırırken, diğer yanda da tarih dersini yurttaşların kolektif kimliğinin oluşturulmasında etkili olarak kullanmaya başlamıştır. Türkiye'de ise Maarif Nazırı Saffet Paşa döneminde 1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile eğitim sistemi köklü olarak ele alınmış, tarih dersleri okul programlarında yerini almıştır (Ata,2007:30).

Batılı anlamda yapılan ıslahatla birlikte Osmanlı Devleti'nde eğitime ciddi olarak Tanzimat döneminde el atılmıştır. İlk olarak askeri okullar yanında Sıbyanlar, Rüştîyeler, İdadiler adı altında okulların açılması ile eğitim alanındaki gelişmeler müesseseleşme ve yaygınlaşma yoluna girmiştir. Eğitim ve öğretimle birlikte tarih eğitiminin önemini de anlayan devlet, ders kitaplarında belirlemiştir. 1869 yılındaki "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" ile Maarif Vekaletinin programına alınarak her dereceli okullarda okutulmaya başlanmıştır. Başlangıçta ağırlık noktasını Osmanlı hanedanı ve İslam tarihi oluşturan tarih ders kitaplarında, zamanla Osmanlı ve İslam Tarihi öncesi Türk Tarihinde yer etmeye başlamıştır (Köken,2002:27).

2.1. Tanzimat Dönemi ve Sonrası

Tanzimat dönemine kadar inanç (din) merkezli bir tarih anlayışı var iken yapılan uygulamalar ve değişimler ile yerini hanedan merkezli tarih anlayışına bırakmıştır. Bu anlayışın temelinde, Osmanlı toplumlarının ayırım yapılmaksızın Osmanlı üst kimliği ve ortak vatan etrafında birleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu sebeple Osmanlı hanedanı elden geldiğince yüceltilmiştir. Osmanlılarda temel sosyal bilimlerin öğretimine ilk defa batı tarzındaki okullarda yer verilmeye başlanmıştır. Tarih öğretimi sadece İslam tarihini kapsar iken batılılaşma ve çağdaşlaşma dönemlerinde genel tarih dersleriyle dünya tarihi de öğretilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Türk tarihinde önemini arttırmaya başlamıştır.

Osmanlı toplumu çeşitli ulusların, toplumların, birleşmesinden meydana gelen bir cihan devletiydi. Yapılanmasında ve yönetiminde İslam dininin anlayışına uygun olarak, ulusal topluluk(millet) anlayışında değil, dinsel topluluk(ümme) olma anlayışı esas alınıyordu. Bu nedenle de Osmanlı Devletinde Türk Tarihi ve Genel Tarih sakıncalı bulunmuştur. Doğal olarak Osmanlı Devleti bir ulus devlet olmadığından, ümmetçilik anlayışı esası üzerine kurulduğundan ve bu anlayış esas alındığından dolayı tarih öğretiminde de ulusal bir tarih anlayışı ortaya çıkmamıştır. Osmanlı Devleti döneminde geleneksel eğitim kurumları olan Medreselerde de tarih dersleri

okutulmuştur. Başka bir eğitim ve öğretim kurumu olan Osmanlı Saray(Enderun) okullarında da çoğunlukla Osmanlı Hanedan Tarihi ve İslam Tarihi okutulmaktadır. Osmanlı Devleti'nin çağdaşlaştırılması ve batılılaştırılması sürecinde, eğitimin çağdaşlaştırılması düşünülerek Saffet Paşa tarafından hazırlanan 1869 tarihli "Maarifi Umumiye Nizamnamesi" Türkiye'de eğitimin çağdaşlaştırılması sürecinde önemli bir aşama olmuştur. Bu tüzük, ilk ve ortaokullarda diğer tarih derslerinin okutulmasını da öngörmektedir. Sıbyan mekteplerinde "Muhtasar Tarihi Osmanî", Rüştîyelerde ise hem "Tarihi Umumi" hem "Tarihi Osmanî" öğretilmektedir. Genel tarih içinde, Tarihi Enbiya ve Tarihi İslam merkeze alınmıştır (Aydın, 2001:22).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi öncesinde Osmanlı devletinde düzensiz, problemleri bir eğitim sistemi vardı. Eğitimi bir devlet meselesi olarak değerlendiren bu nizamname eğitim tarihimizin en ciddi ıslahat teşebbüslerinden birisi olmuştur. İlkokuldan üniversiteye tüm öğretim kademelerinde yapılacak eğitim ve öğretim, okutulacak dersler, kayıt kabul işlemleri, hizmetlilerin ve öğretmenlerin aylık ücretleri gibi konuları ele alan 198 maddelik nizamname her konuyla ilgilenmiştir (Akagündüz,2014:116).

Maarif-i Umumiye Nizamnamesi, eğitim ile ilgili maddi problemlerin çözümünden eğitim öğretim metodlarına ve programlarına, temel eğitim zorunlu zorunlu hale getirilmesinden, okulların yeniden taksimine kadar bir çok soruna çözüm bulmak için yayınlanmıştır (Altın,2008:275).

Batılılaşma ve Avrupa'ya uyma ve çağdaşlaşma yıllarında Osmanlı Devleti eğitim ve öğretiminde de birtakım değişikliklere gitmiştir. Bunun en önemli göstergelerinden ve kanıtlarından sayılan 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'dir. Bu nizamnamede: Sıbyan Mekteplerinde "Muhtasar Tarih-i Osmanî" (Gayr-i Müslimler'e de kendi dillerinde olmak üzere), Rüştîye mekteplerinde "Tarih-i Umumi" ve "Tarih-i Osmanî" okutulmuştur. İdadiye mekteplerinde "Kavanin-i Osmaniye", "Tarih-i Umumi", Sultaniye mekteplerinin edebiyat bölümlerinde "Tarih-i Umumi", İdadiye İçin Daru'l-Muallimin bölümünde "Kavanin-i Osmaniye" okutulmuştur. Daru'l-Muallimatın sıbyan okullarına öğretmen yetiştiren bölümünde "Tarih-i Osmanî", Rüştîyelere öğretmen yetiştiren bölümünde ise "Tarih" derslerinin okutulmasına karar verilmiş ve bu karar uygulanmıştır. Ayrıca bu nizamnameye göre ders kitaplarının da hangi kriterlere göre yazılacağı belirtilmiştir. Buna göre de Ahmed Vefik Paşa'nın Fezleke-i Tarih-i Osmanî'si, Selim Sabit Efendi'nin Muhtasar Tarih-i Osmanî'si ve Süleyman Hüsnü Paşa'nın Tarih-i Âlemi ilk tarih ders kitapları arasında yer almıştır (Tekin, 2002: 50-51).

1869 "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" çerçevesinde yapılacak olan müsabaka için hazırlanan şartnamede tarih ders kitaplarından beklenen özellikler belirtilerek hanedan merkezli anlatımdan hareket edilmesi istenmiştir. Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile tarih bir ders olarak tanımlanmış, nizamnamenin hedefi eğitimi kurumsallaştırmak ve halkın geneline yaymak olmuştur. İlk ve Ortaöğretim kurumlarında tarih öğretimi öngörülmüş, ilk mekteplerde Osmanlı tarihi orta mekteplerde ise genel tarih ve Osmanlı tarihi okutulması belirtilmekteydi. Mesela nizamnamede öğretim süresi 4 yıl olarak belirlenen rüştîyelerde Tarih-i Umumi ve Tarih-i Osmanî derslerinin verilmesi kararlaştırılmıştır. Selim Sabit Efendinin ilkokullara yönelik tarih ders kitabı olan "Muhtasar Tarih-i Osmanî" adlı eseri hanedan merkezli tarih anlayışının bir örneğidir (Akagündüz, 2014:117).

Osmanlı Devleti'nde meşrutiyet döneminde 1912 yıllarında Tarih derslerinde Tarih-i Umumi, Tarih-i Osmanî ve Coğrafya dersleri okutulmaktaydı. 1918 yıllarına gelindiğinde ise Coğrafya ayrılarak ayrı bir ders haline gelmiştir. Bu şekilde oluşmaya

başlayan Osmanlı Devleti'ndeki tarih derslerinin ana hatları bugüne kadar okutulan ders kitaplarında da aynen devam ettirilmiş ve günümüze kadar da bu mihval üzere sürdürülmüştür. Genel olarak Osmanlılar döneminde Genel Tarih, Osmanlı Hanedan Tarihi ve İslam Tarihleri okutulmuştur. Böyle olmakla birlikte 1913 yılına kadar Osmanlı Devletinin eğitim kurumlarında Türk Tarihi diye ayrı bir ders okutulmamıştır. Osmanlı Devletinin Balkan Savaşları yenilgisinin ardından Osmanlılarda ve yönetiminde güçlenen “Türkçülük” akımına paralel olarak Osmanlı Devleti'nin okullarında Türk Tarihi derslerinin okutulmaya başlandığı görülmüştür (Aydın, 2001:27).

Osmanlılarda temel sosyal bilimlerin öğretimine ilk defa batı tarzındaki okullarda yer vermeye başlanmıştır. Tarih öğretimi sadece İslam tarihini kapsar iken batılılaşma ve çağdaşlaşma dönemlerinde genel tarih dersleriyle dünya tarihi de öğretilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Türk tarihinde önem kazanmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti'nde Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde de tarih kitapları okutulmuştur. Bu okutulan tarih kitaplarının yazarlarından en önemlileri Selim Sabit Efendi, Süleyman Hüsnü Paşa'dır. Tarih derslerinde özellikle Süleyman Hüsnü Paşa'nın Tarih-i Âlem adlı kitabı önemlidir. Tarih- Âlem genel tarih konularını kapsamaktadır. Tarih-i Âlem'in önemli özelliklerinden birisi de Türk tarihinin ilk çağ kısmına çok yer ayırmasıdır. Ayrıca kitabın ayrı bir bölümünde Tevaif-i Türk başlığı altında eski Osmanlı tarihlerinde bulunmayan konulara yer verilmesidir. Tarih-i Âlemi, Mekteb-i Harbiye'nin tarih dersi için Süleyman Hüsnü Paşa yazmıştır. Tarih-i Âlem bir İdadi (orta-lise) kitabı olarak okutulmuştur. Özellikle Türkiye'de ilkokuldan üniversiteye kadar tarih ders kitaplarının temelinde Tarih-i Âlem'in çerçevesi ve ruhu vardır. Bu ruh ve çerçeve günümüze kadar Cumhuriyet dönemi ders kitaplarını da etkilemiştir (Engin, 2003: 65-68).

Osmanlı'da 1869 tarihinde yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi genel olarak eğitimde, özel olarak ise tarih öğretiminde önemli bir dönüm noktasıdır. Bu nizamname ile birlikte tarih dersleri kapsamında Osmanlı tarihi ve Umumi tarih okutulması öngörülmüştür Bu doğrultuda 1876 yılında ortaöğretimin ilk tarih ders kitabının yazarı Ahmet Vefik Paşa olmuştur. Diğer bir ders kitabının yazarı ise Abdurrahman Şeref'tir (Acun, 2012:35).

Eğitim öğretim sisteminde II. Abdulhamit döneminde müfredatta, eğitim tekniklerindeki değişmelerin yanı sıra okutulan ders kitaplarının, hem biçim hem de içerik açısından farklılaşmaya gidilmesi zorunlu olmuştur. Siyasal iradenin hedefi vatanseverlik duygusu kazandırılarak patrimonial devlet anlayışını güçlendirip, üretken bireyler yetiştirip, ekonomik kalkınmanın gerçekleştirileceği bir sistemin ders kitaplarına yansıtılması şeklinde ortaya koymuştur (Nurdoğan, 2014:82).

Osmanlı Devleti döneminde 1870'te yayınlanan bir beyanname Mektebi-i Sıbyan'da okutulacak Tarih-i Osmanî'nin içeriği hakkında bilgiler verilmektedir. Buna göre bu derste şu konulara yer verilecektir:

- “-Devletin nasıl kurulduğu,
- Devletin kuruluşu sırasında Anadolu'da bulunan devlet ve milletlerin durumu,
- Osmanlı Devleti'nin önemli savaşları,
- Osmanlıların üç kıtada yayıldığı toprakların haritalar yardımıyla gösterilmesi,
- Padişahlar, unvanları, tahta geçiş ve vefat tarihleri” (Aydın,2001:27).

Muhtasar Tarih-i Osmanî nüshasının girişinde eserin Sıbyan mektepleri için yazıldığı ifade edilerek o dönemdeki padişahın (Sultan 2. Abdulhamid kast edilerek) atalarının Türk boyu olan Kayı'lardan Süleymanşah'a dayandığı söylenmektedir. Onun topluluğunu Moğol baskısı karşısında Horasan'dan Diyar-ı Rum'a göç ettirdiği,

kendisinin Halep civarında kaza sonucu Fırat nehrine düşüp öldüğü, oğullarından Ertuğrul'un boyun başına geçtiği belirtilmektedir. Ertuğrul'un ise kabilesini Selçuklu Sultanı'nın kendisine verdiği Söğüt ve Eskişehir civarına yerleştirdiği ve onun ölümünden sonrada oğullarından Osman Bey'in kabile reisi olarak Osmanlı Devleti'nin temellerini attığı belirtilmektedir. Bu safhadan sonra sırasıyla her padişah için bir sayfa olmak üzere dönemleri ve olayları anlatılmıştır (Sarioğlu, 2012: 52-65).

İkinci Abdülhamit döneminde Osmanlı Devletinde ilkokullardan Osmanlı Tarihi, ortaokullardan da Genel Tarih dersleri kaldırılmıştır. Dolayısıyla ortaokullarda yalnızca Osmanlı Tarihinin okutulması sürdürülmüştür. Bunda da etken olan unsur devletin dağılmasını ve parçalanması önlemek için toplulukları Osmanlılık etrafında birleştirme düşüncesi olmuştur. II. Meşrutiyet döneminde resmi ideoloji haline gelen Türk milliyetçiliği ders kitaplarına ve programlarına da yansımıştır. Ders programlarına politik açıdan önemli görülen ulusal ve çağdaş değerleri aktarmaya yönelik dersler ilave edilmiş, din ve tarih gibi var olan derslerin içerikleri değiştirilerek militer milliyetçilik ders programlarına yansıtılmıştır. Ders kitaplarında Osmanlıların kökeninin islamîyetin ortaya çıkışıyla değil, ilkçağ medeniyeti olarak ele alınan Türkler ile başlatılmıştır. İktidarın ders kitaplarına yansıyan yeni ideolojisi Türkçülük olmuştur (Şimşek, 2006:296).

1869 Maarif Nizamnamesi'nden 1913 Tedrisat-ı İbtidaiyye Kanun-ı Muvakkati'ye kadar geçen sürede okulların hedeflerinin mütedeyyin, vatansever, mukaddem, gayur, iman sahibi olarak bireyler yetitirerek, yaşam için en fazla gerekli bilgileri kazandırmak olduğunu yayımlanan talimatnamelerde ve yapılan yazışmalarda görülmüştür. Osmanlı devleti 1876-1909 döneminde ders kitaplarının eğitimdeki rolünden bu doğrultuda etkin bir şekilde yararlanmıştır. Osmanlıda 1880 yılından sonra tarih dersleri için Osmanlı Tarihi, İslam Tarihi, Genel Tarih (Tarih-i Umumi) gibi ders kitapları kabul edilmiştir. Osmanlı tarihi devlet merkezli bir anlatımla sürdürülerek Osmanlı'nın sonuna kadar devam etmiştir (Nurdoğan, 2014:86).

2.2. Meşrutiyet Dönemi

20. yüzyılın başlarında birçok imparatorluğu milliyetçilik akımları dağıtırken, Osmanlı devleti de bundan etkilenmiştir. Trablusgarp ve Balkan savaşlarından sonra Osmanlı devletinde bu siyasi ortam içerisinde “Türk” milleti üzerinden bir milliyetçilik (Türkçülük) oluşmuştur. Türk kimliği oluşturmada Türkçülük akımının çabaları eğitim programları ve ders kitaplarında görülmeye başlamıştır. Bu dönemde İslam ve Türk kimlikleri birlikte kullanılarak eğitimin ideolojik temelleri oluşturulmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet dönemi imparatorluktan ulus-devlete geçişin yoğunlaştığı dönemdir. Bu ulus-devlete geçme çabaları ile eğitimde ulusallaştırılmaya çalışılmıştır. Bu nedenle milli terbiye eğitimde slogan haline gelmiştir (Şimşek, 2006:287).

İkinci Meşrutiyet dönemine gelindiğinde tarih öğretiminde güçlü bir canlanma gözlenmektedir. Osmanlı ve İslam Tarihlerinden ayrı olarak, Genel Uygarlık Tarihine de açılım gerçekleştirilmiş, Türk Tarihi de okutulmaya başlanmıştır. 1913 tarihli Tedrisatı İptidaiye Kanunu Muvakkatı'nda eski Sıbyan Mektepleri'nin yerine geçen altı yıllık “Mektaibi İptidaiye”de şu tarih dersleri göze çarpmaktadır. İlk iki sınıfta doğrudan doğruya tarih dersleri olmamakla birlikte birinci sınıftaki “Musahabatı Ahlakiye ve Medeniye” dersi ile ikinci sınıftaki “İslam ve Türk Büyükleri” dersleri bir çeşit giriş olmuş, üç ve dördüncü sınıflarda “Muhtasar Tarih-i Osmanî”, beş ve altıncı sınıflarda “Muhtasar Tarih-i Medeniyet” dersleri okutulmaya başlanmıştır (Aydın, 2001:24).

Osmanlı Devletinin son dönemlerinde açılan ve bir dönem önemli bir eğitim-öğretim görevini yerine getiren Mekteb-i Sultani'nin Türkçe kısmında müfredat programın dördüncü sınıflarında Osmanlı Tarihi derslerinde Peygamberler Tarihi kısaca öğretilip Osmanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren 1590 yılına kadar okutulmuştur. Beşinci sınıfların da 1590 yılından Paris Antlaşmasına kadar olan kısmı, 6. sınıflar da ise Dünya İslam Tarihi konularının öğretilmesi yer almaktadır. Fransızca kısmında ise Tali (Orta) sınıfların ikinci senesinde Eski Doğu Kavimlerinin Tarihi, üçüncü senesinde İlk Çağ Tarihi, yüksek sınıfların dördüncü senesinde Orta Çağ tarihi anlatılıp, beşinci senesinde Genel Tarih ismi ile Yakın Çağ Tarihinin anlatılması şeklinde yer almıştır (Engin, 2003 :65-68).

Osmanlı Devletinde 1909-1910 yıllarında İdadi okullarında müfredat programlarında büyük değişiklik görülmüştür. Tarih müfredatı Hz. Âdem'den başlatılarak Umumi Tarih'in getirildiği görülmektedir (Yücel, 1994:178).

Osmanlıda II. Meşrutiyet'ten itibaren tarih ders kitaplarında ortak nokta şöyle sıralanmıştır:

- Hanedanın(Saltanat) övgüsüne son verilmiş.
- Genç Türklerin ideolojisi ders kitaplarının temel iskeletini meydana getirmiştir.
- Osmanlı Devleti'nin "Türk" karakteri ön plana çıkarılmıştır.
- Öğrencilere Orta Asya sevgisi kazandırılmaya çalışılmıştır.
- Devlet'te Gayr-i Müslimlerin niyet ve fikirlerine dikkat çekilmiştir.
- Doğu ve Batı dünyası arasında bağlantı kurulmuştur.
- Genç nesillere gelecekle ilgili optimist bir bakış açısı kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda "Türkçü" bir tarih anlayışı ortaya çıkmıştır (Nurdoğan, 2014:99).

Meşrutiyet döneminde, 1911 yılında Mekteb-i Sultani'nin beşinci sınıflarında verilen İslam Tarihi'nin içeriğinde: İslamiyetten önce Arap Yarımadası'nda yaşayanlar hakkında bilgi ile Hz. Muhammed'in Hayatı yer almaktadır. Bunun yanı sıra; Dört Halife Dönemi, Emeviler Dönemi, Abbasiler Dönemi ve Gazneliler Dönemi de anlatılmıştır. Tuğrul Bey Dönemi, İran Selçukluları Devleti, Kirman Selçukluları ve Harzemşahlar bulunmaktadır. Atabeylikler, Karakoyunlu Devleti, Akkoyunlu Devleti, Moğollar, İlhanlılar, Haçlı Seferleri, Birinci Haçlı Seferi sonucunda kurulan Kudüs Krallığı, İkinci Haçlı Seferi, Selahattin Eyyübi Dönemi, Üçüncü Haçlı Seferi ve Akka Kuşatması, Dördüncü Haçlı Sefari ve İstanbul'da Latin Krallığı ve Sonraki Haçlı Seferleri anlatılan diğer konulardır. Altıncı sınıfta ise Osmanlı Tarihi dersi ile Osmanlılar kuruluşundan itibaren anlatılırdı. Fransızca kısmında Orta sınıfların dördüncü senesinde Tarih dersinde, Roma İmparatorluğu'nun Yükselişi, Germanlar, Franklar, Doğu Roma İmparatorluğu, Araplar, Hz. Muhammed, Feodalite, Ortaçağ Kilisesi, Papalık, Haçlı Seferleri, Orta Çağda Toplum Yapısı, Türkler Avrupa'da ile İstanbul'un Fethi anlatılmıştır (Engin, 2003:198-210).

1915 yılındaki tarih müfredatında bir evvelki tarih programındaki Tarih-i Mukaddes kısmı kaldırılmış, yedinci sınıfta okutulan Tarih-i Osmanî bölümleri sekizinci sınıfa alınmış, dokuzuncu sınıfta ise zamanımıza kadar gelen Osmanlı Tarihi'ne 18. asırda Avrupa'da Fransa İnkılâbı, yeni Avrupa devletlerinin teşekkülü ve Amerika konuları ilave edilmiştir. Onuncu sınıfın programına ise, 18.Asır yerine 17.Asır Avrupa Tarihi dersleri konulmuştur (Yücel,1994:180).

Osmanlıda 19. Yüzyılın sonlarına doğru birliği sağlamak amacıyla vatan sevgisini öne çıkaran "Hubbu'l Vatan Minel İman"(Vatan sevgisi imanın bir cüzüdür) hadisinden ve Namık Kemal'in "Vatan Yahut Silistre" adlı tiyatro oyununda anlam

kazanan vatan sevgisinin aşılması tarih ve coğrafya ders kitapları yoluyla sağlanmaya çalışılmıştır (Akıncı, 2014:5).

Milli mücadele döneminde tarih programlarında yaygın olarak kabul gören tarih anlayışında ve öğretiminde Tanzimat öncesi ve sonrası bakış açısından tamamen ayrılmıştır. Ders kitaplarında İslam öncesi Türk Tarihi ile İslam Tarihi içinde Osmanlı öncesi Türk Tarihi'ne geniş yer verilmiştir. Aynı zamanda ilkokul ders kitapları ve müfredat programları genel tarih kültürünü kapsayacak şekilde genişletilecektir (Çapa, 2002: 44-45).

Osmanlılarda son yıllarda uygulanan politikalarla uyumlu olarak tarih öğretimi ve Osmanlı tarihçiliği, devletin çöküşünü engellemeye çalışmıştır (Akıncı, 2014:5).

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilanından önce Osmanlı Tarihi esaslı Hanedan Tarihi ve Ümmet Tarihi anlayışı mevcut idi. Osmanlılar ile ilgisi dolayısıyla Selçuklular'dan ve Selçukluların yıkılışı ile ortaya çıkan beyliklerden kısaca bahsedilip, esas konu Osmanlı tarihi etrafında toplanıyordu (Öztaş, 2009: 94).

Meşrutiyet sonrasında derslerde onaylanmış kitap ve risalelerin dışında bir tedrisatın uygulanmaması konusunda uyarılarda bulunulmuştur. Bu dönem böylelikle resmi ideolojinin ders kitaplarında yansıtıcıları olarak görülmüştür (Nurdoğan, 2014:86).

2.3. Cumhuriyet Dönemi

Meşrutiyet döneminde Osmanlı Devleti'nde eğitimin çağdaştırılması ve Batılılaştırılması etrafında "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" önemli bir merhale olmuştur. Meşrutiyetten önceki Osmanlı Devleti'nde tarih öğretimi müfredatlarında genellikle Osmanlı Hanedanı ve İslam Tarihi dersleri yer almıştır. Meşrutiyet dönemine girildikten sonra eğitimin çağdaştırılması düşüncesiyle birlikte Tarih-i Umumi ve Tarih-i Osmanî derslerinin okutulması yönünde müfredat ve program değişikliğine gidilmiştir. II. Meşrutiyet dönemiyle birlikte Osmanlı Devleti'nde tarih öğretimi konularında Osmanlı ve İslam tarihlerinden ayrı olarak Genel Uygarlık Tarihi ve bu dersin içinde farklı açılımlara da geçilmiştir. Bu açılımların içerisinde Genel Uygarlık Tarihi ve bu dersin içinde Türk Tarihi de okutulacak şekilde müfredat ve program değişikliğine gidilmiştir.

Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren yeni ve modern bir devlet oluşturmak noktasında eğitime büyük önem verilmiş; eğitim alanında ulus devlet olmanın bir gereği olarak da tarih öğretimi önemli disiplinlerden birini teşkil etmiştir. Okulların her kademesinde tarih dersleri için müfredat programları hazırlanmış; Türk Tarih Kongreleri ve Maarif Şuraları tarih öğretimin esaslarını belirlemede önemli bir rol oynamıştır (Boyko, 2011:158).

Cumhuriyet dönemi ile birlikte tarih alanındaki çalışmalar Atatürk'ün teşvikiyle hız kazanmıştır. 1931 yılında tarih çalışmalarını yürütmek için Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Bu cemiyetin çalışmaları sonucunda bir takım tarih dersi için kitaplar yazılmıştır. Bu dönem yazılan ders kitapları şunlardır:

- 1.Tarih I Tarihten Evvelki Zamanlar ve Eski Zamanlar
- 2.Tarih II Orta zamanlar
- 3.Tarih III Yeni ve Yakın Zamanlar
- 4.Tarih IV Türkiye Cumhuriyeti

Yukarıda adı geçen kitaplar 1931 yılından 1941 yılına kadar ders kitabı olarak okutulmuştur. 1940 yıllarında devreye giren siyasi iktidarın da tesiriyle kitaplar yöntem açısından değiştirilmiştir. Bu kitaplardan farklı olarak 1939 yılında basımı yapılarak üst

üste üç yıl kullanılan Şemsettin Günaltay'ın Tarih I lise ders kitabıdır. Bu kitap Maarif Vekilliği Talim Terbiye Heyeti'nin 2/8/1939 tarih ve 86 sayılı kararıyla ders kitabı olarak liselerde okutulmaya başlanmıştır (Oral ve Aktin, 2010:238).

Türkiye'de Cumhuriyet'in ilk yıllarında Lise, Ortaokul tarih ders programlarında değişiklik yapılmıştır. Lise ve Ortaokullarda Ahmet Refik (Altınay) ve Ali Reşat Beyler'in kitapları okutulmuştur. 1924 tarih programlarında Avrupa merkezli bir tarih öğretimi söz konusudur. Programda Türk tarihinden ziyade Genel Tarih ve Avrupa Tarihi'ne öncelik verilmekteydi. 1924 tarihli programın en önemli farkı İslam Tarihi ve Medeniyeti'ne yer verilmemesiydi. Lise ve ortaokullarda okutulan bu tarih programı 1927 tarihinde bazı değişikliklere uğrayarak 1930'lara kadar gelmiştir. 1930'dan sonra Türk Tarih Tezi'ne göre ilk, orta ve liseyi kapsayacak şekilde asıl değişime uğramıştır (Çapa, 2002: 40-45).

Türkiye'de 1926 müfredat programı, 1928 yılında yeni harflerin kabulü ve devrim sürecinin zorunlu kıldığı yeni ihtiyaçlar nedeniyle 1936'da yenilenmiştir. 1926 yılında müfredat programında ortaya konan iyi yurttaş yetiştirme programı, 1936 yılında yapılan programlarda daha da genişletilerek, CHP programındaki milli eğitime ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Bu program ülkemizde 1948 yılına kadar uygulama safhasında kalmıştır (Boyko,2011:159).

“Tarih programları Cumhuriyet ile birlikte Osmanlı devletinin “hanedancı” tarih anlayışının teokratik ve otokratik içeriklerinden arındırılarak ulusal ve laik bir çerçeveye kavuşturulmuştur. Cumhuriyet dönemi ulusal bir bilinç oluşturmak için Türk Tarihi merkez alınmıştır. Türk tarihi de Avrupa ve dünya tarihi ile bağlantılı ve karşılaştırmalı olarak bir “Uygarlık Tarihi” yaklaşımı ile ele alınmıştır. Müfredat programları öğrencilerin gelişim ve öğrenme düzeylerine uygun olmayan ayrıntılardan arındırılarak basitleştirilmiştir. Önemli tarihsel kişiliklerin yaşamlarına dayalı “hanedancı tarih” öğretimi terk edilerek yerine batıda gelişen modern ve bilimsel tarih yöntemi benimsenmiştir. Bu anlayış doğrultusunda Osmanlı Tarihi Avrupa, Dünya ve Osmanlı ölçeğindeki gelişmeleri, dönemler ve temasları esas alan sistematik bir üslup ile yansıtılmıştır” (Aslan,2011:749).

Osmanlılarda temel sosyal bilimlerin öğretimine ilk defa batı tarzındaki okullarda yer vermeye başlanmıştır. Tarih öğretimi sadece İslam Tarihini kapsar iken batılılaşma ve çağdaşlaşma dönemlerinde genel tarih dersleriyle dünya tarihi de öğretilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte Türk tarihi de önem kazanmaya başlamıştır.

Cumhuriyet döneminde TBMM'nin ilk programlarında eğitim ve öğretim ile ilgili konulara da önem verilmiştir. Eğitim ve öğretimin içerisinde yer alan Tarih konuları üzerinde de önemle durulmuştur. Tarih programları Osmanlı Devleti'nin son dönemlerindeki anlayış ve felsefesinden farklı olarak hazırlanmıştır. Tarih programlarının milli bir düşünce ve bakış açısına göre yeniden hazırlanarak müfredat değişikliğine gidilmiştir. Tarih programları imparatorluk kimliğinden uzaklaşarak ulus devlet anlayışına göre şekillenmiştir. Ulus devlet felsefesi üzerine şekillenen Tarih müfredatı ve programları bilimin, aklın, laikliğin ve milliyetçilik hedeflerinin pekişmelerini sağlayarak günümüze kadar gelmiştir.

3.OSMANLI'DAN GÜNÜMÜZE DEVLET POLİTİKALARININ VE FİKİR AKIMLARININ EĞİTİM VE ÖĞRETİME ETKİLERİ

Geçmiş her dönemde insanın ilgisini çekmiştir. Geçmişten bugüne tarihin çok değişik amaçlar için kullanıldığını görülmüştür. Tarih merak uyandıran alan olarak görülmüş ve insanların ilgilerini çekmek amacıyla kullanılmıştır. Her dönemde iktidara gelmek için özellikle geçmişe yönelik ilgiyi arttırmak, ahlak ve din öğretimi, politik ve ideolojik menfaatler amacıyla tarih kullanılmıştır. Her dönemde iktidara gelmek için meşrutiyet arayanlar tarihi kullanmışlardır. Ayrıca tarih belirli ideolojileri benimseyenlerin kendi ideolojilerine taraftar kazandırmak için kullandıkları araçlardan birisi olarak karşımıza çıkmıştır (Demircioğlu,2014:2).

Osmanlılar kuruluşundan itibaren belli idealler ve kurallar üzerine yönetilen, teşkilatlanmış bir devlet olmuştur. Bu teşkilatlanmasında ve yönetilmesinde İslam inanç sistemleri ile Türklerin geçmişten gelen örf, adet ve geleneklerinin yansıtılmasının önemli bir etkisi vardır. Osmanlı Devleti'nin kurucusundan başlayarak onu takip eden hükümdarlar da bu ilke ve kuralları uygulamıştır. Bu uyguladıkları politikalar sosyal, iktisadi, askeri ve eğitim olmak üzere birçok kurumları bu anlayış ve ilkeler üzerine bina edilerek devam edip gelmiştir. Devletlerin doğası gereği, kurucu unsurların nitelikleri, düşünceleri, fikirleri ve etkilendikleri kültürler gereği çok doğal olarak teşkilatlanmalarında ve yönetilmelerinde önemli bir rol oynamaktadır. Devletin temel dinamiği olan ve ayakta kalmasında önemli bir yeri olan insan unsurunun yetişmesini sağlayan eğitim sisteminin şekillenmesinde ve yürütülmesinde de bu politikalar ve uygulamalar çok önemli bir rol oynamaktadır.

Toplumsal ve bireysel yaşam şartları ve bunların üstesinden gelebilmeye yönelik arayışlar insanlığın ilgisini tarihe yöneltmiştir. Tarihin yarar ve işlevi ise zaman içinde farklılıklar göstermiştir. Tüm dünyada olduğu gibi Osmanlılarda ve Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde iktidarlar ve iktidar için uğraş verenler eğitimde uygulanmakta olan tarih programlarını etkilemek için yoğun bir gayret içinde olmuşlardır. Kendi görüşlerinin savunulmasında ve kabullenilmesinde tarihçilerin desteğine ve tarih öğretimine özel bir önem vermişlerdir. Tarihi ve tarih öğretimini kendi görüşlerinin desteklenmesi konusunda önemli bir cephanelik, yanlış ya da karşıt ellere geçtiğinde öldürücü bir silaha dönüşen bir araç olarak görmüşlerdir (Şıvgın,2009:3).

3.1. Tanzimat Dönemi

Osmanlı Devleti'nin ilk yıllarından itibaren eğitim sistemi İslam dini (ümmetçilik) ve örfi kurallar üzerine bina edilmiştir. Fakat devletin sonlarına doğru özellikle Tanzimat döneminden sonra birtakım değişiklikler ve farklılıklar ortaya çıkmıştır. Bunda da yine o dönemlerin hükümdarları ve devlet erkânlarının siyasi, sosyal, kültürel ve askeri düşünceleri önemli rol oynamıştır. Tanzimat döneminden Cumhuriyet yönetiminin ilk yıllarına kadar tarih eğitiminin ve öğretiminin ortaya çıkardığı dönüşümün de, iktidarın ve egemen olan ideolojinin üzerinde çok etkili olduğu görülmektedir. İktidar yöneticileri bunu, savundukları siyasi ve felsefi düşüncelerini yerleştirmede ve ilerletilmesinde kullanmıştır. Buna göre de Tanzimat yönetimi tebaanın eşitliği ilkelerini, Osmanlı merkezli tarih anlayışının yüceltilmesini yerleştirmeye çalışmıştır.

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde, özellikle Tanzimat döneminin başlamasıyla devlet yönetiminde ve diğer alanlarda Osmanlılık düşüncesi yer etmeye

başlamıştır. Tanzimat dönemiyle başlayan bu yeni yönetim anlayışı, Gayr-i Müslimlerin milliyetçilik akımlarına karşı, halkın eşitliğini, hukukun üstünlüğünü ve toplumun ideallerini yüceltmeyi ve yükseltmeyi hedef edinerek uygulamaya çalışmıştır. Bu yeni uygulamayla hangi milletten ve dinden olursa olsun herkes Osmanlı sayılacak, devlet bütün halkın can ve mal güvenliğini sağlayacaktı. Bu anlayış ve düşünce toplumun, eğitim ve öğretim sisteminin ve bununla birlikte, eğitim sisteminin içinde yer alan derslerin değişmesine de neden olmuştur.

Özellikle bu döneme kadar inanç merkezli bir tarih anlayışı yer alırken, yerini hanedan(Osmanlı) merkezli tarih anlayışına bırakmaktadır. Bununla bütün Osmanlı topluluklarını ayırım yapılmaksızın Osmanlı üst kimliği ve ortak vatan anlayışı etrafında birleştirilmesi hedeflenmiştir. Bu nedenle Osmanlıyı kuran hanedanın elden geldiğince yüceltilmesi yoluna gidilmiştir. Bunun yerleştirilmesinde ise en önemli unsur olarak eğitim ele alınmış ve eğitimin içinde yer alan tarih öğretimi önem arz etmiş ve uygulanmıştır. Tanzimat dönemiyle başlayan bu anlayış belli bir süre bu doğrultuda devam etmiştir. II. Abdulhamid dönemine kadar devam eden bu anlayışın, yaşanan olaylar ve gelişmeler doğrultusunda baktığımızda başarılı olunamadığını göstermektedir (Sarioğlu, 2012:13).

3.2. II. Abdulhamit Dönemi

Tanzimat döneminin kapanmasıyla Osmanlı'da yeni bir dönem başlamış ve bu dönemde de önemli olan iktidardaki II. Abdulhamid'in dinsel unsurları tarih öğretiminde yerleştirmesi çalışmaları görülmektedir. II. Abdulhamid dönemiyle birlikte eğitim sisteminde bir takım gerilemeler olmuştur. Bu dönemde II. Abdulhamid'in uyguladığı İslamcılık politikası tekrar geriye dönüşü getirmiştir. Devleti ve toplumu İslamcılık (ümmetçilik) politikalarıyla bölünmeden ayakta tutacağını düşünen II. Abdulhamid, eğitim ve öğretimde birtakım değişikliklere gitmiş ve özellikle tarih alanını sakıncalı bir alan olarak değerlendirerek, birçok tarih kitapları toplatılıp yazarlar sürgüne gönderilmiştir. Bununla birlikte yeniden bir ümmetçilik merkezli anlayışa dönülerek derslerde değişikliklere gidilmiştir. Devlet yönetimindekiler hürriyet, eşitlik, meşrutiyet gibi kavramların genç nesillere ve öğrencilere tarih öğretimi sayesinde yerleşebileceği düşüncesiyle endişelenerek, 1883 tarihinden itibaren tarihin ders programlarından kaldırılması yoluna gidilmiştir.

Osmanlıda politik tutumların ders kitaplarına etkisi noktasında ders kitapları incelendiğinde 1881-1922 yılları arasında yayınlanan tarih ders kitapları Osmanlı tarihi anlatımında yoğun bir hükümet müdahalesine maruz kaldığını göstermektedir (Nurdoğan, 2014:93).

3.3. Meşrutiyet Dönemi

1908 yılında Osmanlıda meşrutiyetin ilanıyla birlikte iktidardaki yöneticilerin siyasi görüş ve politikaları nedeniyle eğitim ve tarih öğretimi alanında birtakım hareketlilikler başlamıştır. Bu hareketlilik Cumhuriyete kadar ve Cumhuriyet döneminden sonrada artarak devam etmiştir. II. Meşrutiyet yıllarında, meşrutiyetin idealleri oranında yer alan vatan, millet sevgisi ve milli bilincin kazandırılmasında tarih öğretiminin görevi olduğu ve bunun kullanıldığı görülmektedir. I. Meşrutiyete kadar Osmanlıcılık düşüncesi etrafında oluşan eğitim sistemi ve tarih öğretimi, bu dönemden itibaren II. Meşrutiyete kadar İslamcılık anlayışı etrafında şekillenmiştir.

II. Meşrutiyetle birlikte her toplum geçmiş yaşantısı, geçmişten o güne kadarki yaşadıkları önemli olayları ve hareketleri merak ederek öğrenmeye çalışır. Genç nesilleri geçmişine doğru yapacağı yolculuklarla, meydana getirdikleri toplumun bir parçası ve unsuru oldukları bilincine varabilirler ve kültürel bir kimlik kazanabilirler. Bu nedenle o topluma egemen olan iktidar yönetiminin ve egemen ideoloji tarafından, tarih anlayışının ve tarih öğretiminin ne şekilde olacağı ve nasıl yapılacağı, geçmişin birikiminin ne kadarının aktarılacağı belirlenerek uygulamaya konulmuştur. Bu nedenle de tarih anlayışı ve tarih öğretimi ideolojik ve toplumu dönüştürücü ve yönlendirici bir alan haline getirmektedir. Bu anlayıştan hareketle II. Meşrutiyetten sonra Osmanlıda Milliyetçilik(ulusal) anlayışı oluşmaya başlamış ve bu mihvalde yöneticiler toplumu değiştirmeye ve dönüştürmeye, topluma milli bir kimlik kazandırma yoluna giderek eğitim ve öğretimde tarih derslerini bu düşünceler etrafında düzenlemişlerdir. Bu anlayışın o dönemde çok uluslu bir toplum olan Osmanlıların kurucu unsuru olan Türklerin aralarında da milli bir bilinç ve şuur kazanmalarında önemli bir görev ifa ettiği göz ardı edilemez.

Osmanlı Devleti'nde Balkan Savaşları'ndan sonraki dönemde siyasi iklim ve yönetimdeki İttihat ve Terakki'nin etkisiyle Osmanlıcılık ve İslamcılık düşüncesi yerini , tarih anlayışı ve öğretimi alanında Türklük ve Türk Milliyetçiliği ideolojisine bırakmaya başlamıştır. Bu dönemde aydın çevrelerce tarih öğretimi bir amaç olmaktan çok bir araç olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Bu anlayış nedeniyle yer edinmeye başlayan düşünce ve fikirler, Türk Derneği ve Türk Ocağı gibi Türkçü oluşumlar sayesinde güç kazanmaya başlamıştır. Bu oluşumların çalışmaları ve gayretleriyle "Osmanlı Milleti" oluşturma idealinin boş bir hayal olduğu, Osmanlı Devleti'nden ayrılan uluslarla ortaya çıkmıştır. Bu dönemle birlikte birçok makalelerde, konferanslarda, Türk Milleti, Türk Kültürü gibi söylemlere sıkça rastlanmaya başlanmıştır. Böylelikle tarih öğretiminde ve derslerinde öğrencilerin milli birlik, milli bir kimlik düşüncesi ve anlayışına karşı duyarlılık kazanmasının aracı olarak benimsenmesine başlanmıştır (Sarioğlu, 2012:109,111,112).

3.4. Cumhuriyet Dönemi ve Sonrası

Tanzimat ve sonrasında gerekse de Cumhuriyet döneminde olsun tarih eğitiminin merkezinde, devletin kurtuluşunu ve kalkınmasını sağlamak için oluşturulması gereken yeni insan ve toplum projesine uygun olması belirleyici olmuştur (Aslan, 2012:101).

II. Meşrutiyet döneminden sonra milli mücadele dönemleri ve Cumhuriyet döneminde, yönetim kademesinin uyguladıkları politikalarda da önem verdiği konuları başında yine eğitim konusunun geldiği görülmektedir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla, yeni bir devrin ve yönetimin ortaya çıkmasıyla tarih öğretimi, Kemalist ilkelerin, ideallerin yerleştirilmesi, Türk Tarihi merkezli geçmişin ve milli bilincin öğretilerek yeni bir toplum ve millet oluşturma gayreti içinde olmuştur. TBMM'nin ilk hükümet programlarında eğitimle ilgili konulara önemli bir yer verilmiş, 1921'de Ankara'da toplanan Maarif Kongresi'nde eğitim programlarında ve özellikle tarih anlayışı ve öğretimi konuları üzerinde önemle durulmuş, programların milli bir bakış ve anlayış açısıyla yeniden hazırlanması önerilmiştir. Böyle olmakla birlikte, 3 Mart 1924'te kabul edilen Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile eğitimde köklü değişiklikler yapılmıştır.

Cumhuriyet döneminde eğitim ve öğretimde birliği sağlamak eğitimdeki ikilikleri ortadan kaldırarak yeni kurulan devletin politika ve hedeflerine hizmet edecek

bir kanun olan Tevhid-i Tedrisat ile (Öğretimin birleştirilmesi) şu düzenlemeler getirilmiştir:

1. Ülkedeki tüm bilim ve öğretim kurumları Maarif vekâletine bağlanmıştır.
2. Şer'îye ve Evkaf Vakaleti ya da özel vakıflarınca idare edilen tüm medrese ve mektepler Maarif Vekâleti'ne bağlanmıştır.
3. Şer'îye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekteplere ve medreselere ayrılan para, Maarif bütçesine geçirilecektir.
4. Maarif Vekaleti yüksek din uzmanları yetiştirmek için Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi, İmam ve Hatip yetiştirmek için de ayrı mektepler açacaktır (Güneş, 2003:32).

Bu Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile ülkedeki bütün eğitim, öğretim ve bilim kuruluşları Milli Eğitim Bakanlığı adı altında toplanmıştır. Yeni oluşturulan milli eğitim sistemi çağdaş ve laik bir anlayışla eğitimin temel felsefesini oluşturmuştur.

Tarih öğretimi her zaman siyasal iktidarın, hâkim otorite ve düşüncelerin ilgi duyduğu ve belirlediği bir alan olması hasebiyle II. Meşrutiyet ve Cumhuriyet dönemlerinde de bu anlayış devam etmiş, tarih öğretim programlarına yansıtılarak devam ede gelmiştir.

II. Meşrutiyetle birlikte eğitim ve öğretimde Osmanlıcılık düşüncesi gözden düşerek, Türk ulusçuluk anlayışı ve düşüncesinin belirlediği ve giderek yükselen bir dönem olmaya başlamıştır. Cumhuriyete uzanan süreçte, bu düşüncelerin de etkisiyle imparatorluk kimliğinden uzaklaşarak ulus-devlet anlayışına doğru yol almaya başlamıştır. Cumhuriyetin ilk yıllarında ulus devlet kimliği, ulus (millet) egemenliği yeni Türk Devleti'nde bütün alanlarda olduğu gibi, tarih alanında da kendini göstermiştir. Bilim, akıl, laiklik ve çağdaşlık bu ulusçuluk (millet) anlayışını ve iklimini yönlendiren, besleyen, destekleyen unsurlar olarak yeni eğitim sistemini oluşturarak, kurgulayarak bambaşka bir anlayış ve sistem oluşturmuştur. Bundan dolayı da tarih dersleri bu ideallerin, yani bilimin, aklın, laikliğin ve milliyetçilik ideallerinin pekişmesini sağlayacak dersler arasında Cumhuriyet yönetimince görülerek günümüze kadar gelmiştir. Bu anlayış ve politikaların temelinde de nihayetinde yine Cumhuriyet yönetiminin kadroları bulunmaktadır. Bu anlayışla devlet idarecilerince ve kadrolarınca 1924 ve 1926 yıllarındaki öğretim programları ve bu programların bir parçası olan tarih derslerinin hareket noktası Türk milletinin (ulusçuluğu), Türk Tarihi'nin ve Türk Kültürünün yükseltilmesine ve yayılmasına hizmet etmek şeklinde olmuştur.

Türkiye'de 1923 yılında Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte ulus-devlet resmen kurulmuştur. Ulus devletlerde vatandaşların eğitimi genel ve zorunlu olup, görünürde amaçları demokrasiyi benimsemiş insanlar yetiştirmektir. Tarih dersleri de bu amaca zorunlu olarak hizmet etmektedir. Bu sebeple gerek dünyada gerekse ülkemizde hazırlanan tarih ders kitapları ve programlarına ideolojik ve politik anlayışlar yansıtılmıştır. Türkiye'de Cumhuriyet döneminde tarih programlarına yayımlandıkları dönemin siyasal ve ideolojik düşünceleri yansıtılmıştır. Tarih programları incelenen dönemlere göre de değişim göstermiştir (Keskin, 2012:109).

Milli mücadele kazanılıp Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte emperyalist devletlerin, Avrupalıların Türklere bakış açıları değişmiştir. "Avrupa'da Türlerin ikinci ırktan oldukları, Anadolu'nun Türklere ait olmadığı, Türklerin saldırgan, istilacı, kültür ve medeniyet alanında geri bir millet oldukları şeklindeki iddiaları ile yine aynı çevrelerin I. Dünya Savaşı'ndan sonraki işgallerinde kendilerini İlkçağda Anadolu'da kurulan uygarlıkların selefleri kabul ederek işgallerini meşrulaştırmak istemeleri ve tarihi emperyalist emellerine alet ederek Anadolu'ya göz dikmeleri Türkiye

Cumhuriyeti'ni bir tarih tezi oluşturma zorunluluğu içinde bırakmıştır" (Aslan, 2004:85).

Ulusal bağımsızlık savaşının kazanılmasından sonra eğitim sistemi ve eğitim programları cumhuriyetin hedeflerine uygun olarak yeniden düzenlenmiştir. Yapılan programlar ve düzenlemelerde kimlik duygusunun ve vatandaşlık bilincinin oluşmasına katkısı nedeniyle tarih öğretimine özel bir önem verilmiştir. Cumhuriyet ile bağdaşmayan ve Osmanlı rejimini temsil eden konular tarih programlarından çıkarılmış ve yerine Cumhuriyeti temsil eden, onun amaçlarının gerçekleşmesini destekleyecek içerikte yeni konular eklenmiştir. Tarih müfredatları, "Hanedan Ailesi" ve "İslam Tarihi" yerine "Türk Medeniyeti Tarihi" merkez alınarak yeniden oluşturulmuştur (Aslan,2012:331).

1926 yılında Cumhuriyet yönetiminin eğitim sisteminin hedeflerine bakacak olursak;

1. Çocuklara Türk milletinin geçmişi hakkında bilgiler verip onlarda ulusal bilinci uyandırmak.
2. Günümüz uygarlığın uzunca bir geçmişin ürünü olduğunu anlatmak.
3. Lider kişiliklerin yaşam ve hareketleri tasvir edilip anlatılarak örnek alınacak kişiler olarak öğrencilere göstermektir.

Buna göre hükümdarların biyografileri ve savaşlarından çok uygarlık tarihine önem verilerek, ağırlığın Türk Tarihi olmasına özen gösterilmiştir. Tarih dersleri coğrafya dersleri ile ilişkilendirilerek harita kullanılması, tablo, kroki, tarihi resim, devletlerin sınırlarını gösteren tarihi haritaları ve levhalardan yeterince faydalanılacak, etrafta bulunan müzelerle tarihi mekânlara geziler düzenlenmesi öngörülmüştür. Bu anlatım, gösterme ve öğretme tarzının yanında tarih derslerinde Türklerin uygarlığa, insanlığa hizmetleri, yeni yönetim anlayışının özellikleri, vatan ve millet sevgisinin öncelikli olarak anlatılması gerekmektedir. Buna göre 1926 eğitim ve öğretim programlarında hanedan tarihçiliğinin yerini uygarlık tarihi, eski Türklerin yaşam biçimi ve tarihsel gelişimleri ile Cumhuriyetin ideallerine, ulus bilincine, vatan sevgisine sahip bireylerin yetiştirilmesi gayesi öne çıkmaktadır. Bunda da yine o dönemin iktidarda bulunan Cumhurbaşkanı'nın, kabinenin, siyasilerin ve devleti yönetenlerin idealleri, fikirleri, düşünceleri, uygulamaları ve hedeflerinin belirlediği ve etkilediği söylenebilir.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra batılı devletlerin ve emperyalist devletlerin politikalarını ve Anadolu'yu işgal etme çabalarını çürütmek için bir tarih anlayışı ve savunma tezi ihtiyacı doğmuştur. Bu doğrultuda Mustafa Kemal 1930 yılında tarih alanındaki çalışmalara ağırlık verilmesini istemiştir. 1931 yılında tarihi çalışmalarını sürdürmek için Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kurulmuştur. Türk Tarihi Tetkik Cemiyetinin çalışmaları neticesinde yeni "Türk Tarih Tezi" oluşturulmuştur. Yeni Türk Tarih anlayışını oluşturan Türk Tarih Tez'i önermeleri doğrultusunda öğrencilere Türklerin üstün ırk oldukları, Orta Asya'da bir şehir uygarlığı kurdukları ve Avrupa'nın içerlerine kadar uzanarak uygarlıklarını Hindistan'a, Çin'e, Akdeniz'e yaydıkları, Yunanistan'ı ve Avrupa'yı da buna dâhil ettikleri öğretilmiştir. Türk Tarih Tez'i ile Türklerin Orta Asya'ya kadar uzanan köklü bir geçmişlerinin olduğu vurgulanarak yeni Türk devletinin temelleri güçlendirilmeye çalışılmıştır. Ayrıca yetiştirilecek yeni nesillere milli bir tarih şuuru verilmek istenmiştir (Oral ve Aktin, 2010:237-238).

Yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal, ulusal bir toplumun dilini, tarihini, sanatını yani kültürünü geliştirerek, çağın gereklerine ve toplumun gereksinimlerine yanıt verecek şekilde yaratıcılığı ve yapıcılığı benimseterek

yerleştirmek için yeni nesillerin eğitilmesinin ve geliştirilmesinin eğitim ve öğretim sayesinde gerçekleştirilebileceğini savunmuştur. Eğitim politikalarını bu unsurlar ve ilkeler üzerine yapılandırmış, eğitim ve tarih programlarını da bu yönde düzenleyip geliştirmeye çalışmıştır. Mustafa Kemal ülkenin teknik, ekonomik ve kültürel yönden de kalkınmasını istediğinden, eğitimin toplumu dönüştürme ve geliştirme açısından önemli bir aracı olduğu düşüncesini sürekli vurgulayarak ve uygulayarak politikalarını bu yönde oluşturmuştur. Bu konuda Atatürk bu önemi vurgulamak için 22.9.1923 tarihinde yaptığı bir konuşmasında şöyle demektedir: "... En mühim, en esaslı nokta eğitim meselesidir. Eğitimidir ki bir milleti ya hür, müstakil her alanda olduğu gibi şanlı, yüksek bir cemiyet halinde yaşatır ya da bir milleti esarete terk eder" (Güneş, 2003:7).

Cumhuriyet kurulduktan sonra Türk milletine milli bir ruh vermek ve Türk Tarihi'nin yeniden yazımını gerçekleştirmek için, daha sonraları Türk Tarih Kurumu adını alacak Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti kuruldu. Bu cemiyet Osmanlı'dan Cumhuriyet'e geçişte (ümmetten millete), Türk toplumuna millet olma bilinci aşılacak amacındaydı (Eroğlu, 2002:77).

Ele aldığımız bu 1926 yılındaki programın yanında, 1936 yılındaki tarih programlarında da tarih derslerine önemli bir misyon ve ideal yüklenmiştir. Buna göre;

1. Türk devriminin önemini, kapsamını ve anlamını kavratmak,
2. Bütün insanlığın özellikle Türk milletinin tarihi süreçte almış olduğu misyona, sorumluluklara ve geliştirdiği medeniyetlere öğrencilerin dikkatini çekmek,
3. Türkistan kültürü ve tarihi üzerinde önemle durarak Türk milletinin dünya tarihinde oynadığı büyük rolü belirterek öğrencilerde milli bilinci oluşturmak,
4. Tarihte büyük roller üstlenmiş ve büyük işler yapmış tarihi kişiliklerin ve insanların, Atatürk'ün Türkler ve dünya uygarlığına yaptıklarını ve açtığı yeni ufukları kavratmak,
5. Öğrencilerin geçmişlerini araştırarak öğrenmeleri, anlamaları, geleceğe ona göre bakarak, gelecekteki insani ve ulusal rollerine dikkat çekmektir.
6. İnsanların yaşamları ile çevreleri arasındaki sıkı bağları kurarak kavramalarını sağlamak. Böylelikle Cumhuriyet döneminde genellikle tarih derslerinde Türk tarihi esas alınmıştır. Türk'ün ve Türk Milleti'nin tarihte oynadıkları büyük rolü, Orta Asya'da kurdukları uygarlığı, bu uygarlığın başka milletleri nasıl etkilediğini vurgulayarak önemini yansıtmıştır. Günümüze doğru yaklaştıkça da, Atatürk'ün önderliğinde gerçekleşen devrimlerin, anlamını, hedeflerini, Osmanlı devlet yöneticilerinin, yönetimde gösterdikleri zaafı, saltanatla Cumhuriyet yönetimi arasındaki yönetimin ve anlayışın farklılıklarını anlatmak olmuştur. Buna göre de tarih öğretiminin İslami gelenekten, hanedan merkezi anlayıştan uzaklaşarak ulusal (milli) tarih anlayışı konusunda önemli bir ilerleme ve aşama kaydetmiştir (Sarıoğlu, 2012:16,18,21).

Osmanlı döneminde Tanzimat, Mutlakiyet, II. Meşrutiyet ve Ulusal Kurtuluş mücadelesinden Cumhuriyete kadar geçen dönemlerde dönemin siyasi, kültürel ve iktisadi açılarından zamanın koşullarına göre, iktidarın görüş ve düşüncelerine göre Osmanlıcı, İslamcı ve Türkçü anlayışları benimseyen eğitim ve öğretim sisteminde, Cumhuriyet dönemine gelindikten sonra haliyle birtakım farklılıklar arz etmiştir. Çünkü eski cihan devletinin kalıntıları üzerine kurulan yeni bir devlet kurulmuş, bu devletinde kuruluş felsefesi milli bir devlet anlayışını taşımaktadır.

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti devletinin eğitim ve öğretimde olduğu gibi, Tarih derslerinde ve öğretiminde milli bir anlayışa sahip olunmuştur. Yine aynı şekilde kurucu idarenin temel felsefesi ve anlayışları ve daha sonraki yıllarda da devlette muktedir olan hükümetlerin politik anlayışları da, eğitim programları ve tarih derslerine

bu felsefeleri, anlayışları yansıtılarak yön verilmiştir. Osmanlı Devleti'nin elinde kalan son toprak parçaları üzerine kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nde "resmi ideoloji" olarak kavramların sınırları açık olarak belirlenmemiştir. Fakat Cumhuriyet'in temel nitelikleri ile "gelenek" aynı zamanda "resmi" olarak nitelendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti öncesi toplumsal ve yönetsel değerler bugünün, yeni Cumhuriyet'in " geleneksel" değerlerini oluşturduğu gibi, kimi zamanda "ilerici" bir fonksiyon işlemi görerek "resminin" bir parçasını oluşturmuştur. Ayrıca Atatürkçü (Kemalist) değerlerin ve ilkelerin topluma yansıtılması süreci de "resmi" bir nitelik taşımıştır.

Cumhuriyetle birlikte Osmanlının ümmet anlayışına dayalı ideolojik yapısının terk edilerek, yerine ulusal ve laik temellere dayalı bir yönetim biçiminin egemen kılınarak, Osmanlı siyasal ve toplumsal anlayışını yansıtan programların ve ders kitaplarının değiştirilmesini de zorunlu hale getirmiştir. Tüm eğitim sistemi ile gerçekleştirilmek istenen toplumsal dönüşüm ve tarih bilincinin yeniden inşa edilmesinde en önemli rolü tarih eğitimi, tarih programları ve tarih ders kitapları oynamıştır (Aslan,2012:335).

Türkiye'de Tarih öğretimine genel olarak bakıldığında da ağırlık verilen konuların Cumhuriyet döneminde sürekli bir değişim göstermiştir. Bu değişim bazen Osmanlı bazen İslamiyet öncesi Türk Tarihi ve bazen de Yunan ve Roma Tarihi gibi değişiklik göstermiştir. Bu değişimler iktidarda olan parti ve onun ideolojik anlayışı ile yakın ilişkisi bulunmaktadır. 1923'ten günümüze siyasal süreçlere paralel olarak eğitim politikaları belli dönemlere ayrılmaktadır. Bu dönemler; Atatürk, Milli Şef, Demokrat Parti, Askeri Müdahaleler, Değişim ve Küreselleşme olarak tanımlanabilir (Keskin, 2012:109).

Ülkemizde otorite-iktidar ilişkisine baktığımız zaman, otoritenin kendisine meşruiyet kazandırmak için Cumhuriyetin temel ilkeleri yanında, Kemalist değerleri de, geleneği de her fırsatta kullandığı gibi, eğitim ve öğretim planlarında, program ve faaliyetlerinde uygulanarak eğitim politikalarını belirleyerek, aynı bağlamda bu politikalar "resmi" olarak nitelendirilmiştir. Türkiye Cumhuriyeti'nde resmi ideoloji, eğitim politikalarına da yansıtıldığından dolayı resmi tarih kavramını da ortaya çıkarmıştır. Bu resmi tarih politikaları, yeni toplumu hedeflenen ideallere ve felsefeye dönüştürmek için de önemli bir fonksiyon ifa etmiştir. Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal eğitimi, toplumsal değişimin ve dönüşümün bir gücü olarak benimsemiş, diğer iktidarlar tarafından da kabul edilmesiyle, gerici geleneğin önüne geçilerek bu Kemalist devrimci dönüşümün devamlılığı için eğitim politikalarının üzerinde önemle durulmuş, toplumsal ve siyasal bir yapının oluşması sağlamıştır. Bunda da yine etkili olan sosyal bilimlerden olan tarih ve tarih derslerinin eğitimi etkili olmuştur. Bu şekilde ortaya çıkan bir eğitim sistemi Türkiye'nin ekonomi politığının de gelişmesinde üst yapı kurumu olarak yerini almaktadır. Bu şekilde eğitim politikalarını etkileyen iktidar ideolojileri, bu sayede kapitalizmin yaşamasını ve sürdürülmesini sağlıyor, insanların yaşam standartlarının genişleterek, liberalizm ve liberal demokrasinin önünü açma görevini üstleniyor.

Eğitim her alanda olduğu gibi, her kurulan yeni devlette de, rejimini, varlığını sürdürmede de kendine bağlı düşüncede kuşaklara ihtiyaç duyduğundan, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurucusu Mustafa Kemal Atatürk'te siyasi politikalarında ve programlarında eğitim meselesine önemli bir yer ayırmıştır. Atatürkçü düşünce sisteminde her alanda olduğu gibi eğitim alanında "ulusallık" önemli bir yer tuttuğundan, eğitimin milli olmasını istediğinden, eğitim programlarını ve politikalarını da millilik esasına göre düzenlemiştir. Bu nedenle Mustafa Kemal Ankara'da 15 Temmuz 1921'de toplanan "Birinci Maarif Kongresi"nde milli eğitim programlarının

“ulusal” olmalı ifadesiyle şunları anlatmaktadır: “Ancak geniş imkânlarla ve vasıtalarla sahip olana kadar geçecek savaş yıllarında dahi, dikkat ve itina ile işlenip, çizilmiş bir “milli bir terbiye” vücuda getirmeye gayret etmeliyiz. Biz “ulusal terbiye” programından söz ederken eski devrin hurafelerinden, fikri niteliklerimizle hiçbir ilgisi olmayan yabancı fikirlerden, doğudan ve batıdan gelen bütün etkilerden uzak, milli ve tarihi seviyemize uygun bir kültür kastediyorum” (Güneş,2003:8).

Atatürk’ün Cumhuriyeti kurduktan sonra, saltanatı kaldırıp, halifeliği lağvedip devlet yönetimini laikleştirmesiyle, halkın da bu yeni yönetim biçimine uyum sağlaması gerektiğine inandığından, politikalarını laik bir eğitim sistemi üzerine oluşturmuştur. Atatürk’ün laiklik ilkesi ve politikalarının eğitimin olduğu kadar, siyasi, sosyal ve kültürel programlarının da ortak temel ilkesini oluşturmuştur. İctimai ve maddi hayatta bilim ve tekniği hâkim kılmak olduğu gibi, bilgisizliği yenip bilgiye ulaşmada, cehaletle savaşmada, kadın-erkek ayrımcılığını kaldırmada, çağdaş ve ilerlemeci, insanları, inançlarını ve düşüncelerini özgürleştirmede, sınıf ayrımını ortadan kaldırmada, işlevsel ve aydın bir toplum meydana getirme hedeflerini gerçekleştirmede eğitimi yine önemli bir unsur olarak kullanmıştır. Böylece eğitime etkisi, yansımaları, yapılandırması açısından azımsanmayacak kadar kuvvetli olduğunu söyleyebiliriz.

Cumhuriyet döneminin ilk yıllarında (tek partinin egemen olduğu dönem) egemen olan CHP’nin ve hükümet programlarının da eğitimi etkilediğini ve şekillendirdiğini söyleyebiliriz. CHP’nin eğitimle ilgili görüşleri 1927 genel kongresinde saptanmıştır. “Eğitim siyaseti” başlığı altında oluşturularak, eğitimin ulusal, laik ve tek okul esasına dayalı olmasıdır. Bununla birlikte eğitim zorunlu, çağdaş ve parasız olmalıdır. Yani eğitim tüm toplumu kapsayacak şekilde ulusal ve çağdaş toplum oluşturmada bir araç olarak görülmüştür. Bunun sonunda da Atatürkçülüğün altı ilkesi olan Cumhuriyetçilik, Laiklik, Milliyetçilik, Devletçilik, İnkılâpçılık, Halkçılık unsurlarının CHP ya da tek parti döneminde eğitim programları ve politikalarının bünyesine girmiştir. Bununla birlikte Cumhuriyet rejiminde bir ulusun varlığını sürdürmede, dini ve ulusu en üst seviyeye çıkarmada, insanların yaşam mücadelesinde başarılı kılınmasında, girişim gücünün arttırılmasında, özgüvenlerinin arttırılmasında, keşfedici, üretken olmalarında, uzmanlaşmalarında, yaşam mücadelelerini arttırmalarında eğitim temel bir araç olarak görülerek bu anlayış, düşünce ve ilkeler üzerine şekillenmiştir. Bu unsurları en iyi yansıtan düşünce 1920 ‘deki Maarif Vekili Rıza Nur Bey’in görüşüdür: “Eğitim bir ulusun yaşamı ve varlığı için en önemli etkidir. Öğretim işlerindeki gayemiz, çocuklarımıza verilecek eğitim her manasıyla, dini ve ulusal bir hale koymak ve onları yaşam mücadelesinde başarılı kılacak dayanaklarını, kendi özlerinde bulduracak girişim gücü ve özgüveni gibi karakter verecek, üretken bir düşünce ve bilinç uyandıracak yüksek bir düzeye erdirmektir. Program bütün okulların, bilimsel, en çağdaş olan ilkeler çerçevesinde yeniden tanzim edileceğini ve programlarının ıslah edileceğini belirtir. Daha sonra, ulusun karakterine coğrafya ve iklim koşullarımıza, tarihsel ve toplumsal geleneklerimize uygun bilimsel ders kitapları meydana getirmek gereği üzerinde durur. Programda uygulanan başka bir nokta ise, bizde ulusal ruhu geliştirecek tarihi, edebi ve toplumsal eserleri uzmanlarına yazdırmaktır” (Güneş, 2003:15,16,18).

1923’ten sonra ülkemizde önemli siyasal, ekonomik, hukuki, kültürel değişimlerle birlikte yıllar, değişik dönemlere ayrılmıştır. Bu yıllar çeşitli açılardan alt dönemlere ayrılır. Bunlar: a) Yeniden Doğuş ve Kuruluş (1923-1946) b) Çok Partili Hayata Geçiş ve Sonrası. Bu dönemlerin eğitim bakımından farklı özelliklerinin olduğu ileri sürülebilir (Akyüz, 2001:297).

Türkiye’de Cumhuriyet döneminde Atatürk’ün ölümünden sonra dünyada meydana gelen siyasi ve sosyal olayların etkisi ile dış politikada batı yanlısı bir duruş sergilenmiştir. Bu politika beraberinde “Hümanizm” akımını getirmiştir. Bu kültürel akım Anadolu kültür uygarlığının kaynağını Grek-Latin uygarlığında görmektedir. Türk Tarih Tez’inden büyük bir kopuş yoktur. Bu dönemde yeniden yazılan tarih kitaplarında, dünyadaki birçok uygarlığın Türk olduğuna yönelik iddialar, Türkler ile bir şekilde bağlantısı kurulan medeniyetlere ait bölümlerin büyük çoğunluğu çıkarılmıştır. Bununla birlikte Türk medeniyetinin dünyadaki birçok uygarlığa kaynaklık ettiğine ve Türk ırkının üstünlüğüne dair görüşler yerini korumuştur (Oral ve Aktin, 2010:238).

İnönü veya Milli Şef olarak nitelendirilebilecek dönem olan 1938-1950 yılları arası siyasi olarak statik bir yapıya sahiptir. Fakat kültürel olarak hareketli yıllar olmuştur. Bu dönemde Atatürk’ün milli kültür politikasından farklı olarak yeni bir kültürel yapının tesisine geçilmiştir. 1938 yılından sonra resmi politika olarak benimsenip uygulamaya geçilen bu anlayış “Hümanizm”dir. Bu hümanist kültür politikasının ana eksenini batı medeniyeti ve evrensel değerleri ifade etmektedir (Keskin, 2012:114).

“Eğitim Atatürk döneminde olduğu gibi, bu dönemde de öncelikle kalkınma ve modernleşme problemi olarak ele alınmıştır. Atatürk döneminde kültür ve eğitim politikalarının ana eksenini laik ve milliyetçi bir çizgi ouştururken, İnönü döneminde laik-hümanist niteliği ağır basan politikalar uygulanmış, ancak milli anlayıştan da büsbütün uzaklaşmamıştır. Değişimin gerekçesi, gerçekten Batılılaşabilmek için batı medeniyetini meydana getiren eski Yunan ve Latin kaynaklarına inilmesi gerektiği inancı olmuştur” (Dikici,2008:179).

1946’dan sonra DP’nin programında sosyal, hukuki ve kültürel alanlarda olduğu gibi eğitim alanında farklılıklar gösterir. Laiklik ile birlikte din unsurunu tekrar eğitim alanına sokmak için uygun programlar hazırlandığını söyleyebiliriz. CHP’nin öngördüğü görüşler genel olarak görülmekle birlikte, gelecek nesillerin insani, bütün manevi değerlerle yetiştirilmesi benimsenmektedir (Güneş ve Güneş, 2003:62-64).

1950-1960 yılları Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin başında Demokrat partinin olduğu yıllardır. Demokratik adımlarla başlayıp tekrar askeri bir müdahale ile sona ermiştir. Bu dönemlerde Türk tarihine tekrar ağırlık verilmeye başlanıp, daha sonraki yıllarda da artarak devam etmiştir. Türk tarihinin yanında İslam Tarihi’nin de tekrar canlandığı bir dönemdir (Keskin, 2012:116).

Cumhuriyet döneminde siyasi düşüncede olduğu gibi eğitim ve öğretimde de ağırlıklı anlayış laik ve dünyevi bir nitelik yer almaktadır. Cumhuriyetin ilk yılları ulus-devlet kimliğinin ve ulus egemenliği düşüncesinin yeni Türk devletine hâkim olduğu bir dönemdir. Bilimsel akıl, laiklik ve çağdaşlık bu düşünsel iklimi besleyen, yönlendiren unsurlar olmuş, yeni eğitim öğretim sistemi de bu doğrultuda kurgulanmıştır. Bu ortamda tarih dersleri de Cumhuriyet yönetimince bu ideallerin pekişmesini sağlayacak önemli dersler arasında görülmüştür. Dönemin idealist kadroları bu anlayışla 1924 ve 1926 öğretim programlarını ve bunun bir parçası olan tarih derslerini ayrıntılı olarak düzenlemişlerdir. Her iki öğretim programındaki tarih derslerinin hareket noktası ise Türk tarihinin ve kültürünün, dolayısıyla Türk milliyetçiliğinin yükseltilmesine hizmet etmek şeklinde olmuştur (Sarıoğlu, 2012:172).

Atatürkçü düşüncede eğitim ve öğretim, hem bir içtimai değişim, hem de ekonomik ve siyasi bir dönüşüm tasarımıdır. Bu nedenle değişim ve dönüşümün siyasi aracı CHP, Atatürkçü devrimlerin ve kapitalizmin devletçi yorumu olarak karşımıza çıkmaktadır. Demokrat partisinin iktidarda olduğu dönemler, Atatürkçü (Kemalist)

devrimlerinin geri plana itildiği, geçmiş yılların uygulamalarından vazgeçildiği ve laiklik ilkelerinin irdelenip sorgulandığı yıllar olmuştur. Bu dönemde Kemalist temelli toplum tasarımı yerine, dini düşünce ve ilkelerinde devlet yönetiminde yer alması gerektiği düşüncesi savunularak, laik düşünceden tavizler veren bir hükümet ve sosyal yapı kabul ettirilmeye çalışılmıştır. Bunda da önemli rol oynayan unsur yine iktidar sahiplerinin ve yöneticilerin dünya görüşleri, parti ve hükümet programlarının rol aldığı söylenebilir. Bu durum Demokrat Parti dönemine gelinceye kadar olduğu gibi, Demokrat Parti ve sonrası dönemlerde de bu anlayış ve düşünce iklimi devam ederek süre gelmiştir.

Demokrat Parti döneminin sonrasında, Adalet Partisi, yine Cumhuriyet Halk Partisi, Anavatan Partisi, Doğru Yol Partisi, Refah Partisi ve Ak Parti gibi siyasal hareketler ve hükümetler dönemleri yaşanmıştır. Bu hükümet ve partilerin plan ve programlarında, liderlerin düşünce ve anlayışlarının, eski iktidar sahiplerinde olduğu gibi eğitimin yapılandırılması, müfredat programlarındaki değişikliklerde ve gelişmelerde rolü olduğu söylenebilir. Bu dönemlere kadar olduğu gibi, bundan sonraki dönemlerde de bu düşünce ve anlayış devam edip gidecektir (Güneş, 2003:1).

1980 sonrasında tarih eğitiminde, Türk-İslam sentezci bir bakış açısıyla kaleme alınarak kültürün özü din olarak sunulmuş ve merkeze konulmuştur. Ayrıca anayasal düzene karşı çıkan askerlerin anayasadan daha yüksek bir meşruluğa atıfta bulunabilmek için Atatürk kültürü yücelttikten bu sentez içinde Kemalizm'in de önemli bir yer tuttuğu görülebilmektedir (Usta,2011:178).

Osmanlı Devleti'nin son yıllarında ve Cumhuriyet döneminde eğitim ve öğretimin, özellikle de tarih öğretiminin şekillenmesinde ve yönünün belirlenmesinde iktidarın ideoloji ve ilkeleri doğrultusunda gerçekleştiği gibi, görüş ve düşünceleri ile toplumda öne çıkmış kişilerin fikir ve düşüncelerinden de yararlandıkları ve etkilendikleri görülmüştür. Özellikle Maarifi Umumiye Nizamnamesi'nin getirdikleri, Ziya Gökalp'in özellikle eğitim alanında öne çıkan düşünceleri ve Cumhuriyet döneminde de Mustafa Kemal'in idealleri ve ilkeleri tarih öğretiminin değişerek şekillenmesinde rol oynadıklarını da göz ardı etmemek gerekir. Osmanlıdan Cumhuriyete kadar Türkiye'de ümmetçi bir görüşü temsil eden, bir İslam tarih anlayışı ile bir Osmanlı tarihini temel alan tarih anlayışı mevcut idi. İslam tarihi medreselerde Osmanlı tarihi ise mekteplerde okutulmaktaydı. Yeni Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlı tarihi ile İslam tarihi anlayışı terk edilmeye başlanarak, ağırlıklı olarak daha milli (ulusal) bir tarih görüşü esas alınmaya başlanmıştır. Türkiye Cumhuriyeti ile dayandığı güç olan millet ile Türk milleti esas alınarak, devlet ve tarih öğretimi temellendirilmeye çalışılmıştır. Bununla birlikte yeni oluşan, ortaya çıkan millet, tarihini daha iyi öğrenerek, daha iyi anlayarak, ülkesi ve milleti için daha güçlü, daha bilinçli çalışma azmi ve gayreti içinde olacaktır. Bu anlayışın ortaya çıkmasında ve uygulanmasında en önemli unsur Mustafa Kemal olmuştur. Mustafa Kemal 1925 yılında Samsun'da yaptığı bir konuşmasında şöyle demiştir:

“Bizim milletimiz derin bir maziye maliktir. Milletimizin hayat-ı asarını düşünelim. Bu düşünce elbette bizi yedi asırlık Osmanlı Türklüğü'nden, çok asırlık Selçuklu Türkleri'ne ve ondan evvel bu devirlerin her birine muadil Büyük Türk devrine kavuşturur.” Mustafa Kemal bu görüşleriyle yeni kurulan Cumhuriyet devletinin ve Türk milletinin tarihini iyi öğrenmesi, doğru öğrenmesi, manevi yönden Türk varlığını güçlendirerek, gençliğe tarih ve kültürü ile övünen bir ruh vermeyi amaçlamıştır (Ergün,1984:78,79,125,126).

Cumhuriyet Türkiye'si'nde eğitim ve öğretim sistemi yeniden şekillendirilerek, eğitime ve öğretime yeni bir yön tayin edilmiştir. Bu yeni sistemle birlikte eğitim, bir

takım ilkeler üzerine kurularak, bu yönde ilerleme çalışmaları üzerine bina edilmiştir. Cumhuriyet dönemindeki bu ilkeleri genel olarak şu şekilde sıralayabiliriz. Bu ilkeler: Laiklik, Milliyetçilik, Halkçılık, Devletçilik, Cumhuriyetçilik, İnkılâpçılık olmak üzere eğitim ve öğretim şekillenmeye başlamıştır. Cumhuriyet döneminde eğitim sistemi, Osmanlının son dönemlerinde Rüştîye, İdadiye ve Sultani olarak sınıflandırılan lise öğrenimi, yerini orta öğretim, mesleki ve teknik öğretimi şeklinde düzenlemeye bırakmıştır. Tanzimat döneminde devlet memurları yetiştirmek üzere kurulan bu liseler, önce Rüştîye(1845), Daru'l-muallimin(18499 ve Mekteb-i Sultani(1868) adı altında kurulmuşlardır.

Mutlakîyet dönemine gelindiğinde İdadi ve Sultani (1868) olarak kurulan liseler, II. Meşrutîyet döneminde (1910-12) ise programları değiştirilerek Sultani olarak devam ettirilmiştir. Bu okulların öğrenim süreleri, 6 yıl olan ilkokulların üzerine 6 yıl daha eklenerek sürdürülmüştür. Bu şekilde dizayn edilen lise öğrenimi gittikçe gelişerek önemli mesafeler katetmiştir. Eğitim ve öğretimin bu şekilde kurgulanmasında eski dönemin getirdiği birikimlerde etkili olarak, önemli bir devir açılmıştır.

Cumhuriyet dönemiyle birlikte, Osmanlıda idadi ve sultani olan, bu ikinci aşama okullar yeni ismiyle “lise” olarak değişerek, müfredat programlarında da birtakım yenilikler ve çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Böylelikle bazı ilkeler üzerine bina edilen liselerin ilkokul üzerine üç(3) yıllık birinci dönemi olan ortaokullar ile üç (3) yıllık ikinci dönemi olan, altı(6) yıl eğitim öğretim veren okullar olarak öğrencileri yükseköğretime hazırlama amacını gerçekleştirmeye çalışılmıştır. Bu çalışmalar ve düzenlemeler 1924'te toplanan I. Heyet-i İlmiye'de gerçekleştirilmiştir. Daha sonra İkinci Heyet-i İlmiye'de ilkokul beş(5) yıl olarak belirlenince, lise eğitimi 3+3 olarak kabul edilmiştir. Tam devreli liselerin dışındaki tek devreli liselere “ortamektep” denilmeye başlanmasıyla, “devre-i sani” denen son üç yıla ise “lise” denilmeye başlanmıştır. Okulların yapısının yanında, lise müfredatları da yeniden düzenlenmiştir.

Türkiye’de 1990’lı ve 2000’li yıllar dünyada olduğu gibi çok önemli değişim ve gelişmelerin olduğu dönem olmuştur. İletişim teknolojisi ve dünyasındaki gelişmeler uzağı yakın hale getirmiştir. Dünya bu gelişmelerle “global” bir köy haline gelmiştir. Bu yıllarda yönetimdeki hükümetlerin eğitimden beklentileri Atatürk ilke ve inkılâplarını benimseyen milliyetçi vatandaşlar olarak yetişmesi olmuştur. Kitle iletişim araçlarında meydana gelen gelişmeler ülkeleri ve kültürleri etkilemiştir. İnsanların göz önünde bulundurduğu değerler farklılaşarak yeni bir yol bulmuştur. Bu gelişmeler dünyayı etkilediği gibi ülkemizi de etkileyerek eğitim ve öğretimde bu gelişmeleri göz önünde bulundurmamak zorunda kalmıştır. Eğitim ve öğretimde küreselleşme, çok kültürlü, çok dilli, hayat boyu eğitim esasları uygulanmaya başlamıştır. Ders kitaplarında milli kimliğe çok atıfta bulunulmayıp, insan hakları ve farklılıklara saygılı olmayı, millet kavramı yerine toplum kavramının kullanıldığı ve evrensel değerler öne çıkartılmıştır (Keskin,2012:120).

Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nde zamanın ve günün koşullarına göre eğitim sistemi ve müfredat programlarında değişim ve gelişmeler devam ettirilerek 1997’de ilkokullara ortaokulların 3 (üç) yılı eklenmiş ve “İlköğretim Okulu” olarak adlandırılmıştır. İkinci kısımları ise lise olarak varlığını devam ettirmiştir. Çağın ve koşulların değişmesi ve insanımızın eğitim ve öğretim kalitesinin artırılması amacıyla 2007 yılında liseler 4 (dört) yıla çıkarılarak varlıklarını, eğitim ve öğretim faaliyetlerini günümüze kadar sürdürmüşlerdir (Ergün,1984:125).

4. TÜRKİYE'DE TARİH DERS KİTAPLARINDA TÜRKİYE(ANADOLU) SELÇUKLULARI TARİHİ'NİN ÖĞRETİMİ

Türkiye Cumhuriyeti Devleti 1923 tarihi ile Eğitim sistemini ve Tarih Öğretiminin yapılandırmasını, yeni düşünce, anlayış, ülkü ve değerler açısından ele alarak uygulamaya başlamıştır. Bu uygulanmaya ve yapılandırılmaya çalışılan Tarih öğretimi ve programlarının içeriğine yeni bir takım konular konulmaya başlanmıştır. Bu konulan kurulan yeni Türk devletinin kuruluş felsefesi ve amacına uygun konular olmuştur. Halkı ve nesilleri geçmişini daha derinlemesine ve eski zamanlarına kadar öğrenebilecekleri, oluşturulmaya çalışılan toplum yapısına ve kültürüne yönelik konular olmuştur. Bu konular özellikle Türk tarihini ve kültürünü yerleştirecek ve yüceltecek unsur ve değerlerden oluşmalıydı. Bu nedenle Tarih öğretimi ve programlarının içeriğine, müfredatına konulan, Türk Tarihinin belli bir zamanını teşkil eden ve Anadolu'nun Türkiye olmasında ve Türkleşmesinde en büyük rolü oynayarak bir kesitini oluşturan Türkiye Selçukluları Devleti'dir. Dolayısıyla yeni Türk devletinin tarihi, tarih dersinin müfredat programların yer almaya başlamıştır.

Türkiye Selçuklu Devleti tarihi süreç içerisinde, Büyük Selçuklularının kapılarını Türklere açan Anadolu topraklarını Türleştirmiştir. Türklerin anavatanı olan Orta Asya(Türkistan)'dan sonra vatan olmasını sağlayarak, ebedi olarak Türk yurdu kalmasının temellerini atarak pekiştirmiştir. Bu şekilde Türk tarihinde yeni bir çığır ve devir açan bir Türk devleti olarak tarihe geçmiştir. Bu nedenle Türk tarihinde Osmanlılardan sonra, devamı olarak kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim ve öğretim programlarında önemli bir yeri teşkil etmiştir. Bunun öğrenilmesinin, hangi oran ve seviyede, nitelik ve niceliklerinin ne kadar olması gerektiği de, hiç kuşkusuz yer alması gerektiği kadar önemlidir. Bunun anlaşılması, öğrenilmesi için en önemli unsur da Tarih Ders Kitapları'dır.

Türk Tarihi içerisinde Selçuklu Tarihi en mühim dönemlerden birisidir. Türklerin İslamiyeti kabulünde, Bizanslılar ile Haçlılara karşı Türk-İslam âleminin korunmasında önemli bir yere sahiptir. Anadolu'da Türk varlığının ortaya çıkmasında, yerleşmesinde, Türk-İslam medeniyetinin yerleşmesinde, Anadolu'nun vatan olmasında ve günümüze kadar bu özelliğini devam ettirmesinde yine en önemli faktör Büyük Selçuklu Türkmenleri'nden ortaya çıkan Türkiye Selçukluları'dır.

Türkiye Selçukluları gelecek nesillerin belleklerinde inşa edeceğimiz Türk Tarihinin şanlı evreleri için de en önemli kesitlerden biri olmalıdır. Çünkü Türkiye Selçukluları üzerinde yaşadığımız toprakların Türkiye adını almasında ve vatan edinilip günümüze kadar gelmesinde en önemli unsurdur. Ders kitaplarında Türk Tarihinin bir bütün olarak ele alınması ve anlatılması, geçmişten günümüze siyasi ve kültürel tarihin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bir bütün olarak Türk Tarihinin içerisinde bir evre olan Türkiye Selçukluları Tarihi de Türk-İslam kültürünün oluşmasında, sonraki devirlere ve günümüze aktarılmasında çok önemli bir yeri olduğundan iyi bir şekilde her yönüyle anlatılmalıdır. Tarihimizi gelecek nesillere aktarmanın en yaygın ve etkili yolu ise çağdaş eğitim kurumlarıdır (Bal-Ceylan,2013:298).

Tarih eğitiminin okutulması gereken çağdaş eğitim kurumları, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim ve öğretim sistemi içerisinde ortaöğretim düzeyinde eğitim-öğretim yapan liseler ve dengi eğitim kurumlarıdır. Bu liseler ve dengi eğitim kurumlarımızın ortaya çıkmasında, tarihimizin, kültürümüzün ve devletimizin oluşmasında önemli bir yeri olan Türkiye Selçukluları Devleti'dir. Türkiye Selçukluları Devleti ortaöğretim dokuzuncu sınıflarında tarih derslerinde öğretilmektedir. Geçmişten günümüze öğretilen Türkiye Selçukluları, devletimizin temelini oluşturan milletimizin

ve kültürümüzün bir parçasıdır. Devletimizin ve toplumumuzun temelini oluşturan bu unsurların gelişmesini, yükselmesini ve gelecekte de yer etmesi için öğretilmeye devam edilmelidir.

Osmanlı Devleti'nde yer alan tarih ders kitapları gibi, Cumhuriyet döneminde de Tarih ders kitapları tarih öğretiminde önemli bir yere sahiptir. Türkiye Selçukluları Devleti Tarihi'nin tarih ders kitaplarında, özellikle liselerin birinci sınıfını oluşturan 9.sınıf olan ve Lise 1 olarak (ya da Tarih 1) adlandırılan dersin, kitaplarda nasıl ve ne şekilde yer aldığına göz atmakta fayda vardır.

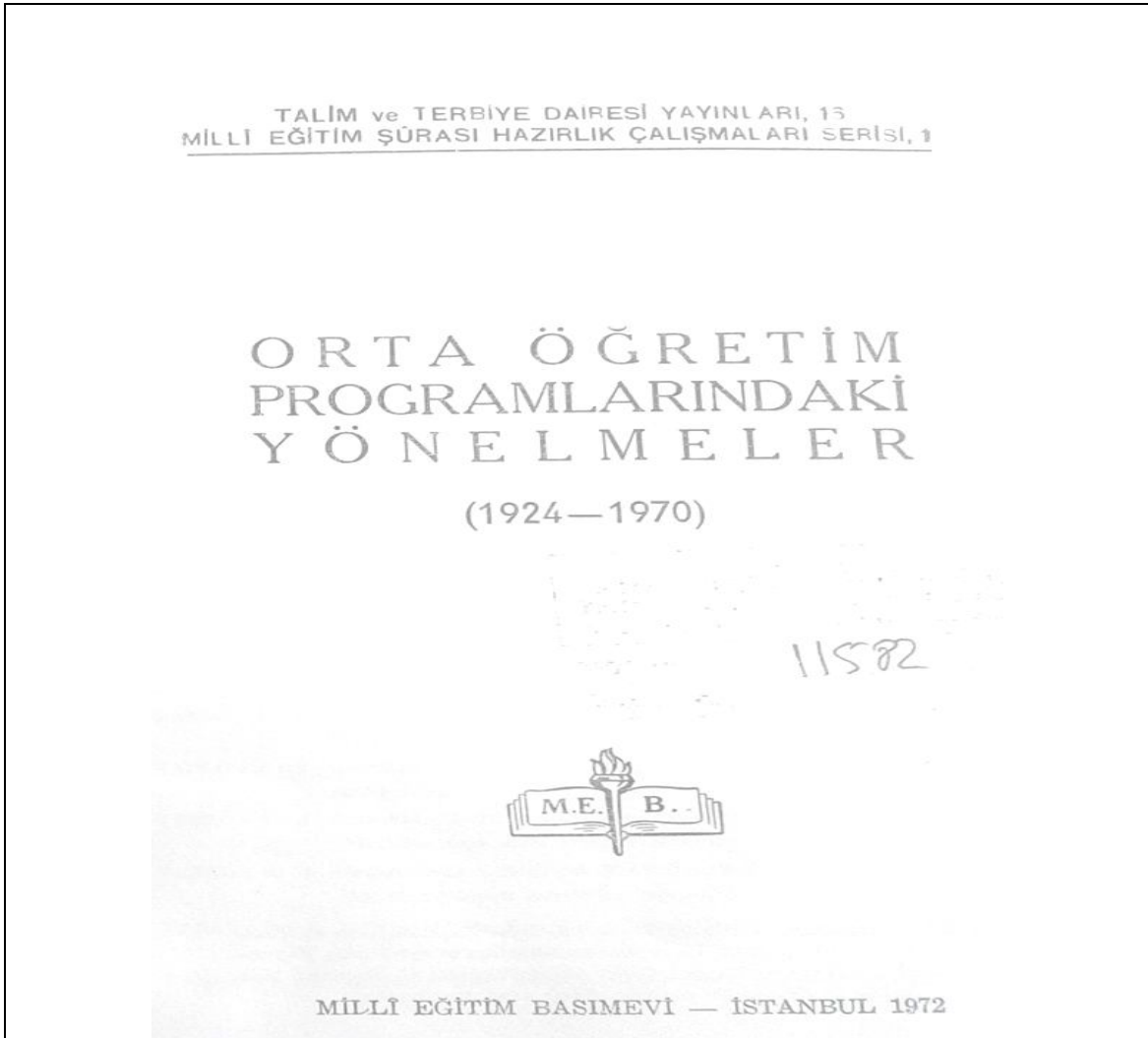
Bu dönemde Türkçülüğün ders kitaplarında ve dünya tarihinin dikkate fazlasıyla alınması, dinden uzaklaşmaların görünmesi dikkat çekmektedir. Bunda da etkili olan düşünce, yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin, yeni bir Türk milleti oluşturma, dünyadaki olan olayların iyi anlaşılması ve dinin devlet yönetimine olan etkisinin azaltılması düşüncesi yatmaktadır. Bu anlayış ve düşünce Türkiye Cumhuriyeti'nde 1923 ile 1950 yılları arasında baskın olarak görüldüğü göze çarpmaktadır. Bu anlayış ve düşüncenin ne kadar başarılı olup olmadığı konusu tartışmaya açıktır. Bu nedenle Tarih Öğretiminde nesillerin tarihini iyi öğrenmesi ve anlaşılması hedeflenmiştir. Osmanlıların son dönemleriyle başlayan Türkçülük düşüncesi 1923 yılından sonra ders kitaplarında daha ağırlıklı olarak yer almıştır. Türk Tarihinin ve değerlerinin temsilcilerinden önemli bir yeri olan Selçuklular da bunlardan birisidir. Özellikle Selçukluların içerisinde olan ve onun bir kolu sayılan Anadolu Selçukluları da Büyük Selçuklularının içerisinde bir konu olarak yer almaya başlamıştır. Bu yönelişler sayesinde devletin ve toplumun kimliğinin ortaya çıkmasında ve üzerinde yaşanan toprakların değerinin bilinmesinde önemli rolü olmuştur.

Türkiye'de Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından günümüze değin Türkiye Selçuklularının tarihinin nasıl olduğuna bakacak olursak az da olsa bir fikir edinmemizi sağlayacaktır. Selçukluların özellikle Türkiye Selçuklularının Tarihi, Osmanlıların son dönemlerinde ve Cumhuriyet döneminden bu zamana, İslam Tarihi, Genel Tarih veya Osmanlı Tarihi derslerinin içerisinde bir konu olarak ele alınmıştır. Tanzimat döneminin önde gelen ilim adamları bu dönemde yapılan yeniliklerin devamlılığı ve yerleşmesi için tarih öğretiminin önemli olduğunu savunmuşlardır. Bu nedenle Tanzimat döneminin ileri gelen aydınlarının da yetişmesinde önemli yeri olan Tercüme Odası'nda da tarih derslerinin (Umumi Tarih) verildiği göze çarpmaktadır. Hükümete memur yetiştiren mekteplerde de Umumi (Genel) Tarih zorunlu kılınmıştır. Ayrıca bazı görevli ve meslek elemanı yetiştirmek için açılan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye, Kız Sanayi Mektebi gibi okullarda da Tarih-i Umumi, Tarih-i Osmani dersleri bulunmaktadır. Böylelikle Selçukluların Tarihi Tarh-i Umumi derslerinin içinde konu olarak yer almaya başlamaktadır.

Osmanlı Tarihine verilen önem kadar olmasa da bu Türk Tarihinin daha önceki yıllarını öğrenmede atılan olumlu adımlardır. Türk Tarihine de önem verilmesine ve yazılmasında etkili olan unsurlardan birisi de Tanzimat döneminde yazılan ders kitaplarının bir kısmının yabancıların tarih kitaplarından etkilenilerek yazılmış olmasındandır. Bunlar, Türk Tarihine pek önem vermeyen, Osmanlı Tarihine önem veren kitaplardır. Milliyetçi aydınlar bu durumdan rahatsızlık duymuşlardır. Bu durumu ortadan kaldırmak, milli tarihi öne çıkarmak için eserler yazmışlardır. Buna verilebilecek en iyi örnek Süleyman Hüsnü Paşa'nın yazdığı Tarih-i Âlem kitabıdır. Tanzimattan itibaren başlayan bu tarih öğretimindeki gelişmeler, 1869 tarihinde yayınlanan Maarif Nizamnamesi'nden sonra bir kısım farklılıklar arz etmiştir. Tarih dersleriyle tarih bilgisinin yanında aynı zamanda vatandaşlık kimliği de verilmek

istenmiştir. Osmanlı coğrafyasında yaşayan bütün toplulukların Osmanlı vatandaşı olduğu düşüncesi verilmiştir.

Maarif-i Umumiye Nizamnamesinden sonra Rüştiyelerde Tarih-i Umumi, Tarih-i Osmani, İdadilerde Umumi Tarih, Sultanilerde Tarih-i Umumi ve Osmanlı Tarihi dersleri okutulmuştur. Meşrutiyet dönemiyle birlikte Rüştiye mekteplerinde İslam Tarihi dersi sınıflarda arttırılarak ikinci ve üçüncü sınıflarda öğretilmiştir. Bu İslam Tarihi dersinin içeriğinde İslamiyet'in ortaya çıkışı ile başlayıp, kurulan İslam devletleri yer almaktadır. Selçuklu Devleti, Anadolu Selçuklu Devleti ve Cengiz Han İmparatorluğu'na kadar olan dönem içindeki Türk-İslam devletlerinin de bulunduğu konular vardır. Bu bilgiler bize Tanzimat döneminden sonra İslam Tarihi dersi ile Türk Tarihi dersinin önemi çok kavranamasa da, Büyük Selçuklu olsun gerekse de Anadolu Selçukluları ile ilgili bilgilerin az da olsa arttığını göstermektedir. Cumhuriyet dönemiyle birlikte Milli Eğitim politikası doğrultusunda Selçuklular Tarihine daha fazla önem verilmiştir. Mustafa Kemal, Türk Tarihini bir bütün olarak görmüş, İslam öncesi Türk Tarihine, Selçukluların Tarihi ve Anadolu'nun Türkleşmesine büyük önem verdiğinden, bu konuların araştırılması, tetkik edilmesi için çalışmalar yaptırmıştır. Bu çalışmaların öğretilmesi üzerinde de önemle durmuştur.

4.1. Orta Öğretim Programlarındaki Yönelmeler (1924-1970), Milli Eğitim Basımevi, 1972, İstanbul.

Cumhuriyet döneminde 1923'ten sonra Osmanlı Devleti'nden kalma birtakım derslerle birlikte, derslerde ve ders programlarında bir kısım yönelmeler olmuştur. Liselerin programları çeşitli alanlara ayrılmıştır. Edebiyat-Fen gibi alanlara ayrılan programların haftalık ders dağıtım çizelgelerinde az da olsa farklılıklar arz eder. Bu farklılıklar bütün derslerde olduğu gibi Tarih derslerinde de görülmüştür. Bu haftalık ders dağıtım çizelgeleri yıllara göre farklılıklar göstermiştir.

Yukarıdaki verilerden de anlaşıldığı gibi Türkiye'de tarih dersleri Cumhuriyet döneminde haftalık ders programında yıllara göre değişiklikler arz etmektedir. Bazı yıllarda liselerde edebiyat alanında haftalık ders saatlerinde tarih dersinin arttığı bazı yıllarda ise düştüğü görülmektedir. Okullarda fen alanında ise yine tarih derslerinin haftalık ders programlarında yıllara göre düştüğü ve bazı yıllarda ise arttığı görülmüştür. Fakat bazı yıllarda ise haftalık ders programlarında tarih derslerinin edebiyat ve fen alanlarında eşitlenerek okutulmuştur. Bu durum ise tarih dersinin haftalık ders saatleri çizelgelerinde tarih dersinin ağırlık oranının değişkenlik gösterdiği görülmektedir.

*1924-1927 yılları arasında uygulanan lise programlarında Tarih dersi 1. ve 2. Sınıflarda farklılık göstermeyip, 3. Sınıflarda programlar Fen ve Edebiyat alanlarına ayrıldığından farklılık göstermiştir. Lise 1 ve Lise 2. sınıflarda haftalık ders saati 2'dir. Lise 3. Sınıfta Fen kolunda 2 saat, Edebiyat kolunda ise 4 saattir. Lise Tarih ders programları Cumhuriyet dönemiyle birlikte bu mihval de tasarlanmış ve günümüze kadarda bu mihval üzerine de yoğunlaşmaktadır. Lise 1. Sınıf Tarih dersleri konuları içinde yer alan Türkiye Selçukluları Tarihi bu iki saat içinde tasarlanarak devam ettirilmiştir.

*1927-1931 yıllarında Lise 1 ve Lise 2 Tarih dersleri 2'şer saattir. Lise 3. Sınıf Fen kolunda 2, Edebiyat kolunda 3'er saattir.

*1931-1934 Lise1, Lise 2 ve Lise 3. sınıflarda değişme olmamıştır.

*1934-1937 yıllarında Lise1, Lise 2. sınıflarda 2 saat, Lise 3.sınıf Fen kolunda 3 saat, Edebiyat kolunda 3 saattir.

*1937-1938 öğretim yılında Lise 1 ve Lise 2. sınıfta 2 saat, Lise 3.sınıfta Edebiyat alanında 3, Fen alanında 1 saattir.

*1938-1947 yıllarında Lise1 ve Lise 2'de 2 saat, Lise 3'te Edebiyat kolunda 3, Fen kolunda 3 saattir.

*1947-1949 yıllarında ders saatlerinde bir değişiklik yoktur.

*1949-1952 yıllarında ders saatlerinde bir değişiklik yoktur.

*1952-1956 yıllarında Lise 1 ve Lise 2.sınıfta 2 saat, Lise 3. sınıfta Edebiyat alanında 4, Fen alanında 2 saattir.

*1956-1957 yıllarında Lise 1 ve Lise 2.sınıf ders saati 2, Lise 3.sınıf Edebiyat kolunda 2 saat eksilmiş, Fen kolu ise aynı kalmıştır.

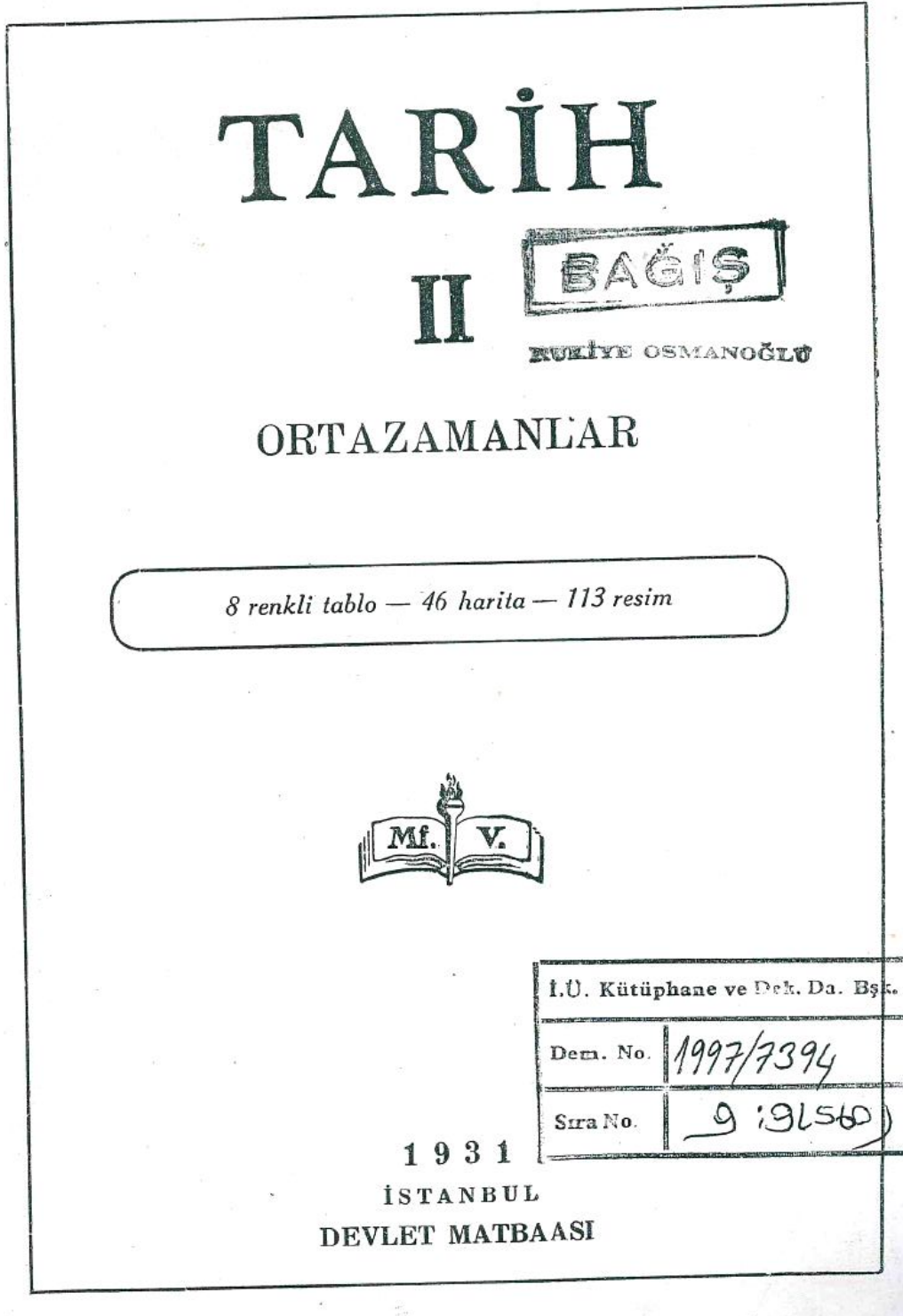
*1957-1970 yıllarında Lise 1. ve Lise 2. sınıflarda ders saati 2'dir. Lise 3.sınıfta Edebiyat alanında 1 saat artmıştır.

1924 yılı ile 1970 yılları arasında uygulanan ortaöğretim(lise) programlarında Türkiye Selçukluları Tarihi'nin konularının yer aldığı Lise 1'de okutulmaya başlayan Tarih derslerinin haftalık ders saati 2'dir. 1924'ten 1970 yılına kadar eksilme ya da artma olmamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kuruluş felsefesi olan Türk milliyetçiliği ve millet bilincinin devamlılığı ve yerleşmesi yönünden önemlidir. Tarih öğretiminde de bu anlayışın öğretilmesinde ve pekiştirilmesinde Lise 1 Tarih ders saatlerinin artmaması bu uygulanan ders saatinin yeterli olduğu söylenebilir (TTD,1924-1970:119-125).

Cumhuriyet dönemine geçişle birlikte tarih ders programındaki yapılanmalar ve bu programlara göre hazırlanan kitaplarda yıllara göre farklılıklar arz etmektedir. Cumhuriyet döneminde siyasi düşüncede olduğu gibi eğitim ve öğretimde de ağırlıklı olarak laik ve dünyevi bir anlayış yer almaktadır. Bu anlayış ve felsefeye göre oluşturulup okullarda okutulan kitaplardan aşağıda örnekler verilmiştir.

Cumhuriyete geçişle birlikte tarih ders saatlerinde de bir takım yapılanmaya gidilmiştir. Bu yapılanmalara yukarıda değindiğimiz gibi genel olarak ekler kısmında yer alan ortaöğretim programlarında yönelmeler bölümünde görülebilir.

4.2. Tarih II Ortazamanlar, Devlet Matbaası, 1931, İstanbul.

İÇİNDEKİLER

I. ESKİ ZAMANDAN ORTAZAMANA GİRERKEN	
II. ALANLAR VE AVRUPA'YI İSTİLÂLARI	
III. AVRUPA'DA TÜRK-HUN İMPARATORLUĞU	
IV. ASYA'DA AKHUNLAR DEVLETİ	
V. BEŞİNCİ ASIRDA AVRUPA	
VI. AVAR İMPARATORLUĞU	
VII. VI. ASIRDA ŞARKÎ ROMA İMPARATORLUĞU	
VIII. ASYA'DA TÜRK (TUKYU) İMPARATORLUĞU	
IX. TÜRKİŞ DEVLETİ	
X. KARLUK DEVLETİ	
XI. UYGUR DEVLETİ	
XII. GARBÎ ASYA VE ŞARKÎ AVRUPA TÜRK DEVLETLERİ	
XIII. V. ASIRDAN SONRA AVRUPA'YA ŞARKTAN GELEN YENİ İSTİLALAR	
XIV. İSLÂM TARİHİ	
XV. İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ	
XVI. KAROLENJ İMPARATORLUĞU	
XVII. NORMANLAR	
XVIII. KAPE SULÂLESİ	
XIX. ALAMAN DÜKALIKLARI VE MUKADDES ROMA – GERMEN İMPARATORLUĞU'NUN KURULUŞU	
XX. PAPALARLA İMPARATORLAR MÜCADELESİ	
XXI. XI-XII. ASIRLARDA HİRİSTİYAN DEREBEYLİKLERİ (FEODALİTE)	
XXII. BÜYÜK SELÇUK İMPARATORLUĞU	
XXIII. HAÇLILAR SEFERLERİ	
XXIV. KARAHATA DEVLETİ (1130-1218)	
XXV. HARZEMŞAHLAR DEVLETİ (1077-1231)	
XXVI. TÜRK-MOĞOL İMPARATORLUĞU	
XXVII. MISIR-SURİYE TÜRK DEVLETLERİ	
XXVIII. ORTAZAMANDA ANADOLU TÜRK DEVLETLERİ	
Abbasiler Devrinde Anadolu Türkleri, S.258	
Selçuk Devleti'nden Evel Şarkî Anadolu'da Oğuzlar, S.259	
A. Selçukluların Anadolu'yu İstilâsı	
Malazgirt Harbine Kadar Selçuk-Bizans Mücadeleleri, S.259	
Malazgirt Zaferi ve Neticeleri, S.260	
B. İlk Selçuk Feodelitesi	
Saltuklar (1071-1201) S.261	
Mengüçler (1071-1252), S.261	
Danişmentliler (1071-1177), S.261	

“TARİH II ORTA ZAMANLAR” kitabı 1931 yılında ders kitabı olarak okutulmuştur. Kitap 340 sayfadır. Bu 340 sayfalık ders kitabında 32 ünite yer almaktadır. Bu üniteler:

- Eski Zamandan Orta Zamana Giderken
- Alanlar ve Avrupa'yı İstilaları
- Avrupa'da Türk-Hun İmparatorluğu
- Asya'da Akhunlar Devleti
- Beşinci Asırda Avrupa

- Avar İmparatorluğu
- VI Asırda Şarki Roma İmparatorluğu
- Asya'da Türk (Tukyu) İmparatorluğu
- Türkeş Devleti
- Karluk Devlet
- Uygur Devleti
- Garbi Asya ve Şarki Avrupa Türk Devletleri
- V Asırdan Sonra Avrupa'ya Şarktan Gelen Yeni İstilalar
- İslam Tarihi
- İlk Müslüman Türk Devletleri
- Karolenj İmparatorluğu
- Normanlar
- Kape Sulalesi
- Alaman Dukalıkları ve Mukaddes Roma-Germen İmparatorluğu'nun Kuruluşu
- Papalarla İmparatorlar Mücadlesi
- XI-XII Asırlarda Hıristiyan Derebeylikleri(Feodalite)
- Büyük Selçuklu İmparatorluğu
- Haçlılar Seferleri
- Karahata Devleti
- Harzemşahlar Devleti
- Türk-Moğol İmparatorluğu
- Mısır-Suriye Türk Devletleri
- Orta Zamanda Anadolu Türk Devletleri
- Orta Zamanda Hint Âlemi
- Müslüman Türkler İdaresinde Hint
- Timur
- Hindistan'da Babür İmparatorluğu

Her ünite de kendi içerisinde konu başlıklarına ayrılmıştır. Anadolu Selçukluları tarihide 28. Ünite de bulunmaktadır. Anadolu Selçukluları bu ünite de beş(5) konu başlığı halinde kendi içerisinde ayrılarak anlatılmıştır. Anadolu Selçukluları bağımsız olarak bir ünite başlığı halinde yer almayarak, her hangi bir ünite içerisinde yer bulmaktadır. Ünitenin konu başlıklarından olan Anadolu Selçuklu İmparatorluğu da kendi içerisinde altı(7) bölüm halinde işlenmiştir. Bunlar:

1. Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'nun Kuruluşu
2. Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'nun Kuvvetlenmesi
3. Haçlılara ve Bizanslılara Karşı Zafarler
4. Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'nun Yükseliş Devresi
5. Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'nun Zayıflaması, Dâhili İsyanlar
6. Anadolu Selçuklu İmparatorluğu'nun Cengiz Çocuklarının Nufuzu Altına Girmesi
7. İlhanlılar'ın Hâkimiyetine Karşı Anadolu'da İsyanlar, Selçuklu İmparatorluğu'nun İnkırazı olmak üzere yedi bölüm halindedir.

- Konuların yer aldığı sayfa sayısı sekizdir. Konular ayrıntıya inmeden yüzeysel olarak anlatılmıştır.
- Konular anlatılırken resimlere, haritalara, tablolara, minyatürlere yer verilmemiştir.
- Düz bir şekilde anlatım sağlanmıştır. Üniteye diğer konulara nazaran sekiz sayfalık anlatımla daha çok yer verilmektedir.
- Üniteye ve konuların başlarında ve sonlarında hazırlık ve değerlendirme soruları bulunmamaktadır.
- Anadolu Selçuklu İmparatorluğu konu başlığını içinde bulunduran yirmi sekizinci ünite 28 sayfadır. Üniteye ders kitabındaki kapladığı sayfa sayısına oranı %12 dir.
- Konunun ünite içerisindeki oranı ise %30 dur.
Cumhuriyetle birlikte Anadolu Selçukluları tarihinin öğretiminin nasıl ve ne kadar olduğuna az çok yukarıda yukarıda verdiğimiz bilgiler yönünde olmuştur. Bununla ilgili konuların içeriklerine ekler kısmında Tarih II Ortazamanlar kitabında yer almaktadır.

4.3. Meslek Liseleri İçin Tarih Ders Kitabı, Ders Kitapları, 1989, İstanbul

İÇİNDEKİLER

- I.ÜNİTE
- TÜRKİYE TARİHİ
- A. Malazgirt Savaşı ve Türklerin Anadolu'yu Yurt Edinmeleri

- B. Anadolu’da İlk Türk Beylikleri
- C. Anadolu Selçuklu Devleti
- D. Anadolu Selçuklu Beylikleri
- E. Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi’nde Kültür ve Medeniyet
- II. ÜNİTE
- OSMANLI DEVLETİ’NİN KURULUŞ VE YÜKSELME DÖNEMİ
- III. ÜNİTE
- YENİÇAĞDA AVRUPA’DA ÖNEMLİ GELİŞMELER
- IV. ÜNİTE
- OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN DURAKLAMA DÖNEMİ
- V. ÜNİTE
- OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN GERİLEME VE DAĞILMA DÖNEMİ
- VI. ÜNİTE
- DURAKLAMA VE GERİLEME DÖNEMLERİNDE OSMANLI KÜLTÜR VE MEDENİYETİ
- VII. ÜNİTE
- OSMANLI İMPARATORLUĞU’NUN YIKILMASI

“Meslek Liseleri İçin Tarih” ders kitabı 1989 yılında ders kitabı olarak Ders Kitapları Anonim Şirketince yayımlanmıştır.

- Ders kitabı 190 sayfadır
- Kitap yedi(7) ünedir
- Bu yedi ünite şöyle sıralanmıştır:
 - 1-Türkiye Tarihi
 - 2-Osmanlı Devletinin Kuruluş ve Yükselme Dönemi
 - 3- Yeni Çağda Avrupa’da Önemli Gelişmeler
 - 4- Osmanlı İmparatorluğu’nun Duraklama Dönemi
 - 5- Osmanlı İmparatorluğu’nun Gerileme ve Dağılma Dönemi
 - 6- Osmanlı Kültür ve Medeniyeti
 - 7- Osmanlı İmparatorluğu’nun Yıkılması

* I. Ünite olan Türkiye Tarihi ünitesinde Anadolu Selçukluları Tarihi yer almaktadır.

* Bu Türkiye Tarihi ünitesi 31 sayfadır. Bu ünite de şu konular bulunmaktadır:

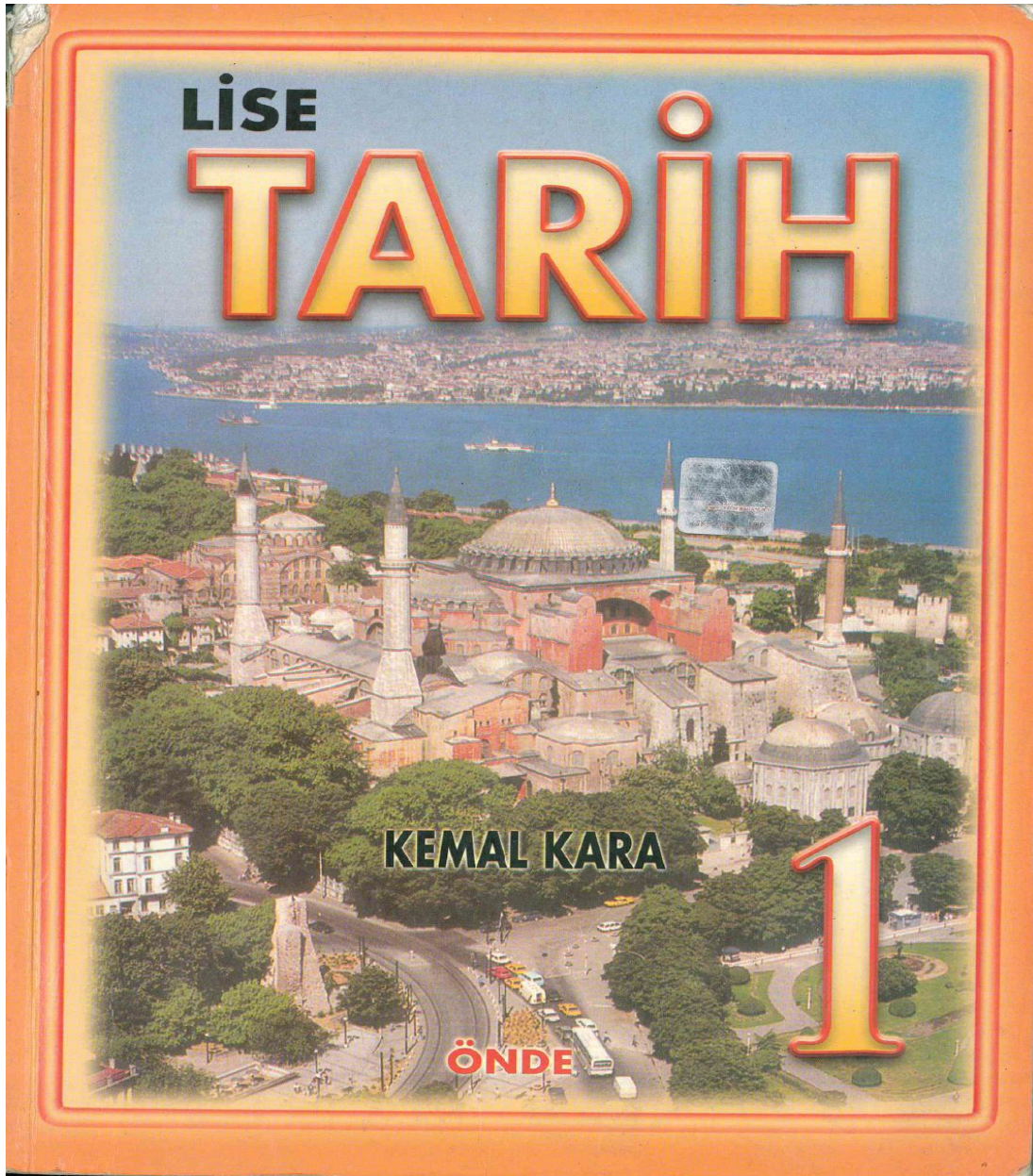
- 1- Malazgirt Savaşı ve Türklerin Anadolu’yu Yurt Edinmeleri
 - 2- Anadolu’da İlk Türk Beylikleri
 - 3- Anadolu Selçuklu Devleti
 - 4- Anadolu Selçuklu Beylikleri
 - 5- Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Döneminde Kültür ve Medeniyet
- Anadolu Selçuklu Devletinin Tarihi konusu yirmi iki sayfada anlatılmıştır.
 - Anadolu Selçukluları tarihi anlatılırken bir krokiye, dört haritaya ve on iki resme yer verilmiştir.
 - Ünite sonunda değerlendirme soruları bulunmaktadır.

Anadolu Selçukluları Devleti kitapta anlatılırken kendi içerisinde de konulara bölünmüştür. Bunlar:

- 1- Devletin Kuruluşu
- 2- Süleyman Şah’ın Ölümü
- 3- I. Kılıçarslan Devri
- 4- I. Kılıçarslan’ın Haçlılarla Mücadeleleri

- 5- I. Mesut Devri
 - 6- II. Kılıçarslan Devri
 - 7- 1192-1220 Yılları Arasında Anadolu Selçukluları
 - 8- I. Alaeddin Keykubat'ın İlk Yılları
 - 9- I. Alaeddin Keykubat'ın Diğer Faaliyetleri
 - 10- Köseadağ Savaşı
 - 11- I. Alaeddin Keykubat'ın Ölümü ve Kişiliği
 - 12- Karamanoğlu Mehmet Bey ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı
- Anadolu Selçuklular'ın yer aldığı I. Ünite 31 sayfadır.
 - Anadolu Selçuklular'ın ünite içerisindeki oranı %4'tür.
 - Ünitinin kitap içerisindeki oranı ise %6'dır

4.4. Lise Tarih 1 Ders Kitabı, Önde Yayıncılık, 2005, İstanbul.

İÇİNDEKİLER**I.ÜNİTE: TARİH BİLİMİNE GİRİŞ****A. TARİH BİLİMİ****B. ZAMAN VE TAKVİM****II. ÜNİTE: ESKİ ÇAĞLARDA TÜRKİYE VE ÇEVRESİ (BAŞLANGIÇTAN XI. YÜZYILA KADAR)****A. ESKİ ÇAĞLARDA TÜRKİYE****B. ESKİ ÇAĞLARDA TÜRKİYE'NİN ÇEVRESİNDEKİ KÜLTÜR VE UYGARLIKLAR****III. ÜNİTE TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞLARI VE İLK TÜRK DEVLETLERİ****A. TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI****B. İLK TÜRK DEVLETLERİ****C. DİĞER TÜRK DEVLETLERİ VE TOPLULUKLARI****Ç. İLK TÜRK DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE UYGARLIK****D. TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ÇEVRE KÜLTÜRLERLE İLİŞKİLERİ****IV. ÜNİTE: İSLÂM TARİHİ VE UYGARLIĞI****A. İSLÂMİYET'İN DOĞUŞU SIRASINDA DÜNYANIN GENEL DURUMU****B. İSLÂMİYET'İN DOĞUŞU VE YAYILIŞI****V. ÜNİTE: TÜRK DÜNYASI – I (10 – 13. YÜZYILLAR)****A. TÜRKLERİN İSLÂMİYETİ KABULÜ VE İSLÂM DEVLETİNDEKİ HİZMETLERİ****B. TÜRK-İSLÂM DEVLETLERİ****C. TÜRK-İSLÂM DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE UYGARLIK****VI. ÜNİTE: TÜRK DÜNYASI – II (13 – 19. YÜZYILLAR)****A. MOĞOL İSTİLÂSİ VE SONRASI****B. TİMURLULAR****C. TİMURLULARDAN SONRAKİ SİYASİ GELİŞMELER****Ç. KÜLTÜR VE UYGARLIK****VII. ÜNİTE: TÜRKİYE TARİHİ (11 – 14. YÜZYIL)****A. ANADOLU'NUN FETHİ****1. Anadolu'ya İlk Türk Akınları****2. Malazgirt Savaşı ve Sonrası****B. ANADOLU'NUN TÜRKLEŞMESİ****1. Türkiye'de Kurulan İlk Türk Devletleri****Danışmentliler****Saltuklular****Mengücekliler****Artuklular****Sökmenliler****Dilmaçoğulları****İnaloğulları****Çubukoğulları****İnançoğulları****Tanrıvermişoğulları****Çaka Bey Devleti****2. Türkiye Selçuklu Devleti****Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu**

Haçlı Seferleri ve Nedenleri

Haçlı Seferlerinin Türk ve Dünya Tarihi Açısından Önemli Sonuçları

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Gelişme Dönemi

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı

C. UCLARDA YAŞAM VE BEYLİKLER

Osmanoğulları

Karamanoğulları

Germiyoğulları

Karesioğulları

Hamitoğulları

Eşrefoğulları

Alâiye Beyleri

Menteşeoğulları

Sahip Ataoğulları

Aydınoğulları

Canik Beylikleri

Candaroğulları

Pervaneoğulları

Saruhanogulları

Ç. TÜRKİYE'DE KURULAN DİĞER DEVLETLER

D. KÜLTÜR VE UYGARLIK

1. Devlet Yönetimi

2. Din ve İnanış

3. Sosyal ve Ekonomik Yaşam

4. Dil ve Edebiyat

5. Bilim ve Sanat

Kitap, MEB TTK Başkanlığı'nın 16/05/2002 tarih ve 164 sayılı kararı ile 2002-2003 öğretim yılından itibaren beş (5) yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilmiştir. Dokuzuncu sınıflar için hazırlanan kitap 2005 basımdır.

- Dokuzuncu sınıfların Tarih dersi için hazırlanan bu kitap 290 sayfadır.
- Kitap yedi ünitelidir.
- Kitaptaki ünitelerin dağılımı şöyledir:

1-Tarih Bilimine Giriş

2-Eski Çağlarda Türkiye ve Çevresi(Başlangıçtan XI. Yüzyıla kadar)

3-Türklerin Tarih Sahnesine Çıkışları ve İlk Türk Devletleri (Başlangıçtan X. Yüzyıla Kadar)

4-İslam Tarihi ve Uygarlığı

5-Türk Dünyası-I(X-XIII. Yüzyıllar)

6-Türk Dünyası-II(XIII-XIX. Yüzyıllar)

7-Türkiye Tarihi(XI-XIV. Yüzyıl)

*Ünite 53 sayfadır.

*Ünite kitabın %6'sıdır.

*Ünite kendi içerisinde de konu başlıklarına ayrılmıştır. Bunlar:

1- Anadolu'nun Fethi

a) Anadolu'ya İlk Türk Akınları

b) Malazgirt Savaşı ve Sonrası

2- Anadolu'nun Türkleşmesi

3- Uçlarda Yaşam ve Beylikler

4- Türkiye'de Kurulan Diğer Devletler

5- Kültür ve Uygarlık.

*Ünite içerisinde Anadolu Selçukluları on beş (15) sayfadan ibarettir.

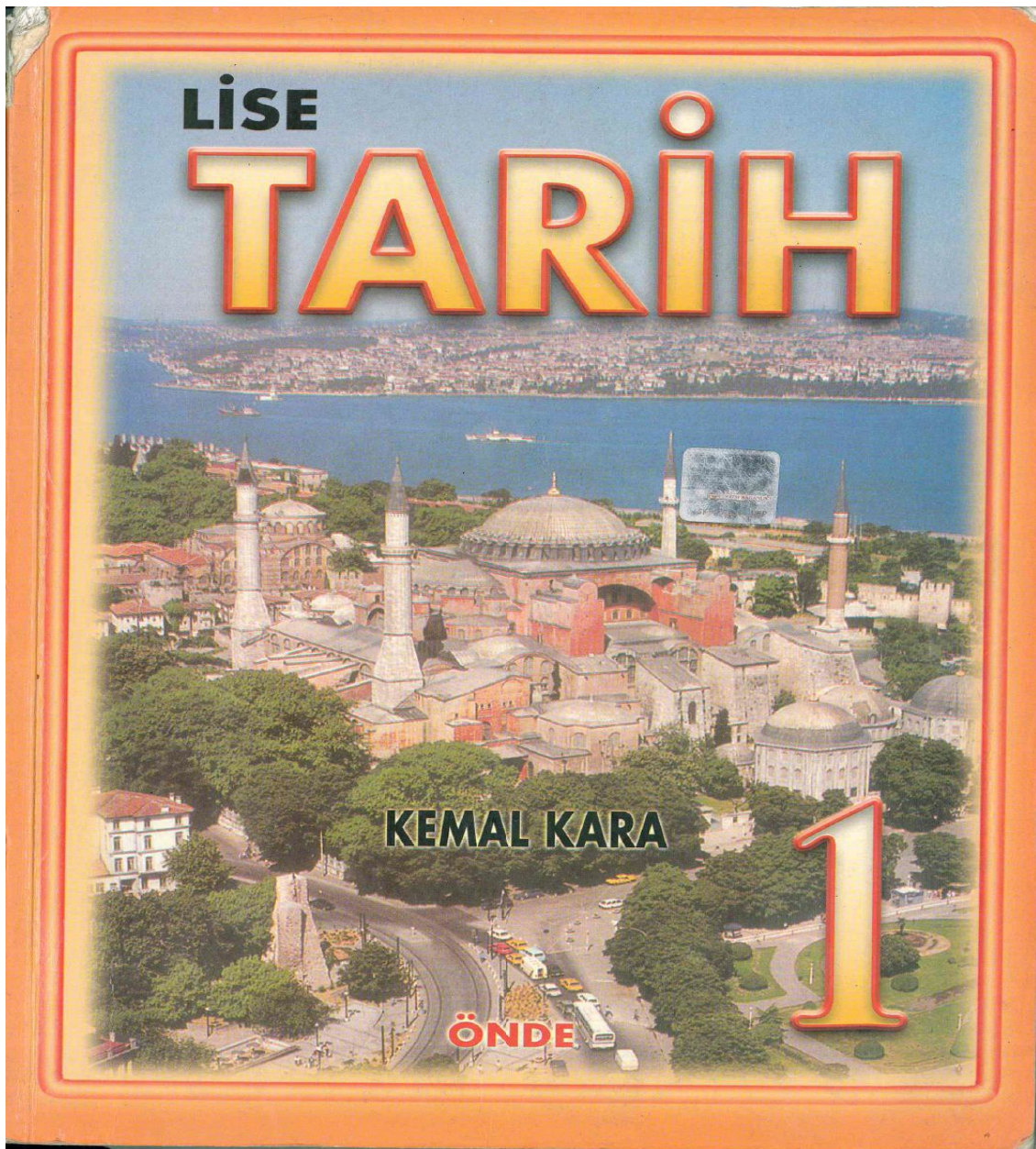
*Kitap içindeki oranı %19, ünite içerisindeki oranı ise %35'tir.

*Anadolu Selçukluları tarihi anlatılırken iki minyatür, iki harita ve beş resim bulunmaktadır.

*Konu başında ve sonunda hazırlık ve değerlendirme çalışmaları bulunmaktadır.

Lise 1 Tarih Ders Kitabında Türkiye Selçukluları tarihi anlatılırken faydalanılan görsel ve şekiller ekler kısmında gösterilmiştir.

4.5. Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf Ders Kitabı, M. E. B. Devlet Kitapları, 2012, İstanbul

İÇİNDEKİLER**I.ÜNİTE: TARİH BİLİMİ**

1.KONU: TARİH BİLİMİNE GİRİŞ

2. KONU: TARİH YAZICILIĞI

3.KONU: TARİHİN FAYDALANDIĞI BİLİM DALLARI

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

II. ÜNİTE: UYGARLIĞIN DOĞUŞU VE İLK UYGARLIKLAR

1.KONU: TARİHİ ÇAĞLARA GİRİŞ

2.KONU: İLK ÇAĞ UYGARLIKLARI

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

III. ÜNİTE: İLK TÜRK DEVLETLERİ

1.KONU: TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

2.KONU: ORTA ASYA'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİ

3.KONU: DİĞER TÜRK DEVLETLERİ VE TOPLULUKLARI

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

IV. ÜNİTE: İSLAM TARİHİ VE UYGARLIĞI (13.YÜZYILA KADAR)

1.KONU: İSLAMİYETİN DOĞUŞU VE İLK İSLAM DEVLETLERİ

2.KONU: İLK TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

VI. ÜNİTE: TÜRKİYE TARİHİ (11-13.YÜZYILLAR)

1.KONU: MALAZGİRT SAVAŞINDAN SONRA ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLET

VE BEYLİKLERİ

1. Danişmentliler

2. Saltuklular

3. Mengücekliler

4.Artuklular

5.Çaka Beyliği ve Diğer Türk Beylikleri

2.KONU: TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ

1.Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yükselme Dönemi

2. Haçlı Seferleri

I.Haçlı Seferi

II. Haçlı Seferi

III. Haçlı Seferi

IV. Haçlı Seferi

3.Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yükselme Dönemi

4.Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılma Dönemi

5.Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yıkılış Dönemi

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nun 30.06.2008 gün ve 144 sayılı kararı ile ders kitabı olarak kabul edilmiş, Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün 19.03.2012 gün ve 3398 sayılı yazısı ile beşinci defa 1.340.096 adet basılmıştır.

- Milli Eğitim Bakanlığına bağlı örgün Ortaöğretim 9. Sınıflara ders kitabı olarak okutulmuştur.
- Bu ders kitabı 200 sayfadır.
- Ders kitabında altı ünite bulunmaktadır.

- Anadolu Selçukluları'nın yer aldığı altıncı ünite Anadolu Selçukluları'na yirmi beş sayfa yer verilmiştir.
 - Ders kitabındaki üniteler şu şekilde sıralanmıştır:
 - 1-Tarih Bilimi
 - 2-Uygarlığın Doğuşu ve İlk Uygarlıklar
 - 3-İlk Türk Devletleri
 - 4-İslam Tarihi ve Uygarlığı(XIII. Yüzyıla Kadar)
 - 5-Türk-İslam Devletleri(X-XIII. Yüzyıllar)
 - 6-Türkiye Tarihi(XI-XIII. Yüzyıllar)
 - *Ünite yirmi beş sayfayla kitap içerisinde %8 oranındadır.
 - *Anadolu Selçuk Devleti konusu yirmi iki sayfadır.
 - * Anadolu Selçuklu Devleti tarihinin kitap içerisindeki oranı ise %9'dur.
 - *Ünite içerisindeki oranı ise %98'dir.
 - *Anadolu Selçuklu Devleti anlatılırken şu konulara değinilmiştir:
 - a) Devletin Kuruluşu
 - b) Haçlı Seferleri
 - c) Yükselme Dönemi
 - d) Dağılma Dönemi
 - e) Yıkılış Dönemi
 - *Konular anlatılmadan önce konuyla ilgili bir takım kelimeler(kavramlar) verilmektedir. Yer yer sorular sorulmaktadır.
 - *Konu içerisinde örnek notlar ve resimler bulunmaktadır.
 - *Konu içerisinde tablo halinde bir olayın sebep ve sonuçları gösterilmiştir.
 - *Konuların bitiminde sorular bulunmaktadır.
 - *Minyatür ve temsili resimler vardır.
 - *Konuların içeriğinde üç harita, yirmi üç resim, üç minyatür ve üç adet tablo vardır.
 - *Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf Ders kitabında anlatım sırasında kullanılan görseller ve şekiller üç harita, yirmi resim, üç minyatür ve üç adet tablo ekler kısmında gösterilmiştir.
- Ortaöğretim Tarih ders kitabında konular anlatılırken olayların içerikleri azaltılmıştır. Bunun yanında anlatımın etkili ve anlaşılır olması için görselleştirilmeye çalışılmıştır. Kısa cevaplı sorulara, tablo ve grafiklere yer verilerek anlatım zenginleştirilmiştir. Bu zenginleştirmeye bilişsel ve görsel öğrenmenin kalıcılığının sağlanacağı düşünülebilir.
- Cumhuriyet döneminde Anadolu Selçukluları Devleti'nin tarihi konusu ilk yıllarda ders kitaplarında sayfa sayısı olarak az oranda yer almıştır. Fakat bu durum ileri yıllarda artış göstermiştir. 1931 tarihinde Tarih II Ortazamanlar ders kitabında 8 sayfa yer ederken, 1989 yılında Meslek Liseler İçin Tarih ders kitabında 22 sayfa yer etmiştir. 2005 tarihinde Lise Tarih 1 ders kitabında Anadolu Selçukluları 15 sayfa anlatılırken, 2012 yılında Ortaöğretim Tarih 9 ders kitabında 22 sayfa anlatılmıştır.
- Cumhuriyet döneminde ilk yıllarda ders kitaplarında Anadolu Selçukluları anlatılırken konu başlarında ve sonlarında hazırlık çalışmalarına ve değerlendirme sorularına yer verilmemiştir. Bunun yanında konuların içeriklerinde ve anlatımında haritalara, resimlere, minyatürlere, tablolara da yer verilmemiştir. Bu ise anlatımda düz anlatımı ve sıkıcılığı getirdiği söylenebilir. Daha sonraki yıllardaki ders kitaplarında ise görsel anlatımda çeşitliliğe yer vererek anlatım zenginleştirilmiştir. Haritalar, resimler, tablolar, minyatürler ve kavramlar kullanılarak anlatımın zenginleştirilmesi ve öğrenmenin kalıcılığı sağlanmaya çalışıldığı söylenebilir.

Selçuklu tarihi konuları ders kitaplarında bağımsız bir ünite olarak yer almamıştır. Türkiye Tarihini oluşturan unsurlar, Anadolu Selçukluları da ilgilendirdiğinden, bu unsur ve konularla birlikte ders kitaplarında işlenmiştir. 1989 yılında Meslek Liseler Tarih ders kitabında birinci sınıfların ders kitabında yer almayıp onuncu sınıfların ders kitabında Anadolu Selçukluları tarihi bulunmaktadır. Fakat 1931, 2005, 2012 yıllarındaki ders kitaplarında ise dokuzuncu sınıflarda yer aldığından bir farklılık söz konusudur. Bunda ise her ne kadar kendinden önceki devletlerin tarihi ile ilgisi olduğu kadar, kendisinden sonra kurulan Türk devleti ile de bağı bulunmaktadır. Bu nedenle Osmanlı Devleti tarihinin anlatıldığı ders kitabında yer alabileceği düşünülmelidir. Türkiye topraklarında neşet etmiş devletlerin tarihleri anlatılırken konuların devamı ve bütünlüğü açısından aynı seviye ve sınıflar da bulunması doğru bir uygulamadır.

Anadolu Selçukluları Devleti, tarihte kurulan Türk devletlerinden Büyük Selçukluların devamı niteliğindedir. Bunun yanında Türkiye Selçukluları Devletinin yıkılmasıyla Türkiye(Anadolu) toprakları üzerinde kurulan Osmanlı Devleti, Türkiye Selçuklularının devamıdır. Bu nedenle aynı topraklar üzerinde neşet eden devletlerin tarihi öğretilirken aynı sınıf seviyelerinde gösterilebileceği gibi, ders kitaplarında gördüğümüz ağırlıklı olarak yapılan uygulamalar şeklinde de devam ettirilebilir.

Osmanlı Devletinde tarih öğretimi hanedan merkezli iken, Cumhuriyet dönemiyle birlikte Türkiye'de tarih öğretiminin milli bir hüviyet kazandığı ders kitaplarındaki uygulamalarda da görmekteyiz. Bu tarih öğretiminde devleti yönetenlerin hayat görüşü ve felsefeleri ile alakalı olduğu gibi, dünya şartlarının da etkili olduğu söylenebilir. Ülkemizde de Cumhuriyetle birlikte, dünya devletlerinde ortaya çıkan ulusçu bir yönetim anlayışı yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nde de kendisini göstermiştir. Bu felsefe ve anlayış nedeniyle ülkemizde tarih çalışmalarında çok eski zamanlara kadar gidilerek milletin tarihi derinlikleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmalar sonucunda elde edilen bulgu ve bilgiler kitaplarda paylaşarak fertlere ve yeni nesillere tarih bilinci ve şuuru kazandırılmaya çalışılmıştır. Bu anlayış nedeniyle üzerinde yaşadığımız mukaddes vatan topraklarının kazanılmasında ve kalıcılığının sağlanmasında en önemli faktör olan Türkiye(Anadolu) Selçukluları devletinin tarihide önem kazanmıştır. Önem kazanan bu tarih anlayışı Osmanlıların son dönemlerinde az da olsa yer etmiştir. Fakat yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti ile hak ettiği yeri bulmuştur. Cumhuriyet dönemiyle ağırlık kazanan bu anlayış ilk yıllardan başlayıp günümüze kadar ders kitaplarında gelmiştir.

Devletlerin ve toplumların geçmişini öğrenmesi ve geleceğini şekillendirmesi açısından önemli olan tarih öğretimi nesillere eğitim yoluyla aktarılmıştır. Bireylerin kendilerini tanımada ve devletlerin kendilerini şekillendirmesinde tarih öğretiminin önemli bir yeri vardır. Bu önemi nedeniyle de şimdiye kadar nasıl etkilemişse de bundan sonrada milletlerin hayatını tarih öğretimi etkilemeye devam edecektir.

Türklerin tarihinde önemli bir yeri olan Türk devleti de Büyük Selçuklulardır. Büyük Selçuklular ön Asya topraklarında kurulmuştur. Bu Selçukluların önemli komutanlarının Anadolu topraklarını alarak buralara Türkmenleri yerleştirmişlerdir. Anadolu topraklarına yerleşen bu Türkmenler buraları yurt edinerek, kalıcılığı sağlamışlar ve varlıklarını daima devam ettirmek içinde, Büyük Selçuklulardan sonra bu topraklarda devlet kurma yoluna gitmişlerdir. Türkiye Selçukluları Devleti de bu anlayış sonucu Türkiye topraklarında neşet etmiş, varlığını belli bir süre idame ettirdikten sonra tarih sahnesinden çekilmiştir. Bu Türk devletinin varlığını, kültürünü, medeniyetini ve insanlığa kazandırdıklarının bilinmesi ve öğretilmesi için tarih öğretimi içerisinde yer alması sağlanmıştır.

5. SONUÇ

Dünya tarihinde Fransız Devrimi sonrasında milliyetçilik düşüncesi ve akımı yayılmaya başlamıştır. Çok uluslu bir yapıya sahip olan devletler ve Osmanlı Devleti de bu milliyetçilik düşüncesinden etkilenmiştir. Bu düşüncenin etkili olması sebebiyle Osmanlı Devleti'nden kopmalar başlamıştır. Bu nedenle dine dayalı “millet” anlayışı yerine siyasi alanda “Osmanlılık” akımı uygulanmaya başlamıştır.

Osmanlılık düşüncesi, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde yaşayan unsurlar arasında hiçbir ayırım yapmadan, herkesin eşit bir şekilde, bir arada yaşamalarını temin etmek isteyen bir anlayıştır. Avrupalı devletlerin azınlıkları ve Gayri Müslimleri kışkırtmaları nedeniyle bu düşünce başarılı olamamıştır. Osmanlılık düşüncesinin başarılı olamaması sonucunda Osmanlı Devleti'nde siyasi alanda “Türkçülük” akımı uygulanmıştır. Fransız Devrimi'nin ortaya çıkardığı bu düşünce, Osmanlı Devleti'nde de kendini göstermiştir. Osmanlı Devleti artık ümmet anlayışından millet anlayışına geçmiştir. Osmanlı yönetimindeki bu milliyetçilik anlayışı gerek son dönemlerinde gerekse de Cumhuriyetin ilk dönemlerinde eğitim programlarının ve politikalarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Milliyetçilik ve millet anlayışı eğitim ve öğretimin milli (ulusal) olmasını ortaya çıkarmıştır. İnsanların ruhlarında bir takım değer yargıları oluşturan, bu değer yargılarının her millette ayrı ayrı olmasını sağlayan ise eğitim programlarıdır. Bu nedenle her milletin eğitim ve öğretiminin, o milletin harsına dayanması düşüncesi ağırlık kazanmaya başlamıştır. Eğitimle birlikte öğretimde şekillenmeye başlamıştır. Genellikle maddi ve teknik bilgilerin öğretilmesi olan öğretim, okullarda verilmeye başlanmıştır. İnsanların tam şahsiyetlerinin oluşmaya başladığı dönem olan liseler de milli bir eğitim ve öğretim yapılmaya çalışılmıştır. II. Meşrutiyet ile birlikte ortaya çıkmaya başlayan milli bir eğitim ve öğretim politikaları, Atatürk döneminde, CHP'nin programlarında günün koşullarına uygun bir şekilde yerini almıştır. 1924 tarihinde çıkarılan Tevhid-i Tedrisat kanunu ile eğitim ve öğretim birleştirilerek milli bir eğitim anlayışı kurumsallaşmaya başlamıştır. 1924 tarihinden sonra özellikle tarih öğretimi ve programları alanında milli bir anlayış yer etmektedir. Bu milli anlayışın sonucunda tarih ders programlarında ve haftalık ders çizelgelerinde Osmanlılardan farklı bir uygulama olmuştur. Osmanlılarda bulunan hanedan merkezli tarih anlayışı yerini milli bir tarih anlayışına bırakmaktadır. Tarih ders programlarında Osmanlı Devleti tarihinin yanında, Türk milletinin geçmişini ve kültürünü oluşturan ilk Türk devletlerini, İslam Tarihini ve Selçuklu devletlerinin tarihleri de öğretilmeye başlanmıştır. Bu yeni program ve dersler, insanların ve nesillerin kendini tanıma, bilme ve tarih şuuru ile milli bir toplum olma yönünde yol almasında etken olmuştur. Cumhuriyet dönemi eğitim ve öğretim politikalarının oluşmasında etkili olan diğer bir unsur ise, istiklal mücadelesinin kazanılmasında önemli bir rolü olan milli birlik ve şuur anlayışıdır. Tarih öğretiminde Tanzimat devrinde modern eğitim kurumları ders programları içerisinde Selçuklu Tarihi (Türkiye) ayrı bir ders olarak okutulmamıştır. Fakat Umumi Tarih ve İslam Tarihi derslerinin ağırlık kazanmasıyla bu derslerin içerisinde Türkiye Selçukluları Tarihi daha geniş anlatılmıştır. Devlet yönetimindeki kişilerin dünya görüşü ve felsefeleri tarih öğretiminin farklılaşmasında ve şekillenmesinde önemli rolü olmuştur.

Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulmasıyla ortaya çıkan eğitim sisteminde okutulan tarih derslerinin temeli 1869 yılında yayınlanan Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ile başlamıştır. Meşrutiyet döneminde yönetimin ve siyasetin havasında Türk milliyetçiliğin ağırlık kazanmasıyla bu durum artarak devam etmiştir. Cumhuriyet döneminde Türk tarihinin önem kazanmasıyla Tarih ders kitapları da buna göre

şekillenmiştir. Türkiye’de Cumhuriyetin ilk dönemlerinde Türkiye Selçukluları Tarihi konuları, Türk Tarihinin ana hatları Tarih II (Orta zamanlar) kitabı içinde diğer Türk devletleri ile birlikte okutulmuştur. Tarih II Orta zamanlar kitabı 340 sayfadan oluşmaktadır. Otuz İki (32) ünitenin yer aldığı kitapta, 28. Ünite Anadolu Selçukluları tarihine değinilmiştir. Orta Zamanda Anadolu Türk Devletleri ünitesinde yer alan Türkiye Selçukluları Tarihi 8(sekiz) sayfa anlatılmıştır. Konunun ünite içerisindeki oranı %30’dur. Kitap içindeki ünitenin sayfası ise 22(yirmi iki) sayfa olup, oranı %12’dir. Anadolu Selçukluları Tarihinin anlatıldığı ve öğretilmeye çalışıldığı Tarih II Orta zamanlar ders kitabı Cumhuriyetin sekizinci yılında (1931) okutulmuştur.

Meslek Liseleri İçin Tarih ders kitabı da 1989 yılında okutulmuştur. Bu tarih ders kitabında Anadolu (Türkiye) Selçukluları Tarihi birinci üniteye Türkiye Tarihi içerisinde yer almıştır. Tamamı 190 sayfa olan kitapta üniteye 31 sayfa, konuya ise 22 sayfa ayrılmıştır. Ünitenin kitap içerisindeki oranı %6, konunun ünite içerisindeki oranı ise %6’dır.

2005 tarihinde ders kitabı olarak hazırlanan Lise Tarih 1 kitabı toplam 290 sayfadır. Yedi ünitelerden oluşan kitap da “Türkiye Tarihi” adı altında Türkiye Selçukluları Devleti’nin tarihi anlatılmıştır. Yedinci ünite olan Türkiye Tarihi ünitesi 53 sayfadan, Anadolu Selçukluları ise 15 sayfadan oluşmaktadır. Ünitenin kitap içerisindeki oranı % 19’dur. Türkiye Selçuklularının ünite içerisindeki oranı ise %35’tir.

Son yıllarda Türkiye’de okullarda dokuzuncu sınıfta tarih ders kitabı olarak okutulan “Ortaöğretim Tarih 9” kitabı 2012 yılında yayımlanmıştır. 200 sayfadan oluşan kitapta Türkiye Selçukluları’ndan 25 sayfa bahsedilmiştir. Bu oran kitabın sekizde birini oluşturmaktadır. Türkiye Selçuklularına ünite içerisinde %98 oranında yer verilmiştir. “Türkiye Tarihi” ünitesinde Türkiye Selçukluları tarihi 22 sayfa yazılmıştır.

Türkiye Selçukluları tarihine adı geçen kitaplardan Tarih II Orta zamanlarda 8 sayfa, Meslek Liseleri İçin Tarih kitabında 22 sayfa, Lise Tarih 1 kitabında 15 sayfa, Ortaöğretim Tarih 9 kitabında ise 22 sayfa söz edilmiştir.

Türkiye Selçukluları tarihine ders kitaplarında Cumhuriyet döneminde ilk yıllarda az oranda yer etmiştir. Cumhuriyetin ilerleyen yıllarında ise bu oranların arttığı görülmüştür. Bu durumun sebebi ders kitaplarının sayfa sayılarının artmasına bağlı olduğu gibi, anlatılması gereken ünite ve konu sayılarının artıp eksilmesine de bağlı olabilmektedir.

Meraç’a göre tarih öğretiminde ders kitaplarının önemli olduğu gibi, ders kitaplarının yazıldığı dönemin politik havasının da etkisinde kalması, devletin (hâkim gücün) meşrulaştırılması ve etkinleştirilmesinde önemli bir etkidir.

Tarih II Orta zamanlar ders kitabında 1930’lu yıllarda hâkim güç olan Türk milliyetçiliği, laiklik ve batıcı bir anlayışın yer aldığı görülmektedir.

Köstüklü’ye göre görülen bir resmin ya da okunan bir kitabın %15’i hatırlanmaktadır. Görsel ve işitsel araçlar kullanılarak anlatılanlarda ise bu oran %20’ye çıkmaktadır. Görsel ve işitsel araçların birlikte kullanılarak anlatıldığı kitaplarda ise öğrenme ile hatırlanma %80’e ulaşmaktadır.

Ortaöğretim Tarih 9.Sınıf ders kitabında ise konular haritalar, grafikler, resimlerle zenginleştirilerek öğrencilerin faydasına sunulmuş ve öğrenme gücü artırılmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında insanlarda ve nesillerde tarih bilgisini ve bilincini arttırmak için tarihi konuların artırılması da etkili olmuştur. Zamanla Cumhuriyet düşüncesi, inkılaplar ve vatan duygusu yerleştikçe, ders programlarındaki çıkarmalar ile

eklemeler farklılaşmıştır. Yıllara ve dönemlere göre de siyasal iktidarın dünya görüşlerinin ve fikirlerinin etkilediği göz ardı edilemez. Devletin oluşturmak istediği ulus düşüncesi, millet anlayışı, nesil fikri ulaşılan seviyeye göre öğretim programlarında zamana göre arttırılmış ve derinleştirilmiştir. Çağın koşullarına ve değişimine göre de devlet yöneticilerinin takındığı ve sahiplendiği anlayışlar da etkili olmuştur.

Meşrutiyet ile Osmanlıda başlayan Milliyetçilik ve Türkçülük düşüncesi ders kitapları ve programlara girmeye başlamıştır. Cumhuriyet'in ilanıyla bu durum yerini ulusçuluk ve laikliğe bırakmıştır. 1950 yılına kadar bu şekilde devam eden programlar, bu tarihten sonra çok partili hayata geçişle birlikte milliyetçi, muhafazakâr ve daha hümanist bir anlayışa bırakmıştır. Dünyadaki gelişmeler ve soğuk savaşın sona ermesinden sonra bütün dünya ve Türkiye küreselleşmeye doğru gitmiştir. Bu anlayış ve yönelimler her ülkede olduğu gibi bizim ülkemizde de ders kitaplarına ve programlarına girmiştir.

Türkiye Selçukluları Tarihi Cumhuriyetle birlikte öğretim programlarında yer aldığı gibi, günümüzde de tarih müfredat programlarında ve Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf ders kitabında okutulmuştur. Türk-İslam kültürünün en mühim evrelerinden olan Türkiye Selçuklu Tarihi Milli Eğitim Bakanlığına bağlı ortaöğretim kurumlarında zenginleştirilmiş anlatım yöntemiyle ele alınmış ve okutulmaya devam ettirilmiştir.

Devlet yönetimlerinde iktidarı elinde bulunduranlar eğitim ve öğretim programlarını şekillendirmektedirler. Bu nedenle siyasal iktidarın ve hâkim otoritenin ilgi duyduğu ve belirlediği bir alan tarih öğretimi olmuştur. Osmanlı dönemi ve Cumhuriyet dönemlerinde tarih öğretiminde ve tarih derslerinde okutulacak konulara yönetimdekiler fazlaca önem vererek bu alanı titizlikle düzenlemişlerdir.

Meşrutiyet dönemiyle Osmanlıcılık düşüncesi gerilemiş, Türk milliyetçiliğinin yükseldiği bir dönem olmuştur. Cumhuriyet dönemine uzanan süreçte ise çok uluslu kimlikten, ulus-devlet anlayışına geçilmiştir. Meşrutiyet döneminde tarih öğretimi öğrencilerin devletini, vatanını sevmesini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir. Cumhuriyet ile birlikte ise, ulus devlet kimliğinin ve ulus egemenliği düşüncesinin hâkim olması şeklinde düzenlenmiştir. Bu nedenle tarih dersleri Cumhuriyet yönetince bu düşüncenin pekişmesini sağlayacak önemli dersler arasında görülmüştür. Tarih programlarını ve derslerini oluştururken Türk tarihini, kültürünü, Türk milliyetçiliğinin yükseltilmesini sağlayacak şekilde düzenlenmiştir.

Eğitim alanında yapılan düzenlemeler ile ortaöğretim sisteminin yapısını ve içeriği, Osmanlı döneminden Cumhuriyet dönemine geçtikten sonra yeniden belirlenmiştir. Osmanlı döneminde rüştiyeler, idadiler, sultaniler ile yürütülmekte olan “tedrisat-ı taliye” olarak adlandırılan ortaöğretim kurumları bulunmaktadır. Bu ortaöğretim kurumları amaçları, eğitim süreleri, müfredat programları birbirinden farklı olan, din, ırk ve cinsiyete dayalı anlayışla açılmış olan yerli ve yabancı azınlıklara ait değişik yapıda kurumların bir arada yer aldığı karmaşık bir yapıya sahiptir. İstiklal mücadelesinin kazanılmasından ve Cumhuriyet dönemine geçilmesinden sonra, 23 Nisan-1 Mayıs 1924 yılında toplanan II. Heyet-i İlmiye de eğitim ve öğretim sisteminin yapısı ve içeriği yeniden biçimlendirilerek uygulanmıştır. Cumhuriyet ile birlikte Tevhid-i Tedrisat Kanunu'na uygun biçimde eğitim kurumları ve programları standart bir yapıya kavuşturulmuştur. Ortaöğretim üç yıllık “Lise Birinci Devre (Ortamaktep)” ve üç yıllık “Lise İkinci Devre” olmak üzere altı yıllık olarak belirlenmiştir. Maarif Vekâleti'nin yönetim ve denetimi altına girmiştir. Ortaöğretimin yapısı ve işlevi ile müfredat programları da yeniden düzenlenmiştir. Bu programlar devletin eğitimden beklentilerine uygun bir şekilde yapılandırılmıştır.

Cumhuriyet döneminde tarih programlarına dönemin siyasal ve ideolojik anlayışları yansıtılmıştır. Tarih programlarında genellikle kronolojik tarih anlatımına yer verilmiştir. 1938-1950 yılları arasındaki programlar hariç tüm programlar milli bir karakter taşımıştır. Tarih öğretimi vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak görülmüştür.

Türklerin etnik geçmişiinden ziyade Anadolu'nun geçmişini ele almak isteyenler Türkiye Selçukluları Tarihine daha fazla önem vermelidir.

Etkili bir tarih öğrenimi anlamlı, değer yüklü, bütünleştirici ve aktif olduğunda, öğrenciler beğeni ve ilgiyle motive edildiğinde gerçekleşir.

Toplumsal ve milli hafızanın oluşmasında, kültürel kimliğin meydana gelmesinde ve kuşaklar arası bilginin aktarılmasında tarih öğretimi önemlidir.

Tarih dersinde ve öğretiminde işitsel ve görsel materyaller önemlidir.

Yapılan düzenlemelerden bütün dersler az ya da çok etkilenmiştir. Osmanlı döneminde hanedan ailesine bağlılık duygusu geliştirme amacına dönük olarak öğretilen, çoğunlukla Osmanlı hanedanının tarihini anlatan her düzeydeki tarih derslerinin içeriği en fazla etkilenen derslerin başında gelmiştir. Cumhuriyetle birlikte tarih programlarında liselerin birinci devresinde (orta mektep) İlkçağ Tarih ve Uygarlıkları, İslam Tarihi, Osmanlı Öncesi Türk Tarihi ve Osmanlı konuları yer almıştır. Liselerin ikinci devresinde ise İlkçağ Tarih ve Uygarlıkları, Avrupa ve Uzak Doğu Tarih ve Uygarlıklarını kapsayacak şekilde hazırlanmıştır. Böylelikle Türk Tarih ve Uygarlığı, İlk zamanlardan Cumhuriyete kadar uzanan süreci bir bütünün parçası olarak aktarmalı olarak yer almıştır. Cumhuriyet döneminde ortaöğretim tarih programları birbirini tekrarlamayıp, tamamlayan bir yapıya kavuşmuştur. Cumhuriyet dönemine geçişle tarih programlarındaki en önemli değişim Osmanlı Öncesi Türk Tarihinin ayrıntılı olarak verilmesi olmuştur. Osmanlı Öncesi Türk Tarihi 1924 yılında hazırlanan programlarla ilk kez tarih derslerine kapsamlı şekilde girmiştir. Bu şekilde Türk Tarihi ilk zamanlarından Türkiye Cumhuriyeti'ne kadar bir bütün olarak ele alınmış ve orta mektep tarih derslerinin merkezinde yer alan bir konu olmuştur.

Tarih öğretiminde Tanzimat devrinde modern eğitim kurumları ders programları içerisinde Selçuklu Tarihi (Türkiye) ayrı bir ders olarak okutulmamıştır. Fakat Umumi Tarih ve İslam Tarihi derslerinin ağırlık kazanmasıyla bu derslerin içerisinde Türkiye Selçukluları Tarihi de anlatılmıştır. Devlet yönetimindeki kişilerin dünya görüşü ve felsefeleri tarih öğretiminin farklılaşmasında ve şekillenmesinde önemli rolü olmuştur.

Türk Tarihi içerisinde Selçuklu Tarihi en mühim devrelerden birisidir. Türklerin İslamiyeti kabulünde, Bizanslılar ile Haçlılara karşı Türk-İslam âleminin korunmasında önemli bir yere sahiptir. Anadolu'da Türk varlığının ortaya çıkmasında, yerleşmesinde, Türk-İslam medeniyetinin yerleşmesinde, Anadolu'nun vatan olmasında ve günümüze kadar bu özelliğini devam ettirmesinde yine en önemli faktör Büyük Selçuklu Türkmenlerinden ortaya çıkan Türkiye Selçuklularıdır. Türkiye Selçukluları gelecek nesillerimizin hafızalarında yer etmesini isteyeceğimiz Türk Tarihinin güçlü ve gelişmiş dönemlerinin içerisinde çok önemli evrelerden biri olmalıdır. Çünkü Türkiye Selçukluları üzerinde yaşadığımız toprakların Türkiye adını almasında ve vatan edilmesi, günümüze kadar gelmesinde en önemli unsurdur. Bu nedenle Türkiye Cumhuriyeti Devletinde ders kitaplarında Türk Tarihinin bir bütün olarak ele alınması ve anlatılması, geçmişten günümüze siyasi ve kültürel tarihin daha iyi anlaşılmasını sağlayacaktır. Bir bütün olarak Türk Tarihinin içerisinde bir evre olan Türkiye Selçukluları Tarihi de Türk-İslam kültürünün oluşmasında, sonraki devirlere ve günümüze aktarılmasında çok önemli bir yeri olduğundan iyi bir şekilde her yönüyle anlatılmalıdır.

Tarihimizi gelecek nesillere aktarmanın en yaygın ve etkili yolu ise çağdaş eğitim kurumlarıdır. Bu kurumlar ise Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin eğitim ve öğretim sistemi içerisinde ortaöğretim düzeyinde eğitim-öğretim yapan liseler ve dengi eğitim kurumlarıdır. Bu liseler ve dengi eğitim kurumlarında Türkiye Selçuklularının okutulmasıyla, tarihimizin öğrenilmesi ve kültürümüzü oluşmasında önemli bir katkı sağlamaktadır. Türkiye Selçukluları Devleti ortaöğretim dokuzuncu sınıflarında tarih derslerinde öğretilmektedir. Geçmişten günümüze öğretilen Türkiye Selçukluları, devletimizin temelini oluşturan unsurların ve kültürümüzün bir parçasıdır. Devletimizin ve toplumumuzun temelini oluşturan bu unsurların gelişmesini, yükselmesini ve gelecekte de yer etmesi için öğretilmeye devam edilmelidir. Anadolu'nun geçmişini ele almak isteyenler, Türkiye Selçukluları Tarihi'ne önem vermelidir.

Bağımsız bir bilim dalı olduğundan hareketle tarih dersi ve programları politik ve ideolojik kaygılardan uzak olarak hazırlanmalıdır. Tarih, vatandaşlık eğitiminde bir araç olarak görülmemeli, tek boyutlu ve tek zihniyetli öğretimden vazgeçilmelidir. Tarih derslerinde tarihsel olgu ve olaylara eleştirel yaklaşabilmeli ve olaylar çoklu bakış açısıyla değerlendirilmelidir. Tarih derslerinde öğrenciler aktif olarak derse katılmalı ve etkinliklerle bizzat dersin içerisinde olmalıdır. Tarih öğretimi, bütünlleştirici, değer yüklü, anlamlı ve aktif olduğunda etkili olarak gerçekleştirilebilir.

Günümüzde küreselleşme, dünya vatandaşlığı, çok kültürlülük gibi kavramları yoğun olarak tartışıldığından ve sosyal yapının hızla değiştiğinden tarih bilincini sağlamada tarih öğretimi kritik önem arz etmelidir. Tarih öğretimi evrensel barışın ve kültürler arası dostluğun sağlanmasında ve algılanmasında önemlidir. Tarih anlatımı toplumsal dayanışmanın ve manevi birliğin güçlenmesinde öne çıkmalıdır. Milli benliğimizden, öz değerlerimizden kopmadan çağın ve hayatın gerek ve gerçeklerine uygun dış unsurları da alarak kendi potamızda eritmemiz ve genç nesillere öylece intikal ettirmemiz için tarih öğretimi önemli bir unsur olmalıdır. Tarih öğretimi öğrencilerin diğer kültürleri, ülkeleri benimsemesinde ve anlamasında katkıda bulunması, geçmiş ışığında günümüzü anlamada önemli bir yer tutmalıdır. Dünya'da barışçıl bir yaşam için devletler tarih ders programlarını evrensel insan hakları ve değerlerine uygun olarak tekrar yapılandırmalıdır.

Tarih dersleri, görsel ve işitsel materyaller çoğaltılarak sevdirmeli ve öğrencilerin ilgisi arttırılmalıdır. Tarih müfredat ve programlarının yoğunluğu yeniden yapılandırılmalı, gereksiz konular çıkarılmalı, ders kitapları görsel ve estetik açıdan zenginleştirilerek sunulmalıdır. Öğretmenler yeni eğitim ve öğretim yöntemlerinden ve teknolojik gelişmelerden haberdar olabilmesi için kendi branşları ile ilgili kurslara katılmalıdır.

KAYNAKLAR

- ACUN, F. 2012, “Yakın Dönem Tarihin Orta Öğretimde Öğretimi: Problemler ve Öneriler”, TUHED, 1(1),ss.32-55.
- AKAGÜNDÜZ,Ü., 2014, “Osmanlı Devleti’nin Son Yıllarında Kahraman ve Hanedan Merkezli Tarih Öğretimi: Haritalı Küçük Tarih-i Osmani ve Hülasa-i Tarih-i Osmani”,Türk Tarih Eğitimi Dergisi, 3(2),ss.112-143.
- AKBULUT,U-KAYA,R.,2004, “Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, (9),ss.33-45.
- AKENGİN,H.,2015, “Tarih Öğretiminde Kullanılan Haritalar Üzerine Bir Değerlendirme”, Türk Tarih Eğitimi Dergisi(TUHED),4(1),ss.122-155.
- AKINCI, A. 2014, “Osmanlı Devleti’nde Milli Kimlik İnşasında Okul”, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, ss.19,1-24.
- AKINCI,B.A-DİLEK,D., 2012, “Sosyal Bilgiler Öğretiminde Temsili Resim Kullanımıyla Tarihsel Düşünme Becerilerinin Geliştirilmesi”, M.Ü. Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, (36), İstanbul,ss.5-27.
- AKKOYUNLU,B-SEZGİNSOY,B., 2011, “Sosyal Bilgiler Dersinde Tarih Bilinci Oluşturmada Dizgeli Öğretimin Etkinliği”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,42,ss.411-422.
- AKYÜZ, Y, ,2011,Türk Eğitim Tarihi(Başlangıçtan 2001’e), Alfa Yayınları, İstanbul,350s.
- ALTIN,H.,2008, “1869 Maarif-i Umumiye Nizamnamesi ve Öğretmen Yetitirme Tarihimizdeki Yeri”, F.Ü İlahiyet Fakültesi Dergisi,13(1),ss.271-283.
- ARIN,D-DEVECİ,H.,2008, “Sosyal Bilgiler Dersinde Güncel Olayların Kullanımının Öğrenci Başarısına ve Hatırd Tutma Düzeyine Etkisi”, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi,7(26),ss.170-185.
- ASLAN, B. 2004, “Türkiye’de Milli Tarih Anlayışı Bağlamında Dünden Bugüne İnkılap Tarihi Dersleri”, Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 9,ss.1-110
- ASLAN, E. 2006d, “Neden Tarih Öğretiyoruz”, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi,(20),ss.162-173.
- _____, 2011b, “ Osmanlı’nın “Mekatib-i İptidaiye”sinden Türkiye Cumhuriyeti’nin İlk Mektepler’ine Geçişte Tarih Programlarında Değişim”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, ss.749-777.
- _____, 2012a, İmparatorluktan Cumhuriyete Geçiş Sürecinde Ortaöğretim Tarih Programlarında Değişim I:Ortamektep, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi ABD, ss.99-128.
- _____, 2012c, “Atatürk Döneminde Tarih Eğitimi-I: “Türk Tarih Tezi” Öncesi Dönem(1923-1931)”, Eğitim ve Bilim, 37(164),ss.331-346.
- ATA,B.,2007, “Kıdemli ve Aday Tarih Öğretmenlerinin Tarih Dersini Sevmeyen Lise Öğrencisine Yönelik Yaklaşımları”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, (2), Ankara,ss.29-42.
- AYDIN, İ. 2001, Osmanlıdan Günümüze Tarih Ders Kitapları, Eğitim Sen Yayınları, Ankara, 165s.
- BAL, M.S. 2011a, “Tarih Öğretmenleri, Sosyal Bilgiler Öğretmenler ve Sınıf Öğretmenlerinin Etkinlik Anlayışlarının İncelenmesi”, KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi,8(1), ss.163-177.
- _____, 2011b. “ Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çözüm Yolları Konusunda Öğretmen Adayı Ve Öğretmen Görüşlerinin Karşılaştırılması”, M.K. Ü, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 15(8),ss.371-387.

- BAL, M.S-CEYLAN, S.,2013, “Türkiye’de Selçuklu Tarihi Öğretimi” Avrasya’da Türk Dili ve Tarih Eğitimi Uluslararası Sempozyumu, İstanbul, ss.297-311.
- BAYMUR, F.1949, Tarih Öğretimi, Üçüncü Basım, İnkılap Kitabevi, İstanbul,72s.
- BİRCAN,T.-SAFRAN,M.,2013, “Tarih Öğretiminde Haritaların Önemi ve Kullanımı” Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi (KEFAD), 14 (12), ss. 461-476.
- BOYKOY,S., 2011, “Türkiye’de 1939-1945 Yıllarında Tarih Öğretim Programları ve Tarih Ders Kitaplarının İncelenmesi”, U-Ü Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi, (21), ss.157-181.
- ÇAKMAK,Z-BULUT,B., 2013, “2004 Sosyal Bilgiler 7.Sınıf Programı ve Tarih Bilinci”, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,34,ss.147-156.
- ÇAPA,M.,2002, “ Cumhuriyet’in İlk Yıllarında Tarih Öğretimi”,Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, 29,ss.39-55
- ÇELİKKAYA,T-KUŞ,Z.,2009, “Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Kullandıkları Yöntem ve Teknikler”, Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2),ss.741-758.
- DEMİRCİOĞLU,İ.H., 2013b,“Tarih Ders Kitabı Yazımında Yeni Yaklaşımlar”,Karadeniz Araştırmalar,(38),ss.119-133.
- _____, 2014a, “Tarih Öğretiminde Öğretim Teknolojileri ve Materyal Tasarımı”, Pegem Akademi, Ankara, ss.1-10.
- DEMİRCİOĞLU,İ.H.-TOKDEMİR,M.A.,2008, “Değerlerin Oluşturulma Süresinde Tarih Eğitimi: Amaç, İşlev ve İçerik”, Değerler Eğitimi Dergisi,6(15),ss.69-88.
- DİKİCİ,A.,2008, “Milli Şef İsmet İnönü Dönemi Laiklik Uygulamaları”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi, (42), Ankara,ss.161-192.
- DİNÇ,E., 2015, “Etkili Tarih Öğretimi”, Türk Tarih Eğitimi Dergisi,4(11),ss.1427-1451.
- ENGİN,V.,1868’den 1923’e Mekteb-i Sultani,İstanbul.
- ERGÜN, M., 1982,Atatürk Devri Türk Eğitimi, ADTCF Yayınları, Ankara,175s.
- EROĞLU, H.,2002, “Mustafa Kemal Atatürk’ün Tarih Anlayışı İle İlgili Bazı Görüşle”, Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü A Dergisi, 29-30,ss.75-85.
- GÜNEŞ,M-GÜNEŞ,H.,2003,Türkiye’de Eğitim Politikaları ve Sivil Toplum,Anı Yayınları, Ankara,110s.
- HALİ,S., 2014, “Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları”, Uluslararası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, ss.158-166.
- KARA, K.,2005. Lise Tarih 1 Ders Kitabı, Önde Yayıncılık, İstanbul,290s.
- KARABAĞ,G-AYDOĞAN,O.,2015, “Oyun Yöntemiyle Tarih Öğretiminin Öğrenci Erişimine ve Kalıcılığına Etkisi”, TUHED,4(1),ss.67-88.
- KARABAĞ,Ş.G.,2002, “Tarih Öğretiminin Mesleki Bilgi ve Becerilerini Şekillendiren Unsurlar”, G.Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi,22(1),ss.211-215.
- KESKİN,Y.,2013, Cumhuriyet Dönemi Ortaokul Tarih Programlarına Yönelik Bir Analiz: Politik ve İdeolojik Yaklaşımların Programlara Yansıması, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 40(11),ss.109-128.
- KÖKEN,N.,2002, “Cumhuriyet Dönemi Tarih Anlayışları ve Tarih Eğitimi 1923-1960”, S.D. Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta, ss.26-60.
- KÖSTÜKLÜ, N., 2006 ,Sosyal Bilimler ve Tarih Öğretimi, Sebat Ofset Matbaacılık, 4. Baskı, Konya, 212s.
- KÜÇÜKAHMET, L, 2003, Konu Alanı Ders Kitabı İnceleme Kılavuzu, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara,388s.

- MEB(Milli Eğitim Bakanlığı),1989. Meslek Liseleri İçin Tarih Ders Kitabı, Ders Kitapları, İstanbul,190s.
- MEB(Milli Eğitim Bakanlığı),2007. Ortaöğretim 9. Sınıf Tarih Dersi Programı, Ankara,29s.
- MEB(Milli Eğitim Bakanlığı),2012. Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf Ders Kitabı, M. E. B. Devlet Kitapları, İstanbul,200s.
- MERAÇ, H.,2006, “ Lise Tarih Ders Kitaplarının İçerik ve Yöntem Açısından Analizleri”, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul.
- MİV(Milli Eğitim Vakfı),1931.Tarih II(Ortazamanlar) Ders Kitabı, Devlet Matbaası, İstanbul,340s.
- NURDOĞAN, A.M.,2014, “II. Abdulhamid Döneminde İlköğretim Okullarındaki Ders Kitapları ve Tarih Öğretimi”, Türk Tarih Eğitimi Dergisi(TUHED),3(2),ss.82-111.
- ORAL, E-AKTİN, K., 2010b, Türk Tarih Tezi, EÜSBED,(3),ss.-463-473.
- _____, 2010a, “1930-1950 Dönemi Ortaöğretim Tarih Ders Kitaplarında Tarihçilik Anlayışı, EÜSBED.
- ÖZBARAN, S.,1992b, Tarih ve Öğretimi, Cem Yayınevi, İstanbul, ss-184-203.
- _____, 1994a, “ Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları”, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Buca Sempozyumu,ss.135-143.
- ÖZTAŞ, S.,2009, “ Atatürk Dönemi Tarih Anlayışı ve Tarih Öğretimi” Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2,94-107.
- ÖZTAŞKIN,Ö., 2013, “Sosyal Bilgiler Derslerinde Belgesel Film Kullanımının Akademik Başarıya ve Bilinçli Farkındalık Düzeylerine Etkisi”, Eğitim Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 3(2),ss.147-162.
- POYRAZ, H.,2007, “Tarihin Amacı ve Tarihçinin Rolü Üzerine Bir Deneme”, Akademik İncelemeler, 1(2),ss.28-36.
- SARI,İ.,2006, “Akademik Tarih ve Tarih Öğretiminde Sözlü Tarihin Yeri ve Önemi”, TSA,(3),ss.109-125.
- SARIOĞLU,M.,2012,Türk Eğitim Tarihinden Esintiler, Umuttepe Yayınları, Kocaeli,195s.
- ŞIVGIN,H.,2009, “Ulusal Tarih Eğitiminin Kimlik Gelişimindeki Önemi”, Akademik Bakış Dergisi, 2(4),ss.35-52.
- ŞİMŞEK, U., 2006, “ II. Meşrutiyet Dönemi Eğitimde Türkçülük Akımının Türk Kimliği Oluşturmadaki Rolü”, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Eğitimi Dergisi, 14,ss.287-345.
- ŞİMŞEK, A.,2008, “ Tarih Öğretiminde Sorgulamacı Yaklaşım Çerçevesinde Soru Sorma Becersi ve Lise Tarih Ders Kitaplarının Durumu”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 1(5),İstanbul,ss.1-15.
- TEKİN,N.T., 2002, “Tanzimattan Cumhuriyetin İlk Yıllarına Tarih Öğretimi ve Ders Kitaplarına Genel Bir Bakış”, Toplumsal Tarih Dergisi,
- TOSUN,R.,2003, “ Atatürk Dönemi Tarih Çalışmaları ve Öğretimi”, Selçuk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi, ATA Dergisi, 11,Konya, ss.:57-73.
- TTD(Talim ve Terbiye Dairesi),1972,Ortaöğretim Programlarındaki Yönelmeler(1924-1970),Talim ve Terbiye Dairesi Yayınları,16 Milli Eğitim Şurası Hazırlık Çalışmaları Serisi,1,Milli Eğitim Basımevi,İstanbul,170s.
- ULUSOY, K, 2009, “Lise Öğrencilerinin Tarih Dersinin İşleniş İle İlgili Düşünceleri (Ankara Örneği)”, Ç.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 1(18), ss.417-434.

- USTA,N.,2011, “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunlarına Bir Örnek. Kemal Kara’nın “İnkılap Tarihi ve Atatürkçülük “ Ders Kitabında İç ce Dış Düşman Algısı”,E.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi,(37),ss.163-182.
- YAZICI, N.,2013, “ Lise Müfredat Programlarında ve Ders Kitaplarında Çanakkale Savaşı’nın Öğretimi Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım”, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,28(2),s.535-550.
- YILDIZ,Ö.,2003, “Türkiye’de Tarih Öğretiminin Sorunları ve Çağdaş Çözüm Önerileri”, E.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,(15),ss.181-190.
- YÜCEL,H.A., 1994,Türkiye’de Ortaöğretim, Ankara.

ÖZ GEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Adı – Soyadı : Mustafa AKSOY
Doğum Yeri ve Tarihi : Göksun-01.05.1976

Eğitim Durumu

Lisans Öğrenimi : Erciyes Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi
Tarih Bölümü
Yüksek Lisans Öğrenimi :
Doktora Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller : İngilizce
Bilimsel Faaliyetleri :

İş Deneyimi

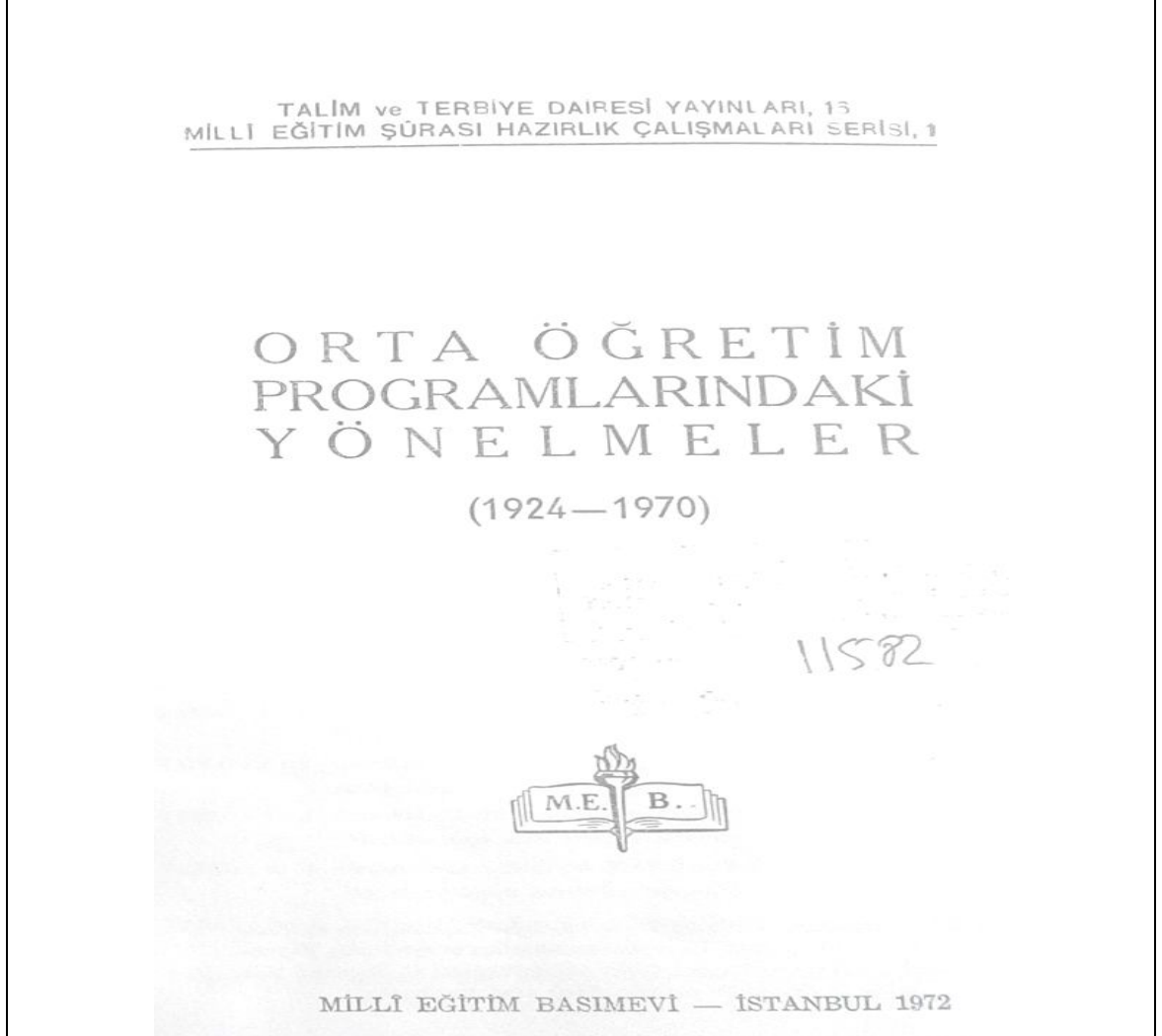
Stajlar :
Projeler :
Çalıştığı Kurumlar : Milli Eğitim Bakanlığı

İletişim

E-Posta Adresi : aksoyum46@hotmail.com
Tel. : 5443340646
Tarih :

EKLER

Orta Öğretim Programlarındaki Yönelmeler (1924-1970), Milli Eğitim Basımevi, 1972, İstanbul.

Cumhuriyet döneminde 1923'ten sonra Osmanlı devletinden kalma birtakım derslerle birlikte, derslerde ve ders programlarında bir kısım yönelmeler olmuştur. Liselerin programları çeşitli alanlara ayrılmıştır. Edebiyat-Fen gibi alanlara ayrılan programların haftalık ders dağıtım çizelgelerinde az da olsa farklılıklar arz eder. Bu farklılıklar bütün derslerde olduğu gibi Tarih derslerinde de görülmüştür. Bu haftalık ders dağıtım çizelgeleri yıllara göre farklılıklar göstermiştir.

EK: B
LİSE PROGRAMLARINA GÖRE DERS DAĞITIM ÇİZELGELERİ
TABLO B.1

1924-1927 YILLARI ARASINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE
HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Türkçe ve Edebiyat	3	3	2	5	11	8
Ecnebi Lisani	5	5	5	5	15	15
Tarih	2	2	2	4	8	6
Coğrafya	1	1	1	1	3	3
Tabiiyat	3	-	-	-	3	3
Arziyat	-	2	-	-	2	2
Fizik	2	2	2	-	4	6
Cebir	3	2	1	-	5	6
Hendese ve Resmi – Hattı	4	3	4	-	7	11
Laboratuvar	2	1	3	2	5	5
Arabi	2	2	-	4	8	4
Farisi	1	1	-	2	4	2
Felsefe	-	2	2	4	6	4
İçtimaiyat	-	-	2	2	2	2
Mihanik	-	-	2	-	-	2
Kozmografya	-	-	2	1	1	2
Müsellesat	-	2	-	-	2	2
Kimya	2	2	2	-	4	6
TOPLAM	30	30	30	30	90	90

1924-1927 yıllarında Türkiye’de liselerde edebiyat alanında 8, fen alanında 6 saat haftada ders alınmaktadır.

TABLO B.2
1927-1931 YILLARI ARASINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Türkçe ve Edebiyat	3	3	3	5	11	9
Tarih	2	2	2	3	7	6
Coğrafya	2	2	1	1	5	5
Nebati ve Hayvani Fizy.	3	-	-	-	3	3
Arziyat	-	2	-	-	2	2
Fizik	2	2	2	1	5	6
Kimya	2	2	2	-	4	6
Hendese ve Resmi-Hattı	3	2	2	-	5	7
Cebir	3	2	2	1	6	7
Nazari Hesap	-	-	1	-	-	1
Müsellesat	-	-	1	-	-	1
Mihanik	-	-	2	-	-	2
Kozmografya	-	-	2	1	1	2
Felsefe ve İçtimaiyat	-	2	3	6	8	5
Arabi	2	2	-	4	8	4
Farisi	1	1	-	2	4	2
Ecnebi Lisani	5	5	5	5	15	15
Jimnastik	2	2	1	1	5	5
Laboratuvar	2	3	3	2	7	8
TOPLAM	32	32	32	32	96	96

1927-1931 yıllarında liselerde edebiyat alanında 6 saat, fen alanında ise 7 saat tarih dersi alınmaktadır. Geçmiş yıllara göre bu dönemde tarih dersleri fen alanında bir saat artırılmış, edebiyat alanında ise iki saat düşürülmüştür. Bu nedenle tarih derslerinin toplamında bir azalma göstermektedir.

TABLO B.3
1931-1934 YILLARI ARASINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Edebiyat	3	3	2	5	11	8
Tarih	2	2	2	3	7	6
Coğrafya	2	2	1	1	5	5
Riyaziye	5	4	9	2	11	18
Tabiiye	3	2	1	1	6	6
Fizik	3	2	2	1	6	7
Kimya	3	2	2	1	6	7
I.Yabancı Lisan	5	5	5	5	15	15
II. Yabancı Lisan	3	3	2	3	9	8
Askerlik	1	2	2	2	5	5
Yurt Bilgisi	1	1	-	-	-	1
Serbest Zaman	2	3	3	3	8	3
Felsefe ve İçtimaiyat	-	2	2	6	8	4
Jimnastik	1	1	1	1	3	3
TOPLAM	34	34	34	34	102	102

1931-1934 yıllarında Türkiye’de liselerde okutulan toplam tarih ders saati edebiyat alanında 6 saat, fen alanında ise 7 saattir.

TABLO B.4
1934-1937 YILLARI ARASINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Edebiyat	3	3	2	5	11	8
Tarih	2	2	3	3	7	7
Coğrafya	2	2	1	1	5	5
Riyaziye	5	4	8	2	11	17
Tabii İlimler	3	2	1	1	6	6
Fizik	3	3	3	1-1:2	7-1:2	9
Kimya	3	3	3	1-1	27	1:29
Yabancı Dil	5	5	3	5	15	13
Psikoloji	-	2	-	-	2	2
Askerlik	2	2	2	2	6	6
Felsefe ve İhtimayiat	-	-	2	6	6	2
Jimnastik	1	1	1	1	3	3
TOPLAM	29	29	29	29	87	87

Türkiye’de 1934-1937 yıllarında ise liselerde okutulan toplam tarih ders saatleri eşitlenerek 7 saat yapılmıştır.

TABLO B.5
1937-1938 ÖĞRETİM YILINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Edebiyat	3	3	2	5	11	8
Tarih	2	2	1	3	7	5
Coğrafya	2	2	1	1	5	5
Matematik	5	4	8	2	11	17
Tabii İlimler	3	2	1	1	6	6
Fizik	3	3	3	1-1:2	7-1:2	9
Kimya	3	3	3	1-1:2	7-1:2	9
Yabancı Dil	5	5	5	5	15	15
Psikoloji	-	2	-	-	2	2
Askerlik	2	2	2	2	6	6
Filozofi ve Sosyoloji	-	-	3	7	7	3
Jimnastik	1	1	1	1	3	3
TOPLAM	29	29	30	30	88	88

Türkiye’de 1937-1938 yıllarında liselerde okutulan tarih derslerinin saatleri edebiyat alanında 5, fen alanında ise 7 saat yapılmıştır.

TABLO B.6
1938-1947 YILLARI ARASINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Edebiyat	3	3	2	5	11	8
Tarih	2	2	3	3	7	7
Coğrafya	2	2	1	1	5	5
Matematik	5	4	7	2	11	16
Tabiat Bilgisi	3	2	1	1	6	6
Fizik	3	3	3	1-1:2	7-1:2	9
Kimya	3	3	3	1-1:2	7-1:2	9
Yabancı Dil	5	5	3	5	15	13
Psikoloji	-	2	-	-	2	2
Filozofi ve Sosyoloji	-	-	3	6	6	3
Jimnastik	1	1	1	1	3	3
Askerlik (Erkek)	2	2	2	2	6	6
Askerlik (Kız)	1	1	1	1	3	3
TOPLAM (Erkek)	29	29	29	29	87	87
TOPLAM (Kız)	28	28	28	28	84	84

1938-1947 tarihleri arasında Türkiye’de lisede okutulan tarih ders saatleri fen ve edebiyat alanında 7’dir.

1947-1949 YILLARI ARASINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Edebiyat	3	3	5	2	11	8
Tarih	2	2	3	3	7	7
Coğrafya	2	2	2	1	6	5
Matematik	5	4	2	7	11	16
Tabiat Bilgisi 3	2	1	1	6	6	2
Fizik	3	3	1	-	1	7
Kimya	3	3	3	1	2	7
Yabancı Dil	4	1	7	1	6	5
Psikoloji	-	2	-	-	2	2
Askerlik	1	1	1	1	3	3
Filozofi ve Sosyoloji	1	1	1	1	3	3
Jimnastik	1	1	1	1	3	3
Latince	5	5	5	1	5	15
TOPLAM	29	29	29	29	87	87

Türkiye’de 1947-1949 tarihlerinde lisede okutulan tarih ders saatleri haftada 7 saattir.

**TABLO B.8
1949-1952 YILLARI ARASINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ**

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Edebiyat	3	3	5	2	11	8
Filozofi ve Sosyoloji	-	-	6	3	6	3
Psikoloji	-	2	-	-	2	2
Tarih	2	2	3	3	7	7
Coğrafya	2	2	2	1	6	5
Matematik	5	4	7	2	16	11
Tabiat Bilgisi	3	2	1	1	6	6
Fizik	3	3	1	1-1:2	37-1:2	9
Kimya	3	3	1-1:2	3	7-1:2	9
Yabancı Dil	6	6	5	4	17	16
Beden Eğitimi	1	1	1	1	3	3
Askerlik	1	1	1	1	3	3
TOPLAM	29	19	34	24	92	82

1949-1952 tarihlerinde Türkiye’de lisede okutulan tarih ders saati haftada fen ve edebiyat alanında 7’dir.

**TABLO B.9
1952-1956 YILLARI ARASINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ**

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Türk Dili ve Edebiyatı	1	5	4	2	6	19
Felsefe	2	-	-	2	3	7
Tarih	2	2	2	-	8	6
Coğrafya	2	2	1	-	-	5
Matematik	5	4	4	6	2	15
Fizik	-	3	3	3	1	7
Kimya	3	3	2	-	8	8
Tabiat Bilgisi	3	3	2	2	2	7
Yabancı Dil	5	5	5	5	5	20
Resim, Sanat Tarihi	4	2	2	2	2	8
Beden Eğitimi	1	1	1	1	1	4
Askerlik	1	1	1	1	1	4
TOPLAM	29	29	25	25	112	112
Yetiştirme Kursları ve Seminer	3	3	3	7	7	16
TOPLAM	32	32	32	32	128	128

Türkiye’de 1952-1956 yılları arasında lisede haftada okutulan tarih ders saati edebiyat alanında 8, fen alanında 6’dır.

TABLO B.10
1956-1957 ÖĞRETİM YILINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	3	6	15	12
Psikoloji	-	2	-	-	2	2
Felsefe Mantık ve Sosy.	-	-	3	6	6	3
Tarih	2	2	2	2	6	6
Coğrafya	2	2	1	1	6	5
Matematik	5	5	7	2	12	17
Tabiat Bilgisi	3	2	1	-	5	6
Fizik	3	3	3	2	8	9
Kimya	3	3	3	2	8	9
Yabancı Dil	5	5	5	5	15	15
Beden Eğitimi	1	1	1	1	3	3
Askerlik	1	1	1	1	3	3
Resim, Müzik, İkinci Yab.	2	2	2	2	6	6
Dil (Seçime Tabi)						
Sanat Tarihi	6	-	-	-	1	1
TOPLAM	32	32	32	32	96	96

1956-1957 yılları arasında liselerde okutulan haftalık ders saatlerinde tarih dersi fen alanında 6, edebiyat alanında da 6'dır.

TABLO B.11
1957-1970 YILLARI ARASINDA UYGULANAN LİSE PROGRAMINA GÖRE HAFTALIK DERS DAĞITIM ÇİZELGESİ

SINIFLAR DERSLER	I FEN	II EDEBİYAT	III EDEBİYAT	IV FEN	TOPLAM	
Türk Dili ve Edebiyatı	5	4	5	5	16	14
Psikoloji	-	2	2	-	2	2
Felsefe, Mantık ve Sosy.	-	-	-	3	6	6
Tarih	2	2	2	2	7	6
Sanat Tarihi	-	-	2	-	1	3
Coğrafya	2	2	2	1	2	6
Matematik	5	4	6	8	3	12
Tabiat Bilgisi	3	2	2	1	5	6
Fizik	3	3	2	4	2	7
Kimya	3	3	2	3	1	6
Yabancı Dil	5	4	5	4	5	5
Beden Eğitimi	1	1	1	1	3	3
Milli Savunma	1	1	1	1	3	3
Mecburi Seçime Tab.Der.	2	2	2	1	1	5
İhtiyari Ders: Din Bilgisi	1	1	1	-	2	2
TOPLAM	33	33	33	34	32	98

Türkiye'de tarih ders programlarında 1957-1970 yıllarında haftalık ders çizelgelerinde edebiyat alanında toplamda 7 saat, fen alanında ise 6 saattir.

TARİH

II

BAGIŞ

KULİYE OSMANOĞLU

ORTAZAMANLAR

8 renkli tablo — 46 harita — 113 resim

I.Ü. Kütüphane ve Dok. Da. Bşk.

Dem. No.

1997/7394

Sıra No.

9 196560

1931

İSTANBUL
DEVLET MATBAASI

İÇİNDEKİLER

I. ESKİ ZAMANDAN ORTAZAMANA GİRERKEN	
II. ALANLAR VE AVRUPAYI İSTİLÂLARI	
III. AVRUPADA TÜRK-HUN İMPARATORLUĞU	
IV. ASYADA AKHUNLAR DEVLETİ	
V. BEŞİNCİ ASIRDA AVRUPA	
VI. AVAR İMPARATORLUĞU	
VII. VI. ASIRDA ŞARKÎ ROMA İMPARATORLUĞU	
VIII. ASYADA TÜRK (TUKYU) İMPARATORLUĞU	
IX. TÜRKES DEVLETİ	
X. KARLUK DEVLETİ	
XI. UYGUR DEVLETİ	
XII. GARBÎ ASYA VE ŞARKÎ AVRUPA TÜRK DEVLETLERİ	
XIII. V. ASIRDAN SONRA AVRUPAYA ŞARKTAN GELEN YENİ İSTİLALAR	
XIV. İSLÂM TARİHİ	
XV. İLK MÜSLÜMAN TÜRK DEVLETLERİ	
XVI. KAROLENJ İMPARATORLUĞU	
XVII. NORMANLAR	
XVIII. KAPE SULÂLESİ	
XIX. ALAMAN DÜKALIKLARI VE MUKADDES ROMA – GERMEN İMPARATORLUĞUNUN KURULUŞU	
XX. PAPALARLA İMPARATORLAR MÜCADELESİ	
XXI. XI-XII. ASIRLARDA HİRİSTİYAN DEREBEYLİKLERİ (FEODALİTE)	
XXII. BÜYÜK SELÇUK İMPARATORLUĞU	
XXIII. HAÇLILAR SEFERLERİ	
XXIV. KARAHATA DEVLETİ (1130-1218)	
XXV. HARZEMŞAHLAR DEVLETİ (1077-1231)	
XXVI. TÜRK-MOĞOL İMPARATORLUĞU	
XXVII. MİSİR-SURİYE TÜRK DEVLETLERİ	
XXVIII. ORTAZAMANDA ANADOLU TÜRK DEVLETLERİ	
Abbasiler Devrinde Anadolu Türkler, S.258	
Selçuk Devletinden Evel Şarkî Anadolu Oğuzlar, S.259	
A. Selçukluların Anadoluyu İstilâsı	
Malazgirt Harbine Kadar Selçuk-Bizans Mücadeleleri, S.259	
Malazgirt Zaferi ve Neticeleri, S.260	
B. İlk Selçuk Feodalitesi	
Saltuklar (1071-1201) S.261	
Mengüçler (1071-1252), S.261	
Danışmentliler (1071-1177), S.261	
C. Anadolu Selçuk İmparatorluğu (1077-1308)	
Anadolu Selçuk İmparatorluğunun Kuruluşu, S.262	
Anadolu Selçuk İmparatorluğunun Kuvvetlenmesi, Haçlılara ve Bizanslılara Karşı Zaferler S.264	
Anadolu Selçuk İmparatorluğunun Yükseliş Devresi, S.265	
Anadolu Selçuk İmparatorluğunun Zayıflaması, Dâhili İsyânlar, S.267	
Anadolu Selçuk İmparatorluğunun Cengiz Çocuklarının Nüfuzu Altına Girmesi, S.268	
İlhanlıların Hâkimiyetine Karşı Anadolu İsyânlar, Selçuk İmparatorluğunun İnkırazı, S.269	
D. Anadolu Beylikleri (İkinci Selçuk Feodalitesi)	
Anadolu Beylikleri, S.272	
Karaman Beyliği, S.272	
Germiyan Beyliği, S.273	
Eşrefoğulları Beyliği, S.273	
Hamitoğulları Beyliği, S.273	
Menteşeoğulları, S.273	
Candaroğulları, S.274	
Aydınöğulları, S.274	
Saruhanöğulları, S.275	
Karasi Beyliği, S.276	

Diğer Beylikler, S.276
Ordu Teşkilâtı, S.278
Maliye: Devletin Varidat Membaları, Vergiler, S.279
İçtimai Hayat: Şehirler, Köyler, Göçebeler, S.280
Dinî Hayat: Din ve Mezhepler, Tarikatler, S.282
İktisadî Hayat: Ziraat, Sanayi, Ticaret, S.283
Fikir ve San'at Hayatı, S.284
Türk Lisan ve Edebiyatı, S.285
Güzel San'atler, S.286
XXIX. ORTAZAMANDA HİNT ÂLEMİ
XXX. MÜSLÜMAN TÜRKLER İDARESİNDE HİNT
XXXI. TİMUR
XXXII. HİNDİSTANDA BABÜR İMPARATORLUĞU

2. ANADOLU TÜRK DEVLETLERİ

2.1. İLK SELÇUKLU FEODELİTESİ

2.1.1. Saltuklular (1071 – 1201)

Alp Aslan emirlerinden Ebulkasım Erzurum taraflarının zaptına memur etmişti. Vazifesini muvaffakiyetle yapan Ebulkasım Erzurum merkez olmak üzere küçük bir devlet kurdu. Selçuklu İmaratorluğunun yüksek hâkimiyetini tanıyan bu devlet, Ebulkasımın Torunu Saltuka nispetle Satuklar veya Saltukoğulları ismini almıştır. Gürcülerle birçok muvaffakiyetli harpler yapan Saltukoğulları, Anadolu Selçuk hükümdarları ile sıkı münasebetlerde bulundular; onların yüksek hâkimiyetini tanıdılar. Nihayet Anadolu Selçuk Sultanı Rükneddin Süleymanşah 1201’de Erzurumu zaptederek bu devlete nihayet verdi.

2.1.2. Mengüçler (1071 – 1252)

Alp Aslanın maiyetindeki Türkmen emirlerinden Mengüç Gazi, Malazgirt zaferinden sonra, merkezi Erzincan olmak üzere Mengüçler Devletini kurdu. Kemah, Şarki Karahisar, Divriği şehirlerini zapt ederek nüfuzunu genişletti. Sonraları bu devlet iki şubeye ayrıldı: Erzincan ve Kemah şubesi, Divriği şubesi, Anadolu Selçuklu hükümdarları ile daimi münasebetlerde bulunan Mengüç ailesinin hâkimiyeti, Anadolu Selçuklu Hükümdarı Birinci Alâeddin Keykubat tarafından ortadan kaldırıldı(1228). Bunların Divriği Şubesi bir müddet daha yaşayabildi ise de 1252 den sonra bunları da Anadolu Selçukluları tarafından zapt edildi. Divriği de Mengüç ailesi tarafında yaptırılmış olan bir takım mimari şaheserleri, bunların medeni seviyelerinin yüksekliğine şahadet etmektedir.

2.1.3. Danişmentliler (1071 – 1177)

Danişmentliler Devletini kuran, Alp Aslan maiyetindeki Türkmen beylerinden Melik Danişment Ahmet Gazi’dir. Büyük bir kahraman olan Danişment Gazi Bizanslılara karşı birçok muvaffakiyetler kazanarak, merkezi Sivas olmak üzere kuvvetli bir devlet kurdu. Amasya, Çankırı, Çorum, Niksar şehirlerini ve havalisini kâmilan zapt etti. Elbistan ve Malatya havalisi de ona tabi bulunuyordu. 1084 te ölen bu büyük hükümdarın yerine oğlu Melik Gazi Gümüş Tekin geçti. Bizanslılara karşı birçok muvaffakiyetler kazanan Gümüş Tekin zamanında Danişmentliler Devleti büyük bir nüfuz ve kuvvet sahibi oldu. Gümüş Tekin Selçuk Hükümdarı Birinci Kılıç Aslanla birlikte Godfrua dö Buyyon kumandasında Anadolu’dan geçen Haçlılara karşı da zaferler kazandı(1097); ve 1100 de Antakya Pransi Boemondu Malatyada mağlup ve esir etti. Sonra Bizanslılara harp açarak Kastamonuyu aldı. 1126 da Gümüş Tekin’in yerine geçen oğlu Mehmet te Bizanslılarla birçok harpler yaptı; bunların Klikyaya yerleştirdikleri Ermenilerden birçok yerleri aldı. Kayseri şehri de ona tabiydi. Vefatında 1142-1143 Danişmentliler Devleti parçalandı: Kardeşi Yağı Basan Amasya ve Ankara şehirleri ile havalisine hâkimdi; Kayseriye ve Sivas Mehmedin oğlu Zunnun’un elinde idi. Malatya da bu aileden Aynüddeve’nin elinde bulunuyor idi. Zunnun Selçuklu Sultanı Kılıç Aslan II. Ye istinat ettiğinden, Yağı Basan da Bizans İmparatoru Manuelle birleşerek 1158 de Kılıç Aslana karşı harp açtı. Bu suretle Selçuk nüfuzunu kırarak Anadolu da büyük bir kuvvet sahibi oldu. Yağı Basan bir aralık Selçuklarla Bizans aleyhine birleşse de bu ittifak uzun sürmedi. 1166-1167 de vefatından sonra, Danişmentliler Devleti tekrar zaafa uğradı; Zunnun bir aralık kaynatası Nurddin Zenginin himayesinde mevkiini muhafaza edebildi; fakat onun ölümünden sonra Selçuk Devleti birer birer bütün Daanişmentliler şubelerinin hâkimiyetine nihayet verdi(1174-1177).

Danişmentliler Devleti ilk zamanlarda Bizanslılara ve Haçlılara karşı mühim muvaffakiyetler kazanarak Anadolu’da Türklüğün hâkim olmasına büyük hizmetler etmişti. Fakat sonradan aile kavgaları ve bilhassa Anadolu Selçuklarına karşı Bizansla birlikte hareket etmeleri, Selçukların Anadolu da Türk vahdetini kurabilmelerini epey bir zaman geciktirmiştir. Danişmentliler, hâkim oldukları yerlerde birçok medeni tesisat vücuda getirmişler, caniler, medreseler, köprüler yaptırmışlardır. Onlardan kalan bir hayli mimari eserleri, Anadolu Türk sanatının birer şaheseri olarak hala yaşamaktadır.

2.2. ANADOLU SELÇUKLU İMPARATORLUĞU (1077 – 1308)

2.2.1. Anadolu Selçuklu İmparatorluğu’nun Kuruluşu

Selçuk torunlarından Kutulmuş, Tuğrul Bey zamanında Anadolu fütuhatına iştirak ettikten sonra, Selçuk tahtına geçmek için Alp Aslan’a karşı açtığı harpte ölmüştü. Oğlu Süleyman, babasına tabi olup Birecik ile Urfa arasında yaşayan Türkmen kabilelerinin başına geçti. Melikşah tahta geçince, Süleymanı Bizanslılarla harbe memur etti ve Anadolu’daki bütün Türkmen kuvvetlerin kumandasını ona verdi. Bu sırada Anadolu da Bizans kumandanları arasında dâhili harpler şiddetlenmişti; ahali büyük arazi sahiplerinin elinde adeta köle vaziyetine düşmüş, bundan kurtulmak için bir çare arıyordu. Süleyman, idaresi altına geçen memleketlerde, hafif bir vergi vermek şart ile herkesin hürriyetini temin ettiği için, Bizans idaresindeki memleketler halkı da onun hâkimiyeti altına girmek arzusunu besliyorlardı. Bizans’ın resmi dini olan Ortodoks kilisesi tarafından şiddetli takibata uğratılan sair mezheplere mensup ahali de, din ve mezhep serbestisini tamamen temin eden Türk idaresini tercih ediyorlardı.

İşte bu vaziyet, Anadolu da Türk fütuhâtını kolaylaştırdı. Isaac Komnenus (İsak Komnenus) kumandasındaki bizans ordusu Kayseri civarında mağlup ve kumandası esir edildi(1073). Bu sırada Romanus Diyogenis maiyetindeki ücretli Norman askerlerinin kumandanı Rusl dö Bayyöl Kapadokya, Friky, Bitinya sahalarında bir latin devleti kurmak istedi: Fakat Bizans İmparatoru Mihail VII. 1074 Süleymanla birleşerek bu isyanı bastırdı ve Süleymanın zaptettiği yerleri ona bıraktı. Türk kuvvetleri asilerin reisi Dukas ı İzmit civarında mağlup ve esir ettiler. 1079 da İmparatorluk tahtını ele geçirmek isteyen Nicephorus Melissenis (Nikeforus Melisenis) Süleymanla ittifak ederek Türk kuvvetlerinin zaptedeceği yerleri ona bırakmağa razı oldu. İşte bu fırsatlardan istifade eden Süleyman, yalnız Orta Anadolu'yu değil Garbi Anadolu'nun mühim bir kısmını da ele geçirdi; Alaşehir, İzmir, Ayasluk, Edincik ve İznik gibi mühim merkezler artık Türklerin elinde idi(1081). İstanbulu almak maksadını besleyen Süleyman, İznik şehrini merkez yapmıştı. Aleksis Komnenus, Bizans tahtına geçtikten sonra(1081), Bizans'ın dağınık kuvvetlerini toplamağa ve anarşiyi kaldırmağa muvaffak oldu. Süleyman bunun üzerine şarka dönerek Antakya'yı zapt etti(1085). Fakat bu hadise, onunla Halep'e hâkim olan Ukayl oğlunun arasını açtı; Antakya civarındaki bir harpte düşmanını mağlup eden Süleyman Halep üzerine yürüdü; Fakat Suriye Selçuk Hükümdarı Tutuşla yaptığı bir harpte mağlup oldu ve öldü(1086).

2.2.2. Anadolu Selçuk İmparatorluğunun Kuvvetlenmesi, Haçlılara ve Bizanslılara Karşı Zaferler

Süleyman'ın ölümünden sonra Büyük Selçuk imparatoru Melikşah Antakya'ya kadar gelerek Anadolu ve Suriye işlerini tekrar tanzim etti ve Süleyman'ın henüz küçük olan oğlu Kılıç Aslan I. beraber alarak Irak'a götürdü. Süleyman Antakya'ya giderken İznik'te bıraktığı Ebulkasım, sonra onun yerine geçen Ebulgazi, Bizans'a karşı Türk fütuhâtını muvaffakiyetle muhafaza ediyorlar, hatta yeni muvaffakiyetler kazanıyorlardı. Maamafih merkezi idare kuvvetli olmadığından Anadolu'nun muhtelif yerlerinde az çok müstakil bir takım Türk emirleri türemişti. Danişmentliler bunların en kuvvetlisi idi.

Melikşah'ın 1092'de vefatından sonra yerine geçen Berkjaruk, Kılıç Aslan I. I Anadolu'ya yolladı. Kılıç Aslan İzmir ve civarında kuvvetli bir beylik kurarak muntazam bir donanma teşkil eden Türk emiri Çaka Bey'in kızını aldı; ve onunda yardımı ile yine İznik merkez olmak üzere babasının devletini tekrar kuvvetlendirdi. Kılıç Aslan zamanında Haçlıların seferleri başladı: Anadolu'dan geçen büyük Hristiyan kitlelerine ve o fırsattan istifade ederek kaybettiği memleketleri geri almağa çalışan Bizanslılara karşı, Kılıç Aslan mütemadi harplere mecbur oldu. Payitahtı olan İznik Bizanslıların eline düştü: Selçuk toprakları müteaddit istilalar gördü; fakat bu kahraman hükümdar, bilhassa Danişmentlilerle beraber, Haçlı sürülerini Anadolu'da büyük mağlubiyetlere, müthiş zayıyata uğrattı((Haçlılar-Harbi bahsine müracat).

Haçlılar tehlikesi geçtikten sonra Selçuklular ile Danişmentliler arasındaki eski rekabet yeniden uyandı ve Şarki Anadolu'nun bazı mühim merkezlerini ona tabi beylerin elinden alarak 1107 de Musul'da hutbeyi yalnız kendi adına okuttu. Nihayet İran ve Suriye Selçuk ordularına karşı mağlup olarak Habur çayında boğuldu(1107). Danişmentliler, Bizanslılar bundan istifade ederek Selçuk memleketlerinden bir kısmını zaptettiler.

Lakin oğlu Mes'ut (1116-1156) bunlarla birçok harpten sonra Selçuk Devleti'nin nüfuzunu tekrar iadeye nuvaffak oldu. Saltanatının son zamanlarında Anadolu tekrar Haçlı ordularının hücumuna uğradı; Sultan Mes'ut Haçlıların başında bulunan Alaman İmparatoru Konrad'ın ordusunu Tarsus geçitlerinde mağlup ettiği gibi, Fransa Kralı Lui VII. Kumandasındaki orduyu da İçel dağlarında perişan etti.

Kılıç Aslan II. Zamanında (1156-1192) Selçuk Devleti Danişmentlilerle birçok harplerden sonra nihayet Anadolu Türklerini kendi hâkimiyeti altında topladı. Fakat Bizans İmparatoru Manuel Komnenus bundan hiç hoşlanmayarak Kılıç Aslan üzerine yürüdü; Çardak civarında Muriokefalon 'daki harp Bizanslıların müthiş bir hezimet ile neticelendi (1176); Niksar üzerine yürüyen diğer bir Bizans Ordusu da perişan edildi. Artık bundan sonra Anadolu Selçuk İmparatorluğu için Bizans tehlikesi kalmamıştı. Lakin şimdi de dahili mücadeleler başlıyordu; ihiyarlığında memleketini on bir oğlu arasında taksim eden Kılıç Aslan II., daha ölmeden, bu hatasının neticelerini gördü. Birçok kanlı mücadelelerden sonra Sultan Rükneddin Süleyman kardeşlerini mağlup ederek Anadolu'nun vahdetini tekrar iadeye muvaffak oldu(1196-1204).

2.2.3. Anadolu Selçuk İmparatorluğunun Yükseliş Devresi

Kardeşi Rükneddinin henüz küçük yaşındaki oğlunu iskat ederek Konya tahtına geçen Gıyaseddin Keyhüsrev I. Kuvvetli bir hükümdardı. Cenubi Anadolu'nun çok mühim bir limanı olan Antalya'yı zaptederek (1206) Venedikliler ile ticari münasebetlere girişti. Halep hükümdarı ile birlikte Klikya Ermenilerine hücum ve apaertuş kalesini zapt etti(1208). Lakin Teodor Laskaris ile Honas'a icra ettiği harpte maktul düştü(1210). Yerine geçen İzzeddin Keykavus I. Kardeşi Keykubat ile amcası Erzurum meliki Tuğrulşah'a karşı saltanatını muhafaza için Bizanslılarla sulh etti. Ermeniler de bu

durumdan istifade ederek hücumla kalkıştılar. Fakat İzzeddin bütün bu gaileleri muvaffakiyetle atlattı; kardeşini esir ve hapsedti. Trabzon Rum İmparatorluğundan Karadeniz de mühim bir ticaret merkezi olan Sinop'u aldığı gibi, İmparatorluğu senelik bir vergi vermeye de mecbur etti(1214). O aralık Hristiyan şövalyelerinin de yardımı ile Türk kale muhafızlarını öldüren Antalya ahalisi tedip edilerek şehir tekrar zapt olundu. Kiliya'ya hücum eden İzzeddin, Ermenileri de müthiş bir mağlubiyete uğrattı; Kiliya geçitlerindeki bir takım mühim kaleleri Türklere bırakmak ve senelik bir vermek şartıyla Ermenilerin sulh talebini kabul etti(1216). İzzeddin, imparatorluğun şark ve cenubundaki hudutlarını da genişletmek istedi ise de, yaptığı harplerde muvaffak olamadı ve 1219 da öldü.

Yerine geçen kardeşi Alaeddin Keykubat I. Zamanında Anadolu Selçuk İmparatorluğu en haşmetli devrine hâsıl oldu: eyi bir idare adamı, tedbirli bir kumandan, mahir diplomat olan Alaeddin, İmparatorluğu büyümek ve yükseltmek için hiçbir fırsatı kaçırmadı: Ermenilerle Antakya Prenslığı arasındaki ihtilaftan istifade ederek Akdeniz kıyılarında Ermenilerin elindeki mühim müstahkem mevkiyi aldı; bunlardan bilhassa Kandelor'u tahkim ederek ve yeni binalarla süsleyerek ismini Alaiye'ye çevirdi; ve kendisine kışlık merkez yaptı. Ermeniler onu metbu olarak tanımağa ve senelik vergiden başka Türk ordusuna yardımcı asker de vermeğe mecbur oldular(1220-1221).

Yeni Diyarbakir ve Hınıkeyfa Bey'inin Eyyubilerle birleşerek hutbeden kendi ismini kaldırmak istemesi üzerine Kahta ve Çemişgezeği zapt etti(1222). Yardıma gelen Eyyubi ordusunu mağlup etti ise de, Eyyubilerle hoş geçinmek siyasetini takip edeceği için esirlere karşı büyük bir nezaket gösterdi. Ve biraz sonra Eyyubi ailesinden bir kızla evlendi. 1225'te Erzurum ve Erzincan beylerinin vefatı üzerine, buralar da Selçuk İmparatorluğuna ilhak için bir takım harplere girişti; Eyyubilerle müttefik olarak, Celaeddin Harzemşah'a karşı Erzincanda büyük bir zafer kazandı(10 Ağustos 1230). Ve bunun neticesin de Erzurum'u da zaptetti.

Bu sırada Cengiz orduları tekrar şark hudutlarında görünmüş, Celaeddin'in ölümünden sonra başsız kalan muhtelif kumandanlar maiyetinde Harzemli Türklerden mürekkep küteler de her tarafa dağılmıştı. Alaeddin bu fırsatı da kaçırmak istemedi: Eyyubiler tarafından zapt edilmiş olmakla beraber o aralık müdafasız kalan Ahlât'ı ve civarını zapt etti; ve Harzemlileri kendi hizmetine alarak buraların müdafaasına da onları memur etti. Ahlât'ın zaptı üzerine Eyyubi ailesine mensup muhtelif hükümdarlar Alaeddin'e karşı birleştiler; fakat aralarındaki rekabetle bu ittifakın uzun zaman sürmesine ve müspet bir netice elde edilmesine mani oldu; Alaeddin bundan istifade ederek Harput'u da zapt etti(1234). Bundan sonra Eyyubilere ait bir takım şehirleri daha almak teşebbüsünde bulundu ise de, devamlı bir netice elde edemedi ve 1237 de yeni bir harbe hazırlandığı sırada birden bire öldü. Alaeddin Eyyubi ailesine mensup zevcesinden olan küçük oğlunu veliaht yapmıştı. Bundan müteessir olan büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'in babasını zehirlediği rivayet olunmaktadır. Alaeddin'in vasiyeti hilafına olarak yerine Gıyaseddin Keyhüsrev II geçti.

Keyhüsrev, Keykavus ve bilhassa Alaeddin Keykubat devirleri, Anadolu Selçuk Devleti'nin kemal devresidir. Antalya ve Sinop'un fethi, Anadolu'yu cihan ticaretine açmış, hudutların emniyeti ve yolların asayışı Anadolu'ya asırlardır görmediği bir rafah temin etmişti. İstanbul'u Latinlerin zaptı üzerine merkezi İznik olmak üzere teşekkül eden İznik ve Trabzon Rum devletleri, Kiliya Ermenileri, Selçuklara her yıl vergi veriyorlar, yardımcı asker gönderiyorlardı. İmparatorluğun cenubu şarkı hudutlarındaki şehirlerde hüküm süren Eyyubi ve Ayyuk ailesinemensup hükümdarlar, Selçuk imparatorlarını metbu olarak tanıyorlar, hutbe de ve sikkeleri üzerinde onların ismini zikrediyorlardı. Keykubat I. Cengiz ordularının hücumu ihtimaline karşı Anadolu'nun büyük merkezlerini tahkim etmekle beraber, mahirane bir politika takip ederek, bu orduların Selçuk topraklarına taarruza meydn vermemişti. Yalnız siyasi ve iktisadi noktalardan değil, medeniyet tarihi noktasından da bu devir Anadolu Türklerinin en parlak devirlerindendir.

2.2.4. Anadolu Selçuk İmparatorluğunun Zayıflaması; Dâhili İsyanlar

Gıyaseddin Keyhüsrev II. Selçuk ordusundaki beylerin bir kısmı ve Hristiyan kıt'alarının yardımı ile tahta geçtikten sonra, babasının tecrübeli kumandalarına ve büyük ricaline karşı emniyetsizlik göstermeye başladı. Sadeddin Köpek isminde hilekâr bir emirinde teşviki ile kardeşlerini ve üvey anasını öldürttü. Alaeddin Keykubat'ın muvaffakiyetlerine büyük yardımlarda bulunmuş olan Harzemli emirler, Keyhüsrev'in ve Sadeddin Köpeğin kendilerine fenalık edeceklerini anlamışlardı. Binaenaleyh maiyetlerindeki Harzemlilerle birlikte Selçuk topraklarından çıktılar ve civarda Eyyubilere tabi sahalara yağmaya başladılar. Sonra Eyyubilrin hizmetine girerek 1244 senesine kadar Elcezirede, Suriye ve Palestinde birçok hareketlere iştirak ettiler. Keyhüsrev, cenubu şarkideki küçük islam devletlerine, hatta Halep hükümdarlarına kendisini metbu olarak tanıttı. Fakat imparatorluğun bu azametli manzarasına rağmen, inhitat başlamıştı. 1241 de Baba İshak isminde bir Türkmen şeyhi, kendisini peygamber tanıyan kuvvetli Türkmen aşiretlerine k ıyam emrini verdi: Şumayşat (Şamşat), Malatya havalisinde başlayan bu göçebe isyanı birden bire korkunç bir hal aldı; büyük şehirler ahalisi vr onlarla beraber Selçuk orduları mütemadi mağlubiyetlere uğruyorlardı. Keyhüsrev büyük bir telaş içinde Konya'yı bırakarak Kubadabat

kalesine kapandı; Selçuk ordusu Baba Ishak'ı yakalayıp idam etmekle beraber, Türkmenlere karşı tekrar mağlup oldu. Nihayet Erzurum da hudut muhafazasında bulunan ve büyük bir kısmı hristiyanlardan mürekkep olan Selçuk ordusu, bu isyanı kanlı bir surette bastırdı.

2.2.5. Anadolu Selçuk İmparatorluğunun Cengiz Çocuklarının Nüfuzu Altına Girmesi

Bu sırada Selçuk İmparatorluğu şarkta yeni ve büyük bir tehlike karşısında kaldı: Bayçu kumandasında bir Moğol ordusu, Selçuk kuvvetlerini mağlup ederek Erzurum'u aldı(1241). Keyhüsrev, Selçuk ordusunu kendisine tabi devlerlerin gönderdiği yardımcı kuvvetlerle de takviye ederek ilerledi; fakat bu karışık, intizamsız ordu Sivas'ın 60 kilometre kadar şarkındaki Köseadağ harbinde Bayçu ordusuna karşı fena bir hezimete uğradı(26 Haziran 1243). Sivas müdafaasız teslim oldu; fakat Kayseri hücumla zapt edildiği için tahrip edildi ve halk kılıçtan geçirildi.

Keyhüsrev bu mağlubiyetler karşısında mukavemetin imkânsızlığını anladı ve her yıl vergi vermek şartıyla Bayçu ile sulha mecbur oldu. Bu hadiseler esnasında Ermenilerin hıyanetini görmüş olan Keyhüsrev bir ordu göndererek Kilikya'yı çiğnedi; Ermenilerin eline geçen yerleri geri aldığı gibi onları tekrar vergi vermeye mecbur etti(1245). Fakat biraz sonra öldü.

Yerine geçen oğlu Keykavus II. Zamanında bütün nüfuz Vezir Sahip Şemseddin'in elinde idi; bu sırada Keyhüsrev'in diğer oğlu Rükneddin Kılıç Aslan, Cengiz oğullarından Küyük'ü büyük han intihap edecek kurultaya iştirak etti (1246). Küyük, Kılıç Aslan'ı Selçuk tahtına tayin ettiği gibi, Sahip Şemseddin'in idamını da emretti. Evvelce Keyhüsrev ile Baycu arasında kararlaştırılmış olan sulh şartlarını da şu şekilde koydu: Büyük Han'a her sene 1.200.000 altın, 500 parça altın sırma ile işlenmiş ipek kumaş, 500 at, 500 deve, 5000 koyun ve bundan başka hemen bu kıymette münasip hediyeler verilecekti. Köseadağ'ı mağlubiyeti, Anadolu Selçuk İmparatorluğunu, hükümdarları bile Büyük Han tarafından intihap edilen ehemmiyetsiz bir devlet şekline sokmuştu!

Kılıç Aslan IV. Anadolu'ya gelince sultan olarak tanındı ve Sahip Şemseddini idam etti(1249). Fakat bu sırada Büyük Hakanın ölümü haberi geldiğinden, Selçuk emirleri, kardeşler arasındaki mücadeleye nihayet vermek için,, İzzeddin Keykavus, Rükneddin Kılıç Aslan ve Alaeddin'in müştereken saltanat sürmelerini kararlaştırdılar; ve Celaleddin Karatay idareyi eline aldı. Fakat bir müddet sonra, memuren Büyük Han nezdine giden Alaeddin Erzincan'da öldü. Hükümet Rükneddin ile İzzeddin'in elinde kaldı. Bu müşterek idareden doğan karışık vaziyet, 1254'e kadar devam etti. Nihayet İzzeddin Keykavus, Rükneddin'i hapsederek yalnız saltanat sürmeğe başladı. Fakat Baycu ordusu ile yaptığı harpte mağlup olunca, İznik İmparatorluğuna kaçtı(1256). Bunun üzerine Rükneddin hapisten çıkarılarak tahta geçirildi. Fakat Baycu kuvvetleri, Halagu ordusuna iltihak için geri dönünce İzzeddin tekrar geldi. Nihayet birçok müzakerelerden sonra Hulagu'nun da tensibi ile Anadolu ikiye ayrıldı: Kızılırmağın şarkındaki memleketler Rükneddin'e, garbindekiler İzzeddin'e ait olacaktı. İki kardeş, orduları ile birlikte Hulagu'nun Suriye seferine iştirak ettikten sonra, Anadolu'ya döndüler. Lakin Rükneddin'in Veziri Muinüddin Süleyman Pervane, İzzeddin'in Memluk Sultanları ile gizli münasebetlerde bulunduğunu Hulagu'ya bildirdi ve tedibine emir aldı. Bunun üzerine İzzeddin Antalya tariki ile İstanbul'a kaçmağa mecbur oldu(1261). Selçuk tahtı artık Rükneddin'e kalmıştı; fakat hakikatte bütün nüfuz Hulagu'nun naibi makamında bulunan Pervanenin elinde toplanmış, Anadolu, İlhanlıların bir vilayeti hükmüne girmişti. Rükneddin'in kendisine karşı iyi hisler beslemediğini öğrenen Pervane, Mısır Sultanı Baybars ile münasebeti olduğunu bahane ederek onu öldürttü(1264). Yerine henüz altı yaşındaki oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev III. tahta çıkarıldı.

2.2.6. İlhanlıların Hakimiyetine Karşı Anadolu'da İsyanlar; Selçuk İmparatorluğunun İnkırazı

Muinüddin Pervanenin tahakkümü ve İlhanlılar kumandanlarının bir takım hareketleri Anadolu Türleri arasında hoşnutsuzluğu arttırıyordu. Selçuk emirlerinden bazıları, İlhanlılar ile Mısır sultanları arasındaki düşmanlıktan ve Müslüman Anadolu Türklerinin putperest İlhanlılara karşı besledikleri dini nefretten istifade etmek istediler. Bu beylerden Hattiroğlu Şerefeddin Mes'ut ve kardeşleri Memluk Sultanı Baybars'ın muzaheretleri ve Karamanoğullarının yardımı ile İlhanlılar hâkimiyetine karşı bir kıyam hareketine teşebbüs ettiler de mağlup oldular. Fakat Karamanlıların tamamı ile itaat altına alınması kabil olmadı. Baybars Anadolu'daki bu cereyanlardan istifade etmek maksadı ile İlhanlılara harp açtı; ve Elbistan da İlhanlılar ordusunu müthiş bir yenilgiye uğrattıktan sonra, Kayseri'ye geldi. Muinüddin Pervane, Sultan Keyhüsrev'i de alarak Tokat'a çekildi. Baybars Selçuk devletini putperest tahakkümünden kurtarmak için geldiğini söyleyerek Sultanı ve Pervaneyi Kayseri'ye davet etti ise de, icabet etmediler. Bunun üzerine Baybars Kayseri de büyük merasimle Selçuk tahtına cülus etti(1277). Fakat ordusu çok yıpranmış ve Anadolu'da umduğu yardımı görememişti. Binaenaleyh Kayseri de on günlük bir ikametden sonra süratle geri döndü.

Elbistan harbinde Selçuk beylerinin hiç mukavemet göstermeden firar etmeleri ve kendi ordusunun büyük zaiyata uğraması İlhan Abaka'yı çok hiddetlendirdi. Suriye'ye hücumla cesaret

edememekle beraber, Anadolu'da iki yüz binden fazla adam kestirdi ve Sultan Gıyaseddin ile Pervane'yi beraber alarak Tebriz'e döndü; orada, Baybars gizli münasebetlerde bulunduğunu ileri sürerek Muinüddin Pervane'yi de idam ettirdi(1277). Anadolu'da büyük bir nüfuza malik olan Pervane'nin idamı, mevcut karışıklıkları bir kat daha arttırdı. Selçuk Hükümdarı ve Pervane Tebriz'e gittikleri esnada, Karamanoğlu Mehmet Bey Anadolu'yu ayaklandırmak için yeni bir fırsat buldu: İzzeddin Keykavus II.'nin çocuklarından olduğunu iddia eden ve Selçuk tarihinde tezyif için Cimri diye zikredilen birini sultan olarak tanıdı; Konya üzerine yürüyerek zapt etti ve Cimri'yi Selçuk tahtına oturttu(1277). Süratle Anadolu'ya dönen Gıyaseddin Keyhüsrev, İlhanlılar'ın yardımı ile Konya'yı geri aldıktan ve Karamanlıları tedip ettikten sonra, Develi Karahisar civarındaki harpte Cimri'yi katil ve ordusunu perişan etti. Fakat Anadolu Türkmenlerinin bu mütemadi kıyımları, sırf İlhanlıların Kongurtay kumandasındaki askeri kuvvetleri sayesinde bastırılmış olduğundan, Selçuk sultanlarının artık hiçbir nüfuzu kalmamış, Anadolu'nun muhtelif yerlerindeki Türkmen kabileleri beyleri arasındaki istiklal hareketleri belirmeğe başlamıştı.

Gıyaseddin Keyhüsrev (1283) te İlhan'ın emri ile idam olunduktan sonra, yerine Gıyaseddin Mes'ut II. tayin edildi. Anadolu müthiş bir anarşi içinde yuvarlanıyor, kıyımlar, tenkiller birbirini takip ediyordu. İlhan Gayhatu Anadolu işlerini tanzim için kuvvetli bir ordu ile gelerek Kastamonu tarafındaki kıyam hareketlerini kanlı suretle bastırdı(1292). Bazan ilhanlılar tarafından gönderilen kumandanlarda kendi metbularına karşı isyandan çekinmiyolardı. İlhan Gazan, ilhanlıların umumi Anadolu valisi olan Baltunun isyan hareketini epey zorluklar bastırdığı gibi, Gıyaseddin Mes'udu da ona taraftarlığından dolayı azlederek, Alaaddin Keykubat III. ü Selçuk tahtına oturttu(1298). Bu sırada ilhanlıların Anadolu daki orduların kumandanı sülemiş Mısırlıların ve Karamanlıların yardımı ile isyan ettiyse de muvaffak olamadı. Keykubat, Gazanın emrile İsfahana götürülerek idam edildi(1301). Bir müddet sonra Gıyaseddin Mes'ut II. hapisten çıkarılarak Kayseri de Selçuk tahtına oturduldu(1303) ise de Selçuk hükümdarlığının maddi ve manevi hiçbir nüfus ve ehemmiyeti kalmamıştı. Mes'ut II. nin 1308 de kayseri de vefatı ile Selçuk saltanlığı ismen de nihayet buldu.

Anadolu epey zamandan beri ilhanlıların askeri kumandanları tarafından idare edilmekte olduğundan, Selçuk sultanlığının inkırazı hiç hissedilmedi. Bilhassa 1303 tenberi ilhanlıların anadoluya doğrudan doğruya kendilerine tabi bir vilayet gibi bir valii umumi ile idare ediyorlardı. Mamafih ilhanlıların nüfuzu daha ziyade orta ve şarki anadoluda kuvvetliydi. Garp ve garbicenubi hudutların da karaman havalisin den mahalli türkmen beylikleri kurulmuştu. Anadolu valilerinden yalnız Emir Çobanoğlu Demirtaş Bey ucalara kadar hâkimiyetini tevsi edebilmişti. Emir çoban ailesinin imhası ve demirtaşın mısır firara mecbur olması üzerine (1327) anadoluda ilhanlıların nüfuzu çok zayıfladı ve yalnız orta anadoluya münhasır gibi kaldı. İlhan Ebusaidin vefatından sonra ise (1335) anadoludaki türkmen beylikleri artık kendi başlarına kaldılar ve Osmanoğulları tarafından Anadolu türklüğünün siyasi birliği yeniden kuruluncaya kadar bu küçük beylikler arasında mücadeleler eksik olmadı.

2.3. ANADOLU BEYLİKLERİ (İKİNCİ SELÇUK FEODALİTESİ)

2.3.1. Anadolu Beylikleri

Selçuk devletinin son zamanların da uç ümerasından olan karaman, Germiyan eşref, Hamitoğulları yarı müstakıl bir halde bulunuyorlar be hatta bunlardan ilk üçü Metbularile mücadeleler bile yapıyorlardı. Bunlardan sonra menteşe oğulları ve Candaroğulları ile on dördüncü asrın ilk nıfısında savaş ve havalisine yerleşen Ertana Alâeddin in beyliği de ilk zamanların da ilhanlılara merbut olarak tarih sahnesinde görülmektedir.

2.3.2. Karaman Beyliği

Oğuz boylarından olan karamanlılar Selçuklular tarafından uç beyi olarak ermenak havalisine yerleştirilmişlerdi. Bunlar Kerimuddin Karaman zamanında Ermenilerin zararına olarak arazilerini tevsi eylemişler ve hatta metbuları Selçuk ordularını bile mahlup eylemişlerdi.

Karamanoğulları bundan sonra bütün siyasi hadiselerden istifade etmişler ve Karamanoğlu Mehmet Bey meşhur Cimri isyanında Konya'yı zapt ile Cimri'nin Selçuk hükümdarı evladından olduğunu iddia eylemiş ve hükümdarlığa geçirmiştir(1277).

Selçukluların inkırazından sonra doğrudan doğruya İlhanlılar ile karşılaşan Karaman beyleri bunlarla yaptıkları mücadelelerde kâh mağlup ve kâh galip olmuşlar ve nihayet azimlerinin mükâfatını görerek hükümetlerini esaslı surette kurmuşlardır(1327).

Karamanoğulları komşuları olan Eşref ve Hamitoğulları arazisinden de istifade ile epeyce büyümüşlerse de karşılarına çıkan Osmanlılara karşı duramamışlardır. Karamanoğulları Osmanlıların tehlikeli zamanlarında fırsatı kaçırmamışlar ve hükümetlerini bir müddet için muhafaza eylemişler ve hatta bir aralık Bursa havalisine kadar akın yapmak sureti ile Germiyan ve Osmanlı arazisini çiğnemişlerdi.

Nihayet Karamanoğlu İbrahim Bey'in vefatından sonra oğulları arasındaki saltanat mücadeleleri ve Osmanlı ve Akkoyunlu hükümetlerinin müdahaleleri neticesinde hükümetleri tamamen sönmüş ve nihayet 1487 de münkarız olmuştur.

2.3.3. Germiyan Beyliği

Anadolu beyliklerinin kudretlilerinden olan Germiyan Türkleri ve Germiyan emirleri evvelce Malatya tarafında bulunurlarken, sonradan Ankara ve Kütahya taraflarına yerleştirilmişlerdi. Bunlardan iptida hükümdar olarak gördüğümüz zat Alişir Oğlu Yakup Bey'dir. Yakup Bey ümerasından olan Aydın, Saruhan ve Karesi Beyler kumandası ile Garbi Anadolu'ya sevk ettiği ordular Ege Denizi sahillerine kadar gelmişler ve bilahere Aydın, Saruhan, Karasi Hükümetlerini kurmuşlar.

Bizanslılarla epey zaman uğraşan Yakup Bey'e oğlu Mehmet Bey halef olmuş ve bu zat ta bazı muvaffakiyetler kazanmıştır. Mehmet Bey'den sonra Karaman ve Osmanlı Beylikleri arasında sıkışan bu hükümet Osmanlılara kız vermek sureti ile inkırazını geri bırakmış ve daha sonra Osmanlıların hâkimiyetine girmişti.

Ankara harbinden sonra istiklalini geri kazanan Germiyan Beyliği yine Osmanlılar himayesi sayesinde mevcudiyetini muhafaza etmiştir. Bu devletin son hükümdarı İkinci Yakup Bey Hükümeti hemşiresinin torunu Osmanlı hükümdarı İkinci Sultan Murad'a vasiyet etmiş ve vefatında arazisi Osmanlı mülküne ilave edilmiştir(1428). Gemiyan Hükümeti on dördüncü asrın ilk nısfında Anadolu beyliklerinin en kuvvetlisi idi.

2.3.4. Eşrefoğulları Beyliği

Selçuk varislerinden Eşrafoğulları Hükümeti Beyşehir ve havalisinde teşekkül etmiştir. İlk zamanlarında inkişafa kabiliyet gösteren bu devlet 1324 tarihinde İlhanlıların Anadolu Valisi Çobanoğlu Demirtaş'ın darbesi ile yıkılmıştır.

2.3.5. Hamitoğulları Beyliği

Yine bu zümreden olarak Isparta, İğridir ve Antalya havalisinde meydana çıkan Hamitoğulları hükümeti iptidaları Demirtaş'ın darbesi ile sarsılmışsa da, ondan sonra kendini toplamış, İğridir ve Antalya merkez olmak üzere ikiye ayrılmıştır.

Bunlardan birincisinin arazisi 1390 da ve ikincisi 1426 da Osmanlılara intikal eylemiştir. Tarihlerin yanlış olarak Tekeoğulları dedikleri Beylik, Hamitoğullarının Antalya şubesidir.

2.3.6. Menteşeoğulları

İlk emirlerinden Menteşe Bey'in ismine izafetle Menteşeoğulları dediğimiz beylik de Selçuk varislerindendir. Bunlar sonraları, Ege Denizi sahillerine kadar dayanmışlar ve hatta 1300 senesinde Rumlardan Rodos'u bile almışlardı; sonra burayı Sen Jan Şovalyeleri zapt etmişlerdi. Menteşe Beyliği dâhilinde de Rumlardan Aydın'ı fetih ile şimale doğru kol atmışlardı. Bunların merkezi Milas, Beçin kasabaları idi.

Menteşe Beyliği 1375'ten az evvel İbrahim Bey'in vefatı ile oğulları arasında parçalanmıştır. Bunlardan birinin merkezi Balat diğerinin merkezi Milas yanındaki Beçin idi. Bunlardan Balat emirliği 1410'dan sonra Osmanlıların himayesine girmiş ve Beçin Emirliği ise Hükümdarı Emir Ahmet Gaazi'nin vefatına yani 1390 senesine kadar mevcudiyetini muhafaza edebilmiştir. Osmanlı Padişahı Bayazıt I. Bu beyliğin istiklaline de nihayet vermiş ise de, Timur istilasında yeniden kurulmuş, fakat uzun zaman yaşayamayarak tekrar Osmanlıların eline düşmüştür.

2.3.7. Candaroğulları

Şimali Anadolu'da ehemmiyetli bir hükümet kuran Candaroğullarına gelince, bunlar Selçukluların son zamanlarında İlhanlıların Anadolu'da kudretlerini eyice gösterdikleri sırada onların muzaheretle Kastamonu ve havalisinde beylik kurmuşlar ve zamanını bulunca istiklallerini ilan eylemişlerdi. Candaroğullarından Süleyman Paşa I. Sinop, Zafranbolu, Çankırı ve havalisini istila ve halefleri Samsun, Bafra taraflarını ilhak eylemişlerse de, Kötürün Bayazıt Bey ismindeki Candarlı hükümdarının oğulları arasındaki münafaret dolayısıyla bu devlet Sinop ve Kastamonu ve daha sonra da Çankırı şubelerine ayrılmıştır. Bunlardan Kastamonu ve Çankırı şubeleri Osmanlı himayesinde idiler.

Candaroğlu İsfendiyar Bey bir aralık Osmanlıların eline geçen Kastamonu ve Çankırı'yı, Timurun Ankara harbinden sonra Osmanlılardan istirdada muvaffak olmuş ise de, bilahere Çankırı'yı terke mecbur kalmıştır. Candaroğlu İsmail Bey zamanında Candaroğulları Hükümeti Osmanlılara geçmiştir(1459).

2.3.8. Aydınoğulları

Bu hükümeti tesis eden Aydınoğlu Mehmet Bey, Germiyan ümerasından idi. 1307 ve 1308 senelerinde Birgi, Ayasluk ve müteakiben Tire taraflarını elde eden Mehmet Bey Germiyanlıların hâkimiyetini tanımak suretiyle bir beylik kurmuş ve İzmir taraflarını da Cenevizlilerden almak sureti ile beyliğini tevsi eylemiştir(1326).

Ailenin ittifakı ile Mehmet Bey'e halef olan ikinci oğlu Umur Bey, babası zamanında başlayarak, kuvvetli donanma sayesinde Ege ve Yunan denizlerine hakim olmuş, civardaki adalara, Rumeli sahillerine, Ağrıboz adası ile Moraya ve hatta Eflak taraflarına kadar deniz akınları yapmış, ve bundan başka Bizans İmparatorluğu işlerine de müdahale ederek dostu Kantekuzenin imparatorluğu elde etmesine yardım etmişti.

Umur Bey'in akınlarından ürken Papa, Venedik, Kıbrıs, Rodos donanmalarını müttefikleri İzmirli zabit ile Umur Beyin donanmasını yakmışlardır. Bu felaket üzerine içerdeki, eski İzmir'e çekilen Umur Bey Sahil İzmir'i istirdat için frenklerle muharebe ederken şehit düşmüştür(1347).

Umur Beyden sonra Aydınogulları hükümetinin riyasetini Mehmet Beyin büyük oğlu Hızır Bey işgal etti ise de, frenklere karşı ağır bir muahede imzalamaya mecbur olan bu zatın vefatında, ehemmiyetini kaybeden Aydınoglu hükümeti küçük kardeşi İsa Bey'e intikal etmişti.

İsa Bey zamanında Osmanlı istilası Aydın ellerine kadar dayanmış ve İsa Bey mecburen Osmanlıların Tire Beyliğini kabul etmişti. Ankara muharebesinden sonra İsa Beyin halefleri meydana çıktılar ise de, Osmanlı istilasının önüne duramadıklarından hükümetleri nihayet buldu(1403).

2.3.9. Saruhanogulları

Saruhan Hükümetinin müessisi olan Saruhan Beyde Germiyan beylerindendi. 1305 de Germiyan'dan garba doğru sevk edilen Saruhan Bey, Bizanslılardan mühim kasabalar almış ve 1313 te Manisa'yı da zapt ederek kendisine merkez yapmıştı. Saruhan Bey Manisa, Menemen, Foça taraflarını da elde ettikten sonra mühim bir donanma ile deniz seferlerine girişmiş ve bazı seferleri Aydınogulları ile beraber yapmışlar ve yine Aydın Oğulları ile birlikte Bizanslılara yardım etmişlerdi.

1345'te vefat eden Saruhan Bey'e oğlu İlyas Bey ve ona da İshak Bey halef olmuşlar ve fakat zamanlarında ehemmiyetli bir hareket olmamıştır. 1388 de ölen İshak Beyin yerine büyük oğlu Hızır Şah Bey geçti ise de 1390 da Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayazıt bu hükümete nihayet vermiştir. Ankara muharebesinden sonra memleketini tekrar elde eden Hızırşah Bey, Çelebi Mehmet tarafından öldürülmüş ve memleketi Osmanlılara geçmiştir(1410).

2.3.10. Karasi Beyliği

Hükümetine ismini veren Karasi Bey de Germiyan ordusu kumandanlarından olup kendisi Danişmentliler Devletini kuran Melik Danişment Gazi torunlarından idi. Karasi Bey, Anadolu fütuhatını ikmal için garb-ı şimaliye doğru yürümüş Balıkesir, İdincik, Turova, Edremit ve Candarlı, Bergama taraflarını taraflarını elde etmişti. Çanakkale sahilleri ile Candarlı limanında bir donanma vücuda getirerek kendisine merkez olarak şimdiki Balıkesir kasabasını tesis eden Karasi Beyin vefatından sonra Demirhan ismindeki oğlu Balıkesir'de ve Yahşi Bey ismindeki oğlu da Bergama ve Gölbaşı taraflarında Beylik etmişlerdi. Bunlardan Yahşi Beyin deniz seferleri Umur Beyin seferleri gibi gerek Bizanslıları ve gerek Frenkleri pek ziyade yıldırmıştı. Osmanlılarla hudutları birleşen Karesi Beyliğinin Balıkesir, Bergama kısımları 1341'de ve Turova taraflarındaki küçük parçası da 1345'ten sonra Osmanlıların eline geçmiştir.

2.3.11. Diğer Beylikler

Bu saydığımız Anadolu beyliklerinden başka, Sinop da Pervaneogulları ve Afyonkarahisar'ında Sahip oğulları ve Denizli'de İnançogulları Beylikleri varsa da, ehemmiyetleri üçüncü derecede idi.

İlhanlıların Anadolu valisi olan Demirtaş'ın 1328 de Mısır'a firarından sonra Sivas ve havalisine İlhanî ümerasından Ertana Bey sahip olmuş ve bu zat İlhanlıların son zamanlarında ve Ebu Said'in vefatından sonraki mücadelelerde gayet mahirane bir siyaset ile ve bazen Mısırlıların himayesine girmek sureti ile mevcudiyetini muhafaza edebilmiştir.

2.4. MEDENİYET

2.4.1. Devlet ve Hükümdar

Orta zaman Anadolu Türk devletleri, gerek kuruluşları, gerek mahiyetleri itibarı ile birbirine çok benzer. Bunların en mühimleri olan Anadolu Selçuklu Devleti ve Danişmentliler, büyük Selçuk imparatorluğunun birer şubesi demektir; XIV. Asırda içlerinden bazıları büyük ehemmiyet kazanan Anadolu beyliklerine gelince, bunlar da Anadolu Selçuk İmparatorluğunun şubelerinden başka bir şey sayılamaz. Bu itibar ile Anadolu Türk devletlerinin siyasi teşkilatını ve bunlar zamanındaki medeni faaliyetleri umumi surette tetkik etmek daha doğrudur. Anadolu Türk devletleri, merkeziyetçi olmaktan ziyade feodal bir mahiyette idiler. Devletin başında "sultan" unvanını taşıyan bir hükümdar bulunmakla beraber, hükümdar ailesine mensup ve "melik" unvanına haiz muhtelif prensler idare ettikleri vilayetlerde yarı müstakil bir halde yaşıyorlar, kendi şahıslarına bağlı bir ordu besliyorlardı. Ailenin reisi demek olan asıl büyük hükümdar kuvvet oldukça, devletin vahdeti muhafaza edilebiliyor, mekiklerin tayin ve azli onun emri ile oluyordu. Saltanat veraseti usulünün muayyen olmaması da, her hükümdarın ölümünden sonra büyük karışıklıklara sebep oluyor, harici düşmanlar bundan istifade ediyorlardı. Fakat bütün bunlara rağmen, bir taraftan iktisadi zaruretler, diğer taraftan Anadolu Türklüğünün manevi birliği, Selçuklular devrinde Anadolu Türklerinin siyasetçe de birleşmelerini intaç etmişti. Bu siyasi birlik,

İlhanlıların tahakkümü neticesinde bozulmuş ve XIV. Asırda Anadolu muhtelif Türk beylikleri arasında parçalanmışsa da, bu hal çok sürmemiş ve yukarda saydığımız amiller tesiri ile Osmanlı İmparatorluğu tarafından tekrar tesis edilmiştir.

2.4.2. İdare Teşkilâtı

Anadolu Selçuk Devleti'nin idare teşkilatı, tamamı ile büyük Selçuk İmparatorluğundan alınmıştır. Merkezde divan teşkilatı, devletin idari, mali, askeri bütün işlerini idare eden muhtelif şubelerden terekkep eder. Divana vezir riyaset eder; hükümdarın vekili mutlaka ve bütün işlerin nazımı odur. Divana dahil olan diğer büyük memurlar, naip, pervane, çaşnigir, beylerbeyi, emiri meclis, emiri ahur, emiri şikar, müstevfi, emiri dat, münşii has, emiri arız, tuğracı gibi devletin büyük ricalidir. Bu unvanlardan bir kısmı saray hizmetlerinden alınmıştır ki, diğer orta zaman Türk devletlerinde de böyledir. Naip, pervane, çaşnigir, beylerbeyi, daha ziyade askeri memurlardır, müstevfi maliye işlerine bakar. Emiri arız ordunun idari işlerine bakar; devletin resmi muhaberecelerini münşii has idare eder; hükümdarın tuğralı emirnamelerini tanzim etmek tuğracıya aittir. Naip ve çaşnigir ekseriya ordu kumandanlığı vazifesini görürler. Bu unvanlar yalnız muayyen bir memuriyet ismi ifade etmeyerek, taltif için bir rütbe gibi de verilir. Adliye işleri kadılara aittir; merkezde ve şehirlerdeki kadılardan başka ordularda da ordu kadısı bulunur. Vilayetlerin idaresi mülki ve askeri selahiyeti haiz olan subaşılar aittir; ayrıca her şehrin muhafazasına memur şahne veya dizdar unvanlı memurlar da bulunur. Bahriye işleri için biri Akdeniz de Antalya da, diğeri Karadeniz de Sinop ta iki büyük emir bulunur ki bunlara emirüssevahl derler; bunların mahiyetindeki ileri gelen bahriye memurlarına reis unvanı verilir.

Vilayetlerdeki Selçuk şehzadelerinin maiyetinde tıpkı merkezde olduğu gibi fakat ondan dahanküçük mikyasta divan ve saray teşkilatı mevcuttur. Selçuk devletinin kuvvetli zamanlarında çok muntazam işleyen bu idare makinesi, XIII. asrın son yarısında İlhanlıların tahakkümü altında bozuldu; İlhanlıların yeniden yapmak istedikleri teşkilat, Selçuk teşkilatının yerini tutamadı ve yalnız Orta Anadolu'da muntazam bir şekilde işleyebildi. XIV. asırda Anadolu beyliklerinin idare teşkilatı, Selçuk teşkilatının küçük bir mikyasta taklidinden ibaret olup, buna biraz İlhanlıların ve Memlükler devletinin idari an'anelerinden bazı şeyler de karışmıştır.

2.4.3. Ordu Teşkilâtı

Anadolu Selçuk Devleti askeri teşkilata daima büyük bir ehemmiyet vermiştir. Selçuk ordusu başlıca şu kısımlardan terekkep ederdi:

- a. Doğrudan doğruya sultanın şahsına merbut olan ve daima merkezde bulunan kuvvet. Bu hassa kuvveti 3-5 bin süvari ile bir miktar piyadeden mürekkepti.
- b. Kayseri başta olmak üzere Sivas, Şarki Karahisar, Harput, Niksar, Malatya, Erzincan, Niğde, Lâdik, Honas gibi mühim askeri merkezlerde daimi surette bulunan muhafaza kuvveti. Bu merkezlere tabi olan civar mıntikalardaki tımar erbabı, ve sair bütün askeri kuvvetler o mıntikanın subaşı unvanını taşıyan kumandanına tabi bulunurdu.
- c. Büyük tımarlara malik devlet ricalinin maiyetlerinde kendi şahıslarına merbut bulunan ve teçhiz ve iâşesi onlara ait olan efrattan ve ücretli askerlerden mürekkep kuvvet. Bu ricalin bir kısmı merkezde bir kısmı da kendi tımarlarında yaşarlar ve harp halinde, merkezden aldıkları emir üzerine ordunun toplanma yerine gelirlerdi.
- d. Uçlarda yani hudutlarda uç beylerinin yani hudut muhafızlarının maiyetinde bulunan kuvvet. Ekseriyetle uçlara yerleştirilmiş Türkmen kabilelerine mensup efrattan teşekkül eden bu kuvvetler, fırsat buldukça düşman memleketlerine akın yapmaktan hali kalmazlardı.
- e. Harp zamanında ihtiyaç görüldüğü vakit ekseriyetle Türk kabilelerden ve kısmen imparatorluk dâhilinde ve haricindeki muhtelif dinlere mensup ahaliden ücretle tutulan efrat.
- f. Selçuk sultanını matbu olarak tanıyan veya herhangi bir muahede mucibince harp vukuunda muayyen bir imdat kuvveti göndermeği taahhüt etmiş bulunan Müslüman ve Hristiyan komşu devletlerin gönderdikleri yardımcı kuvvetler. XIII asırda İznik ve Trabzon imparatoru ile ermeni ve gürcü kralları, Suriye ve Elceziredaki bazı İslam hükümdarları Selçuk ordusuna muavin kuvvetler gönderiyorlardı.

İşte bu suretle teşekkül eden Selçuk ordusu, kemiyetçe de büyük bir ordu idi. Köseadağ harbinde Selçuk ordusu, 80 bin süvariden fazla idi. Ordunun büyük kısmını süvari kuvveti teşkil etmekle beraber, ayrıca piyade kıtaları ve lağımçıdan istifade edilirdi. Selçuk ordusu yalnız şark İslam devletlerinde ve Bizans ta kullanılan harp aletlerine de malikti. Evvelce Büyük Selçuk İmparatorluğunda ve daha sonra Osmanlı İmparatorluğunda gördüğümüz askeri tımarlar ve muayyen kıymette tımarlara malik olanların o kıymetle mütenasip olarak asker tedarik etmeleri usulü, Anadolu Selçuk Devletinde ve bütün Anadolu beyliklerinde mevcut idi.

2.4.4. Maliye, Devletin Varidat Membaları, Vergiler

Selçuk İmparatorluğunun büyük ordusunu beslemek, harpleri idare etmek, tantanalı birhayat geçiren sultanların ve büyük emirlerin masraflarını tedarik etmek, Anadolu'daki inşa ve imar faaliyetinin icap ettirdiği büyük paraları temin etmekiçin kuvvetli bir maliyeye ihtiyaç vardı. Selçuk Devleti, Köseadağ mağlubiyetinekadar, daima zengin, muntazam bir devlet hazinesine malikti. Bilhassa XIII. asrın ilk yarısında, memleket iktisaden çok yükselmiş olduğu için, varidat fevkalade artmıştı. Varidat membaları muhtelifi:

- a. Zirai mahsulâtın alınan öşür, gayri Müslimlerden alınan cizye ve haraç hayvan sürülerinden alınan rûsum.
- b. Hudutlarda giren ve çıkan eşyadan alınan gümrük resmi. Antalya ve Sinop'un fethinden sonra Anadolu'nun Akdeniz ve Karadeniz memleketleri ile sıkı ticari münasebetlere girişmesi bu varidatı çok ziyade artırmıştı.
- c. Pazar yerlerinde alım satımdan alınan resim.
- d. Madenlerin, memlehalarn işletilmesinden elde edilen varidat.
- e. Civar devletlerden (İznik ve Trabzon Rum imparatorlarından, ermeni krallarından) alınan yıllık maktu vergiler.
- f. Harpte alınan ganimetlerin beşte birinden hâsıl olan varidat; müsaderelerden, cezayi naktilerden elde edilen paralar; sultana verilen cûlus hediyeleri; sultan bir şehre gittiği zaman şehir halkının vermeğe mecbur olduğu vergi Ve daha bu gibi, mahalli veya umumi ihtiyaçlara göre tarh edilen fevkalade vergiler.

Köseadağ mağlubiyetinden ve bilhassa İlhanlıların tahakkümünden sonra, Anadolu varidatının mühim bir kısmı Tebriz sarayına, İlhanlıların Anadolu'daki işgal kuvvetlerine sarfolunduğu cihetle, maliye işleri fenalaştı. Mütemani isyanlar, ihtilaller, dâhili harpler, iktisadi vaziyet gibi mali vaziyeti de günden güne daha müşkül hale getirdi; son Selçuk sultanları zamanında mali işler doğrudan doğruya İlhanlıların askerleri tarafından yürütülüyordu. XIV. asırda Anadolu beyliklerinin varidat membaları (e maddesi istisna edilecek olursa) Selçuklar devrinden hemen hemen farksız gibi idi. Mamafih bazı kuvvetli beylikler, mesela Germiyanogulları, daha sonra Osmanogulları, Bizanslılardan yıllık maktu vergi alıyorlardı.

2.4.5. İctimaî Hayat: Şehirler, Köyler, Göçebeler

Bizanslıların Emeviler ve Abbasiler ile daha sonra Selçuklular ile mütemani harpleri, Anadolu'yu harap etmişti. Anadolu da Selçuk Devleti kurulduğu zaman, şehirler harap, ahaliden mahrum, tarlalar bakımsız ve metruk bir halde idi. Şark'tan mütemani gelen Türk kütleri Anadolu'daki nüfus kasavetini tekrar çoğalttı; birçoğu eski Türk kabile isimlerini taşıyan yeni yeni köyler kuruldu; şehirler yeniden canlanmağa başladı. Anadolu'dan geçen Haçlı ordularının ve harici dâhili mütemani harplerin tahribatı bile bu büyük inkişafı durduramadı. XII. asrın son nısfında kuvvetlenen bu inkişaf, XIII. Büyük Alâeddin Keykubat I. zamanında Anadolu'yu o devrin en zengin ve mes'ut memleketi haline getirdi. Konya, Kayseri, Sivas Niğde, Erzincan gibi büyük merkezlerde şehir hayatı yükseldi. Cengiz ordularından kaçan birçok kabileler Anadolu'ya geldikleri gibi, Maverannehir, Harzem, Horasan, İran şehirlerinde yaşamaktan korkan birçok şehir halkı da menkul servetleri ile Anadolu şehirlerine gelip yerleştiler.

Kuvvetli surlarla çevrilmiş olan büyük Anadolu şehirlerindeki halk, muhtelif içtimai sınıflara ayrılıyordu: din âlimleri, devlet memurları ve askerler, tacirler ve sanatkârlar. Sanayi ve ticaretle uğraşanlar, her şehirde ayrı ayrı loncalar halinde teşkilata maliktiler; her loncaya mensup olanlar arasında sıkı bir meslek tesanüdü ve maddi ve manevi bir murakebe vardı. Şehrin çarşısında yani ticaret merkezinde her meslek erbabının yerleri ayrılmıştı, kendi kendilerini sıkı bir murakebeye tabi tutan bu meslek teşekkülleri üzerinde devletin fazla bir murakebesine ihtiyaç kalmadığından yavaş yavaş bir takım hukuki imtiyazlar da kazanmışlardı. Büyük şehirlerde küçük ticaret ve sanayi ile geçinen bu sınıftan başka, büyük sermayeye sahip ve muhtelif memleketler arasında ticaret kervanları işleten tacirler de vardı. Karışık zamanlarda şehirlerdeki bu kuvvetli teşekküller anarşiye oldukça mani olabiliyorlardı.

Köyler ziraatle ve hayvan sürüleri yetiştirmekle geçiniyorlardı. Şehirlere yakın olan köyler, daha müsait bir vaziyette idiler. Köylerde öküzle çift sürülüyordu. Köylüler mahsullerini civardaki şehirlere getirerek pazarlarda satıyorlardı. Basit ve mahdut ihtiyaçlarını kendi evlerinde kendi vasıtaları ile temin eden köylüler, alelade zamanlarda, rahat yaşıyorlardı. Mültezime veya tımar sahibine verdikleri öşürden(yani onda bir vergisinden) başka bir vergi ile mükellef değillerdi. Ancak, harpler, dâhili istişaşlar, istilalar, bazı kıtlık seneleri, köylüler için çok felaketli oluyordu.

Selçuk sultanları, Anadolu'ya gelen Türk kabilelerini küçük parçalara bölerek ayrı ayrı yerlere yerleştirmek sureti ile onları hem toprağa bağlamış oluyorlar, hem de bu suretle eski kabile asabiyetini yavaş yavaş ortadan kaldırıyorlardı.

Hayvan sürüleri yetiştirmekle ve halıcılıkla geçinen bu göçebeler, mevsime göre yaylalarda ve kışlaklarda yaşıyorlardı.

2.4.6. Dini Hayat: Din ve Mezhepler, Tarikatlar

Selçuklarla beraber Anadolu'ya gelen Türk kütleleri hemen umumiyetle Müslüman idiler; binaenaleyh Müslümanlık Anadolu'da hâkim din oldu; büyük Selçuk İmparatorluğun takip ettiği Sünnilik siyaseti ve Abbasi halifeleri ile dostane münasebetler, Anadolu sultanları tarafından da takip edildi. Diğer dinlere mensup ekalliyetler, ayinlerini serbest surette yapabildikleri için Selçuk idaresinden çok memnun idiler. Büyük şehirlerde kurulan medreseler, Sünnilik propagandası için din âlimleri yetiştirmekle uğraşıyordu. XIII. asırda Anadolu şehirlerinde tarikat propagandası da kuvvetlendi: Kadiri, İshaki, Kalenderi, Hayderi, Rufai gibi türlü tarikatlara mahsus tekkeler açılmağa başladı; hatta Mevlevilik te iptida Anadolu'da kuruldu.

Şehirlerde dini hayatın Sünnilik şeklinde inkişaf etmesine mukabil, köylerde ve bilhassa Türkmen kabileleri arasında dini hayat büsbütün başka bir şekil almıştı: kendilerini samimi Müslüman addetmekle beraber en ziyade eski Şamani an'anelerine tabi olan bu Türkmenler, Müslümanlığı, şehirlerdekinden başka bir şekilde anlıyorlardı. Eski Türk hayatında mühim mevki olan kadının umumi hayat haricine çıkarılmak istenmesi, eskiden beri, kabile an'anesinde mevcut olan ve şölen adı verilen sazlı ve şaraplı umumi ziyafetlerin şeriat tarafından menedilmesi, oruç, namaz, hac gibi Türkmen an'anesine uymayan sıkı bir takım hükümler hükümler, Türkmenlerin hayatına uymuyordu. İşte bu sırada bir takım Türk sofuları, Türkmenler arasında onların anlayabileceği şekilde basit bir tasavvuf propagandası yaptılar; daha doğrusu Şamani an'anelerine uygun bir İslamlık şekli yarattılar. Sünnilikten ziyade müfrit şii akidelerine yakın olan bu şekil, Anadolu Türk kabileleri arasında türlü türlü isimler altında asırlarca yaşadı: XIII. asırdan son zamanlara kadar Babailer, Bektaşiler, Kızılbaşlar, Tahtacılar, Cephiler gibi isimler taşıyan muhtelif dini zümrelerin esası budur.

Anadolu'daki Müslüman Türkler arasında böyle türlü mezheplerin ve tarikatların yayılmış olması, Anadolu'nun manevi vahdetini bozmak sureti ile asırlarca büyük fenalıklara sebep olmuş ve yalnız Selçuk Devleti değil daha sonra Osmanlı Devleti de bu yüzden büyük gailelere uğramıştır.

2.4.7. İktisadî Hayat: Ziraat, Sanayi, Ticaret

Alaeddin Keykubat I zamanında Anadolu iktisaden çok yükselmiş ve dünyanın en zengin bir memleketi olarak tanınmıştı. Akdeniz 'de Antalya, Alaiye ve Karadeniz'de Sinop gibi mühim ticaret merkezlerine malik olan Selçuk Devleti, İtalyan tacir ve gemicileri vasıtası ile Akdeniz ve Karadeniz memleketleri ile ticari münasebetlere girişmişti. Anadolu'da sulh ve asayiş temin eden Selçuk idaresi sayesinde zirai istihsal çoğalmış, mahalli sanayi inkişaf etmiş, madenler ve memlethalar muntazam surette işletilmeğe başlamıştı. Keykubat I. Harici ticarete büyük ehemmiyet verdiği için, dâhili yolların emniyetini temine çok çalıştı; kervanların muhafazası için kale kadar metin büyük kervansaraylar yaptırdı; tacirlere bir çok imtiyazlar verdi; hatta malları yolda zayi olacak tacirlerin zararlarını tazmin etmeyi taahhüt etti. Anadolu'dan şap, tuz, hububat, kereste, tiftik, v.s. gibi mebzul hammaddelerden başka kumaş ve hah da ihraç olunuyordu. Türkmen aşiretlerindeki halıcılık an'anesi Anadolu halılarına harici ticarete büyük bir ehemmiyet vermişti. Anadolu kumaşları Mısırdaki pek makbuldü.

Kösedağ mağlubiyetinden sonra Anadolu'da sükûn ve asayişin bozulması, istihsal faaliyetleri kısmen azalttı. Fakat İlhanlıların hakimiyeti altına giren Anadolu, Akdeniz memleketleri ile İlhanlılar arasındaki büyük iktisadi münasebetler sebebi ile mühim bir transit sahası oldu. Konya ve Sivas iktisadi ehemmiyetini hiç kaybetmediler; bilhassa Sivas, bir aralık küçük Ermenistan denilen mıntikanın en mühim limanı olan Yumurtalık limanı ile şarkın en büyük ticaret merkezi olan Tebriz arasındaki kervan yolunda en mühim merhale olduğundan, büsbütün ehemmiyet kazandı. Böylece mühim bir ticaret merkezi haline gelen Sivas'ta şark memleketleri ile büyük muameleler yapan tacirler, ticarethaneler, depolar (hanlar) vardı. İlhanlılar, bilhassa Cenevizliler ile dostça münasebetlerde bulunduklarından Sivas'a bazı Cenevizli tacirler de gelmiş, hatta XIII. Asır sonunda birde Ceneviz konsolosu gönderilmişti. Anadolu tacirleri Mısır ve Suriye ile Kırım limanları ile de büyük işler yapıyorlardı. Emir Çobanoğlu Demirtaş'ın Anadolu valiliği esnasında Anadolu'da sükûn ve asayiş temin edildiğinden, ziraat hayatının da tekrar inkişafa başladığı anlaşıyor. XIV. Asırda Anadolu'nun garp tarafındaki beylikler, Ege kıyılarındaki ticaret şehirlerini ele geçirdikten sonra Avrupalılar ile iktisadi münasebette bulundular. İzmir ve Ayasluk gibi mühim ticaret merkezlerine malik olan Aydınogulları, kuvvetli donanmaları ile Ege Denizine hâkim oldular; Menteşeoğulları Palatya- Balat, Saruhanoğulları Foça gibi ticaret merkezlerine hakim oldukları için kuvvetli birer donanma yaparak ticaretlerini himaye ettiler. Adalarla ve İtalyan ticaret şehirleri ile bu beylikler iktisadi münasebetler kurarak ticaret faikiyetini artırdılar ve zenginleştirdiler.

Candaroğulları da Sinop'u ve Samsun'u zapt ettikten sonra Karadeniz ticaretinden istifade etmek sureti ile kuvvetlendiler. Antalya ve Alaiye'nin Mısır ve Suriye ile ticareti XIV. Asırda kuvvetle devam etti. Bu iskelelerde alman gümrük resmi, muhtelif devletlerle yapılan mukavelelere göre değişiyordu;

Saruhan, Aydın, Menteşeoğulları ticari münasebette bulundukları İtalyan şehirlerinde dahi tedavül eden sikkeler bastırdılar.

2.4.8. Fikir ve San'at Hayatı

XII. asrın son yarısından başlayarak Anadolu'da fikir ve sanat hayatı kuvvetli bir inkişaf gösterdi; her tarafta medreseler açıldı: Bu devirdeki Selçuk sultanları ilmi ve edebi yüksek tahsil görmüş insanlardı; bundan dolayı Anadolu'daki fikir ve sanat hayatını büsbütün kuvvetlendirdi. Cengiz ordularından kaçan bir çok Türk âlimleri, şairleri, mutasavvıfları Anadolu'ya gelerek yerleştiler; bir çok mühim eserler yazıldı; İslam tasavvufunun ve acem edebiyatının en maruf simalarından Muhiddini Arabi, Konyalı Sadreddin, Kermanlı Evhadi, Ferganalı Sadeddin ve bilhassa Mevlana Celaleddin Rumi bu devirde Anadolu'da büyük şöhret kazanmışlardı. Mesnevisi ve sair eserlerle bütün İslam dünyasında haklı bir şöhret kazanan Mevlana Celaleddin, halis bir Türk olmakla beraber, eserlerini o zamanın modasına göre fârisi yazıyordu; onun Türkçe şiirleri pek azdır. Devlet işlerinde bile Arapça ve Acemcenin resmi dil olarak kullanıldığı Selçuk devrinde, Anadolu Selçuklarına ait tarihi eserler de acemce yazılıyordu. XIII. Asırda Anadolu Türklerinin vücuda getirdikleri fikir ve sanat mahsullerinin Arap ve acem dilleri ile yazılmış olduğuna bakarak bu devrin fikri faaliyeti hakkında yanlış hükümler vermemelidir. Bu devirde Anadolu'da yetişen Türk âlim ve filozofları serbest ve geniş düşüncelerde temeyyüz etmişlerdir. Anadolu'nun büyük merkezlerindeki bu fikir ve sanat cereyanları, XIV asırda da kuvvetle devam etmiş ve Anadolu'nun yerli beylikleri tarafından daima himaye görmüştür.

2.4.9. Türk Lisan ve Edebiyatı

Selçuk istilasından sonra Anadolu Türkleri arasında zengin bir halk edebiyatının mevcut olduğu tabidir. Anadolu fütuhâtı ve Danişmend Gazi'nin kahramanlıkları, Türkler arasında Battal Gazi'ye Danişment Gazi hikâyelerinin yayılmasına sebep oldu. Ozan denilen halk şairleri ellerinde kobuzlar ile bu kahramanlık destanlarını halk içtimalarında, ordularda terennüm ediyorlardı. Türk halkı arasında tasavvuf cereyanı kuvvetlendikten sonra, bir takım derviş şairler, şair halk şiirleri tarzında ilahiler, dini ve sofıyane şiirler yazmaya başladılar. İslam an'anelerinin tesiri altında Hamza, Ali, Ebumüslim gibi kahramanlara ve peygamberin hayatına ve menkıbelerine dair manzum ve mensur destanlar, hikâyelerde yazılmaya başlandı. Bu türlü eserler her yerde zevkle okunuyordu. Harzem ve Maverâünnehir Türkleri arasında milli kahraman olarak hatırası asırlarca yaşayan Ebumüslim'in menkıbeleri, öyle görünüyör ki Anadolu'ya gelen Oğuzlar arasında da ehemmiyetini kaybetmemişti. Fakat bu halk hikâyeleri arasında en çok sevilenler Türk- Bizans mücadelelerini canlandıran Battal Gazi ve Danişment Gazi destanları idi. Bunlar Selçuk saraylarında da zevkle okunmakta idi.

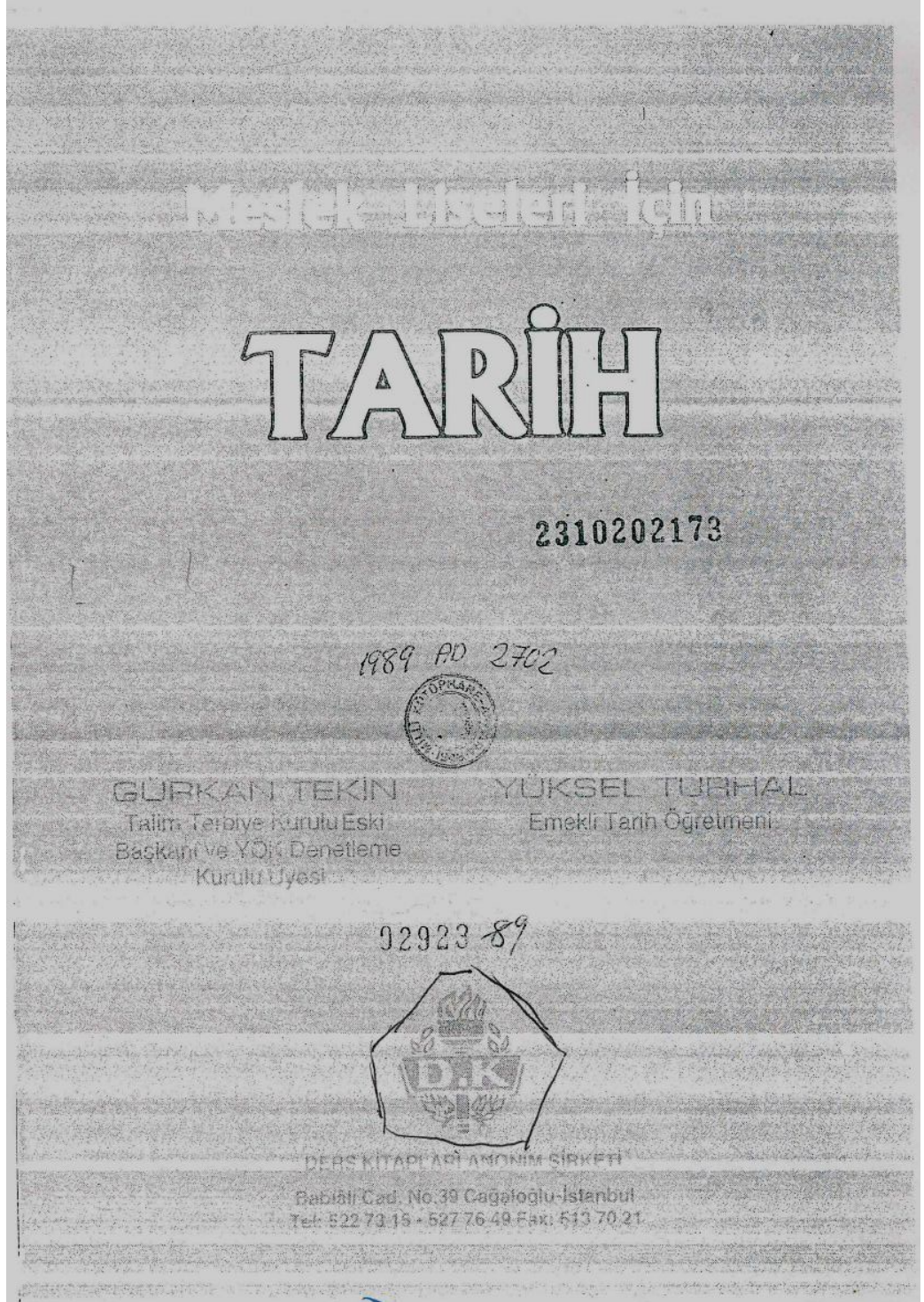
XIV. asırda, saraylarında acem kültürüne fazla mevki veren Selçuk Devleti yerine Anadolu'nun muhtelif yerlerinde müstakil beylikler kurulması, Türk diline büyük ehemmiyet verdirdi. Yine Türklerin arap ve acem dillerinde yazmış oldukları eserlerden yüzlercesi Türkçe'ye tercüme olundu. Anadolu'da birçok kıymetli Türk şairleri yetişti. Münevver sınıflar arasında da acem edebiyatı yerine Türk edebiyatı moda olmaya başladı. XIII-XIV. Asırlarda bu şairler arasında son Selçuk hükümdarının kasidesi Hoca Dehlani, Kırşehirli Şeyh Gülşehri, Âşık Paşa, Hoca Mesut, Şeyhoğlu Nesimi, Ahmedi büyük şöhret kazanmışlardır. Yunus Emre'de halk şiirlerinden farksız ilahilerde Anadolu halkının hatırasında asırlarca yaşamıştır. Bunlar ve daha bu gibi sanatkârlar, muharrirler sayesinde Türkçe XIV asır sonunda Anadolu'da yabancı dillerin hâkimliğine son vermiştir.

2.4.10. Güzel San'atlar

Anadolu Türk devletleri, hâkim oldukları büyük merkezlerde camiler, medreseler, türbeler, hanlar, hamamlar, kaleler yaptırarak memleketi muazzam sanat abideleri ile süslediler. Konya, Kayseri, Divriği, Sivas, Niğde, Erzurum gibi büyük merkezlerde ve sair küçük Anadolu şehirlerinde muhtelif Anadolu Türk devletlerine mensup hükümdarlar ve rical tarafından yaptırılan bu abideler, asırların tahribatına rağmen hala haşmetle göze çarpar. Anadolu Türk sanatının XII asırda başlayan bu inkişafı XIII asırda Anadolu'nun siyasi ve medeni terakkisi ile mütenasip olarak en yüksek sanat eserlerini meydana getirdi. Bu inkişaf İlhanlıların hâkimiyeti zamanında devam ettiği gibi, XIV asırda Anadolu beyliklerinden bazıları da muazzam abideler vücuda getirdiler ve Selçuk devri Türk sanatını devam ettirdiler: Selçuk sanatının varisleri arasında en kuvvetlisi olan Karamanoğulları, sonra Aydınoğulları, Menteşeoğulları muazzam mimari abideleri bırakmışlardır. Bütün bu Anadolu Türk abideleri Orta Asya'da, Horasan'da, İran'da, Mezopotamya'da mevcut Türk mimari eserlerdeki umumi vasıfları gösterir; tezyini motifler arasında hendesi ve nebati şekillerden başka canlı şekiller (hayvan ve insani şekilleri) de mevcuttur. Anadolu Selçukluları zamanında, İslam taassubunun menetmiş olmasına rağmen, böyle canlı şekillere, hatta kabartma ve oyma olarak insan resimlerine ve ayrıca bazı heykellere tesadüf olunması, Anadolu Türklerinin taassup hislerinden ve dar düşüncelerden ne kadar uzak olduğunu gösterir. Bu devirlere ait birçok mezar taşları, lahitler, tahta oymaları, demir ve bakır işleri, çiniler, halılar, kumaşlar, işlemeler Anadolu Türklerinde bedii hissin, sanat duygusunun ne kadar yüksek olduğunu anlatmaktadır. Anadolu Türkleri, hayatın en basit ihtiyaçlarını temin edecek basit eşyayı bile yüksek bir sanat eseri haline

getirecek kadar yüksek bir medeniyete sahiptiler. Her halde, Orta zaman Anadolu sanatı tarihinin çok parlak devirlerinden birini teşkil etmektedir (TARİH II, 1931:260-289).

Meslek Liseleri İçin Tarih Ders Kitabı, Ders Kitapları, 1989, İstanbul.

İÇİNDEKİLER

I.ÜNİTE

TÜRKİYE TARİHİ

A. Malazgirt Savaşı ve Türklerin Anadolu'yu Yurt Edinmeleri

B. Anadolu'da İlk Türk Beylikleri

C. Anadolu Selçuklu Devleti

D. Anadolu Selçuklu Beylikleri

E. Anadolu Selçuklu Devleti ve Beylikler Dönemi'nde Kültür ve Medeniyet

II. ÜNİTE

OSMANLI DEVLETİ'NİN KURULUŞ VE YÜKSELME DÖNEMİ

III. ÜNİTE

YENİÇAĞDA AVRUPA'DA ÖNEMLİ GELİŞMELER

IV. ÜNİTE

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN DURAKLAMA DÖNEMİ

V.ÜNİTE

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN GERİLEME VE DAĞILMA DÖNEMİ

VI. ÜNİTE

DURAKLAMA VE GERİLEME DÖNEMLERİNDE OSMANLI KÜLTÜR VE MEDENİYETİ

VII. ÜNİTE

OSMANLI İMPARATORLUĞU'NUN YIKILMASI

3. MALAZGİRT SAVAŞI VE TÜRKLERİN ANADOLU'YU YURT EDİNMELERİ

3.1. Anadolu'ya Yapılan Türk Akınları ve Sebepleri

Dandanakan Savaşı ile Maverâünnehir ve Horasan bölgelerinde Büyük Selçuklu Devleti kuruldu(1040). Devletin sınırları hızla genişledi; İran'ı da ele geçiren Selçuklular, Anadolu sınırına dayandılar. Anadolu o devirde Bizanslıların elinde bulunuyor ve ülkede az sayıda insan yaşıyordu. Bizans, içte karışıklık içinde yüzüyor, tekfur adı verilen derebeyleri, Anadolu'da kendi halkını soyuyordu.

Bilindiği gibi Selçuklular, Türkmenler(Oğuzlar) tarafından kurulmuştu. Türkmenler, ele geçirilen topraklara akın etmeye başladılar. Öyle ki Seyhun Nehri ötesinden bile akın akın Türkmen göçleri oluyordu. Bu göçlerin başlıca iki sebebi bulunuyordu. Birincisi, nüfus artışı ve yeni topraklara ihtiyaç duyulması; ikincisi ise diğer Türk kavimlerinin doğudan Türkmenleri sıkıştırmaları... Anadolu, gerek iklim ve otlakları, gerekse nüfusunun azlığı sebebiyle, Türkmenler için ideal bir yurt durumundaydı.

Büyük Selçuklu hükümdarı Tuğrul Bey'i ve ondan sonra sultan olan Alparslan'ı en çok meşgul eden konu, durmadan gelen Türkmen oymaklarıydı. Her iki sultan da, doğudan gelen Türkmenleri planlı bir şekilde Anadolu'nun sınır bölgelerine yerleştiriyorlardı.

Hem Tuğrul Bey, hem de Alparslan, Anadolu'ya bir çok sefer yapmışlardı. Türkmenlerin bu ülkeye sistemli akınlarını da planlıyorlar ve asıl fetih için gerekli ortamı hazırlamaya çalışıyorlardı. Türkmen atlıları, Afşin Bey ve Gümüş Tegin gibi beylerin idaresinde, Anadolu'yu bir baştan öte başa vurup hızla üslerine dönüyorlardı. Otuz yıla yakın süren bu akınlar sonunda, Anadolu'daki karşı koyabilecek kuvvetler yorulmuş ve yıpratılmıştı.

Emeviler ve Abbasiler Devri'nde Bizanslılarla yüzyıllarca süren savaşlar, bir yerde İslam-Hristiyan çatışmasıydı. Türkler, Büyük Selçuklu Devleti kurulunca İslam dünyasının lideri ve koruyucusu durumuna gelmişlerdi. Böylece, Bizanslılarla kaçınılmaz olan kesin hesaplaşmayı da üstlenmiş oluyorlardı.

İmparatoriçe, Türk akınlarına bir çare bulmak düşüncesiyle Romen Diyojen (Romanos Diogenes) ile evlendi. İmparator olan Romen Diyojen, cesur ve başarılı bir komutandı. Fakat o da, son derece hızlı yol alan Türk atlı birliklerinin Anadolu'daki faaliyetlerini engelleyemedi. İmparator bunun üzerine, Selçuklu başkenti Rey'e kadar gidip meseleyi kökünden bitirmeye karar verdi.

3.2. İki Ordunun Durumu

İki ordu Malazgirt Ovası'nda karşı karşıya geldi. Rum, Rus, Alan, Uz, Peçenek, Gürcü, Ermeni ve Franklardan oluşan Bizans ordusunun asker sayısı 200 bin kadardı. Birbirinin dilini anlamayan, değişik inanç ve geleneklere sahip olan bu ordu, disiplinden de yoksundu.

Asker sayısı 40-50 bin kadar olan Selçuklu ordusu ise, birinci sınıf savaşçılardan meydana geliyordu. Disiplini mükemmel olan Türk ordusunun, eğitim ve tecrübesi üstün, maneviyatı da son derece yüksekti. Üstelik bütün komutanları, birbirinden değerli kimselerdi.

İki ordunun öncü kuvvetleri arasında çıkan çarpışmaları, sayıca az olmalarına rağmen Türkler kazandılar. 25-26 Ağustos gecesini Selçuklu askerleri, Bizans ordugâhının etrafında gruplar halinde, savaş naraları ve ok atışlarıyla at koşturdular. Bunun sonunda, Bizans ordusundaki Uz (Oğuz) ve Peçeneklerden bir kısmı, savaşacakları ordunun soydaşları olduğunu anladıklarından, sabaha karşı Selçukluların tarafına geçtiler.

3.3. Malazgirt Meydan Savaşı

Alparslan, 26 Ağustos 1071 günü topluca kılman cuma namazından sonra ordusuna: "Ya muzaffer oluruz ya şehit olarak cennete gideriz. Ayrılmak isteyen ayrılınsın. Bugün burada sultan yoktur. Ben de ancak sizlerden biriyim" sözleriyle başlayan heyecanlı bir konuşma yaptı. Ön safta dövüşeceğini bildiren sultan: "Giydiği beyaz elbisesinin, şehit olursa kefeni sayılmasını ve onunla gömülmesini" vasiyet etti.

Türk ordusunun çok şiddetli saldırısıyla savaş başladı. Alparslan, ordusunun yarısını savaş alanının iki yanındaki tepelerde pusuya yatırmıştı. Türkler, bir süre savaştıktan sonra, önceden hazırlanan plan gereğince, ağır ağır geri çekilmeye başladılar. İmparator, Türklerin yenildiğini sanıp bütün kuvvetlerini ileri sürdü. Sahte geri çekilme başarıyla uygulandı. Bizans ordusu, akşama doğru pusuların bulunduğu bölgeye kadar gelmişti. Bunun üzerine Alparslan, ordusuna genel saldırı emrini verdi. Çekilen kuvvetler geri dönerken, pusudakiler sağdan, soldan ve düşmanın arkasına sarkarak geriden vurmaya başladılar. Sonunda Bizans ordusu imha edildi. İmparator da yaralı olarak ele geçirildi.

Alparslan, Roman Diyojen'e çok iyi davrandı. Yanında kaldığı süre içinde kendisini misafir gibi ağırladı. İki hükümdar aralarında bir de barış antlaşması yaptılar. Romen Diyojen İstanbul'a döndüğünde, gözleri kör edilerek hapsedildi. Yeni Bizans imparatoru antlaşmayı kabul etmediğini bildirdi. Alparslan

bunun üzerine, Artuk Bey, Süleyman-Şah ve daha başka Türkmen beylerini, Anadolu'yu ele geçirmekle görevlendirdi.

3.4. Malazgirt Savaşı'nın Sonuçları

Malazgirt Savaşı, bütün dünya tarihinde çok önemli bir yer tutar. Daha sonraki yüzyıllarda meydana gelen önemli tarihi olaylar üzerinde de, bu savaşın büyük etkileri olmuştur. Bu bakımdan tarihte, Malazgirt Savaşı kadar önemli ikinci bir savaş yoktur. Sonuçlardan bir bölümü şöyle sıralanabilir:

Anadolu'nun kapısı açıldı. Sınır boylarına yığılmış bulunan Türkmenler içeri girerek, bu ülkeyi birkaç yıl içinde ele geçirdiler. Böylece Anadolu Türklere ikinci anavatan oldu. Bir tek bu sonucu bile, tarih boyunca yaptığımız yüzlerce meydan savaşı içinde, Malazgirt'in ne kadar önemli olduğunu göstermeye yeterlidir. Türkler tarih boyunca, Asya, Avrupa ve Afrika'da aynı zamanda pek çok devlet kurmuşlardır. XX. Yüzyılda tek bağımsız Türk devleti ise Cumhuriyetimizdir. Bu durum da, Malazgirt Savaşı sonunda kazandığımız ikinci anavatanımızın önemini gösterir.

İslam dünyası üstündeki Hristiyan Bizans baskısı tamamen ortadan kalktı.

Bizans, Anadolu'yu kendi gücüyle geri alamayacağını anladı. Dolayısıyla Batı'dan devamlı yardım istedi. Bu durum ise, Haçlı Seferlerinin başlıca sebebinin meydana getirdi. Seferler sonunda, Avrupa'da büyük değişiklikler oldu. Onun için, Avrupa medeniyetinin gelişmesinde Malazgirt Savaşı'nın da önemli bir rolü vardır demek yanlış olmaz.

Anadolu Selçuklularının, Osmanlıların ortaya çıkmaları, bunların tarihte yarattıkları önemli olaylar da Malazgirt Savaşı'na bağlanabilir.

Malazgirt Savaşı'nı ancak, Büyük Taarruz ve Başkomutan Meydan Savaşı'yla mukayese edebiliriz. Kutlu bir tesadüf, Büyük Taarruz da aynı günde, 26 Ağustos'ta başladı. Alparslan, bugünkü yurdumuzu kazanmamızı sağladı. Atatürk ise, elimizden hile ve zorla alınan kutsal vatanımızı kurtardı. Bundan dolayı iki büyük komutan ve onların mücadeleleri, Türk tarihinin en güzel sayfalarını süsler.

3.5. Türklerin Anadolu'yu Yurt Edinmeleri

Malazgirt Savaşı ile Anadolu'nun kapısı Türklere açılmış bulunuyordu. Fakat bu ülkenin bir Türk yurdu halini alması uzun sürede tamamlandı. Anadolu'nun Türkleşmesi, aşağıda kısaca özetlenmiştir.

- a. Malazgirt Öncesi Anadolu'nun Durumu: Yüzyıllar boyunca süren Bizans-İslam savaşları, Anadolu nüfusunu çok azaltmıştı. Salgın hastalıklarda kitleler halinde ölümlere sebep oluyorlardı. Türkler gelmeden önce bu ülkenin bir adı da büyük mezarlıktı. İlk çağlardan beri Anadolu'da yaşayan milletler çoktan yok olmuşlardı. Malazgirt öncesi bu bölgede, az sayıda Rum ve Ermeni yaşıyordu. Onlar da, tekfur denilen derebeylerinin ağır vergileri ve angaryaları altında ezilmekteydi. Türkleri Anadolu'ya çeken sebeplerin birisi de Anadolu'nun bu durumu ve nüfus azlığı idi.
- b. Türk Göçleri: Malazgirt Savaşı'nın arkasından, daha önce Anadolu'nun sınır boylarına yığılmış bulunan Türkmenler (bk. Paragraf:1), büyük kitleler halinde bu ülkeye gitmeye başladılar. Aniden ve sel halinde gelen Türkmenler karşısında, yerli halkın paniğe kapılmaması mümkün değildi. Rumların büyük çoğunluğu, Bizans İmparatorluğu tarafından adalara ve balkanlara nakledildiler.
- c. Moğol İstilas: Moğol orduları batıya yürüdüğünde, onlara yalnız Türkmenler karşı koyuyordu. Bunun üzerine Cengiz, Türkmenlerin öldürülmesini emretti. Düzenli Moğol orduları karşısında barınamayan dağınık Türkmen oymakları Anadolu'ya toptan göçe başladılar. Anadolu'nun kesin olarak Türkleşmesi, bu istila ile tamamlandı. Bu devirde Anadolu'nun en uzak köşeleri bile Türkmenlerle doldu (1220'den sonra).
- d. Daha Sonraki Göçler: Anadolu'ya Türkmen göçü daha sonraları da devam etti. Bundan dolayı Anadolu'ya sığmayan Türkler, Osmanlılar zamanında Balkanlara taşmak zorunda kaldılar. Balkanlarda ele geçirilen topraklara Anadolu'dan büyük kabileler halinde Türkmen oymaklarının götürülüp yerleştirilmeleri de, bu büyük göçler yüzündendir. Safevi Devleti'nin kuruluşuna, yani XVI. yüzyılın başlarına kadar doğudan Türk göçü devam etmiştir.

Türkler, Anadolu'da kalan Hristiyan halka asla dokunmadılar. Kendilerini din değiştirmeye de zorlamadılar. Toplu halde din değiştirme olayı da olmadı.

3.6. Yurdumuzun Değeri

Günümüzdeki milletlerin tamamına yakını, bugün yaşadıkları topraklara başka yerlerden gelerek yerleşmişler ve yurt edinmişlerdir. Biz de Anadolu'yu, Orta Aya'dan gelerek yurt tattuk. İkinci anavatanımız için, bin yıla yakın bir süre mücadele ettik. Pek büyük fedakârlıklar yaptık; sıkıntılar çektik. Tarihi kendilerine göre yorumlayıp yurdumuza göz diken birçok düşmanımız vardır. Bu gerçekleri daima göz önünde tutarak uyanık olmak zorundayız. Vatanımızın bütünlüğü, milletimizin birliği, buna bağlıdır.

Eğer Bütün milletler birbirlerin yaşama hakkına saygı duyarlar ve başkalarının topraklarına göz dikmekten vazgeçerlerse, devamlı bir dünya barışı sağlanabilir. Bunun da yolunu en güzel şekilde Atatürk göstermiştir. Onun: “Onun Yurtta sulh, cihanda sulh” ilkesi, bütün insanlığın huzur ve mutluluğu için tek çıkar yoldur.

3.7. İlk Türk Beyliklerinin Kurulması

Malazgirt Savaşı’ndan sonra bazı Türkmen beyleri, Alparslan’ın emriyle Anadolu’ya girdiler. Emirlerindeki ordularla Anadolu’nun çeşitli yörelerini fethettiler. Ele geçirdikleri bölgelerde bağımsız beylikler kurmaya başladılar. Doğudan büyük kitleler halinde gelen Türkmen oymakları, başlarındaki beyleriyle birlikte bu beyliklere katılıyorlardı. Böylece bir yandan yeni fetihler için gerekli kuvvet sağlanıyor, öbür yandan da Anadolu hızla Türkleşiyordu.

Bunlara Anadolu’daki ilk Türk beylikleri veya büyük beylikler de denilir. Başlıcaları şunlardı: Danişmendoğulları, Saltukoğulları, Mengücekoğulları ve Artukoğulları. Aynı devirde Süleyman Şah da, İznik’i başkent edinerek Anadolu Selçuklu Devleti’ni kurdu(bk.Paragraf:13). Bunların hepsi de, Alparslan’ın oğlu Melikşah’ı büyük sultan olarak tanıyor ve hutbeyi onun adına okutuyordu.

3.8. Danişmendoğulları Beyliği

Danişmend Gazi diye anılan Ahmet Gazi sınırlarını hızla genişletti. Doğu’da Malatya’dan, batıda Bolu yakınlarına ve kuzeyde Karadeniz sahillerine kadar uzanan toprakları ele geçirdi, İç Anadolu’nun büyük bir bölümü de beyliğin sınırları içine girmişti. Gerek Danişmend Gazi, gerekse oğulları, Hem Haçlılar, Hem de Bizanslılarla pek çok savaş yaptılar. Hepsinde de galip geldiler. Sultan I. Kılıç Arslan’ın ölümünden sonra(1107), Anadolu hâkimiyeti bir süre Danişmendoğulları’nın eline geçti.

Melikşah’ın ölümü(1092) üzerine tamamen bağımsız olan bu beyliğe, Anadolu Selçuklu Sultanı II.Kılıç Arslan son verdi(1175).

Danişmendoğulları, Anadolu’nun Türkleşmesinde çok büyük rol oynadılar. Doğudan sel halinde gelen Türkmenler, en çok bu beyliğin sınırları içinde yerleştiler. Danişmend Gazi ise, gerek Haçlılara, gerekse Bizanslılara karşı yaptığı savaşlarda kazandığı büyük başarılarından dolayı, Türkler tarafından destan kahramanı haline getirildi. Danişmendoğulları ayrıca, hâkim oldukları bölgelerde, sanat değeri yüksek bir çok eser meydana getirdiler. Böylece, Anadolu’nun kültür yönünden de Türkleşmesini sağladılar.

3.9. Saltukoğulları Beyliği

Türkmen beyliklerinden Ebu’l-Kasım, Erzurum ve civarını fethetti. Oğlu Ali tarafından aynı bölgede kurulan beyliğe Saltuklu adı verildi. Bu beylik adını, kurucusunun oğlu Saltuk’tan almıştır. Erzurum ve çevresi ile Kars yörelerinde hüküm süren Saltukoğulları da, 1092 yılında tam bağımsız oldular. Onlara da Anadolu Selçukluları son verdiler(1202).

Saltukoğulları, Trabzon Rum Krallığı ile başarılı savaşlar yaptılar. Gürcülerin saldırılarını önlediler. Haçlı seferleri sırasında da Danişmendlilere yardım ettiler. Hüküm sürdükleri süre boyunca birçok cami, medrese, köprü, hamam vb. eser yaptılar. Bunların bir kısmı hala ayakta durmaktadır. Gerek kültür ve sanat eserleriyle, gerekse yaptıkları hizmetlerle, Kuzeydoğu Anadolu’nun Türk vatani olmasında büyük hizmet gördüler.

3.10. Mengücekoğulları Beyliği

Mengücekoğulları da, Erzincan ve civarında hüküm sürmüş bir Türkmen beyliğidir. Kurucusu olan Mengücek Gazi, yaptığı bir savaşta şehit düştü. Bu beyliğe de Anadolu Selçuklu Sultanı I.Alâeddin Keykubat son verdi(1228).

Mengücekoğulları da hâkim oldukları bölgenin Türkleşmesini sağladılar. Öbür beyliklerde olduğu gibi, geniş imar faaliyetlerinde bulundular. Özellikle 60 yıl hüküm süren Behram-Şah zamanında Erzincan, çok canlı bir ticaret ve kültür merkezi haline geldi.

3.11. Artukoğulları Beyliği

Artukoğulları, Harput, Diyarbakır, Halep ve Mardin bölgelerinde hüküm sürdüler. Beylik, Alparslan’ın komutanlarından ve girdiği bütün savaşlardan galip çıkan ünlü Türkmen beyi Artuk’un oğulları Sökmen ve İl-Gazi tarafından kuruldu(1101).

Artukoğulları, kuruldukları günden itibaren Haçlılarla başarılı savaşlar yaptılar ve bundan dolayı büyük üne kavuştular. Böylece, sahip bulundukları yerlerde Haçlı nüfuzunu önleyerek bölgenin Türkleşmesini sağladılar.

Artuklular, bazen Eyyubi, bazen Anadolu Selçukluları, bazen da İran İlhanlı Devleti’nin hâkimiyetini kabul ederek varlıklarını sürdürdüler ve beylik, bu tarihte sona erdi.

Artukoğulları, hâkim oldukları topraklarda sayısız kültür ve sanat eserleri bıraktılar. Bu bölgelerde hala ayakta duran eserlerin pek çoğu onlardan kalmadır.

3.12. İlk Türk Denizcisi Çaka Bey

Çaka, Malazgirt Savaşı'ndan önce Anadolu'ya yapılan akınlar sırasında Bizanslılara tutsak düşmüş bir Türkmen beyiydi. 1081'de Anadolu'ya geçen Çaka Bey, İzmir'i ele geçirerek bu bölgede kısa ömürlü bir beylik kurdu. Böylece İzmir Fatih unvanını da kazanmış oldu.

Çaka Bey, güçlü bir donanma kurarak, Rodos'tan, Çanakkale'ye kadar olan Anadolu'nun karşısındaki adaları ele geçirdi. Bu arada, Haçlı ve Bizans donanmalarını arka arkaya yenilgiye uğrattı.

Çaka'nın asıl amacı İstanbul'u ele geçirmektir. Bu düşünceyle, Anadolu Selçuklu Sultanı I.Kılıç Arslan'la dostluk kurdu. Balkanlarda da Peçeneklerle anlaştı. Kendisi de denizdeki faaliyetlerini arttırdı. Bunun sonunda Bizans, üçlü Türk kışkacına alınmış oldu. Çok ciddi tehlikelerle karşı karşıya kaldığını gören Bizans'ın kurnaz İmparatoru Aleksi Komnen, önce Peçenekleri hedef aldı. Onları Balkanlardaki diğer Türk kavimlerine kırdırdı. Daha sonra I. Kılıçarslan'la Çaka'nın arasını açtı. Sonunda Çaka Bey, I.Kılıçarslan tarafından öldürüldü(1096'dan önce).

Onun ölümünün hemen arkasından Birinci Haçlı orduları Anadolu'ya girdiler ve beyliğin toprakları Bizans'ın eline geçti. Bugün Türk Deniz Kuvvetleri'nin kuruluş günü, Çaka Bey'in zaferleri başlangıç kabul edilerek kutlanmaktadır.

3.13. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu

Türkmen beyleri, Anadolu'nun çeşitli yörelerini ele geçirerek beylikler kurarken, Kutalmışoğlu Süleyman Şah da Kuzey Batı Anadolu Bölgesi'nde fetihlere girişti. 1075 yılında İznik'i alarak buraya yerleşti. Bu tarihte Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuş sayılır. İlk başkentleri İznik olup, hutbe Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah adına okunuyordu. Ancak bu bağlılık görünüşteydi.

Aynı devirde Anadolu'da Süleyman-Şah'tan başka Selçuk Bey'in soyundan gelen bir kimse bulunmuyordu. Bu yüzden Anadolu'daki bütün Türkmenler kendisine büyük saygı gösteriyorlardı. 1084 yılına gelindiğinde, birkaç şehir dışında Anadolu'nun fethi tamamlanmış durumdaydı.

3. 14. Süleyman-Şah'ın Ölümü

Süleyman-Şah daha sonra yönünü doğuya çevirdi. Dedesi Arslan Yabgu'dan dolayı, Büyük Selçuklu topraklarında hak sahibi olduğu inancındaydı. Çukurova ve Antakya'yı aldıktan sonra Halep'i kuşattı. Bunun üzerine Melikşah'ın kardeşi ve Suriye Meliki Tutuş harekete geçti. Halep yakınında yapılan savaşı kaybeden Süleyman-Şah intihar etti(1086). Bu sırada bölgeye gelen Melikşah, Süleyman-Şah'ın oğulları Kılıç Arslan ile kardeşini yanına alarak İran'a döndü.

Süleyman-Şah, Anadolu'da ilk Türk devletini sağlam temeller üzerine kuran büyük bir hükümdardı. Aynı zamanda çok cesur ve büyük bir askerkdi. Büyük adaleti ve Anadolu'da sağladığı güven dolayısıyla, yalnız Türkler değil, Hristiyanlar da onun arkasından yas tutmuşlardı.

3.15. I. Kılıç Arslan Devri

I. Kılıç Arslan, Melikşah'ın ölümünden sonra Anadolu'ya gelerek, İznik'te tahta oturdu(1092). Anadolu Selçuklu Devleti'ni, babasının zamanındaki gücüne kavuşturmak için hemen harekete geçti. Devletini tam toparlamaya başladığı sırada Haçlı orduları gelmeye başladılar.

3.16. I. Kılıç Arslan'ın Haçlılarla Mücadelesi

Haçlıların öncü kuvvetleri, I. Kılıç Arslan'ın kardeşi tarafından yok edildiler. Avrupa'nın en ünlü soylularının yönetiminde gelen asıl Haçlılar ise İznik'i kuşattılar. Haçlıların sayısı kaynaklarda 200-600 bin olarak veriliyor. I. Kılıç Arslan Haçlılarla, İznik önlerinde çok şiddetli bir savaşa tutuştu. İki taraf da büyük kayıp verdi. Haçlıların sayısı, Türklerle mukayese edilemeyecek kadar kalabalıktı. Üstelik tepeden tırnağa kadar zırhlıydılar. Daha fazla kayıp vermek istemeyen I. Kılıç Arslan geri çekildi.

I.Kılıç Arslan, Haçlılarla Eskişehir Ovası'nda çetin bir savaş daha yaptı. Tekrar geri çekildi ve bu defa çete savaşına başladı. Büyük kayıplar veren Haçlılar, sonunda Selçuklu topraklarından çıktılar ve rahat bir nefes alabildiler. Fakat sayıları da 40 bine kadar düşmüştü.

1101 ve 1103 yıllarında iki büyük Haçlı ordusu daha geldi. Fakat artık tecrübe kazanmış olan I. Kılıç Arslan, her iki orduyu da olduğu gibi yok etti.

I. Kılıç Arslan bundan sonra, Anadolu'da bir takım faaliyetlerde bulundu. En sonunda o da babası gibi Büyük Selçuklularla mücadeleye girişti. Musul'u aldı; üzerine gelen Büyük Selçuklu ordusuyla yaptığı savaşta hayatını kaybetti(1107).

I. Kılıç Arslan da babası gibi üstün meziyetleri olan bir kimseydi. Çağdaşı Ermeni tarihçisi Mateo: "Ölümü Hristiyanlar için bir yas oldu. Zira çok âli cenap ve hayırsever bir hükümdardı" diye yazmıştır.

3.17. I.Mesut Devri

I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra bazı karışıklıklar oldu. Anadolu Selçuklularının durumu, I. Mesut tahta çıkınca(1116) yeniden düzeldi. Yeni sultan, büyük bir ordu ile Konya'ya kadar gelen Bizans imparatorunu bozguna uğrattı.

I.Mesut, Haçlılarla da çok başarılı savaşlar yaptı. Alman İmparatoru III. Konrad'ın ordusunu Eskişehir Ovası'nda imha etti. İmparator az bir kuvvetle kaçabildi. Fransa Kralı VII. Lui de aynı felakete uğradı; o da soylular ve bir kısım askerleriyle, Antalya'da gemilere binip canını zor kurtarabildi(1147).

3.18. II. Kılıç Arslan Devri

I.Mesut ölünce yerine oğlu II. Kılıç Arslan geçti(1155). Saltanatının ilk yıllarında büyük güçlüklerle karşılaştı. Ülkesinin dört tarafındaki düşmanlarla savaşırken, birde kardeşleriyle taht mücadelesi yapmak zorunda kaldı. Fakat hepsinin de üstesinden gelmeyi bildi. Bu arada, Anadolu Selçuklularının en büyük rakibi Danişmendoğullarına da son verdi ve topraklarını ülkesine kattı(1175).

Miryokefalon Savaşı: II. Kılıç Arslan'ın Anadolu birliğini sağlaması ve kuvvetlenmesi, Bizans'la çatışmayı kaçınılmaz hale getirdi. İmparator Manuel, çeşitli milletlerden oluşan 100.000 kişiyi aşan bir orduyla hareket etti. II. Kılıç Arslan, usta bir manevrayla, Bizans ordusunu pusuya düşürdü. Sandıklı'nın doğusunda, Miryokefalon denilen sarp bir vadide yapılan savaşta, Bizans ordusunun büyük bir bölümü yok edildi(1176).

Savaşın sonra, II. Kılıç Arslan'ın şartlarını kabul eden İmparatorla bir antlaşma yapıldı.

Miryokefalon Savaşı'nın Önemi: Bizans, Malazgirt Savaşı'ndan sonra yüzyıl boyunca, Anadolu'nun kendisine ait olduğunu sanıyor ve bu yolda çaba harcıyordu. Bu savaşla bütün ümitleri sona erdi. Miryokefalon Savaşı, Anadolu'nun ebedi Türk yurdu olduğunu göstermiştir. Bu zaferle "Anadolu'nun tapusu alınmıştır" denebilir. Bizans bundan sonra, tarihe karışmaya kadar savunmada kalmıştır. Bu bakımlardan Miryokefalon, Selçuklular ile Bizans'ın geleceğini belirleyen bir, kader savaşı olmuştur.

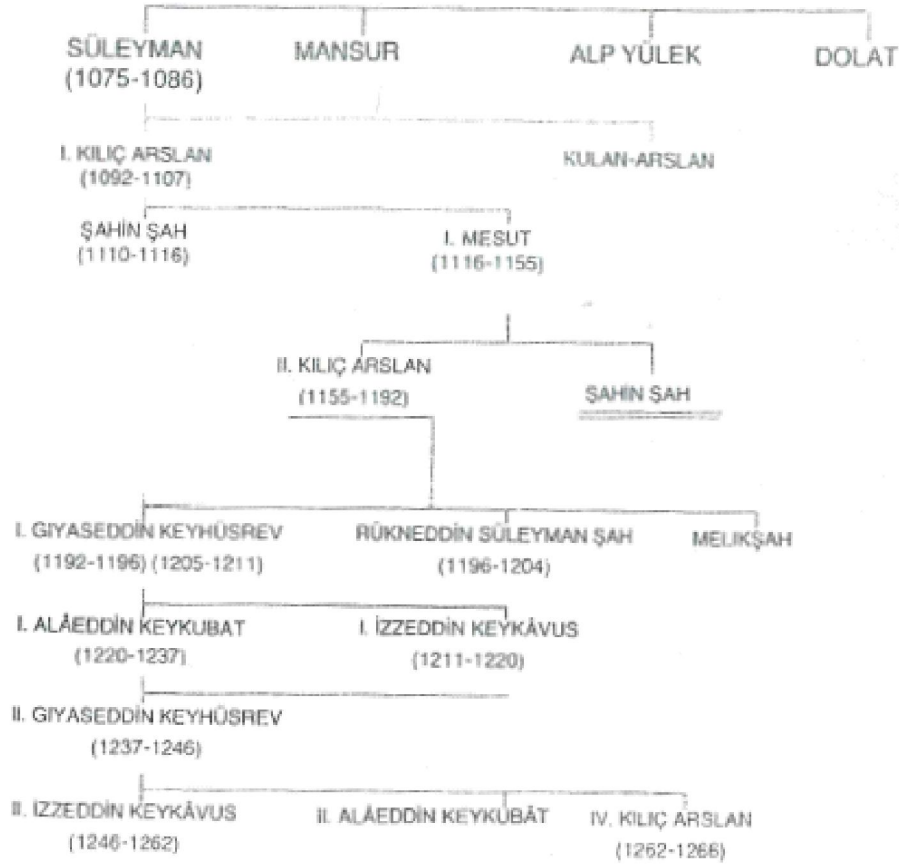
1829'da bir Yunan Devleti kuruldu. Yunanlılar o günden itibaren, eski Bizans'ın mirasçısı oldukları iddiasıyla Anadolu'ya göz dikmeye başladılar. I. Dünya Savaşı'ndan sonra da İngiltere'nin desteğiyle Ege Bölgesi'ni işgal ettiler. Fakat Atatürk'ün 26 Ağustos 1922 günü verdiği Büyük Taarruz emriyle Yunan cephesi çöktürüldü. 30 Ağustos günü yapılan Başkomutan Meydan Savaşı'nda ise, kesin şekilde yenildiler ve kaçarak yurdumuzu terk ettiler. Miryokefalon, nasıl Bizans'ın bütün ümitlerini söndürdü ise, Büyük Taarruz ve onun arkasından yapılan Başkomutan Meydan Savaşı da Yunanlıların Anadolu üzerindeki hayellerini sona erdirmiştir.

Ülkesinin sınırlarını sürekli genişleten II. Kılıç Arslan, 1192 yılında öldü.

3.19. 1192-1220 Yılları Arasında Anadolu Selçukluları

II. Kılıç Arslan'dan sonra 1220 yılına kadar, dört hükümdar tahta çıktı. Bu değerli hükümdarlar I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Rükneddin Süleyman Şah, I. İzzeddin Keykavus ve I.Alaeddin Keykubat'dır. Bu hükümdarlar zamanında devlet, her yönden kuvvetlenmesini devam ettirdi. Yapılan seferlerde daha çok ekonomik çıkarlar göz önünde tutuldu. Ayrıca alınan tedbirlerle Anadolu, doğu-batı ve kuzey-güney yönlerinde ticaret kervanlarının gelip gittiği canlı bir ticaret ülkesi oldu.

**ANADOLU SELÇUKLULARI
SOY KÜTÜĞÜ (ŞECERE)**

3.20. I. Alâeddin Keykubat'ın İlk Yılları

I. Alâeddin Keykubat tahta çıktığı yıl, doğuda da korkunç Moğol istilası başlamıştı. I. Alâeddin Keykubat, ileride gelebilecek Moğol tehlikesine karşı, Konya başta olmak üzere bazı şehirlerin surlarını kuvvetlendirdi; Eyyubilerle antlaşma yaptı.

I. Alaeddin Keykubat daha sonra fetihlere girişti. Akdeniz kıyılarını baştanbaşa ele geçirdi. Doğu ve Kuzeydoğu Anadolu'da bulunan bir kısım kaleleri aldı ve bazı beyliklere de son verdi. Kırım'a gönderdiği donanma, ticaret için çok önemli bir liman olan Sugdak'ı ele geçirdi.

3.21. I. Alâeddin Keykubat'ın Diğer Faaliyetleri

Celaeddin Harzemşah, Cengiz'in ordularına karşı çok cesur savaşlar yaptıktan sonra kaçmak zorunda kalmıştı. Azerbaycan ve Doğu Anadolu'da bulunan Harzemli askerleri etrafına toplayarak, Moğollara karşı yeniden mücadeleye girişmişti. Moğol tehlikesini çok iyi bilen I. Alâeddin Keykubat, kendisine her türlü yardımı yapmaya başladı. Fakat Celaeddin Harzemşah'ın yanlış hareketleri ve son olarak Selçukluların ilim ve kültür merkezlerinden biri olan Ahlat'ı alarak tahrip etmesi, savaşı kaçınılmaz hale getirdi.

İlk ordu Erzincan yakınlarında, Yassıçemen'de karşı karşıya geldi. I. Alâeddin Keykubat, Celaeddin Harzemşah'ı acı bir yenilgiye uğrattı(1230). Celaeddin Harzemşah bundan sonra kendini bir daha toparlayamadı ve bir yıl sonra da öldü. I. Alâeddin Keykubat'ın Moğollara karşı kurmaya çalıştığı Selçuklu, Eyyubi ve Harzemşahlar ittifakı ise gerçekleşemedi.

3.22. I. Alaeddin Keykubat'ın Ölümü ve Kişiliği

I. Alaeddin Keykubat son yıllarını, yaklaşan Moğol tehlikesine karşı bir dizi tedbir almakla geçirdi. 1237 yılında, yabancı elçilere verdiği bir ziyafette zehirlenerek öldü. Kendisini vezir Sadettin Köpek ile oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev'in öldürdüğü bazı kaynaklarda geçmektedir.

I. Alâeddin Keykubat, ileriye gören, her adımını hesaplı atan son derece adil, büyük bir devlet adamıydı. Aynı zamanda üstün bir komutan ve cesur bir askerdirdi. Türkçeden başka Arapça, Farsça ve Rumca bilirdi. Anadolu Selçuklularının en büyük hükümdarı sayılan Alaeddin Keykubat, ilim, kültür ve sanat adamlarını korur, kendisi de şiir yazardı.

3.23. Köseadağ Savaşı

I. Alaeddin Keykubat, büyük oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev hükümdarlık için yetersiz olduğundan küçük oğlunu veliahd yapmıştı. Sadettin Köpek ve adamları, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i tahta çıkardılar(1237). Zayıf karakterli ve çok hırslı olan sadettin Köpek, pek çok Selçuklu büyüğünü iftira ve komplolarla öldürdü. Fakat devlete de çok zararı dokunmuş oldu.

Devlet yönetiminin değersiz kimselerin ellerinde bulunması, içte bir takım karışıklıklara sebep oldu. Bunlardan peygamberliğini ilan eden Baba İshak'ın ayaklanması, Anadolu'nun çok geniş yörelerine yayıldı. İsyan büyük güçlüklerle bastırılabilirdi. Bu ise, Selçukluların ne kadar zayıf bir duruma düştüğünü Moğolların anlamasına ve harekete geçmesine sebep oldu.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev, 80.000 kişilik ordusuyla Zara'nın kuzeyindeki Köseadağ'a geldi. Baycu Noyan komutasındaki Moğol ordusunda ise 30.000 asker vardı. Selçuklu sultanı, tecrübeli komutanlarının hiç birini dinlemedi. Geceyi içki ve eğlenceyle geçirdi. Ertesi gün, askerlikten anlamayan kimselerin yönetiminde Selçuklu öncülerini hücum etti. Moğollar, sahte bir çekilişle öncülerini imha ettiler. Gece olunca, paniğe kapılan sultan ve kendisi gibi olan etrafı, orduya bile haber vermeden kaçtılar. Durumu öğrenen ordu da dağıldı. Son derece büyük bir ganimet Moğolların eline geçti(1243).

Köseadağ Savaşı'nın Önemi: Bu savaş, Anadolu Türk Tarihi için bir dönüm noktasıdır. Selçuklular bir daha kendini toparlayamadılar. Anadolu'da Moğol baskısı başladı ve giderek çekilmez hale geldi. Şehirler yağmalandı, kültür merkezleri harabeye döndü, pek çok insan öldürüldü. Sultanlar Anadolu Selçuklularını yıkıncaya kadar, Moğolların elinde kukla olmaktan kurtulamadılar. Devlet adamları arasında iktidar mücadelesi ve entrikalar aldı yürüdü.

Başta II. Gıyaseddin Keyhüsrev olmak üzere, değersiz bazı devlet adamlarının sebep olduğu bu felaket devri, yarım yüzyıldan fazla sürdü. Kısa bir süre önce bütün dünyanın bolluklar, mutluluklar ve zenginlikler ülkesi olarak kıskançlıkla baktığı Anadolu Selçuklu yurdu, sıkıntı ve üzüntü ülkesi haline geldi.

3.24. Baybars'ın Anadolu'ya Gelişi

Mısır ve Suriye'ye sahip Türk kölemen hükümdarı Baybars, Moğolları tarihte ilk defa yenen ve onların gözlerini yıldırان bir kimseydi. Selçuklu devlet adamları kendini davet edince, ordusuyla Anadolu'ya girdi. Karşısına çıkan büyük bir Moğol ordusunu, Elbistan Ovası'nda imha etti(1277). Baybars, Kayseri'ye kadar geldi. Kendisini davet eden Selçuklu sultanı ve devlet adamları, Moğollardan korktuklarından Tokat'a çekildiler. Bu durumda Anadolu'da daha fazla kalmayı uygun bulmayan Baybars, ülkesine döndü.

3.25. Karamanoğlu Mehmet Bey

Mehmet Bey, İçel bölgesindeki Türkmenlerin başında bulunuyordu. Bazı Türkmen beyleriyle birlikte, o da Baybars'ı Anadolu'ya davet ediyordu. Kölemen Sultanı Kayseri'ye geldiğinde, Mehmet Bey de Konya'yı işgal etti. Yanında bulunan bir Selçuklu şehzadesini tahta oturttu. Arkasından divana şu kararı aldırttı ve ilan ettirdi: "Bundan sonra divanda, dergâh, bargahda (saray ve resmi toplantılar), mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır"(1277). Bu karar, Türkçenin resmi dil olmasını bildirmesi bakımından çok önem taşır. Ancak bu güzel karar uygulanamadı. Çünkü Karamanoğlu Mehmet Bey, Baybars Anadolu'dan ayrılınca, Selçuklu ve Moğol ordularıyla yaptığı savaşta şehit düşmüştü.

3.26. Anadolu Selçuklu Devleti'nin Yıkılışı

Moğol baskısı ve zulmü, her gün biraz daha arttı. Bu sırada Anadolu'da Türkmenler iyice yığılmışlar ve her tarafta beylikler oluşmaya başlamıştı. Gerek bu beylikler, gerekse halk ayaklanarak, Moğollarla devamlı savaşıyorlardı. Moğolların tahta çıkardığı gölge hükümdarlar, bulundukları yerde bile sözlerini geçiremiyorlardı. Bunlardan sonuncusunu, Anadolu Moğol valisi ortadan kaldırıncaya, Anadolu Selçuklu Devleti de tarihe karışmış oldu(1318).

D.ANADOLU SELÇUKLU BEYLİKLERİ

3.27. Beyliklerin Kurulması

Moğol İstilasıyla Anadolu'ya pek çok Türkmen oymağı gelmişti. Haçlı Seferleri sırasında Bizans'a bırakılan Batı Akdeniz ve Ege Bölgesi, bu Türkmenler tarafından yeniden ele geçirildi. Türkmen beyleri, ele geçirdikleri bölgelerde beylikler kurmaya başladılar. Bu beylikler, görünüşte Selçuklulara ve Moğol İlhanlılara bağlıydılar. XVI. yüzyılın başlarında İlhanlılar Müslüman olunca, Anadolu'daki Moğol baskısı da sona erdi. Beylikler de tamamen bağımsız hale geldiler. Osmanlıların dışında kalan beylikler hakkında, aşağıda kısa bilgiler verilmiştir.

3.28. Karamanoğulları Beyliği

Karamanoğulları, I.Alaeddin Keykubat tarafından İç-İl(İçel) bölgesine yerleştirilen Türkmenler tarafından kuruldu. Karamanoğlu Mehmet Bey öldükten sonra (bk.Paragraf:25), kardeşleri ve oğulları, Moğollarla mücadeleyi sürdürdüler. Karamanoğullarının asıl güçlenmesi, Moğolların Anadolu'dan çekilmesinden sonra oldu. Konya'yı merkez yapan Karamanoğulları daha sonra en büyük en kuvvetli beylik haline geldiler. Osmanlıların güçlenmesi, Karamanoğullarının hem kıskacıklarına, hem de endişelenmelerine sebep oluyordu. Böylece Osmanlı-Karamanlı çekişmesi başladı. Karamanoğulları tarihe karıştıkları güne kadar Osmanlılarla mücadele ettiler. Her defasında da yenilerek itaat altına alındılar.

Karamanoğulları, Osmanlılara karşı bazen Akkoyunlular, bazen Kölemenler, bazen de Venedikler ve Macarlarla işbirliği yapmaktan geri durmadılar. Sonunda Fatih, beyliğin topraklarını ülkesine katarak, Karamanoğullarının hâkimiyetine son verdi(1473).

3.29. Germiyanogulları Beyliği

Germiyanlı Türkmen oymağının başında bulunan Yakup Bey tarafından kurulmuştur. Merkezi Kütahya idi. Bir ara Anadolu'nun en kuvvetli beyliklerinden biri haline geldi. Denizli ve Manisa ile çevresi de Germiyanogullarına bağlandı.

Germiyanogulların son beyi olan II. Yakup Bey, Osmanlılarla dostça geçindi. 1429'da ölünce, vasiyeti üzerine, büyük toprakları Osmanlılara geçti.

3.30. Karesiogulları Beyliği

Beyliğin merkezi Balıkesir idi. Çanakkale Boğazı'na kadar olan yerler de beyliğin sınırları içindeydi. Karesiogulları, Orhan Bey amanında Osmanlılara bağlandılar(1359).

3.31. Eratna ve Kadı Burhaneddin Devleti

Aslen Uygur Türklerinden olan Eratna, Orta Anadolu'ya hakim olarak güçlü bir devlet kurdu(1352). Kendisi, adaletli yönetimi dolayısıyla, Moğol zulmünü unutmayan halk tarafından çok sevildi.

Eratna Bey'in ölümünden bir süre sonra, bu devletin kadılık makamında bulunana Burhaneddin, ülkeye hâkim olarak kendi devletini kurdu(1381). Kadı Burhaneddin, kısa zamanda doğuda Erzincan'dan, batıda Ankara'ya güneyde Aksaray'dan, kuzeyde Samsun'a kadar olan yerleri alarak çok kuvvetlendi. Kendisi son derece yetenekli bir devlet adamı, cesur ve yaman bir komutandı. Ayrıca bilgin ve şairdi. Haçlı ordularını arka arkaya dize getiren Osmanlılar bile ondan çekiniyorlardı. Ancak Kadı Burhaneddin ölünce Toprakları Osmanlılara bağlandı(1398).

3.32. Diğer Anadolu Beylikleri

Anadolu'nun çeşitli yörelerinde kurulan beyliklerin adı ve hüküm sürdükleri yöreler aşağıda gösterilmiştir.

Hamidoğulları: Göller Bölgesi'yle, Antalya ve çevresinde yaşadılar.

Menteşeoğulları: Muğla ve çevresinde kuruldu.

Candaroğulları: Kastamonu ve çevresinde hüküm sürdüler.

Aydinoğulları: Birgi merkez olmak üzere, Selçuk ve Tire yöresinde, Germiyanogullarından ayrılarak kuruldular.

Saruhanogulları: Bu beylik de Germiyanogullarından ayrılarak, Manisa ve çevresinde kuruldu.

Dulkadiroğulları: Maraş ve civarında hüküm sürdüler.

Ramazanoğulları: Adana yöresinde yaşadılar.

Taceddinoğulları: Bafra ile Ordu arasındaki topraklarda kuruldular.

Pervaneogulları: Sinop'ta ortaya çıktılar.

Eşrefoğulları: Beyşehir ve Seydişehir tarafında kuruldular.

Sahip-Ataogulları: Afyon ve civarında yaşadılar.

İnançoğulları: Denizli-Lâdik taraflarında hüküm sürdüler.

3.33. Beyliklerin Sona Ermesi

Beyliklerin bazıları kısa ömürlü oldu. Yıldırım Bayezid, bir ikisi dışında, beyliklere son vererek Anadolu birliğini kurmuştu. Ancak Ankara Savaşı'ndan sonra bu beylikler yeniden kuruldular(bk. Ünite:II., Paragraf:25). Osmanlılar onları, tekrar birer birer ortadan kaldırdılar. Fatih Devri'nde Anadolu birliği yeniden sağlandı. Ramazanoğulları ve Dulkadiroğullarına ise Yavuz Sultan Selim zamanında son verildi.

Osmanlı hükümdarları, topraklarını ellerinden aldığı beyleri, genellikle Rumeli'ye sancakbeyi olarak tayin ettiler. Bu değerli Türkmen beylerinden devlet hizmetlerinde yararlanmasını bildiler.

3.34. Anadolu Selçuklu Medeniyetinin Temelleri

Anadolu Selçukluları, yönetim, ekonomik ve sosyal hayat, ilim ve sanat gibi bir çok alanda, daha önceki Türk devletlerinin bir devamı sayılırlar. Fakat bu devamlılıkta, yeni yurtların sosyal, ekonomik ve coğrafi yapısına uygun kendine has yaratıcı bir özellik göze çarpar. Anadolu Selçukluları, XII. Yüzyılın ortalarından itibaren yüz yıl kadar bir süre boyunca, en parlak devirlerini yaşadılar. Anadolu bu sırada, dünyanın en zengin ve en mutlu ülkesi haline geldi. Maddi ve manevi hayattan, ilim ve sanata kadar her alanda çok yüksek bir seviyeye çıkıldı.

3.35. Anadolu Selçuklu Medeniyetinin Etkileri

Anadolu Selçuklu medeniyetinin temelleri, nasıl daha önceki Türk devletlerine dayanıyorsa, Osmanlı devletinin temelleri de onlara dayanır. Osmanlılar, devlet yönetiminden, ordudan, toprak yönetimine ve sanata kadar, hemen hemen her alanda Anadolu Selçuklularını örnek aldılar. Osmanlılar da, bir öncekiler gibi, aldıkları medeniyeti çok daha ileriye götürmüşlerdir.

Fakat Osmanlılar bir cihan devleti olduklarından ve Türk hükümdarlarında mevcut bulunan önce milletin, sonra cihanın babası olma geleneğini sürdürdükleri için, devlet hizmetlerini üç kıtaya taşımışlardır. Halbuki Anadolu Selçukluları, sadece Anadolu'ya bakmışlardır. Değişen dünya şartlarını da dikkate alan Atatürk, Samsun'a çıktığı gün, Türk milletin çoğunlukta bulunduğu toprakları hedef almıştır. Atatürk, imparatorluk siyaseti yerine milli bir siyaset uygulamıştır. Böylece, Anadolu Selçuklularında olduğu gibi, bütün hizmetlerin yeniden anayurda yapılması gibi güzel bir sonuç ortaya çıkmıştır.

DEVLET YÖNETİMİ:

Anadolu Selçuklu hükümdarları sultan unvanını taşırlardı. En büyük yetkiye sahip olan sultanlar, hem devlet yönetiminin başkanı, hem de ordunun başkomutanıydılar. Bundan dolayı kendilerinin yetiştirilmesine büyük önem verildi. Sultanlar daha şehzade iken çok iyi eğitim ve öğretim görürler; gerek devlet gerekse askerlik alanlarında tecrübe kazanırlardı. Onların da çoğu bilgin ve şairdi.

Sultanların birinci görevleri, halkı bir baba gibi koruyup gözetmekti. Bu koruyuculuk görevlerini, Hristiyan, Rum ve Ermenilere karşı da yaparlardı. Bu konuda, o devir Ermeni ve Rum yazarlarıyla papazlarının pek çok kayıtları vardır. Bir Ermeni papaz: "Türkler, kötü Rumlar(derebeyleri) gibi kimsenin dinine ve inancına karışmıyor; hiçbir baskı ve zulüm düşünmüyorlardı" derken, bir Rum papazı da I. Mesut hakkında: "Rumlar, iyi idaresi ve adaleti dolayısıyla onun idaresinde yaşamayı tercih ediyorlardı" diye yazmıştır.

3.37. Merkez Teşkilatı

Selçuklularda devlet merkezden yönetilirdi. Merkezde devlet işlerine bakan Divan-ı Ali denen bir kurul vardı. Devlet ve memleket işleri bu kurulda görüşülerek karara bağlanırdı.

Divan-Ali, vezirin başkanlığında toplanırdı. Divanda: Maliyeden sorumlu, yüksek görevlere yapılan tayinlerle, dirliklerin dağıtım işlerine bakan, divan yazışmalarını yürüten, adalet işlerinden sorumlu, sulatan sefere çıkmadığı zaman orduya başkomutanlık yapan(beylerbeyi), birer üye vardı.

Ayrıca yeteri kadar katip ve tercüman bulunurdu.

3.38. Memleket Yönetimi

Başkent önce İznik, sonra Konya oldu. Memleket yönetimi merkeziydi. Yani bütün görevliler, merkezin emirlerinin dışına çıkamazlardı. Memleket illere, iller kazalara, kazalar da köylere ayrılıyordu. Ayrıca göçebe pek çok Türkmen oymağı bulunuyordu. Memleket yönetiminin yüksek görevlileri şunlardı:

- a. Melikler: Selçuklu ailesinden olan erkekler, melik adıyla anılırlardı. Bunlar illere vali olarak gönderilirdi. Melikler önceki Türk devletlerinde görülenin aksine, merkezin emirlerinin dışına çıkamazlardı. Adlarına hutbe okutup para bastırmaları, kendi başlarına komşu devletlerle savaş ve barış yapmaları söz konusu olamazdı.
- b. Subaşılar: İllerin başında subaşı denilen valiler bulunurdu. Bunlar hem sivil, hem askeri yönetimden sorumluydular. Sefer zamanında bölgelerindeki askerlerin başına geçerek, merkezdeki beylerbeyinin emrine girerlerdi.
- c. Uç Beyleri: Türkler, Bizans sınırına uç derlerdi. Batı Anadolu'daki uç bölgelerine, çok kalabalık göçebe Türkmen oymakları yığılmıştı. Başlarındaki Türkmen beylerine uç beyi denirdi. Uç beyleri, başlarında bulundukları göçebe oymakların hem sivil, hem de askeri yönetimden sorumluydular. Uç beyler, iki beylerbeyine bağlıydılar. Ankara-Eskişehir yolu, iki beylerbeyi arasında sınır lup biri kuzey, öbürü güney bölgesinden sorumluydu. Bu iki bölgeye sağ-kol ve sol-kol denilirdi. Bu idari sözcüklerin kökü Mete Kağan'a(M.Ö.209-174) dayanır. Her iki uç beylerbeyi de, divan üyesi olan merkezdeki beylerbeyinin emrindeydi.

3.39. Toprak Yönetimi

Anadolu Selçuklularında toprağın tamamına yakını devletin malıydı. Toprak, dirlik, vakıf ve mülk olmak üzere üçe ayrılıyordu.

Mülk arazi çok azdı. Sultan tarafından, üstün hizmetleri görülenlere verildi.

Vakıf arazi, hayır kurumları ile sosyal kuruluşların (han, hamam, kervansaray, medrese vb.) masrafları için ayrılmış topraklardı.

Dirlik arazi ise, bir kısım devlet görevlilerinin maaşlarını ve tımarlı sipahilerin masraflarını karşılamak için ayrılmış topraklara denirdi. Toprakların büyük bir bölümü bu türdeydi. Dirlik sahibi devlet görevlileri veya tımarlı sipahiler, toprakları işleyen çiftçilerden, devletin alacağı yıllık vergiyi alırlardı. Bu verginin adına dirlik denirdi. Bu tür toprakların çıplak mülkiyeti devlete, işleme hakkı ise çiftçilere aitti. Dirlik sistemi, en olgun şekline Osmanlılar Zamanı'nda ulaştı.(daha geniş bilgi için bk. Ünite: II., Paragraf:101).

3.40. Ordu

Anadolu Selçuklu ordusu, I. Alâeddin Keykubat Devri'nde 100 binin üstündeydi. Başlıca şu kuvvetlerden meydana geliyordu.

Türkmenler: Ordunun temeli Türkmenlerdi. Her an silahlı olan bu kuvvetler, başlarındaki beylerin yönetiminde seferlere katılırlardı.

Tımarlı Sipahiler: Masrafları dirlik gelirleriyle karşılanırdı. Bunlarında hepsi Türk'tü. Bölgelerindeki subaşıların yönetiminde seferlere katılırlardı. Türkmenlerden sonra ikinci büyük gücü meydana getiriyorlardı.

Kapıkulu Askerleri: Merkezde, sultanın yanında bulunan kapıkulu askerleri, atlı ve yaya olmak üzere iki gruba ayrılırlardı. Sayıları on bin dolaylarındaydı. Bu ordu, çoğunlukla diğer Türk (Kıpçak vb.) çocuklarıyla, Hristiyan çocuklarının özel bir eğitimden geçirilmeleriyle meydana geliyordu. Bu usul, Osmanlı yeniçeri teşkilatının temeli olmuştur.

Donanma: Anadolu Selçukluları donanmaya da büyük önem vermişlerdi. En önemli iki tersaneleri Sinop ve Alaiye'de (Antalya) kurulmuştu. Donanma komutanlarına Reis'ül Bahr denirdi. Beyliklerden sahilde bulunanların hepsi de donanmaya önem verdiler. Öyle ki aralarından, başarılı denizasırları seferler yapan bir çok usta denizci yetişti.

3.41. Hukuk

Dini ve din dışı davalara kadılar bakarlardı. Kendilerine ve verdikleri hükümlere, sivil ve asker hiçbir görevli karışamazdı. Kadılar, hukuk işlerine bakan başkentteki divan üyesine karşı sorumluydular.

3.42. Anadolu'nun Durumuna Genel Bir Bakış

Malazgirt Savaşı öncesi ve sonrasında Anadolu'nun sosyal yapısının nasıl olduğu, daha önce incelenmişti. Nüfusu son derece az, harap ve bakımsız durumda bulunan Anadolu, Türklerin gelmesiyle büyük bir canlılık kazandı. Boş olan bölgeler doldu; sönük ve ufak şehirler canlanıp büyüyerek ilim, ticaret ve kültür merkezleri haline geldi. Pek çok köyler, kasabalar ve şehirler kuruldu. En uzak köşelere kadar, tarihte eşi görülmemiş imar faaliyetleri görüldü. Kısaca Anadolu, her bakımdan yeni bir görünüşe büründü.

3.43. Anadolu Selçukluları Devri'nde Halk

Bu devirde halk; Müslüman Türkler, Hristiyan, Rum ve Ermenilerden oluşuyordu. Nüfusun ezici çoğunluğunu Türkler meydana getiriyordu. Bunların bir bölümü göçebe olup hayvancılıkla, diğerleri ise köy ve şehirlerde tarım, sanat ve ticaretle uğraşıyordu.

Türkler gelmeden önce Anadolu'daki topraklar tekfurların (derebeyi) ellerindeydi. Hristiyan halk onların emrinde, ağır vergiler ve angaryalar altında eziliyordu. Çoğu topraksızdı ve boğaz tokluğuna çalışıyordu. Anadolu Selçukluları, tekfurlardan aldıkları toprakların bir bölümünü, ekip biçmek üzere Hristiyan halka da dağıttılar. Onlara tohumluk ve tarım aletleri verdiler. Ayrıca din ve inanışlarına karışmadılar. Böylece Anadolu'nun Hristiyan halkı da kölelikten kurtuldu; insanca yaşamaya başladı. Kendi tekfurları, Türk bölgelerine geçmek isteyen Hristiyan halkı öldürerek sindirmeye çalışıyordu. Bu konularda, Hristiyan yazarların ve din adamlarının bir çok kayıtları bulunmaktadır.

3.44. Beylikler Zamanında Halk

Moğol istilası sırasında Türkmenler Anadolu'ya sel gibi akmaya başlamıştı. Bu durum, zaten azınlıkta bulunan Hristiyanların, Türkler karşısında büsbütün azınlıkta kalmaları sonucunu doğurdu. Aynı devirde Anadolu'da, Selçuklu devlet otoritesi de kalmamıştı. Bu yüzden köy ve kırlardaki Hristiyanlar, kendilerini daha emniyette hissettikleri şehirlere göç ettiler. Orta Asya'dan, yerleşik hayat süren Türkler de Anadolu'ya gelerek, köy ve şehirlere yerleştiler.

Böylece Beylikler Devri'nde halk, şehirli, köylü ve göçebe olmak üzere üçe ayrılıyordu. Artık köylülerin tamamına yakını Türkler meydana getiriyordu. XIV yüzyıl başında, köylerden ve göçebe oymaklardan yeni gruplar, şehirlere yerleşerek, bunların da kesin Türk özelliklerini almalarına sebep oldular.

3.45. Anadolu'da Şehir Hayatının Canlanması

Selçuklular zamanında birçok şehir ilim, kültür ve sanat yönünden son derece canlandı. Başkent Konya başta olmak üzere, Aksaray, Ankara, Kayser, Sivas, Amasya, Tokat, Niğde, Kırşehir, Erzincan, Kastamonu, Antalya gibi şehirler büyük gelişme gösterdi.

Beylikler Devri'nde ilim, kültür ve sanat hareketleri, Anadolu'nun bütün şehirlerine yayıldı. Çünkü her beylik bulunduğu bölgenin gelişmesine çalışıyordu. Daha açık bir söyleyişle Anadolu Selçukluları Devri'nde belli başlı büyük şehirler kültür merkezi iken, Beylikler Dönemi'nde bütün Anadolu şehirleri ilim ve sanat yuvaları haline geldiler. Siyasi birliğin parçalanması gibi olumsuz bir durum, Selçuklu kültürünün bütün Anadolu'ya yayılması gibi güzel bir sonuç doğurdu.

3.46. Ahiler

XIII. yüzyılın ikinci yarısında şehirlerde, Ahilik adı verilen bir takım meslek kuruluşları ortaya çıktı. Bunların mensuplarına Ahi denirdi. Her kuruluşun bir başkanı bulunurdu. Ahiler arasında sıkı bir disiplin ve dayanışma vardı. Çok konuksever olan Ahiler, aynı zamanda silahlıydılar. Ahilik sadece bir meslek teşkilatı değildi. Ahiler, bulundukları yerlerde hem asayiş, hem de sosyal düzeni sağlıyorlardı. Bu teşkilat, XIV. Yüzyılın başlarında bütün Anadolu'ya yayılmış durumdaydı. Ödenecek ücretler, ne cins malın ne kadar fiyata satılacağı, Ahi teşkilatı tarafından belirlenirdi. Böylece haksız rekabet önlenmişti gibi, halk da korunmuş oluyordu.

Ahilik Teşkilatı'na zamanla tüccarlar, şeyhler, bilginler, hatta beyliklerin başında bulunanlar da girdiler. Bu teşkilat o kadar yaygın hake geldi ki, sınırlara ve köylere kadar her tarafa uzandı. Ahilik ahlakının temeli, Türk kahramanlık gelenekleriyle, İslam dininin kaynaştırılmasına dayanıyordu (bk. Okuma).

3.47. Sosyal Tesisler

Türklerdeki sosyal yardımlaşma geleneğinin kökleri, binlerce yıl öncesine kadar gider. Türkler Müslüman olunca, İslam dünyasındaki vakıfla karşılaştılar. Türkler arasındaki sosyal yardımlaşma ve dayanışma geleneği bundan sonra daha da gelişti; Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri'nde ise en güzel şeklini aldı.

Bu devirde Anadolu'nun her yerinde öğrencilere, fakir halka ve yolculara sabah, akşam parasız yemek dağıtan imaretler kuruldu. Yol boyunca inşa edilen zaviye, han ve kervansaraylarda yolcular parasız olarak, üç güne kadar, yedirilir ve yatırılırlardı. Han, hamam, köprü, çeşme vb. toplum yararına sayısız tesisler yapıldı. Ayrıca hastahaneler; halka, kim olursa olsun şifa dağıtan ücretsiz kuruluşlardı.

Bütün bu ve benzeri tesislerin giderlerini karşılamak için, her birinin zengin vakıfları bulunuyordu. Vakıf sürüleri bile bulunur, kervansarayların, imaretlerin et ihtiyacı bu sürülerden karşılanırdı. Vakıf, o derece yaygın hale gelmişti ki, karlı kış günlerinde yem, sıcak yaz günlerinde su bulamayan kuşlar için bile vakıflar vardı. Bütün bunlar, atalarımızın ne derece sevgi dolu, insani bir ruha sahip olduklarının delilleridir.

XIV. yüzyılın ilk yarısında Anadolu'yu gezen seyyah İbn Batuta, ülkemizi "şefkat diyarı" olarak gösterir.

3.48. Anadolu'nun Ekonomik Durumu

Anadolu, Selçuklular zamanında, ekonomik bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden biri durumuna yükselmisti. Bu durum, Moğol baskısının başladığı Köseadağ Savaşı'na (1243) kadar devam etti.

Ülke ekonomisinin temelini ticaret meydana getiriyordu. Asya ile Avrupa arasındaki ticaret yolu Anadolu üzerinden geçiyordu. Anadolu, Katradeniz'in kuzeyi ile Ortadoğu ve Mısır arasındaki ticaret için de köprü durumundaydı. Ülke, bu coğrafi özelliği dolayısıyla, milletler arası değiş tokuş merkezi haline gelmişti.

3.49. Ticaret İçin Alınan Tedbirler

Sultanlar bir takım askeri seferlerini ekonomik amaçlarla yapıyorlar ve ticaret için önemli olan yerleri ele geçiriyorlardı (bk.Paragraf:19-20). Ayrıca, İtalyan Cumhuriyetleriyle de ticari anlaşmalar yapılmıştı. Kervanların konaklaması için, yollar boyunca pek çok kervansaray(bk.Paragraf:59) inşa edilmişti.

Ticaretin devamlılığını sağlamak için; malı zarar gören, kervanı soyulan tüccarların zararları, Selçuklu Devleti tarafından karşılanıyordu. Bir tür devlet sigortası uygulanmaktaydı. Alınan bu gibi tedbirler, Anadolu üzerinden yapılan ticareti son derece canlı hale getirdi. Ülkeye devamlı ve büyük bir servetaktmaya başladı. Halkın ekonomik durumu yükseldi. Kültür ve sanata daha çok önem verildi. Anadolu Selçukluların kültür ve medeniyette gösterdikleri olağan üstü atılımda, ticarete elde edilen maddi gelir in de büyük payı oldu.

3.50. Anadolu'dan Geçen Ticaret Yolları

Devamlı işleyen iki ana ticaret yolu bulunuyordu.

Doğu-Batı Yolu: İran ve Irak'tan gelen kervanlar, Sivas'ta toplanıyorlardı. Burada toplanan mallar daha sonra, Sinop veya Antalya limanına götürülüyordu. Bazanda Konya üzerinden İstanbul'a taşınyordu.

Güney-Kuzey Yolu: Mısır ve Suriye'den gelen kervanlar, Kayseri üzerinden Sivas'a geliyorlar, yine buradan Sinop'a gidiyorlardı.

Ticaret kervanları Selçuklu ülkesine girince belirli bir gümrük vergisi ödüyorlar, daha sonra güven içinde yollarına devam ediyorlardı.

Anadolu Selçuklularının ticari faaliyetleri, özellikle İtalyan Cumhuriyetlerinin de zenginleşmelerine sebep oldu. Rönesans'ın önce İtalya'da başlamasının en önemli sebebi olan maddi ortam, böylece hazırlanmış oldu.

3.51. Diğer Gelirler

Anadolu Selçuklularının, ticaretin dışında en önemli gelir kaynağı ihracattı. İhraç ürünlerinin başında, tahıl, pamuk, ipek, halı, kilim, çeşitli kumaşlar ile boyalı ve işlenmiş deri gibi mallar geliyordu. Özellikle, göçebe Türkmenlerin yetiştirdikleri atlar, İslam ülkelerinde ve Avrupa'da pek meşhurdu. Ayrıca koyun da ihraç ediliyordu.

Maden ocaklarından çıkarılan demir, bakır, gümüş gibi madenlerde ayrı bir gelir kaynağıydı. Halktan alınan, bağlı beylik ve devletlerin gönderdikleri vergiler de hazineye giriyordu.

İlk gümüş ve altın paralar II. Kılıç Arslan Zamanı'nda bastırıldı. Gümüş paraya, Göktürklerde olduğu gibi, akça deniyordu.

3.52. Selçuklu Sultanları ve İslamiyet

Samimi birer Müslüman olan sultanlar, Türklüğün ve İslamiyet'in asıl gereği olan geniş bir hoşgörüye de sahiptiler. Bundan dolayı, çeşitli ülkelerde yüksek ve karışık tasavvufi fikirleri yüzünden anlaşılabilen Muhiddin Arabî, Konya'ya yerleşti ve aradığı hürriyeti burada buldu.

Mevlana ve Yunus gibi büyük mutasavvıfların, geniş bir din anlayışı ve insanlık görüşüyle ortaya çıkmaları, Selçuklu Sultanları sayesinde oldu. Selçuklu sultanlarını bulunduğu toplantılarda, çeşitli dinlere mensup bilginler arasında serbestçe tartışmalar yapıldı. I. Alâeddin Keykubat tarafından yaptırılan Konya Surları ve şehrin kapısı, heykel ve kabartmalarla süslüydü.

Selçuklu ülkesinde yaşayan Hristiyanlar, tam bir din hürriyetine sahiptiler.

3.53. Tarikatlar

Anadolu'ya gelen Türkler arasında din adamları, mutasavvıf şeyhler, filozoflar da bulunuyordu. Bunlar, Türkistan'da olduğu gibi, bir takım tarikatlar kurmaya başlamışlardı. Kurulan tarikatların çoğu, eski Türk alplık (kahramanlık) geleneğinin, İslamiyet'in cihad düşüncesiyle kaynaşması sonucunda ortaya çıkıyordu. Hristiyanlarla yapılan savaşlarda kahramanlık gösterenlerin adlarının sonuna eklenen alp ve gazi gibi unvanlar, dini bir düşünceyi ifade ediyordu.

En yaygın olanları Nakşibendi, Mevlevi ve Bektaşî tarikatlarıydı, Ancak bunlardan Bektaşilik asıl yayılmasını XIV.-XVI. yüzyıllar arasında gösterdi. Bu süre içinde, yarı Şaman Türkmen babalarının tarikatları, Bektaşilik içinde eridi. Böylece Bektaşilik hem yeni bir şekil aldı, hem de yaygınlaştı.

Ahi teşkilatı da yarı yarıya dini bir tarikat görünümündeydi.

Anadolu'da ilk medrese, XII. Yüzyılın ilk yarısında, Danişmend oğulları tarafından Niksar'da kuruldu. Anadolu Selçukluları ise, II. Kılıç Arslan zamanında medreselere büyük önem vermeye başladılar. Medreseler, devletin maddi geliri yükseldikçe daha yaygınlaştı. Beylikler Devri'nde ise, kasabalara ve köylere varıncaya kadar medrese kuruldu.

Anadolu Selçuklular Devri'nde ilim ve fikir hayatı yönünden çok yükseldi. Bunda, Moğol istilası önünden kaçarak gelen bilgin ve düşünürlerin önemli rolleri oldu. Gelenler, Selçuklu sultanları ve devlet adamlarından büyük saygı ve yardım görüyorlardı. Mevlana'nın ailesi de bunlardan birisi olup, I. Alâeddin Keykubat'ın davetiyle Konya'ya yerleşmişti.

3.55. Fikir Hayatında İlerlemeler

Anadolu Selçuklu Sultanları ve devlet adamlarının koruyuculukları ilim, fikir ve tasavvuf alanlarında büyük bir ilerlemeye sebep oldu. Bütün Anadolu beyliklerinde de aynı gelenek sürdürüldü.

Anadolu'da tasavvufun gelişmesinde en büyük rolü, Konya'ya yerleşen Muhiddin Arabi oynadı. Öğrencisi ve üvey oğlu Sadreddin Konevi ise, onun fikir ve düşüncelerinin daha iyi anlaşılmasını ve yayılmasını sağladı.

Bu devirde yetişen iki büyük mutasavvıf şair, Türk edebiyet ve düşünce hayatında ayrı bir yer işgal eder:

Mevlana Celaleddin Rumi (Ölm.1273): Derin tasavvufi fikirleri, engin hoşgörüsüyle büyük ün kazandı. Kendisine başka din ve mezheplerden olanlar da saygı gösteriyorlardı. Mevlana'ya duyulan sevgi ve saygı, günümüzde bile artarak devam etmektedir. Yalnız, Mevlana Farsça yazdığı için, fikirleri geniş halk tabakalarına yayılamamış ve bir kısım aydın zümre arasında taraftar bulabilmiştir.

Yunus Emre(Ölm.1321): Yunus ise, yazdığı Türkçe şiirleriyle, daha zamanında büyük üne kavuştu. Dahi bir şair olan Yunus, tasavvuf aşkıyla, Türkçe'nin şaheserlerini yarattı. Çok iti Arapça ve Farsça bildiği halde, Türkçe yazması, şöhretinin yayılmasında etkili olmuştur. Şiirleri yedi yüzyıla yakın bir süredir devamlı artan bir ilgiyle okuna gelmektedir. Geniş ve karmaşık tasavvufi fikirleri, birkaç beyitle ve büyük bir başarıyla açıklaması, kendisinden sonra gelen mutasavvıflara ışık tutmuştur. En büyük tasavvuf şairi olan Yunus Emre, aynı zamanda Türkçe'yi en güzel şekilde kullanan bir sanatkârdır.

3.56. Dil

Selçuklular Devri'nde ilim dili Arapça, edebiyat ve devlet dili Farsça idi.

Beylikler Devri'nde ise hem ilim ve edebiyat, hem de resmi dil Türkçe oldu. Çünkü Anadolu beylerinin çoğu Türkçeden başka dil bilmiyorlardı. Ayrıca, açılan medreselerden bir Türk aydın sınıfı yetişmişti. Türkçenin ön plana geçmesinde, bu Türk aydınlarının da büyük etkisi oldu. Bunlara ek olarak, Moğol istilası sonunda Anadolu'nun her tarafının Türklerle dolması, Türkçe yazmayı zorlayan bir ortam doğurmuştu.

3.57. Edebi Faaliyetler

Anadolu'da ilk Türkçe eserler, XIII. Yüzyılda yazılmaya başlandı, Bunların içinde, Yunus Emre'den başka, Âşık Paşa ve Sultan Veled önde gelir. Hoca Dehhani ise Türkiye'de ilk divan şairi olarak kabul edilir. Bu devirde Türkçe eser veren daha pek çok şair ve bilginler yetişti. Bu devir Anadolu Türk toplumunun inanç, ahlak ve ruh yapısının olgunlaşmasında, Battal Gazi ve Danişmend Gazi Destanlarının da büyük etkisi oldu. Beylikler Devri'nde Arapça ve Farsçadan da pek çok eser Türkçe'ye çevrildi. İlim ve edebi çalışmalar bütün yurt köşelerine yayıldı. Beylikler zamanında yetişen bilgin, sanatkar ve edebiyetçılar, sonradan Osmanlıların hizmetine girdiler.

3.58. Meydana Getirilen Eserlerin Başlıca Özellikleri

Anadolu Selçukluları ve Beylikler Devri, sanat hareketleri bakımından, benzeri görülmedik bir canlılık gösterir. Yardımlaşma duygusu çok kuvvetli olan Türkler, gittikleri her yerde, bütün toplumun yararlanabileceği sosyal tesisler yapmışlardı. Ancak Anadolu'da meydana getirilen bu tip eserler, sayılamayacak kadar çoktu: Cami, medrese, imaret, han, hamam, köprü, çeşme, su yolu vb. yapıların her birinin sayıları, binden fazlaydı. Yani on binin üzerinde sosyal tesis yapılmıştı.

Anadolu Selçuklularında, devletin imar ve inşaat faaliyetleri bir heyet tarafından yürütülürdü. Her büyük eserin yapımından sorumlu, devamlı bir mimarı bulunurdu. Mimarın maaşı ve eserin bakım masrafları vakıftan karşılanırdı.

3.59. Mimari Eserler

Türklerin, Orta- Asya'dan Anadolu'ya gelinceye kadar karşılaştıkları veya hakim oldukları yerlerdeki eserlerden etkilenmemeleri imkansızdı. Bununla beraber, bütün mimari eserlerde en küçük bir taklit göze çarpmaz. Meydana getirilen yapılar kendine has karakterde, Türk ruhunun inceliklerini yansıtan sanat eserleridir. Her yerde tercih edildiği görülen kübik inşaat Selçuklu mimarisinin tipik özelliğidir. Taş ve ağaç oymacılığında doruğa çıkmıştır.

Kervansaraylar: Anadolu Selçuklu mimarisinin şaheserleri kervansaraylardır. Yol boyunca, kervanların konaklamaları için yapılan bu eserlerin, gerek yapı tekniği, gerekse gördükleri hizmet

bakımından dünyada bir benzeri yoktur. Son derece büyük ve sağlam olan bu yapılarda, yolcuların her türlü ihtiyaçları karşılanırdı: Kervanlar, hayvanlarıyla birlikte misafir edilir, üç gün boyunca yemek verilirdi. Buralarda tabipler, baytarlar, berberler, hamam, mescid, hatta yolcuların hoşça vakit geçirmeleri için çalgıcılar bile bulunurdu.

Geriye harabeleri kalan kervansaraylar, bugün bile, görenleri hayran bırakan medeniyet anıtlarıdır.

En muhteşemleri, I. Alaeddin Keykubat tarafından yaptırılan ve her ikisi de Sultan Hanı adını taşıyan iki kervansaraydır. Birincisi Konya-Aksaray, ikincisi ise Kayseri – Sivas yolu üzerinde yapılmıştır.

Diğer Mimari Eserler: Hemen hemen her şehirde hastaneler kurulmuştu. Bunların bazılarında hem hastalar tedavi ediliyor, hem de tıp öğretimi yapılıyordu. Mesela Kayseri'deki Gevher Nesibe Hastanesi'nde (Gıyasiye adıyla da anılır), hastalar ve deliler tedavi edildiği gibi, tıp öğretimi de yapılıyordu. Hastahanelerin ve medreselerin bir kısmı mimari bakımdan, özellikle taş işçiliği yönünden birer sanat şaheseri idi. Konya'daki İnce Minareli Medrese ve Karatay Medresesi; Sivas'taki Çifte Minare Medresesi, bunların güzel örneklerindendir. Konya'da bulunan Alaeddin Cmi, Selçuklu cami mimarisinin en güzel örneklerinden biridir.

3.60. Resim, Heykel, Kabartma ve El Sanatları

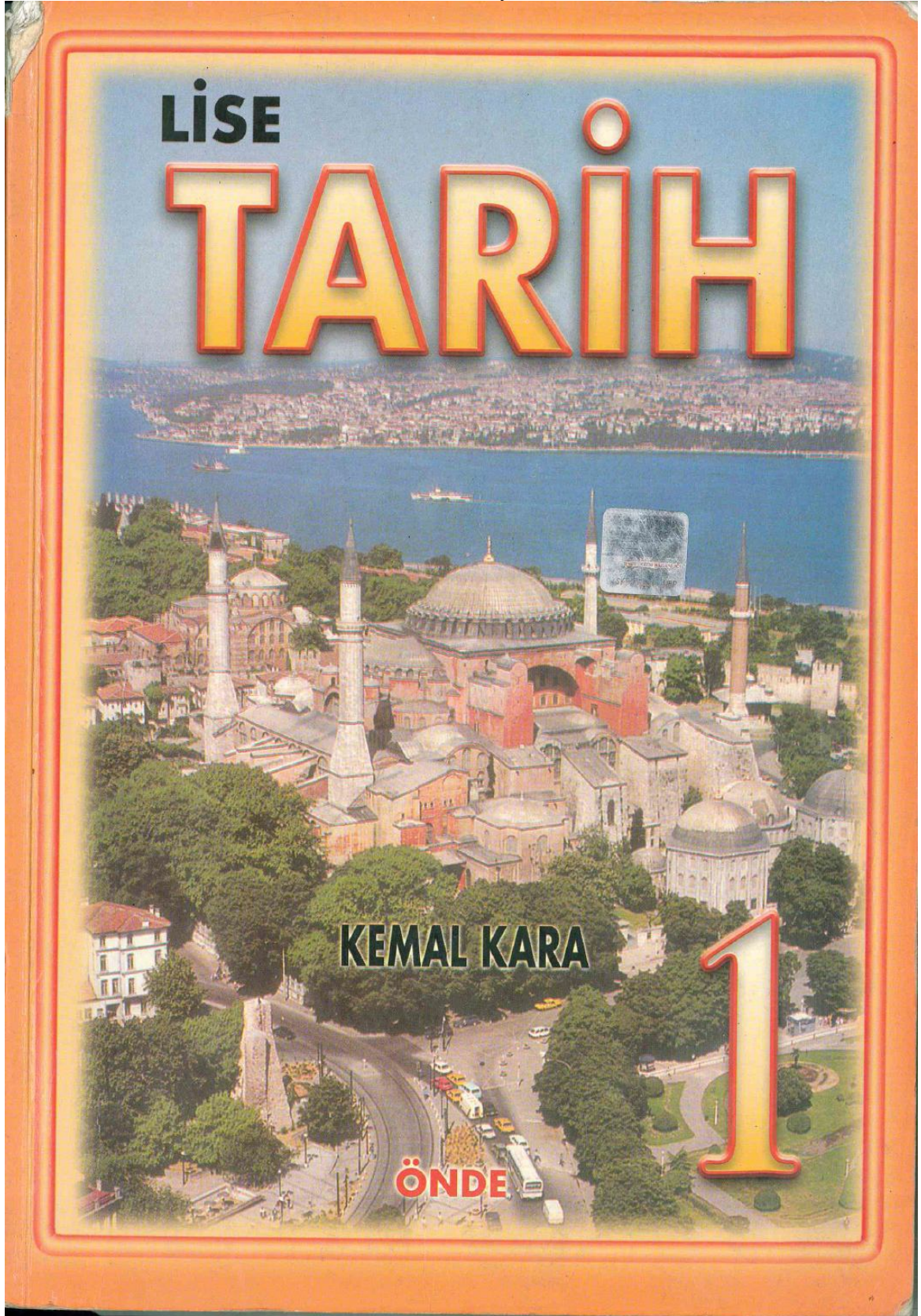
Anadolu Selçukluları zamanında inşa edilen sarayların duvarlarında, çini üzerine yapılmış güzel insan resimleri bulunuyordu. Bu resimler, Türkistan ve Uygur üslubunda yapılmıştı. Sultanların ve devlet adamlarının giydikleri elbiseler üzerinde de resimler işlenmişti. Bilindiği gibi Mevlana'nın da resimleri yapılmıştı.

Şehir surlarında ve büyük yapılarda heykel ve kabartmalar bulunuyordu. Bu tür kabartmalar, Divriği Ulu Camii'nde görüldüğü gibi, dini yapılarda bile yer alıyordu. Çift başlı kartal, aslan, kadın ve erkek heykellerinden çeşitli örnekler günümüze kadar gelmiştir. Eski Türk sanatı olan çinicilik Anadolu'da doruğa çıktı. Hat (yazı) sanatında da çok ileri gidilmişti. Figürlü örneklerle dokunmuş kumaşlar, geometrik çizgilerle süslü halı ve kilimler pek meşhurdur. Bu el sanatları Türkiye'nin her tarafına yayılmıştı. Söz konusu sanat eserlerinin örneklerini müzelerimizde bugünde görmek mümkündür.

3.61. Anadolu Selçuklu ve Beylikleri Devri Medeniyetinin Önemi

Anadolu'ya gelen Türkler, medeniyetin her dalında muhteşem bir seviyeye yükseldiler. Anadolu, o güne kadar görülmedik bir bolluk ve mutluluğa erişti. Moğol baskısı altında geçen yarım yüzyıllık sıkıntı dönemi, Beylikler Devri'nde hızla ortadan kaldırıldı; ilim, kültür, dil ve edebiyat alanlarındaki hizmetler bütün yurt köşelerine kadar götürüldü. Bu konuda yabancı bilim adamları bile hayranlıklarını gizleyememektedirler. “Bizans âleminin enkazı üzerinde, XI. Yüzyılda birer fakir kasabacık durumuna düşen şehirlerin yerine Türkler, âbidelerinden her biri canlı birer vesika teşkil eden bu kalkınmış büyük şehirleri kurdular.” “Selçukluların sanatı, yabancı bir okulun takipçisi bulunmaktan çok uzak olarak, öyle orijinal şekiller ve süslenmiş ifadelerle öyle açık bir karakter gösterir ki, Türkler XII. Ve XIII. yüzyıllara ait Anadolu âbidelerine öz kendi eserleri ve şanlı geçmişlerinin muhteşem mirası diye bakabilirler.” (A.Gabriel, Selçuk Mimarîsi, s.439-440).

Lise Tarih 1 Ders Kitabı, Önde Yayıncılık, 2005, İstanbul.

İÇİNDEKİLER

I.ÜNİTE: TARİH BİLİMİNE GİRİŞ

A. TARİH BİLİMİ

B. ZAMAN VE TAKVİM

II. ÜNİTE: ESKİ ÇAĞLARDA TÜRKİYE VE ÇEVRESİ (BAŞLANGIÇTAN XI.YÜZYILA KADAR)

A. ESKİ ÇAĞLARDA TÜRKİYE

B. ESKİ ÇAĞLARDA TÜRKİYE’NİN ÇEVRESİNDEKİ KÜLTÜR VE UYGARLIKLAR

III. ÜNİTE TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞLARI VE İLK TÜRK DEVLETLERİ

A. TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

B. İLK TÜRK DEVLETLERİ

C. DİĞER TÜRK DEVLETLERİ VE TOPLULUKLARI

Ç. İLK TÜRK DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE UYGARLIK

D. TÜRK KÜLTÜRÜNÜN ÇEVRE KÜLTÜRLERLE İLİŞKİLERİ

IV. ÜNİTE: İSLÂM TARİHİ VE UYGARLIĞI

A. İSLÂMİYETİN DOĞUŞU SIRASINDA DÜNYANIN GENEL DURUMU

B. İSLÂMİYETİN DOĞUŞU VE YAYILIŞI

V. ÜNİTE: TÜRK DÜNYASI – I (10 – 13. YÜZYILLAR)

A. TÜRKLERİN İSLÂMİYETİ KABULÜ VE İSLÂM DEVLETİNDEKİ HİZMETLERİ

B. TÜRK-İSLÂM DEVLETLERİ

C. TÜRK-İSLÂM DEVLETLERİNDE KÜLTÜR VE UYGARLIK

VI. ÜNİTE: TÜRK DÜNYASI – II (13 – 19. YÜZYILLAR)

A. MOĞOL İSTİLÂSİ VE SONRASI

B. TİMURLULAR

C. TİMURLULARDAN SONRAKİ SİYASİ GELİŞMELER

Ç. KÜLTÜR VE UYGARLIK

VII. ÜNİTE: TÜRKİYE TARİHİ (11 – 14. YÜZYIL)

A. ANADOLU’NUN FETHİ

1. Anadolu’ya İlk Türk Akınları

2. Malazgirt Savaşı ve Sonrası

B. ANADOLU’NUN TÜRKLEŞMESİ

1. Türkiye’de Kurulan İlk Türk Devletleri

Danişmentliler

Saltuklular

Mengücekliler

Artuklular

Sökmenliler

Dilmaçoğulları

İnaloğulları

Çubukoğulları

İnançoğulları

Tanrıvermişoğulları

Çaka Bey Devleti

2. Türkiye Selçuklu Devleti

Türkiye Selçuklu Devleti’nin Kuruluşu

Haçlı Seferleri ve Nedenleri

Haçlı Seferlerinin Türk ve Dünya Tarihi Açısından Önemli Sonuçları

Türkiye Selçuklu Devleti’nin Gelişme Dönemi

Türkiye Selçuklu Devleti’nin Dağılışı

C. UCLARDA YAŞAM VE BEYLİKLER

Osmanoğulları

Karamanoğulları

Germiyoğulları

Karesioğulları

Hamitoğulları

Eşrefoğulları

Alâiye Beyleri

Menteşeoğulları

Sahip Ataoğulları

Aydinoğulları

Canik Beylikleri

Candaroğulları

Pervaneoğulları

Saruhanogulları

Ç. TÜRKİYE'DE KURULAN DİĞER DEVLETLER

D. KÜLTÜR VE UYGARLIK

1. Devlet Yönetimi

2. Din ve İnaniş

3. Sosyal ve Ekonomik Yaşam

4. Dil ve Edebiyat

5. Bilim ve Sanat

4. ANADOLU'NUN FETHİ

4.1. Anadolu'ya İlk Türk Akınları

Anadolu'ya ilk Türk akınları Avrupa Hunları tarafından yapılmıştır. Çiçi yönetimindeki Kuzey Hun Devleti'nin yıkılmasından sonra Hunların bir kısmı Aral Gölü'nün kuzeyindeki bölgelere göç etmişlerdi. Bunlar 374 yılında Avarların baskısıyla batıya hareket ederek Kavimler Göçü'nü başlatmışlardı. Hunlar 395 yılında yeniden harekete geçtiler. Hunların bir bölümü Avrupa içlerine ve Balkanlara ilerlerken, bir başka Hun kolu da 395-398 yılları arasında Balkanlar ve Kafkasya üzerinden Anadolu'ya akınlar düzenledi. Hunlar, Kayseri üzerinden Suriye'ye indikten sonra, Kapadokya yüzyılda Sabir (Sabar) Türkleri tarafından yapılmıştır. Sabar Türkleri 6. yüzyıl başlarında Kuzey Kafkasya'da Kuban Irmağı boylarına yerleşmişlerdi. Bizans'a karşı Sasanîlerle iş birliği içindeydiler. Bu nedenle Bizans'ın elindeki Anadolu kentle akınlar düzenlemeye başladılar. 516 yılında Kayseri, Ankara ve Konya yakınla kadar ilerlediler. Bir süre sonra Bizans'la dostluk kurulması üzerine Anadolu'ya yeni akınlar yapılmadı, Türkler İslâmiyeti kabul ettikten sonra Abbasî Devleti'nde çeşitli askerî görevlerde bulundular. Abbasîler Harun Reşid döneminde Anadolu'ya, Bizans'la mücadele etmişlerdi. Abbasî-Bizans savaşları Tarsus-Malatya-Erzurum sınırları bölgesi civarında yapılmaktaydı. Abbasîler bu hat boyunca avasım verilen askerî garnizonlar oluşturmuşlardı. 9. yüzyıldan itibaren bu bölgedeki Abbasi ordusunda çoğunlukla Türk komutanlar yer alıyordu. Bu komutanlar Türkistan ve Horasan'dan gelen Türkmenlerle birlikte Bizans'a karşı savaşıyorlardı.

Gerek Hunlar ve Sabarların gerekse Abbasî ordusundaki Türklerin Anadolu akınları, fetih ve yerleşme amacı taşıymıyordu.

Oğuzların Anadolu'ya yaptıkları akınlar, Selçuklu Devleti kurulmadan önce başladı. Çağrı Beyin 1015 yılında başlattığı bu akınlar 1021 yılına kadar devam Anadolu'ya yönelik bu Türk akınları keşif amacı taşıyordu. Çağrı Bey, emrine Türkmenlerle Doğu Anadolu topraklarına girdi. Bu bölgede birkaç yıl akınlarda bulunduktan sonra geri döndü. Daha sonra Gazneliler önünden kaçan Türkmenleri Doğu Anadolu'ya akınlarda bulundular. Bu dönemde Ermeniler güçlü bir siyasal birlikten yoksun ve Bizans İmparatorluğu'na bağlı merkezleri Van, Ani ve Kars olmak üzere küçük krallıklar şeklinde varlığını devam ettiriyordu. Bu şekilde krallıklar parator Basileios'un 1021'de başlattığı ve kendisinden sonra gelenlerin de devam ettirdiği Doğu Anadolu'yu ilhak etme siyaseti sonucunda bu krallıklar Bizans'a bağlanmış ve burada halkın büyük bir bölümü Orta Anadolu'ya göçe zorlanmışlardı. Ermeni krallıklarının Bizans'a bağlanmaları ve Ermenilerin büyük bir bölümünün, Doğu Anadolu'dan Orta Anadolu'ya göç etmesi, Selçukluların öncelikle Doğu Anadolu'yu kolayca fethetmelerini kolaylaştıran bir unsur oldu.

Anadolu'yu fethetme ve buraya yerleşme amacı taşıyan akınlar ise Danda kan Savaşı'nın (1040) kazanılması ve Tuğrul Beyin, Büyük Selçuklu Devleti'ni f masından sonra önem kazandı. Bağımsız yaşayan Türkmen toplulukları geneli yeni kurulan ve hızla büyüyen devletlerin saflarına girerlerdi. Nitekim Gaznelilere karşı kazanılan bu başarılarından sonra Türkmenler büyük kitleler hâlinde Selçukluların egemen oldukları bölgelere göçe başladılar. Selçukluların egemenliği altındaki topraklar bu yeni Türkmen boylarına yetmediği için Tuğrul Bey onlara yeni bir yurt sağlamak amacıyla uc bölgelerine, yani Anadolu'ya yönlendirdi.

Öte yandan Selçukluların egemenliğine girmek istemeyen Türkmenler de Azerbaycan'dan Doğu Anadolu'ya ilerlediler. Bu bölgelerde egemen olan yerel emirlerin ve yöneticilerin Tuğrul Beye şikâyetleri üzerine Tuğrul Bey, bu Türkmenlerden kendileriyle birlikte Bizans'a yapılan akınlara katılmalarını istedi. Türkmenler de Tuğrul Beyin bu isteğine uyarak Selçuklu kuvvetleriyle Bizans topraklarına yapılan akınlarda yer aldılar. Anadolu'nun fethine büyük önem veren Tuğrul Bey, bu görevi Selçuklu prenslerinden İbrahim Yinal ile Kutalmış'a verdi. Bundan sonra düzenli Selçuklu orduları Anadolu'ya girmeye başladılar. İbrahim Yinal, Dicle Irmağı'na ulaşırken; Kutalmış Gürcistan'a girdi. Diğer yandan Tuğrul Beyin yeğeni Şehzade Hasan, Pasinler ve Erzurum yörelerini ele geçirerek Van Gölü dolaylarına ulaştı. Burada Bizans ve Gürcü kuvvetleriyle savaşan Şehzade Hasan öldürüldü (1047). Tuğrul Bey, bunun üzerine İbrahim Yinal ve Kutalmış'ı Anadolu'ya gönderdi. İbrahim Yinal ve Kutalmış, Pasinler (Hasankale)'de Bizans ve Gürcü kuvvetlerinden oluşan bir orduyu yenilgiye uğrattı (1048). Gürcü Kralı Liparit tutsak edildi. Pasinler Savaşı, Anadolu'da Bizanslılarla Türkler arasında düzenli ordularla yapılan ilk büyük savaştır. Bu yenilgi sonrası Bizans imparatoru barış istedi. Barış teklifini kabul eden Tuğrul Bey, Gürcü Kralı Liparit'i serbest bıraktı. Yapılan antlaşma sonucu, Bizanslılar İstanbul'da harap durumda bulunan bir caminin tamir edilmesi ve Abbasî halifesi ile Sultan Tuğrul Bey adına hutbe okunması kararlaştırıldı. Ancak Bizanslılar Selçuklulara yıllık vergi ödemeyi kabul etmedikleri için tam bir anlaşmaya varılamadı. Pasinler Savaşı, Selçuklular ile Bizanslılar arasında yapılan ilk önemli savaştır. Bu savaşta kazandıkları zaferle Selçuklular, Bizans'a karşı daha da güçlendiler.

Pasinler Savaşı'ndan sonra, Bizans'ın Doğu Anadolu'daki kaleleri güçlendirmek için asker göndermesi üzerine, Tuğrul Bey 1054'te Anadolu seferine çıktı. Muradiye ve Erciş kalelerini fethetti. Daha sonra Malazgirt'i kuşatan Tuğrul Bey, kış mevsiminin yaklaşması ve ülkesinde karışıklıklar çıkması üzerine kuşatmayı kaldırarak merkeze döndü. Ancak 1059 yılından itibaren Anadolu'ya yönelik Türk akınları yeniden başladı.

Tuğrul Beyden sonra Selçuklu tahtına geçen Alp Arslan, Anadolu'ya yönelik akınları sürdürdü. İlk seferini 1064 yılında yapan Alp Arslan, Ani ve Kars kalelerini ele geçirdi. Aynı yıl Bizans adına Lori Ermeni Krallığını yöneten Gorige'yi kendine bağlı kıldı. Bu önemli kalenin düşmesi üzerine Bizans adına Kars'ı yönetmekte olan Ermeni prensi Gagik, bağlılığını bildirmek üzere Alparslan'ı Kars'a davet etti. Gagik'in bu davranışı üzerine Alparslan onu yerinde bırakmıştır. Ancak Gagik, Alparslan'ın bölgesinden ayrılmasından sonra bölgenin yönetimini Bizans'a bırakmış ve kendisi de İstanbul'a gitmiştir. Ancak bu davranışından pişman olmuş bir şekilde Sultan Alparslan'ın huzuruna çıkıp tekrar krallığına kavuşmak amacıyla İstanbul'dan ayrılmış, Kayseri'ye geldiğinde Bizanslılar tarafından öldürülmüştür. Kars ve çevresi, 1071 Malazgirt Zaferinden sonra Sultan Alparslan tarafından, Selçuklu komutanlarından Kasım Bey'e verilmiştir. Daha sonra komutanlardan Gümüştekin, Afşin, Ahmed Şah, Arslantaş ve Dılmaçoğlu'nu, Anadolu'ya akınlar yapmakla görevlendirdi. Fırat Irmağı'nı geçen Türk komutanları, kısa sürede Anadolu'nun iç bölgelerine kadar ilerlediler. Afşin güneye yönelerek, Elcezire, Ergani, Nizip yöreleri ile, Urfa Ovası'nı, Antakya yöresini, Malatya kentini ve batıda Emirdağ'ı ele geçirdiler. Bizans'ın içinde bulunduğu iç karışıklıklarda Türklerin Anadolu'daki ilerleyişini kolaylaştırıyordu.

Selçukluların kısa sürede Bizans'la boy ölçüşecek duruma gelmesini sağlayan başarılarında, Bizans'ın Doğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan Ermenilere karşı uyguladığı baskıcı politikanın rolü büyüktür. Bizans Ermenileri ağır vergilerle eziyor ve Anadolu içlerine doğru göçe zorluyor idi. Çağrı Bey'in yönetimindeki Oğuzlar'ın Anadolu'ya girmesinden bir süre önce Bizans İmparatoru II. Basil (976-1025), bu bölgede oturan 40 bin Ermeni'yi göç ettirerek Orta Anadolu'da Sivas ve Kayseri yöresine yerleştirmişti. Ermeniler, Bizans'ın koruyuculuğunda bulunmalarına karşın, Bizans'la ciddi bir anlaşmazlık içerisindeydiler. Bu anlaşmazlığa yol açan en önemli neden, mezhep ayrılığı idi. Bizans, Hristiyanlığın Ortodoks mezhebinden, Ermeniler ise Katolik hristiyandı. Çağrı Bey'in Doğu Anadolu'dan çekilmesinden sonra da Bizans, Ermenilere karşı aynı politikayı sürdürdü. IX. Konstantin Monomak(1042-1055), İmparatorluğa karşı Kayseri'de ayaklanan Ermenilerin ileri gelenlerini yakalatıp öldürttü. Kars ve Van yörelerinde yaşayan Ermeni hanedanlarını katlettiyerek bu hanedanlara ait toprakları, Bizanslı soylu aileler arasında paylaştırdı. Ermeni Kilise'sini ortadan kaldırmaya çalıştı. Bu nedenle dinsel kırımlar yapıldı. Bu durum Selçuklu ilerlemesini kolaylaştırdı. Selçuklu kuvvetleri, siyasal bir örgütlenmeden yoksun olan Ermenilerle ilişkide bulundular. Ermenilerin dinsel inançlarına, sosyal ve ekonomik faaliyetlerine karışmadılar. Selçuklu akınlarından yararlanan Ermeniler de Bizans'a karşı ayaklanarak İmparatorluğun çöküşünü çabuklaştırdılar. Ermeniler, Selçukluları adeta bir kurtarıcı gibi karşılıyorlar ve Selçuklu sultanlarına bağlılıklarını bildiriyorlardı. Ancak, Türkiye Selçuklu Devleti kurulduktan sonra Ermeniler, Selçuklulara karşı aynı bağlılıklarını sürdürmediler. Güneydoğu Anadolu'da kurulan Ermeni prenslikleri Bizans'la aralarındaki düşmanlığı unutarak Bizans'ın desteğiyle Selçuklulara karşı yıkıcı çalışmalara giriştiler. Daha sonra da Anadolu'ya giren Haçlılar ve Moğollarla işbirliği yaptılar. Bu prensliklerden en önemlisi Kilikya Ermeni Prensliği idi.

Kilikya Ermeni Prensliği, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Güneydoğu Anadolu'ya göçen Ermeniler tarafından Kozan (Sis) merkez olmak üzere kurulmuştu (1080). Kurucusu Rhupen (Ruben)'dir. Ruben'den sonra gelen prensler yavaş yavaş bütün Kilikya'yı ele geçirdiler. Kilikya Ermeni Prensliği, Selçuklu sultanlarının otoritesini kabul ediyor ve Türkiye Selçuklu Devleti'ne vergi veriyordu. Kilikya Ermeni Prensliği, Haçlı Seferleri sırasında Haçlılarla iş birliği yaparak onlara yardımcı oldular. Selçuklular adına yönettikleri Urfa'yı 1098 yılında Haçlılara teslim ettiler. Ermeni birlikleri, Moğollarla da yan yana Anadolu ve Suriye'de çarpışmalara katıldılar. Moğolların zayıflaması Kilikya Ermeni Prensliği'ni Memlûk saldırılarının başlıca hedefi yaptı. Memlûkler, 1375 yılında Kilikya Ermeni Prensliği'ni işgal ederek topraklarına kattı. Kilikya bundan sonra Ramazanoğulları ile Karamanoğullarının mücadele alanı oldu. Yavuz Sultan Selim zamanında bölge Osmanlı topraklarına katıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin yenilmesi ve Sevr Antlaşması'nın imzalanmasından sonra Fransa, bu bölgede yeniden bir Ermeni devleti kurulması için Ermeni çetelerini destekledi. Ancak, Türklerin kurduğu Kilikyalılar Cemiyeti'nin çalışmaları ve bölge halkının şiddetli tepkisi sonucunda Fransa ve Ermeni çeteleri Kilikya (Çukurova)'da bir Ermeni devleti kurma amacına ulaşamadılar.

4.2. Malazgirt Savaşı ve Sonrası

Doğu Anadolu'nun fethedilmesi üzerine, Türk akınları Anadolu'nun iç ve batı bölgelerine doğru ilerlemeye başladı. Güney Kafkasya'daki Gürcü Krallığı'nın denetim altına alınması, Selçuklu kuvvetlerinin Anadolu içlerinde rahat hareket edebilmelerini sağlamıştı. Doğu Anadolu'da önemli Bizans

kaleleri Türkler tarafından ele geçirilmişti. Anadolu, Bizans İmparatorluğu için büyük önem taşıyordu. Ticaret yollarından sağlanan gelir ve Anadolu'da üretilen tarım ürünleri, Bizans'ın ekonomik yönden en önemli kaynaklarıydı. Buna karşılık taht kavgalarıyla uğraşan Bizans, Anadolu'daki ordusunu ihmal etmişti. Türk baskısının artması ve askerî ayaklanmaların yaygınlaşması üzerine İmparator Romanos Diogenes (Romen Diyojen), 1068 ve 1069'da Selçuklu akınlarını durdurmak için iki sefer yaptıysa da başarılı olamadı.

1070 yılında Doğu Anadolu'ya giren Alp Arslan, Malazgirt ve Erciş'i fethettikten sonra, güneye inerek Halep'i kuşattı. Alp Arslan'ın amacı, Halep'i aldıktan sonra, Mısır seferine çıkmaktı. Ancak, Bizans ordusunun Anadolu'da ilerlediğini haber alınca Mısır seferinden vazgeçerek geri döndü. Alp Arslan, Ahlat'a geldiği zaman emrinde az sayıda bir kuvvet vardı.

Bu sırada Doğu Anadolu'da ilerlemekte olan Bizans İmparatoru Romanos Diogenes'in emrinde büyük bir ordu bulunuyordu. Bu ordu ile sefere çıkan imparatorun amacı, önce Türkleri Anadolu'dan çıkarmak, daha sonra bütün Müslüman ülkelerini ele geçirmekti. Bizans ordusunda, Bizanslı askerlerin yanı sıra Franklar, Normanlar, Slavlar, Gürcüler, Ermeniler ile Peçenekler, Uzlar ve Kıpçaklar gibi Türkler bulunuyordu.

Selçuklu ordusu ile Bizans ordusu, Malazgirt ile Ahlat arasındaki Rahva Ovası'nda karşı karşıya geldiler (24 Ağustos 1071). Alp Arslan, Romanos Diogenes'e elçi göndererek barış istedi. Alp Arslan, imparatorun, ülkesine geri dönmesini ve daha sonra barış görüşmelerinin halife aracılığıyla yapılmasını önerdi. İmparator, Alp Arslan'ın barış teklifini kabul etmedi ve savaş kaçınılmaz oldu.

26 Ağustos 1071 günü yapılan savaş, Türklerin zaferiyle sonuçlandı. Bizans ordusunda bulunan Uz ve Peçenek Türklerinin Selçuklular tarafına geçmesi savaşın kazanılmasında etkili oldu. Savaşın sonunda tutsak edilen Romanos Diogenes'e iyi davranan Alp Arslan, onunla bir antlaşma yaptı, ancak antlaşmayı uygulama fırsatı bulamadı. Romanos Diogenes'in esir düştüğü Bizans'ta duyulunca VII. Mikhail Dukas (Mihael Dukas) imparator ilân edildi. Mikhail antlaşmayı tanımadı. Bunun üzerine Alp Arslan, Kutalmışoğlu Süleyman Şahı ve diğer Türkmen beylerini Anadolu'nun fethiyle görevlendirdi.

Süleyman Şah, Bizans'ın içinde bulunduğu karışıklıktan yararlanarak İstanbul Boğazına kadar akınlar düzenledi. Bizans'taki taht kavgalarından yararlanmaya çalıştı. 1078 yılında Bizans İmparatoru (Mihael) Mihail'e karşı Botaniates'i (Botanyetes) destekleyerek onun tahta çıkmasını sağladı. Süleyman Şah, böylece Anadolu'daki egemenliğini güçlendirdi. Bu sırada Anadolu'nun doğusu ve güneyi arasında engel oluşturan Ermeni Prensliklerini topraklarına kattı.

Bunların içinde en önemlisi, o çağda Hristiyan dünyasının kutsal kenti sayılan Antakya Ermeni Prensliği idi. Süleyman Şah, halka hiç dokunmayarak, çarpışma sonucunda tutsak alınan Ermenileri serbest bıraktı. Askerlerine verdiği buyrukta onları "Hristiyan halka iyi davranmaları, onlardan hiçbir şey almamaları, evlerine girmemeleri" konusunda uyardı. Çarpışmalar sırasında yıkılan yerleri onarttı. Kuşatmadan önce söz verdiği gibi, kentin eski yöneticilerini görevlerinde bıraktı. Süleyman Şah, Antakya'nın fethini, özel bir elçiyle bağlı olduğu Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'a bildirdi. Buna çok sevinen Sultan, başkent İsfahan'da fethi kutlama törenleri yaptırdı ve müjde davulları çaldırdı. Süleyman Şah'ın 1084'te Antakya'yı ele geçirmesi Türk ve Arap emirlerini kaygılandırdı. Süleyman Şah'ın Halep'i kuşatması Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah'ın kardeşi Tutuş'un Süleyman Şah'a karşı harekete geçmesine yol açtı. Halep yakınlarında yapılan savaşta Süleyman Şah yenildi ve bir süre sonra vefat etti (1086). Süleyman Şah Antakya seferine çıkarken yerine vekil olarak Ebulkasım'ı bırakmıştı. Süleyman Şah'ın vefatı üzerine Ebulkasım yönetime çıktı ve devletin dağılmasını önledi. Büyük Selçuklu Sultanı Melikşah, 1092 yılında öldü. Büyük Selçuklu Devleti'nde karışıklıklar başladı. Büyük Selçuklu Devleti'nin Türkiye Selçukluları üzerinde otoritesi zayıfladı. İznik'te, Türkiye Selçukluları tahtı boş kalmıştı. Bu durumdan yararlanan Süleyman Şah'ın oğulları Kılıç Arslan ve kardeşi Kulan Arslan, İznik'e girdiler. Yaşça büyük olan Kılıç Arslan devlet ileri gelenlerinde isteği ile Selçuklu tahtına oturdu.

Bizans'ın Türklere karşı oluşturduğu son ve en güçlü ordunun Malazgirt'te yenilgiye uğratılmasıyla Bizans savunma hattı yıkıldı. Türk akıncıları bundan sonra Anadolu içlerine yönelik akınlarını yoğunlaştırdılar. Malazgirt Zaferi'nden kısa bir süre sonra Türk komutanları, Anadolu'nun büyük bir kısmını fethetmeyi başardılar. Melikşah döneminde de devam eden fetih hareketleri sonucu Maverünnehir, Horasan ve İran'dan göç edip Anadolu'nun doğu sınırlarına yığılmış olan göçebe Türkmen-ler, Anadolu içlerine göç etmeye başladılar. Anadolu'ya gelenler, uc bölgelerine özellikle de batıda Bizans sınırına yerleştirildiler. Anadolu'nun çeşitli yörelerine yerleşip kasabalar ve köyler kuran Türkler, kültürel özellikleriyle de Anadolu'nun kısa zamanda Türkleşmesini ve Türk yurdu olmasını sağladılar. Anadolu'nun fethiyle başlayan ve günümüze kadar gelen bu yeni döneme Türkiye Tarihi denir. Alp Arslan'ın komutanları, fethettikleri yerlerde Selçuklulara bağlı olmak koşuluyla devletler kurdular. Bunların en önemlileri; Mengüekliler, Saltuklular, Danişmentliler ve Artuklulardır.

Malazgirt Zaferi, daha sonraki yıllarda Bizans'ı kurtarmak için düzenlenen Haçlı Seferleri'nin nedenlerinden biri olmuştur.

5. ANADOLU’NUN TÜRKLEŞMESİ

1. Türkiye’de Kurulan İlk Türk Devletleri

- Danişmentliler
- Saltuklular
- Mengücekliler
- Artuklular
- Sökmenliler
- Dilmaçoğulları
- İnalğulları
- ubukoğulları
- İnançoğulları
- Tanrıvermişoğulları
- Çaka Bey

2. Türkiye Selçuklu Devleti

5.1. Türkiye’de Kurulan İlk Türk Devletleri

5.1.1. Danişmentliler (1080-1178)

Danişmentliler Devleti’nin kurucusu, Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu’nun fethinde görev alan komutanlardan Daniőmentoęlu Ahmed Gazidir. Amasya ve Niksar dolaylarında kurulan Danişmentlilerin merkezi Sivas’tı. Türkiye Selçuklu Devleti’nin kurucusu Süleyman Şah’ın vefatından sonra Ahmed Gazi, sınırlarını daha da genişletti. Anadolu’ya giren ilk Haçlı ordularına karşı I. Kılıç Arslan’a yardım etti.

Danişment Gazinin Malatya’yı alması, I. Kılıç Arslan ile arasının açılmasına neden oldu. I. Kılıç Arslan ile yaptığı savaşta yenilgiye uğrayan Ahmed Gazi, 1104 yılında vefat etti. Ahmed Gazinin yerine geçen oğlu Melik Gazi, Türkiye Seluklularıyla iyi geçindi. Melik Gazi zamanında Danişmentliler, güçlü bir devlet hâline geldiler. Melik Gazinin vefatından sonra, çocukları arasında çıkan taht kavgaları, Danişmentlilerin zayıflamasına neden oldu. Kayseri, Sivas ve Malatya kollarına ayrılan Danişmentlilere, 1178’de Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan son verdi.

Danişment Gazi ve oğlu Melik Gazi, Anadolu’nun fethinde ve İslâmlaőmasında önemli bir rol oynamışlardır.

5.1.2. Saltuklular

Merkezi Erzurum olan bu beyliğin kurucusu, Büyük Selçuklu Devleti komutanlarından Ebulkasım Saltuk Bey’dir. Saltuklular, Gürcülerle savaşarak topraklarını geniőlettiler. Danişmentlilerle birleşerek Haçlılara karşı başarılı savaşlar yaptı Türkiye Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman Şah, Gürcüler zerine çıktığı Saltuk Beyi Alâeddin Melik Şahı da davet etti. Ancak, Alâeddin Melik Şah bu sefere katılmayı kabul etmeyince, Rükneddin Süleyman Şah, Erzurum’u alarak Saltuklular Devleti’ne son verdi (1202).

5.1.3. Mengücekliler (1080 - 1228)

Bu devletin kurucusu Mengücek Gazi, Alp Arslan ile birlikte Malazgirt Savaşı’nda bulundu. Alp Arslan’ın emriyle Erzincan, Kemah, Divriği ve Şarkî Karahisar (Şebinkarahisar)’ı fethederek bir devlet kurdu. Devletin merkezi Erzincan’dı. Mengücek Gazi, Gürcüler ve Rumlarla savaşlar yaparak sınırlarını genişletti. Mengücek Gazinin oğlu İőhak’ın vefatından sonra, devlet Erzincan ve Divriği kollarına ayrıldı. Erzincan kolu 1228’de Türkiye Selçukluları Sultanı I. Alâeddin Keykubâd tarafından ortadan kaldırıldı. Divriği kolu ise 1252 yılına kadar Türkiye Selçukluları Devleti’ne bağlı olarak devam etti.

5.1.4. Artuklular (1102 – 1409)

Selçuklu kumandanlarından Artuk Bey, Melikşah zamanında Suriye Selçuklu hükümdarı Tutuş’un hizmetine girdi. Tutuş, Artuk Beye Kudüs’ dirlik olarak verdi. Artuk Bey, vefatına kadar Kudüs’ yönetti. Artuk Beyin vefatından sonra Kudüs, oğulları Sökmen ve İlgâzi tarafından yönetildi.

Fatımilerin 1098 yılında Kudüs’ almaları zerine Artuk Beyin oğulları Diyarbakır taraflarına geldiler. Artuklular, Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da Hasankeyf, Harput ve Mardin Artukluları olmak üzere, uç kol hâlinde hüküm sürdüler.

5.1.5. Hısn-ı Keyfâ Artukluları

Kurucusu, Artuk Beyin oğlu Sökmen Beydir. Başkent nce Hısn-ı Keyfâ (Hasankeyf) iken sonra Diyarbakır’a taőınmıőtır. 1231 yılında Eyyubî- ler bu kola son verdiler

5.1.6. Harput Artukluları

Mardin Artuklularından Melik İmâdeddin Ebubekir tarafından kurulmuştur. 1234 yılında Türkiye Selçuklu Sultanı Alâeddin Keykubâd, Har- put’u alarak bu kolu ortadan kaldırdı.

5.1.7. Mardin Artukluları

Bu kolun kurucusu İlgazi Beydir. Bu nedenle Mardin Artuklularına İlgaziler de denir. Artukluların en uzun süre varlığını sürdüren bu koluna, 1409 yılında Karakoyunlular son verdiler.

5.1.8. Sökmenliler (Ahlatşahlar) (1110 - 1207)

11. yüzyılın başında Ahlat'ta kurulmuştur. Kurucusu Sökmen'den dolayı, Sökmenliler olarak adlandırılmıştır. Ayrıca, Ahlat'ta kurulmuş olması nedeniyle Ahlatşahlar olarak da adlandırılır. 1207'de Eyyubiler tarafından ortadan kaldırılmıştır.

5.1.9. Dilmaçoğulları (Toğan Ârslanoğulları) (1085 -1394)

1085'te Dilmaçoğlu Mehmed Bey tarafından Bitlis dolaylarında kuruldu. Dilmaçoğulları Beyliği, sırasıyla Türkiye Selçukluları, Ahlatşahlar ve Artukluların egemenliğinde kaldı. Dilmaçoğulları Beyliğine 1394'te Akkoyunlular son verdi.

5.1.10. İnalğulları (1098 - 1183)

1098'de Diyarbakır merkez olmak üzere kurulmuştur. Kurucusu Türkmen emirlerinden İnal Bey idi. İnalğulları Beyliği, 1183'te Eyyubiler tarafından yıkılmıştır.

5.1.11. Çubukoğulları

Selçuklu beylerinden olan Çubuk, Sultan Melikşah döneminde Anadolu'daki fetihlere katıldı. 1085'te Harput'un yönetimi Çubuk'a verildi. Çubuk, daha sonra Melikşah'ın Fatimilere karşı açtığı sefere katıldı. 1092'de Yemen ile Aden'in fethi için Arabistan'a gitti. Çubuk, bu sefere giderken beyliğin yönetimini oğlu Mehmed Bey'e bıraktı. Mehmed Beyin vefatından sonra, Çubuk'a bağlı beyler batıya göç ederek Germiyan'a yerleştiler. Çubukoğulları Beyliği'ne, Artuklulardan Emir Belek son verdi (1213).

5.1.12. İnançoğulları (1261 – 1368)

1261'de Mehmed Bey tarafından Denizli'de kurulmuştur. Moğol istilâsı önünden kaçan Mehmed Bey, Türkiye Selçuklu Hükümdarı II. İzzeddin Keykâvus tarafından uc gazisi olarak Denizli, Dalaman ve Banaz bölgelerine yerleştirildi. Türkiye Selçuklularına karşı ayaklanan Mehmed Bey, İlhanlı hükümdarı Hülâgu'ya bağlı olarak İnançoğulları Devleti'ni kurdu (1261). Hülâgu'nun isteğine karşın İlhanlılara bağlılığını bildirmeyince, beylik vaadiyle kandırılan damadı Ali Bey tarafından öldürüldü. Bundan sonra devletin başına geçen Ali Bey, bağlılığını bildirdiği Selçuklulara ihanet edince yakalandı ve hapsedildiği Karahisar (Afyon) Kalesi'nde vefat etti. Bir süre Sahipataoğullarının egemenliği altına giren İnançoğullarının başına, Ali Beyin oğlu İnanç Bey geçti. İnanç Bey, İlhanlı egemenliğini kabul etti. İnançoğulları İshak Bey zamanında Germiyanogullarına katıldılar (1368).

5.1.13. Tanrıvermişoğulları (1081 - 1093)

Batı Anadolu'da Efes ve dolaylarında, Tanrıvermiş adlı bir Türkmen beyi tarafından kurulmuştur (1081). Tanrıvermişoğulları Devleti'ne, Bizans İmparatorluğu son verdi (1093).

5.1.14. Çaka Bey Devleti (1081 - 1093)

İlk Türk donanmasını kurarak denizcilikte büyük başarılar kazanan Çaka Bey, Anadolu'nun fethine katılmış ve Bizanslılara esir düşmüştü. 1081 yılında İstanbul'dan kaçarak Ege kıyılarına gelen Çaka Bey, İzmir'i ele geçirerek burada bir devlet kurdu. Çaka Bey, İstanbul'da bulunduğu yıllarda denizciliği öğrenmişti. Çaka Bey Devleti'ni kurduktan sonra güçlü bir donanma meydana getirdi. Urla ve Foça dolaylarını ele geçirdi. Daha sonra Sakız, Midilli, Sisam ve Rodos adalarını aldı.

Çaka Beyin asıl hedefi Bizans'ı ele geçirmektir. Çaka Beyin kısa zamanda güçlenmesinden endişeye kapılan Bizans, güçlü bir donanmayı onun üzerine gönderdi. Çaka Bey, önce Bizans donanmasını, daha sonra da bir Haçlı donanmasını yenilgiye uğrattı.

Çaka Bey, Bizans'ı ele geçirme düşüncesini gerçekleştirmek için, Türkiye Selçukluları ve Peçeneklerle anlaştı. Kızını Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'a vererek akrabalık bağı kurdu. Çaka Beyin plânına göre Peçenekler ve Selçuklular karadan, Çaka Bey de denizden Bizans'a karşı saldırıya geçeceklerdi. Ancak, Bizans'ın siyasî oyunları sonucu bu ittifak dağıldı. Bizans, bu tarihlerde Trakya'ya gelen Kumanları, Peçenekler üzerine saldırtarak onları tamamen yok ettirdi. Diğer yandan Çaka Bey ile I. Kılıç Arslan'ın arasını da açmayı başardı. I. Kılıç Arslan, görüşmek üzere İznik'e davet ettiği Çaka Beyi öldürttü (1093). Çaka Beyin vefatından sonra toprakları Bizanslılar tarafından ele geçirildi. Çaka Beyin öldürülmesi, Türk denizciliğinin gelişmesini engelledi.

Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türkiye'de kurulan ilk Türk devletlerinin, Anadolu'nun birçok yerini fethetmeleriyle, Anadolu'nun Türkleşmesi hız kazandı. Bu devletlerin hükümdarları Haçlılarla, Gürcülerle, Ermenilerle ve Bizanslılarla savaştı. Bu mücadelelerle Anadolu'nun Türk yurdu olmasını sağladılar. Bizans İmparatorluğu, Türklerin Anadolu'da hızla ilerleyişleri karşısında Hristiyan halkın bir kısmını balkanlara ve adalara yerleştirmek zorunda kaldı. 13. yüzyılın ilk yarısında Asya başlayan Moğol istilâsı nedeniyle Horasan, Harzem ve İran'da yaşayan Türkmenler Anadolu'ya göç ettiler. Böylece Anadolu'da Türk nüfus arttı. Türkler yerleştik kent, kasaba ve köylere Türkçe adlar verdiler. Anadolu'nun her köşesinde birçok nat eseri yaptılar.

5.2. Türkiye Selçuklu Devleti (1077 – 1308)

5.2.1. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluşu

Türkiye Selçuklu Devleti'nin kurucusu ve ilk sultanı Süleyman Şahtır. Süleyman Şah, Kutalmış'ın oğludur. Arslan Yabgunun oğlu Kutalmış, Alp Arslan'a karşı girdiği taht mücadelesi sonucunda öldürülünce, oğulları da gözetim altına alınmışla Alp Arslan'ın ölümünden sonra Kutalmış'ın oğulları Mansur ve Süleyman Şah, Suriye'ye geldi. Süleyman Şah ve kardeşleri önce Suriye'de faaliyette bulunmuşla da başarılı olamayıp Anadolu'ya yöneldiler (1074). Süleyman Şah Konya'yı, kardeşi Mansur Bey de Afyon ve Kütahya'yı aldı.

Süleyman Şah, Anadolu'ya geldiğinde, Bizans İmparatorluğu'nun karışıklıklar içinde bulunmasından yararlanarak İznik'i aldı ve burasını başkent yaptı.

Süleyman Şahın Marmara bölgesindeki fetihleri bağımsız bir devlet kurma şüncesinde olan kardeşi Mansur Beyi rahatsız etti. Kardeşinin düşüncesini öğrenen Süleyman Şah, Büyük Selçuklu Devleti Sultanı Melikşah'tan yardım istedi. Bui üzerine Melikşah, Anadolu'ya Porsuk Bey komutasında bir ordu gönderdi. Yapılan savaşı Porsuk Bey kazandı ve Mansur Bey öldürüldü. Bu olaydan sonra Melikşah gönderdiği bir fermanla Türkiye Sultanlığı'nı Süleyman Şaha verdi (1077). Böylece, Anadolu'da, Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak Türkiye Selçuklu Devleti kurulmuş oldu. Süleyman Şah, Bizans'taki taht kavgalarına karıştı, desteklediği Bizans komutanının imparator olmasını sağladı. Süleyman Şah, kısa zamanda sınırlı genişleterek İznik'i alıp Üsküdar önlerine kadar geldi. Boğazın Anadolu kıyısı gümrük idaresi kurarak boğazdan geçen gemilerden vergi almaya başladı.

Süleyman Şah, Türkiye Selçuklu sultanı olduktan sonra, sınırlarını genişletmek için güneye yöneldi. Tarsus, Misis (Adana), Antakya ve Urfa'yı aldı. Halep'i almak isteyince, Suriye Selçuklu Sultanı olan Tutuş ile arası açıldı. Halep önlerinde yapılan savaşta Süleyman Şah yenildi ve savaş alanında vefat etti (1086).

Melikşah, kendine bağlı iki Selçuklu sultanının savaşını öğrenince Suriye'ye geldi. Kendinden af dileyen kardeşi Tutuş'u affederek Süleyman Şahın çocukları olan Kılıç Arslan ve Kulan Arslan'ı yanına alıp İsfahan'a döndü. Süleyman Şahın, doğu seferi için İznik'ten ayrılırken yerine bıraktığı Ebulkâsım, Türkiye Selçuklu Devleti'nin dağılmasını önledi. 1086-1092 yılları arasında Türkiye Selçuklu Devleti'ni yöneten Ebulkâsım, bu dönem içinde Bizans'a karşı başarılı seferler yaptı.

Süleyman Şah, kısa zamanda gerçekleştirdiği fetihlerle, güçlü bir devlet kurdu. Göçebe Oğuzların daha büyük gruplar hâlinde Anadolu'ya gelmelerine ortam hazırladı ve Anadolu'ya gelmiş olan Türkmenleri birleştirerek siyasî birliği sağladı. Süleyman Şah, bu başarılarıyla Anadolu'nun fatihi olarak kabul edilmektedir.

5.2.2. I. Kılıç Arslan (1092 - 1107)

Melikşah'ın ölümünden sonra İznik'e gelen Kılıç Arslan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçti. Türkiye Selçukluları tahtının boş kaldığı altı yıl içinde, birçok beylik kurulmuştu. I. Kılıç Arslan, önce bunlarla savaşarak Anadolu'da birliği sağlamaya çalıştı. İzmir ve çevresinde donanması ile başarılı fetihlerde bulunan Çaka Beyin kızıyla evlendi. Bizans imparatoru, Çaka Beyin bu başarılarından rahatsız oluyordu. İmparator, Çaka Beyden kurtulmak amacıyla I. Kılıç Arslan ile Çaka Beyin arasını açmayı başardı. I. Kılıç Arslan, görüşmek üzere İznik'e davet ettiği Çaka Bey'i öldürttü(1093). Daha sonra doğuya yönelerek Malatya'yı kuşattı. Kuşatma devam ettiği sırada, Haçlıların Anadolu'ya girmesi üzerine kuşatmayı kaldırdı.

Bizans'ın, Türklere karşı Avrupa'dan yardım istemesi üzerine, dinî ve ekonomik nedenlerle düzenlenen ilk Haçlı seferi ile Haçlı orduları Anadolu'ya girdi. I. Kılıç Arslan, Ermeni prenslikleri ile de iyi ilişkiler içinde oldu. Onların Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak varlıklarını sürdürmelerine izin verdi. Ancak, Ermeniler Haçlılarla iş birliği yaptılar ve Selçuklular adına yönettikleri Urfa'da bir haçlı prensliğinin kurulmasına yardım ettiler (1098). Ayrıca, Haçlıların Antakya'yı ele geçirmelerinde de önemli rol oynadılar (1098). I. Kılıç Arslan, Haçlılara karşı büyük başarılar kazandı. Ancak daha sonra gelen düzenli Haçlı ordusu karşısında, İznik'i bırakarak Anadolu içlerine çekildi ve başkenti Konya'ya taşıdı. Eskişehir yakınlarında yaptığı savaşta fazla kayıp vermesi üzerine, daha içerilere çekilmek zorunda kaldı. Bundan sonra yıpratma savaşları yaparak Haçlılara büyük kayıplar verdirdi.

Haçlıların Anadolu'dan ayrılmalarından sonra, Haçlılara karşı Bizans İmparatoru ile bir antlaşma yapan I. Kılıç Arslan, doğuya yönelerek Danişmentlilerle savaştı. Malatya, Kayseri ve Ankara'yı aldı. Büyük Selçuklu Devleti'ndeki taht mücadelelerinden yararlanıp Büyük Selçuklu Devleti'nin egemenliğini tanımadığını ilân etti. 1107 yılında Musul'u alan I. Kılıç Arslan, hutbeyi Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar adına değil, kendi adına okuttu. Bunun üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, Emir Çavlı komutasında bir orduyu I. Kılıç Arslan'ın üzerine gönderdi. Emir Çavlı ile yaptığı savaşı kaybeden I. Kılıç Arslan, Habur Irmağı'm geçmek isterken boğuldu (1107).

5.2.3. I. Mesud (1116 – 1155)

I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra yerine geçen oğlunun İsfahan'a götürülmesiyle Türkiye Selçukluları tahtı boş kaldı. Anadolu'nun siyasî birliği bozuldu. Ülke bir süre karışıklık içinde kaldı. Danişment Gazinin kızıyla evli bulunan I. Kılıç Arslan'ın diğer oğlu Mesud, Danişmentliler Beyi Melik Gazinin yardımıyla babasının yerine Türkiye Selçuklu Devleti'nin başına geçti (1116). Bizanslılarla başarılı savaşlar yapan I. Mesud, Danişmentlilerle sürekli iş birliği içinde bulundu.

I. Mesud, Danişmentlilerin yardımıyla Bizans saldırılarını durdurdu. Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Elbistan'ı Selçuklu topraklarına kattı. Konya'ya kadar ilerleyen İmparator Manuel'i yenilgiye uğrattı.

I. Mesud'un son yıllarında İkinci Haçlı Seferi başladı. İkinci Haçlı ordusu Anadolu'ya girdi. I. Mesud Konya önlerinde, Alman İmparatoru III. Konrad komutasındaki Haçlı ordusunu yenilgiye uğrattı. III. Konrad zorlukla İznik'e gelebildi. Bunun arkasından gelen Fransa Kralı VII. Lui komutasındaki bir Haçlı ordusu da Yalvaç yakınlarında Selçukluların saldırısına uğradı. Anadolu'dan geçemeyen Haçlılar, Antalya üzerinden Suriye'ye ulaşabildiler.

Bu sırada Bizans'la mücadele eden Kilikya Ermeni Prensi II. Toros, Toroslar'dan inerek Misis, Adana ve Tarsus'u işgal etmişti. Ermeni-Bizans çatışmasından yararlanmak isteyen I. Mesud, damadı Danişmentli Yağıbasan'la birlikte Kilikya Ermeni Prensligi üzerine harekete geçti (1155). Sultan, II. Toros'a gönderdiği bir elçi ile eğer itaat edip Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı olmayı kabul ederse eski yönetiminde kalacağını bildirdi. Ermeni Prensi Toros'un bu öneriyi kabul edip, Selçuklulara bağlı kalmayı içeren bir antlaşmayı imzalamasından sonra, Sultan Mesud herhangi bir saldırıda bulunmadan geri döndü. Ancak II. Toros verdiği sözde durmadı ve Haçlılarla iş birliği yaparak Selçuklu ordusuna zarar vermeye başladı. Bunun üzerine Sultan Mesud, Kilikya üzerine yeni bir sefer düzenledi. Ama veba salgını yüzünden seferi tamamlayamadan Konya'ya geri döndü. Kısa bir süre sonra da vefat etti (1155). Sultan I. Mesud vefat ettiği zaman Anadolu'nun siyasî birliği yeniden sağlanmıştı (1155). I. Mesud'un vefatından sonra, yerine oğlu II. Kılıç Arslan geçti.

5.2.4. II. Kılıç Arslan (1155-1192)

II. Kılıç Arslan'ın sultanlığını kardeşleri tanımayınca taht kavgaları başladı. II. Kılıç Arslan kardeşlerine üstün gelerek Selçuklu tahtına oturmayı başardı. II. Kılıç Arslan ilk iş olarak, Maraş'ı işgal eden Kilikya Ermeni Prensi II. Toros'un kardeşi Stef üzerine yürüdü (1156). Stefan Maraş'tan kaçmak zorunda kaldı ve II. Kılıç Arslan Maraş'ı yeniden Selçuklu topraklarına kattı. Urfalı Mateos'un verdiği bilgiye göre Sultan, "Hiçbir zor kullanmadı. Ermenilere herhangi bir kötü hareket ve davranışta bulunmadı. Daha önce kentten kaçıp bu kez geri gelen Ermenilerin bağ ve tarlalar geri verdi. Sadece Ermeni halkını kıskırtıp isyana zorlayan papazı idam ettirdi. "Daha sonra Stefan da Sultan'dan bağışlanma dileyip bağlılığını bildirdi. Bunun üzerine II. Kılıç Arslan, daha önce Toros'tan aldığı Pertus Kalesi'ni Stefan'a dirlik olarak verdi. Bundan yararlanmak isteyen Bizanslılar ve Danişmentliler, saldırıya geçtiler. II. Kılıç Arslan, bu durum karşısında Bizans ile anlaştı. İstanbul'a gelen II. Kılıç Arslan, karşılıklı yardıma dayalı bir antlaşma yaparak geri döndü. 1157 yılında Büyük Selçuklu Sultanı Sencer'in ölümü üzerine, Türkiye Selçuklu Devleti tamamıyla tımsız oldu. II. Kılıç Arslan, batı sınırını güvence altına aldıktan sonra, Anadolu' siyasî birliği gerçekleştirmek amacıyla Danişmentlilerden Elbistan, Darend ve Kayseri'yi aldı. Musul Atabeyi Nureddin Mahmut Zeng'i'yi Selçuklu topraklarından çıkardı. Mengücekoğullarını da egemenlik altına alarak Sakarya'dan Fırat'a kadar u nan toprakları yönetimi altında birleştirdi.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin güçlenmesinden endişe duyan Bizans İmparatoru Manuel Komnen, İkinci Haçlı Seferi'nin Türkiye Selçuklu Devleti'nde meydana getirmiş olduğu sarsıntıdan yararlanmak istedi ve daha önce yapılmış olan antlaşmanın bozulduğunu ileri sürdü. Anadolu'yu yeniden ele geçirmek düşüncesiyle harekete geçen Manuel Komnen, büyük bir orduyla Denizli'ye geldi. II. Kılıç Arslan, Bizans ordusunu Miryokefalon'da (Eğirdir Gölü'nün kuzeyinde) anî bir baskınla yenilgiye rattı. İmparator barış istemek zorunda kaldı. Miryokefalon zaferinden sonra, Kilikya Ermeni Prensi Ruben, Misis ve Adana yörelerini işgal etmiş, bölgedeki Türkmen'e saldırmaya başlamıştı. Bunun üzerine Sultan II. Kılıç Arslan, Eyyûbî Hükümdarı Selâhaddin Eyyûbî ile birlikte Kilikya'ya bir sefer düzenlendi (1180). II. Ruben, "aldığı Türk tutsaklarını salıverme ve tazminat ödeme" karşılığında barış istedi. Bu istek kabul edilerek bir antlaşma yapıldıktan sonra, Selçuklu ve Eyyûbî kuvvetleri yurtlarına döndüler. II. Kılıç Arslan, bir süre sonra yeniden fetih hareketlerine girişti, Miryokefalon Zaferi'yle Anadolu'nun Türk yurdu olduğu kanıtlandığı gibi, Bizans'ın Anadolu'yu geri alma umudu da kalmadı. Bizans savunmaya çekilirken, Türkler batıya doğru genişleme siyasetlerini devam ettirdiler.

Malazgirt Zaferi'yle Türkler Anadolu'ya yerleşmeye başlamış, Miryokefalon Zaferi'yle de Anadolu, Türk yurdu hâline gelmiş oldu. Yüzyıllar sonra öz yurdundan yoksun bırakılmak istenilen Türk ulusu, Mustafa Kemal'in önderliğinde giriştiği Kurtuluş Savaşı'nı kazanarak Anadolu'nun Türk yurdu olduğunu kanıtladı.

II. Kılıç Arslan, 1178'de Danişmentlilerin Malatya koluna son verdi. Saltanatının son yıllarında Türk egemenlik anlayışına göre ülkeyi on bir oğlu arasında paylaştırdı. Ancak, bir süre sonra oğulları arasında taht kavgası başladı. Anadolu'da taht kavgalarının devam ettiği sırada, Üçüncü Haçlı Seferi başladı. Anadolu'ya giren Alman İmparatoru Frederich Barbarossa (Frederik Barbaros) Konya'yı kuşattı ve aldı. Konya'nın düşmesi üzerine II. Kılıç Arslan, Alman İmparatoruna barış önerdi. Buna göre, Haçlı ordusu Konya'dan çekilecek; Selçuklular da Haçlı ordusu Anadolu'da ilerlerken müdahalede bulunmayacaktı. Yapılan antlaşma sonrası Haçlı ordusu Anadolu'dan çekildi. II. Kılıç Arslan 1192'de vefat ettiğinde yerine oğlu III. Kılıç Arslan geçtiyse de I. Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından tahttan indirildi.

5.2.5. Haçlı Seferleri ve Nedenleri

Orta Çağ'da Avrupalıların, Müslümanların elinde bulunan ve Hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs ve dolaylarını geri almak için düzenledikleri seferlere Haçlı Seferleri denir.

Sekiz Haçlı Seferi vardır. Bunlar 11. yüzyılın sonlarında başlamış, 13. yüzyılın sonlarına kadar devam etmiştir (1096 - 1270). Bu seferler Orta Çağın en önemli tarihsel olaylarından biridir.

Avrupalılar, Müslüman Arapların Suriye, Filistin ve İspanya'yı fethinden rahatsız olmuşlardı. 11. yüzyılda Türklerin büyük bir güç olarak ortaya çıkması Bizans'ın elinden Anadolu'yu alması ve burada bir devlet kurması Avrupalıları iyice korkuttu. Türkler Bizans ile Avrupa'yı ele geçirebilirlerdi ve hiçbir Avrupa devleti tek başına bu güce karşı koyamazdı. Ancak Türklerin Balkanlar'a geçmesi engellenebilir ve Anadolu, Suriye, Filistin ile Akdeniz'den uzaklaştırılması mümkün olabilirdi.

Haçlı seferlerinin ekonomik nedenine gelince, Avrupa 11. yüzyılda yoksulluk ve sefalet içindeydi. Oysa doğu ülkeleri bolluk ve refah içindeydiler. O dönemde dünyanın en büyük, ticaret yolları olan İpek ve Baharat yolları, Türklerin ve diğer Müslüman devletlerin ellerindeydi. Bu malları altınla satın almak zorundaydılar. Altın da Avrupa'da tükenmek üzereydi. Ayrıca Avrupa'da tarım çok ilkel yöntemle yapılıyordu. Feodal sistem nedeniyle üretim durma noktasına gelmişti. Üretimle ayakta durabilen kent yaşamı büyük ölçüde ortadan kalkmıştı. Halk zengin ve fakir diye ikiye ayrılmıştı.

Doğu Akdeniz ticareti ve sanayi ürünleri âdeta Müslümanların tekelindeydi. Ancak bu dönemde Türkiye Selçukluları, Melikşah'ın ölümü üzerine siyasî bir bunalım içindeydi. Diğer Selçuklu devletleri arasında siyasî üstünlük kurma mücadelesi vardı. Ayrıca Mısır'da bir devlet kuran Fatimîler de Selçuklulara düşmanca bir tavır içindeydiler.

Haçlı Seferlerinin dini nedenlerinin başında; Hristiyanların, Müslümanların elinde bulunan Kudüs'ü geri almak istemeleri gelir. Yahudiler, Hristiyanlar ve Müslümanlar için kutsal kabul edilen Kudüs, âdeta ekonomik ve sosyal sorunlarla bunalan Hristiyan dünyasının bir kurtuluş sembolü durumuna getirildi. Böylece Hristiyanlar, hem cennete kavuşmak hem de zengin doğu ülkelerini yağmalamak olanağı bulacaklardı. Papa II. Urbanus'un Ortodoks Kilisesini egemenlik altına almak istemesi, din adamlarının bu seferler sonunda kesin zafer vadetmeleri ve Haçlı Seferleri'ne katılanların günahlarının bağışlanacağını söylemeleri de bu seferlerin dinî nedenlerindendir.

5.2.6. Haçlı Seferleri

5.2.6.1. Birinci Haçlı Seferi (1096 - 1099)

Haçlı seferlerini ilk hazırlayanlar Papa II. Urbanus (Urban) ile Papaz Pierre l'Ernnite (Piyer Lermite) oldular. Papa II. Urban, 1095 yılında Fransa'nın Clermont (Klermon) kentinde toplanan konsilde Hristiyanları, Müslümanlara karşı savaşa davet etti. Piyer Lermite, bütün Fransa'yı dolaşarak halkı bu seferlere katılmaya çağırdı.

Piyer Lermite, düzenli orduların oluşmasını beklemeden, etrafına topladığı çoğunluğu işsiz ve yoksullardan oluşan kalabalık bir toplulukla yola çıktı. Haçlıların öncüleri kabul edilen bu topluluk, İznik önlerinde Türkiye Selçukluları Sultanı I. Kılıç Arslan'ın kardeşi tarafından yok edildiler. Piyer Lermite, güçlüğükle İstanbul'a kaçarak canını kurtarabildi.

1096 yılında ilk düzenli Haçlı ordusu, Bizans İmparatoru Alexsios Commenos'un yardım istemesi üzerine, gruplar hâlinde Avrupa'nın çeşitli bölgelerinden hareket etmişlerdi. Bu ordu, Fransız senyörlerinden Godefroi de Bouillon (Godfrua dö Buy- yon) komutasında yola çıktı. İstanbul önlerine gelen Haçlılar, Bizans imparatoru ile bir antlaşma yaptılar. Antlaşmaya göre; Haçlılar Anadolu'da ele geçirdikleri yerleri Bizans'a verecekler, Bizanslılar da Haçlılara yardım edeceklerdi. Böylece Bizans imparatoru, gelen Haçlıları Anadolu'ya geçiriyor ve onları Türklere karşı kışkırtıyordu.

Anadolu'ya geçen Haçlılar, Türkiye Selçuklu Devleti'nin merkezi İznik'i kuşattılar. Bu sırada Malatya'yı kuşatmış bulunan I. Kılıç Arslan, derhâl İznik'in yardımına koştu. İznik önlerinde yapılan savaşta I. Kılıç Arslan başarılı olamadı ve İznik, Haçlılara teslim olmak zorunda kaldı (1097).

I. Kılıç Arslan, Danişmentli Hükümdarı Danişment Gazi ve Kayseri Emiri Hasan Bey ile ittifak yaparak Eskişehir yakınlarında Haçlılarla savaştı. Ancak, kalabalık haçlı ordusu karşısında Türk kuvvetleri geri çekilmek zorunda kaldı. I. Kılıç Arslan, bundan sonra yıpratma savaşlarıyla Haçlılara ağır kayıplar verdirdi. Kılıç Arslan, Danişment Gazi ve Emir Haşan ile birlikte Ereğli'de Haçlılarla yeniden

karşılaştı. Ancak başarılı olamayarak Konya'ya çekildi. Bu durumdan yararlanan Bizanslılar, İznik'ten sonra Eskişehir-Antalya hattına kadar Batı Anadolu'daki toprakları ele geçirdiler.

Antakya ve Urfa'yı alan Haçlılar Kudüs'e ulaştılar. Kuşatma sonunda Kudüs'e girerek burada pek çok Müslümanı öldürdüler (1099). Haçlılar, Kudüs'te bir krallık, Urfa, Antakya, Yafa ve Trablusşam'da birer kontluk kurdular.

5.2.6.2. İkinci Haçlı Seferi(1147-1149)

Birinci Haçlı seferi sonunda Antakya ve Urfa'ya yerleşen Haçlılarla Türkler arasında sürekli savaşlar oluyordu. Bu sırada Selçuklu Sultanlığı parçalanmış,Haçlılarla savaşmak Anadolu Selçukluları ile atabeklere düşmüştü. Kudüs Krallığı kurulduktan sonra Musul atabeylerinden İmadeddin Zengî ve oğlu Nureddin Mahmud Zengî, Haçlılarla çarpışmaya başladı. 1144 yılında Urfa'yı geri alan Musul Atabeyi İmadeddin Mahmud Zengî, daha sonra Halep ve Şam'ı geri aldı. Bunun üzerine Kudüs Krallığı, Papa III. Ojen'den yardım istedi. Papanın çağrısı üzerine Fransa Kralı VII. Lui ile Alman imparatoru III. Konrad ayrı yollardan yola çıktılar (1147).

Fransa kralından önce Anadolu'ya giren III. Konrad, Konya ovasında Selçuklu Sultanı I. Mesud tarafından yenilgiye uğratıldı ve İznik'e kaçtı. Orada VII. Lui ile buluştu. III. Konrad, deniz yoluyla Suriye'ye gitmek için İstanbul'a döndü. VII.Luiise yolunu değiştirdi ve Antalya'ya, oradan da deniz yolu ile Suriye'ye geçmek istedi. Ancak Selçuklular, kendisini Toros geçitlerinde yakaladılar. Kral büyük kayıplar vererek Antalya'ya ulaştı. Orada zenginler gemilere binerek Suriye'ye gittiler. Kalanlar da Rumların ve Türklerin saldırılarıyla karşı karşıya kalarak Antakya'ya ulaşmaya çalıştılar. Kudüs'te bulunan VII. Lui ile III. Konrad, 1149'da Şam'ı kuşattılsa da bir sonuç alamayıp geri dönmek zorunda kaldılar.

Bu seferin en önemli özelliği, kralların ve imparatorların ilk kez seferlere katılmış olmalarıdır.

5.2.6.3. Üçüncü Haçlı Seferi (1189 – 1192)

Mısır'da Eyyubî Devleti'ni kuran Selâhaddin Eyyubî, Kudüs kralını Hittin Savaşı'nda (1187) yenilgiye uğratıp Kudüs'ü Haçlılardan geri aldı. Bu olay, Avrupa'da yeni bir Haçlı seferinin düzenlenmesine neden oldu. Fransa Kralı Philippe Auguste (Filip Ogüst), İngiltere Kralı Arslan Yürekli Richard (Rişar) ve Alman İmparatoru Frederick Barbarossa (Frederik Barbaros) da bu sefere katıldılar.

İngiliz ve Fransız krallarını beklemeden yola çıkan Alman İmparatoru Frederick Barbarossa, Anadolu'ya girdi ve Konya'yı aldı. Ancak Antakya yolunda Silifke Çayı'nı geçerken boğuldu ve ordusu dağıldı. Deniz yolundan Suriye'ye gelen Filip Ogüst ve Arslan Yürekli Richard, Akkâ Kalesi'ne geldiler. Selâhaddin Eyyubî bura yı savunmasına karşın Haçlıların çokluğu karşısında, kaleyi Haçlılara bırakarak Kudüs'e çekildi. Kudüs'ü alabilmek için Selâhaddin Eyyubî ile savaştilar. Ancak bir sonuç alamayacaklarını anlayarak ülkelerine döndüler (1192). Kudüs Müslümanlar kaldı, Hristiyanlara da silâhsız olmak koşuluyla Kudüs'ü ziyaret izni verildi.

III. Haçlı Seferi, bir krallar savaşı olarak kabul edilir.

5.2.6.4. Dördüncü Haçlı Seferi (1202 – 1204)

Avrupalılar üçüncü Haçlı Seferi'nde de istedikleri sonucu elde edememişlerdi Selâhaddin Eyyubî'nin ölümünden sonra (1193), yerine geçen kardeşi Haçlıların elinde bulunan Yafa'yı aldı. Bunun üzerine Papa III. Innocent (İnosan) bütün Hristiyanları tekrar Haçlı seferine çağırdı. Bu çağrı üzerine yalnız senyörler ve şövalyeler savaşa hazırlandılar. Fransa ve İngiltere kralları o sırada birbirleriyle savaşmışlardı, dörj duncü Haçlı Seferi'ne katılamadılar. Bu sefer, deniz yoluyla yapılmak istendi. Venedikliler Haçlıları para ile Mısır'a götüreceklerini bildirdiler, ancak Haçlılar onların istedikleri parayı ödeyemediler. Buna karşılık Macarların elinde bulunan Dalmaçya'daki Zara Kalesi'ni alarak Venediklilere verdiler. Bu sırada Bizans'ta taht kavgaları sürüyordu İmparator olmak isteyen Aleksios, Venedik'e gelerek Haçlıları İstanbul'a davet etti.

Haçlılar İstanbul'a geldiler ve Aleksios onların yardımı ile tekrar imparator oldu. Ancak Ortodoks ve Katolik kiliselerinin birleşeceği haberi yayılınca halk isyan etti. İmparatorla oğlu öldürüldü. Haçlılar kenti yağmaladılar, yakıp yıktılar. Burada feodal düzene dayalı bir Lâtin İmparatorluğu kurdular (1204). Bunun üzerine Bizans imparatorluğu'na son vererek Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırdı. Trabzon İmparatorluğu ise Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u almasına kadar varlığını sürdürdü.

5.2.6.5. Haçlı Seferleri'nin Türk ve Dünya Tarihi Açısından Önemli Sonuçları

Haçlı Seferleri sonucunda milyonlarca insan öldü. Haçlı seferlerinden en çok zarar gören Türkiye Selçuklularıdır. Uzun süren savaşlar, başta Anadolu olmak Suriye ve Filistin'in harap olmasına neden oldu. Türkler, Batı ve Kuzey Anadolu'dan Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kaldılar. Türklerin batıya doğru ilerleyişi durdu. İstanbul'un fethi gecikti. Türkler İslâm dünyasını tek başına savunarak islâmiyeti büyük tehlikelerden kurtardılar. Anadolu'yu Türklerden geri almak için Haçlıları kışkırtan Bizans da bu seferlerden zarar gördü.

Haçlı Seferleri'ne katılan çok sayıda senyör ve şövalyenin bu savaşlarda yaşamını yitirmesi, geriye dönenlerin de parasızlık nedeniyle mallarını satmaları, derebeyliğin zayıflamasına, merkezî krallıkların kurulmasına ve güçlenmesine yol açtı. Barutun ateşli silâhlarda kullanılmasından sonra merkezî krallıkların gücü iyice arttı. Feodalitenin zayıflaması sonucu köylüler birçok hakka kavuştular. Ticaretle ve sanatla uğraşmaya başlayan kent halkı zenginleşti ve önem kazandı. Burjuvaların sosyal ve siyasî alanlarda önemi arttı.

Haçlı Seferleri sırasında Akdeniz'de ticaret gelişti. Venedik, Cenova ve Marsilya gibi liman kentleri önem kazandı. Haçlıların bir bölümünün deniz yolu ile taşınması, gemi yapımını geliştirdi. Avrupalılar, Müslümanlardan kâğıt ve cam yapımı ile deri işlemeciliğini ve dokumacılığı öğrendiler. Seferlere gerekli malî desteğin sağlanması için krallıkların İtalyan bankerlerinden borç para almaları, bankacılığın gelişmesini sağladı.

Papalara ve din adamlarına duyulan güven azaldı. Papanın ve kilisenin otoritesi zayıfladı. Kilisenin baskısı kalkınca bilim, edebiyat ve sanat alanlarındaki gelişmeler hızlandı.

Haçlı Seferleri sırasında Avrupalılar, kendilerinden kültür ve uygarlık bakımından çok üstün olan Müslümanlardan pusulayı, barut ve kâğıt yapımını, matbaayı ve tarçın ve ipek işçiliğini öğrendiler. Avrupa'da kültür yaşamı canlandı. İslâm bilginlerinin eserleri Lâtinceye çevrildi. Bütün bunların sonucu Avrupa'da kültür ve uygarlık alanında hızlı bir gelişme başladı. Bu durum, Avrupa'da köklü değişikliklere yol açtı. Rönesans ve Reform hareketlerine zemin hazırladı.

5.3. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Gelişme Dönemi (1204 – 1243)

II. Kılıç Arslan'ın vefatından sonra yerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev geçti (1192). I. Gıyaseddin Keyhüsrev, bir yandan kardeşleriyle mücadele ederken diğer yandan Bizans ile savaştı ve Menderes Irmağı'na kadar olan toprakları ele geçirdi. I. Gıyaseddin Keyhüsrev ile Türkiye Selçuklu Devleti'nin gelişme dönemi başladı. Bu dönemde Haçlı tehlikesi sona ermiş; Bizans, tehlike olmaktan çıkmıştı. Bu nedenle Türkiye Selçuklu Devleti'ni güçlendirmek için ortam uygundu. Ancak, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'in hükümdarlığı, 1196'da kardeşi II. Rükneddin Süleyman Şah Konya'yı alınca sona erdi. I. Gıyaseddin Keyhüsrev Bizans'a sığınmak zorunda kaldı. II. Rükneddin Süleyman Şah, kısa zamanda, merkezî yönetimi güçlendirdi. Kardeşlerinin elinde bulunan Amasya, Niksar ve Elbistan'ı yönetimi altına aldı. Bizans İmparatorluğu'nu vergiye bağladı. Erzurum'u Saltuklulardan aldı ve bu beyliğe son verdi (1201). Sonra Mengücekliler ve Artuklular beyliklerini de kendisine bağladı. Gürcülerle savaştı. I. Gıyaseddin Çukurova'da yaşayan Ermenilerin Selçuklu topraklarına karşı düzenlediği saldırıları durdurdu. II. Rükneddin Süleyman Şah 1204 yılında vefat etti. Bunun üzerine İstanbul'da bulunan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, uc beylerinin ve devlet adamlarının desteğiyle, Konya'ya gelip ikinci kez tahta çıktı (1204).

Bu sırada Latin Krallığı'nın kurulmasıyla İstanbul'dan kaçan Bizanslılar, İznik ve Trabzon'a yerleşerek birer imparatorluk kurmuşlardı. Bu durum, Haçlıları ve Bizanslıları Selçuklular için tehlike olmaktan çıkarmıştı.

Ancak Selçukluların Karadeniz ve Akdeniz'de limanlarının olmayışı, ticaretin gelişmesini büyük ölçüde engellemişti. Ayrıca Trabzon İmparatorluğu'nun kurulmasıyla Selçukluların Karadeniz ticareti de durmuştu. Bu amaçla harekete geçen I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Karadeniz ve Akdeniz'deki liman kentlerini almaya karar verdi. 1206 da Samsun, 1207'de de Antalya ve İçel kıyılarını aldı. Bu bölgedeki ticaretlerini engelleyen Ermenileri yenilgiye uğrattı. Ülkesinin sınırlarını Akdeniz'e kadar genişletti.

Antalya'da ilk deniz kuvvetinin oluşturulmasıyla Selçuklular denizciliğe başladılar. Deniz ticaretini geliştirmek amacıyla Venediklilerle ilk ticaret antlaşması yapıldı.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Kilikya Ermenilerinin Selçuklu sınırlarına saldırımları, Türkmen nüfusunun kalabalık olduğu Göksun'a baskın yapmaları ve Anadolu-Suriye ticaret yolunun güvenliğini tehlikeye düşürmeleri nedeniyle Kilikya Ermeni Prensligi üzerine bir sefer düzenledi. Selçuklu ordusu ile baş edemeyeceğini anlayan Ermeni Prensi Leon barış istedi. Bunun üzerine Sultan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, "Selçuklu uyruklarına bağlı kalması, Anadolu-Suriye ticaret yoluna, Selçuklu ve Eyyûbî topraklarına bir daha saldırılamaması" koşullarıyla Leon'la bir barış antlaşması imzaladı. Leon, II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in sağlığında bu antlaşmaya bağlı kaldı ve Sultan adına da para bastırdı. Böyle, I. Gıyaseddin Keyhüsrev zamanında Ermenilerle ilişkilerde bir daha sorun çıkmadı.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Eyyubîlerin Anadolu'ya saldırılarını önledi. Yıllık vergisini ödemediği için İznik Rum İmparatorluğu üzerine yürüdü. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, İznik Rum İmparatoru Laskaris ile Alaşehir Ovası'nda yaptığı savaşta şehit edildi (1211).

5.4. I. İzzeddin Keykâvus (1211 - 1220)

I. İzzeddin Keykâvus tahta geçtiğinde kardeşleri kendini sultan olarak tanımadılar. Çıkan taht kavgaları sonunda I. İzzeddin Keykâvus duruma hâkim oldu. Babası I. Gıyaseddin Keyhüsrev gibi,

ticaretin gelişmesine önem verdi. İç ve dış ticaretin gelişmesi için Venedikli ve Kıbrıslı tüccarlarla anlaşmalar yaptı. Böylece Anadolu'nun malları Akdeniz ve Avrupa pazarlarına ulaştırıldı. Ülke, ekonomik yönden hızla kalkınmaya başladı.

I. İzzeddin Keykâvus, Karadeniz ticaretinde önemli bir yeri olan Sinop'u ele geçirdi. Sinop'a çok sayıda tüccarı yerleştirdi ve buranın ithalat ve ihracat limanı olmasını sağladı. Trabzon İmparatorluğu, Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı duruma getirildi. I. İzzeddin Keykavus'un hükümdar olmasından bir süre sonra Kilikya Ermeni Prensi Leon, I. Gıyaseddin Keyhüsrev'le yaptığı antlaşmayı bozdu. Toros Dağlarını aşarak Selçuklu topraklarına saldırdı. Ulukışla, Ereğli ve Karaman'ı işgal etti. İzzeddin Keykavus, Sinop'u fathattikten sonra (1215) Ermenilere karşı harekete geçti(1216). İzzeddin Keykavus, Leon kuvvetlerini bozguna uğratarak işgal edilen yerleri yeniden Selçuklu topraklarına kattı. Bir süre sonra Leon, Sultan'a armağanlar göndererek bağlılık dileğinde bulundu. Yapılan antlaşma gereğince, Kilikya Ermeni Prensiği yıllık 20 bin altın vergi ödemek koşulu ile yeniden Selçuklu koruması altına girdi. I. İzzeddin Keykâvus, Halep Eyyubîleri üzerine sefere çıktığında vefat etti (1220).

I. İzzeddin Keykâvus zamanında Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırları genişleyip siyasi etkinliği artmış, birçok devlet egemenlik altına alınmıştır.

5.5. I. Alâeddin Keykubâd (1220 - 1237)

I. Alâeddin Keykubâd döneminde Türkiye Selçuklu Devleti en parlak dönemini yaşadı. I. Alâeddin Keykubâd tahta çıktığında, doğuda Moğol tehlikesi kendini gösterdi. Sultan, Moğol tehlikesine karşı önlem olarak Konya, Kayseri ve Sivas gibi kentlerin surlarını onarttı ve Moğollara karşı Eyyubî hükümdarıyla dostluk antlaşması yaptı.

I. Alaeddin Keykubad, ilk seferini Antalya'nın doğusunda askeri ve ticari yönden büyük önemi olan Kandelor (Alanya) üzerine yaptı. 1223 yılında burayı alarak Alâ- iye adını verdi. Sinop'ta hazırlattığı donanmayı, Kırım'ın önemli limanlarından biri olan Suğdak üzerine gönderdi. Suğdak alındı. Anadolu-Suriye ticaret yolunu keserek Selçuklu ticaretine engel olan Kilikya Ermeni Prensiği'ne karşı yeni bir sefer düzenledi (1225). Kilikya yeniden egemenlik altına alınarak Kilikya Ermeni Prensiği'nin ödediği yıllık vergi iki katına çıkarıldı. Kıpçak beylerine ve Rus knezlerine egemenliğini kabul ettirdi. Artukoğullarını egemenliği altına aldı. 1228'de Mengücekliler Beyliği'ni ortadan kaldırıp Erzincan yöresini Selçuklu topraklarına kattı.

I. Alâeddin Keykubâd'ın Anadolu Türk birliğini kurmaya çalıştığı sırada, Cengiz'e karşı yaptığı savaşı kaybeden Celâleddin Harzemşah, Moğol orduları önünden kaçarak İran ve Azerbaycan'a yerleşip Selçuklularla komşu oldu.

Celâleddin Harzemşah'ın Selçuklulara bağlı Ahlat'ı alıp Sivas'a doğru yürümesi, Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubâd ile arasının açılmasına neden oldu. Erzincan yakınlarında Yassıçimen'de yapılan savaşı kazanan I. Alâeddin Keykubâd, Doğu Anadolu'daki fetihlerine devam ederek Erzurum'u ele geçirdi. Ayrıca, gönderdiği kuvvetlerle Gürcü Krallığı'nı da Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağladı.

I. Alâeddin Keykubâd, Cengiz'in ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ögeday'a elçiler ve armağanlar göndererek Moğollarla iyi geçinmeye çalıştı. Bu sırada Eyyubî Hükümdarı Kâmil, büyük bir ordu ile Anadolu'ya girmişti. I. Alâeddin Keykubâd, Harput yakınlarında yapılan savaşta, Eyyubîleri yenilgiye uğrattı (1234).

I. Alâeddin Keykubâd, Kayseri'de verdiği ziyafette, büyük oğlu Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından zehirlenerek öldürüldü (1237). Onun vefatıyla Türkiye Selçuklu Devleti'nin gelişme dönemi sona erdi. Alâeddin Keykubâd; bilginleri, sanatçıları koruyan, bilimin ve kültürün gelişmesine büyük önem veren bir hükümdardı.

5.6. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılışı (1243 - 1308)

5.6.1. Gıyaseddin Keyhüsrev (1237 -1246)

I. Alâeddin Keykubâd'ın vefatından sonra yerine oğlu II. Gıyaseddin Keyhüsrev geçti. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, zayıf bir kişiliğe sahipti. Tahta çıkmasında büyük yardımını gördüğü veziri Sadettin Köpek'in etkisinde kaldı. Çok hırslı biri olan Sadettin Köpek, büyük devlet adamlarını ortadan kaldırarak ülkeyi tek başına yönetmek istiyordu. Bu nedenle kendisine rakip gördüğü devlet adamlarının büyük bir kısmını öldürttü. II. Gıyaseddin Keyhüsrev'i dahi tahttan indirmeyi plânlayan Sadettin Köpek'in amacı anlaşıldı ve öldürüldü (1239).

Bu sırada Moğol baskısı ve devletin kötü yönetimi sonucu, Horasan ve İran'dan Doğu, Güney ve Orta Anadolu'ya gelen çok sayıda Türkmen, ekonomik ve sosyal sorunlar nedeniyle huzursuzluk içindeydi. Ayrıca uzun süren karışıklıklar sırasında da bölgede güven ve düzen kalmamış devlet zayıf düşmüştü. Baba İshak adlı bir Türkmen beyinin etrafına toplanan Türkmenler ayaklandılar. Anadolu içlerinde ilerledikçe sayıları artan Türkmenler, üzerlerine gelen Selçuklu ordularını da yenilgiye uğrattılar. Malatya, Maraş, Tokat ve Amasya'yı ellerine geçirdiler. Baba İshak'ın öldürülmesiyle isyan bastırılabilirdi (1242).

Baba İshak İsyanı bastırılmakla beraber, bu olay devletin askerî gücünü zayıflatmıştı. Selçuklu ordusunun bu isyanı güçlkle bastırabilmesi, Anadolu'ya saldırmak için fırsat kollayan Moğolların işine yaradı ve Moğol ordusu, 1242'de Erzurum'u ele geçirdi. Moğolların, Orta Anadolu'yu da tehdit etmeleri üzerine, II. Gıyaseddin Key- hüsrev, Moğollarla savaşmaya karar verdi.

Selçuklu ordusuyla Moğol ordusu, Sivas'ın doğusunda yer alan Köseadağ'da karşılaştılar. Savaşın ilk günü Selçuklu öncü kuvvetlerinin, Moğollar tarafından imha edilmesiyle şaşkına dönen II. Gıyaseddin Keyhüsrev, gece orduyu savaş alanında bırakarak kaçtı. Sultanın kaçtığı duyulunca Selçuklu ordusu da dağıldı (1243). Sivas, Erzincan ve Kayseri'yi alan Moğollar, bu kentleri yakıp yıktıktan sonra İran'a çekildiler. Bunun üzerine İran'daki Moğol kumandanı Baycu Noyan'a elçi gönderen II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğollara vergi vermeyi kabul etti. Böylece Türkiye Selçukluları Devleti, Moğol egemenliği altına girmiş oldu. Köseadağ Savaşı'ndan sonra Kilikya Ermeni prensleri de Selçuklu sultanları adına bir daha hutbe okutmadılar ve para bastırmadılar. Bundan sonra Kilikya Ermenileri Moğollara ve Memlûklere bağlı olarak varlıklarını sürdürmeye çalıştılar.

Köseadağ Savaşı'nı kaybeden Türkiye Selçukluları Devleti, Moğollara bağlı olarak yönetilmeye başlandı. Trabzon İmparatorluğu ve Ermeni Krallığı gibi Türkiye Selçukluları Devleti'ne bağlı olan devletler ve beylikler, Selçuklu egemenliğini tanımaz hâle geldiler. Moğol baskısı karşısında Orta Anadolu'daki Türkmenler, batı bölgelerine göç etmeye başladılar. Anadolu'da güvenliğin kalmaması, ticaretin giderek önemini kaybetmesine neden oldu. Çok sayıda köylünün toprağını terk etmesiyle üretim azaldı. Türkiye Selçukluları Devleti, dağılma sürecine girmiş oldu.

5.6.2. Anadolu'da Taht Kavgaları ve Moğol Baskısı

I. Gıyaseddin'in 1246'da ölümünden sonra devlet ileri gelenleri onun üç oğlundan II. İzzeddin Keykavus'u tahta çıkardılar. Ancak, öteki kardeşleri IV. Rükneddin Kılıç Arslan ve II. Alâeddin Keykubâd bunu kabul etmediler. Bunun üzerine işe Moğollar karıştı. O sırada Kiyuk Kağan hükümdar olmuştu ve tahta çıkma törenine II. İzzeddin Keykavus'u da çağırmıştı. Ancak Sultan Karakurum'a gitmek istemedi. Yerine kardeşi IV. Kılıç Arslan'ı gönderdi. Kuyuk Kağan da onun gelmesine kızarak Anadolu sultanlığını IV. Kılıç Arslan'a verdi. İzzeddin Keykavus küçük kardeşi II. Alâeddin Keykubâd'ı da sultanlığa ortak etti. Bu olaydan bir süre sonra Kiyuk Kağan öldü. Yerine Mengü Kağan geçti o da tahta çıkma töreninde bulunmak üzere II. İzzeddin'i çağırdı.

Sultan bu sefer de Karakurum'a gitmedi. Yerine küçük kardeşi II. Alâeddin Keykubâd'ı gönderdi. Onun da yolda ölmesi üzerine Anadolu'nun yönetimi iki Sultan'a kaldı. Ancak II. İzzeddin ve IV. Kılıç Arslan bir türlü anlaşamıyorlardı. II. İzzeddin kardeşini yaptıkları savaşta yenerek Amasya kalesine hapsetti.

Bu sırada Mengü Kağan kardeşi Hülâgu Han'ı batı bölgelerinin yönetimine atadı. Onun İran'a gelmesinden sonra Selçuklular, İlhanlıların egemenliği altında yaşamaya başladılar. Yapılan anlaşmaya göre, ülkeyi üç kardeş yönetecekti(1249).

Hülâgu Han, Türkiye Selçuklu Devleti'ni II. İzzeddin Keykâvus ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasında paylaştırdı. Kızılıрмаğın doğusu ve batısı iki ülke arasında sınır oldu.

Moğol baskısından kurtulmak isteyen II. İzzeddin Keykâvus, Memlûklerle anlaşma yolları aradı. Olayın duyulması üzerine, IV. Kılıç Arslan'a yardımcı askerî birlikler gönderen Hülâgu Han, onu II. İzzeddin Keykâvus üzerine gönderdi. Kardeşinin Konya'ya yaklaştığını haber alan II. İzzeddin Keykâvus önce Antalya'ya, oradan da İstanbul'a gitti. IV. Kılıç Arslan, tek başına hükümdar oldu. Kendisini sultanlığa getiren Muineddin Süleyman Pervane, Moğollarla anlaşarak IV. Kılıç Arslan'ı öldürttü (1266). Yerine III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i geçirdi. Ancak, III. Gıyaseddin Key- hüsrev'in çok küçük yaşta olması nedeniyle Muineddin Süleyman Pervane, Moğollarla anlaşarak ülkeyi tek başına yönetti.

Anadolu'da her geçen gün Moğol baskısının giderek artması karşısında, Anadolu Türk beyleri, Memlûk Sultanı Baybars'tan yardım istediler. 1277 yılında Anadolu'ya gelen Baybars, Elbistan Ovası'nda Moğolları yenerek, Kayseri'ye girdi. Bay- bars, beylerin yardıma gelmemesi ve yiyecek sıkıntısının başlaması üzerine Anadolu'dan ayrıldı. Baybars'ın ayrılmasından sonra Anadolu'ya giren İlhanlı Hükümdarı Abaka Han, yenilginin intikamını almak amacıyla, Selçuklu emirlerini ve Anadolu halkından binlerce kişiyi öldürttü. Bu arada sorguya çekilen Muineddin Süleyman Pervane'den de şüphelenerek onu da idam ettirdi (1277). Moğollar, bu olaydan sonra Anadolu'yu doğrudan kendi denetimleri altına aldılar.

Selçuklu ailesinden istediklerini sultan yaptılar. Selçuklu sultanlarının hiçbir yetkisi kalmadı. Moğol baskısının giderek artması sonucu Anadolu'nun çeşitli yerlerinde ayaklanmalar çıktı. Anadolu'da bulunan Türkmenler, özellikle Karamanoğulları Moğollarla sürekli savaşmışlar. Bu arada, II. İzzeddin Keykâvus'un oğlu Gıyaseddin Si- yavuş'u tahta geçirip kendisi de vezir olan Karamanoğlu Mehmet Bey devletin yönetiminde söz sahibi oldu. Ancak, Mehmet Bey ve Sultan Gıyaseddin Siyavuş bir süre sonra Moğollar tarafından öldürüldü.

Anadolu'ya tamamen egemen olan Moğollar, istedikleri Selçuklu şehzadesini sultan yapmaya başladılar. III. Gıyaseddin Keyhüsrev'den sonra tahta geçen II. Me- sud zamanında Anadolu, İlhanlıların (Moğollar) eyaleti durumuna geldi. II. Me- sud'un 1308 yılında vefatından sonra Türkiye Selçuklu Devleti yıkıldı. Anadolu, İlhanlı valileri tarafından yönetilmeye başlandı. Ancak İlhanlılar Anadolu'nun tamamına egemen olamadılar. Onların buradaki egemenlikleri belirli bir süre için ve Orta Anadolu ile sınırlı kaldı.

DEĞERLENDİRME ÇALIŞMALARI

1. Anadolu, hangi olaylardan sonra tam anlamıyla bir Türk yurdu hâline gelmiştir?
2. Malazgirt Zaferi'nden sonra Türkiye'de kurulan ilk Türk devletleri hangileridir?
3. İlk Türk devletlerinin Anadolu'nun Türkleşmesinde ne gibi önemli rolleri ne olmuştur?
4. Miryokefalon Savaşı'nın Türk tarihi yönünden önemi nedir?
5. Haçlı Seferleri'nin nedenleri nelerdir?
6. İkinci Haçlı Seferi'nin özelliği nedir?
7. Haçlı Seferleri'nin sonuçları nelerdir?
8. Türkiye Selçuklu Devleti hangi hükümdar zamanında gelişme devrine! Girmiştir?
9. İzzeddin Keykâvus döneminde ticaretin gelişmesi için neler yapılmıştır?
10. I. Alâeddin Keykubâd'ın Moğol tehlikesine karşı aldığı önlemler nelerdir?
11. Yassıçimen Savaşı'nın nedeni nedir?
12. Köseadağ Savaşı'nın sonuçları neler olmuştur?
13. Memlûk Sultanı Baybars'ın Anadolu'ya geliş nedeni nedir?(KARA,2005:230-26)

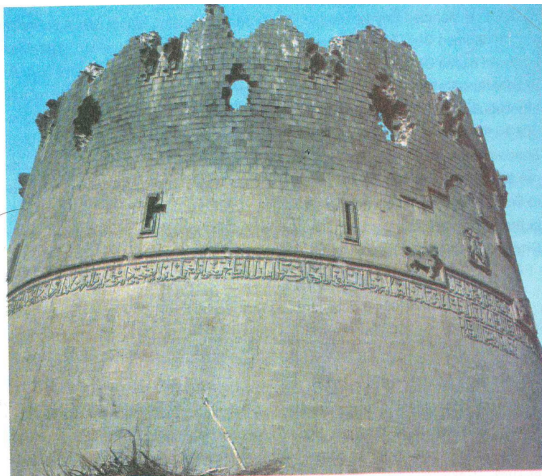
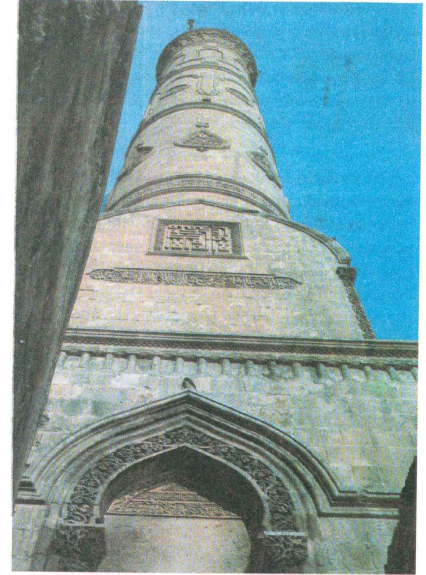
Şekil 1. Türkiye’de Kurulan İlk Türk Devletleri Portali

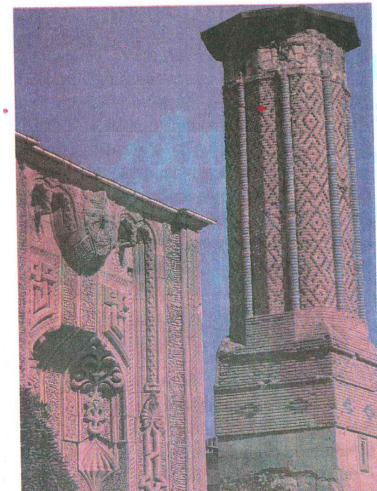
Şekil 2. Divriği Ulu Camisi’nin Kuzey

Şekil 3. Saltuklular dönemine ait Mama Hatun Kumbeti (Tercan) Görünüm

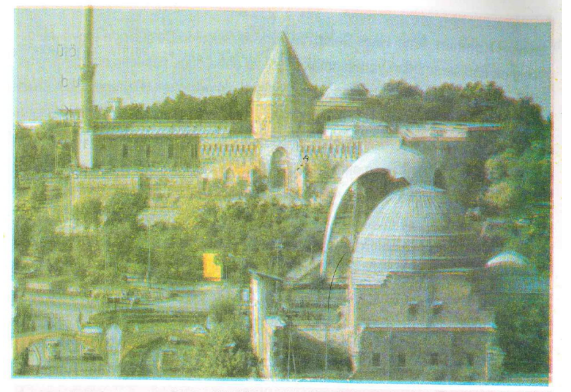
Şekil 5. Artuklu dönemine ait Diyarbakır’daki Yedi Kardeş Burçları’ndan bir görünüm.

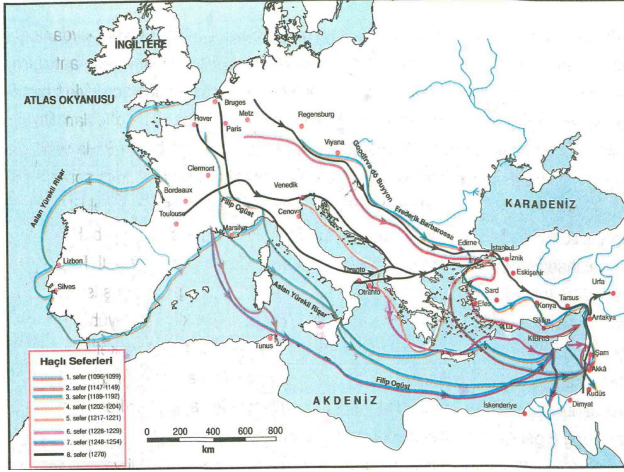
Şekil 6. Konya’da bulunan ince minareli medrese

Şekil 7. Türkiye Selçuklu Devleti

Şekil 8. Konya’da Alâattin Camii

Şekil 9. Haçlı Seferleri

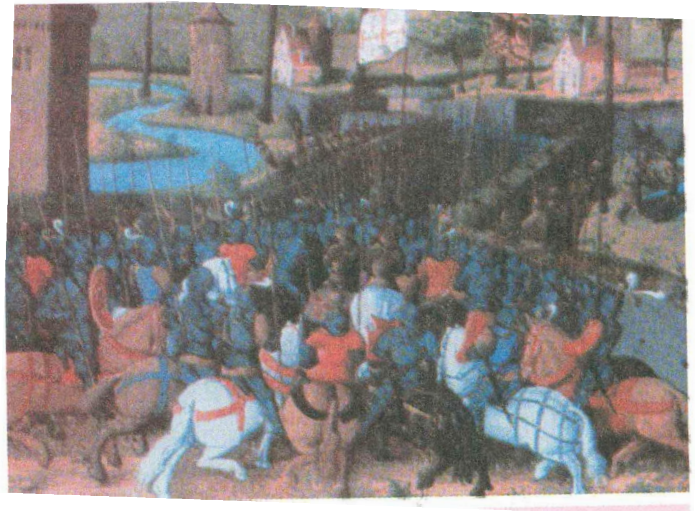

Şekil 10. Kudüs’ün Haçlılar Tarafından

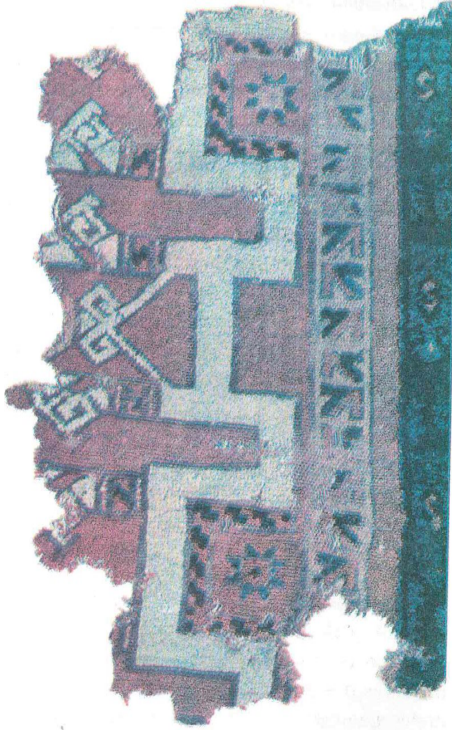
Alınışını Gösteren Bir Resim

Şekil 11. Şam kentini gösteren bir Minyatür

Şekil 12. Şam kentinin Haçlılar tarafından kuşatmasını gösteren bir minyatür

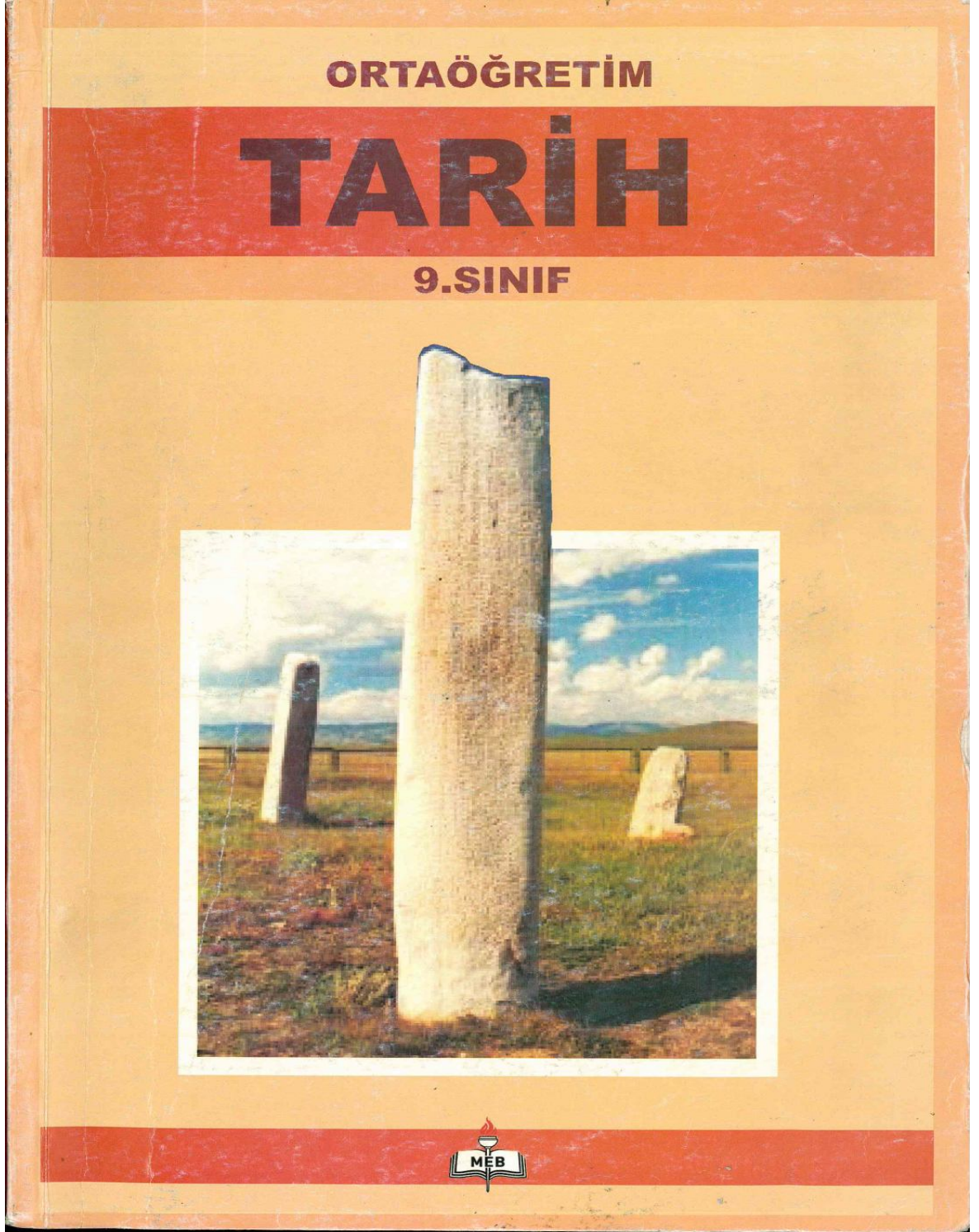
Şekil 13. Türkiye Selçuklu dönemine ait Halı

Şekil 14. Kızıl Kule, Alanya

parças

Ortaöğretim Tarih 9. Sınıf Ders Kitabı, M. E. B. Devlet Kitapları, 2012, İstanbul.

İÇİNDEKİLER

I.ÜNİTE: TARİH BİLİMİ

1.KONU: TARİH BİLİMİNE GİRİŞ

2. KONU: TARİH YAZICILIĞI

3.KONU: TARİHİN FAYDALANDIĞI BİLİM DALLARI

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

II. ÜNİTE: UYGARLIĞIN DOĞUŞU VE İLK UYGARLIKLAR

1.KONU: TARİHİ ÇAĞLARA GİRİŞ

2.KONU: İLK ÇAĞ UYGARLIKLARI

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

III. ÜNİTE: İLK TÜRK DEVLETLERİ

1.KONU: TÜRKLERİN TARİH SAHNESİNE ÇIKIŞI

2.KONU: ORTA ASYA'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLETLERİ

3.KONU: DİĞER TÜRK DEVLETLERİ VE TOPLULUKLARI

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

IV. ÜNİTE: İSLAM TARİHİ VE UYGARLIĞI (13.YÜZYILA KADAR)

1.KONU: İSLAMİYETİN DOĞUŞU VE İLK İSLAM DEVLETLERİ

2.KONU: İLK TÜRK-İSLAM DEVLETLERİ

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

VI. ÜNİTE: TÜRKİYE TARİHİ (11-13.YÜZYILLAR)

1.KONU: MALAZGİRT SAVAŞINDAN SONRA ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLET VE BEYLİKLERİ

1. Danişmentliler

2.Saltuklular

3. Mengücekliler

4.Artuklular

5.Çaka Beyliği ve Diğer Türk Beylikleri

2.KONU: TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ

1.Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yükselme Dönemi

2. Haçlı Seferleri

I.Haçlı Seferi

II. Haçlı Seferi

III. Haçlı Seferi

IV. Haçlı Seferi

3.Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yükselme Dönemi

4.Türkiye Selçuklu Devleti'nin Dağılma Dönemi

5.Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yıkılış Dönemi

ÖLÇME VE DEĞERLENDİRME

6. MALAZGİRT SAVAŞI'NDAN SONRA ANADOLU'DA KURULAN İLK TÜRK DEVLET VE BEYLİKLERİ

6.1. Türklerden Önce Anadolu'nun Durumu

Türklerin fethinden önce Anadolu, yıllarca devam eden Sasani-Bizans savaşları yüzünden harabeye dönmüştü.

Uzun süren bu savaşlar bölgede yaşayan nüfusun azalmasına neden olmuş, can güvenliği iniyle göç eden insanlar şehirlerde toplanmıştı. XI. yüzyılda Anadolu'da Rum, Ermeni ve Süryani gibi kavimler yaşamaktaydı. Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'daki otoritesi zamanla zayıfladı, Anadolu'nun doğusunda Ermeni ve Gürcü prenslikleri kuruldu. Kendilerine yurt arayan Oğuzlar için tolu'nun bu karışık siyasi durumu yerleşmeye oldukça elverişliydi. Bu elverişli şartları inlendiren Türkler, Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun farklı bölgelerinde devletler kurmaya başladılar.

6.2. Danişmentliler

Danişmentliler, Selçuklu komutanlarından İment Ahmet Gazi tarafından Orta Anadolu'da kuruldu (1080). Merkezi Sivas'tı, Danişment Ahmet Gazi, Türkiye Selçukluları ile birlikte Eskişehir yakınlarında Haçlılara karşı mücadele etti. Danişment Ahmet Gazi'den sonra yerine geçen oğlu Emir Gazi döneminde Fırat'tan Sakarya'ya kadar Orta ve Kuzey Anadolu, Danişmentlilerin egemenliğine girdi.

Emir Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu Muhammed, Ermenilerle, Bizans İmparatorluğu'yla ve Haçlılarla savaştı. Ölümünden sonra oğulları arasında taht kavgaları başladı. Danişmentliler Kayseri, Sivas, Malatya olmak üzere üç kola ayrıldı. Türkiye Selçuklu Sultanı II. Kılıç Arslan, üç kolu da ele geçirerek 1178'de Danişmentlilere son verdi.

Danişmentlilerde kendi adına para bastıran ilk hükümdar Danişment Ahmet Gazi'dir. Danişmentlilere ait paralarda Grekçe yazılar vardır. Tokat ve Niksar'daki Yağıbasan Medresesi dönemin önemli eğitim kurumlarından. Danişmentlilerden kalma Kayseri Ulu Cami bir başka önemli eserdir. Dönemin önemli edebî eseri Danişmentname'dir. Danişmentli Ahmet Gazi ve Danişmentli beylerinin İmparatorluğu'na karşı mücadelelerini, kahramanlıklarını anlatan bu destan, Türkiye Selçuk- Döneminde yazıya geçirilmiştir.

6.3. Saltuklular

Saltuklular Büyük Selçuklu Devleti komutanlarından Ebulkâsım Saltuk tarafından Erzurum ve çevresinde kurulan Anadolu'daki ilk Türk devletidir (1072). Danişmentlilerle birlikte Haçlılara karşı la mücadele eden Saltuk Bey Gürcülerle savaştı. Ölümünden sonra yerine geçen oğlu Ali Bey, arla birlikte Gürcülere karşı yapılan savaşlara katıldı fakat başarılı olamadı. II. Saltuk zamanında (1132-1168) Türkiye Selçuklu Devleti ile iyi ilişkiler kuruldu.

II. Saltuk'un ölümünden sonra devlet zayıfladı. Türkiye Selçuklu Sultanı Rükneddin Süleyman Şah'ın, Gürcülere karşı düzenlediği sefere Saltuklu Bey'i Alâeddin'in katılmayı reddetmesi üzerine Rükneddin Süleyman Şah, Erzurum'u ele geçirerek Saltuklu Devleti'ne son verdi (1202).

Erzurum, Akdeniz limanlarından Azerbaycan ve Türkistan'a uzanan ticaret yolları üzerinde kurulmuş bir şehirdi. Bu nedenle Saltuklular zamanında ticari açıdan önemli bir merkezdi. Ayrıca bölge, geniş otlaklara sahip olduğundan hayvancılık gelişmişti.

Kale Cami, Tepsi Minare, Ulu Cami, Üç Kümbetler, Mama Hatun Türbesi Saltuklulardan günümüze kalan önemli mimari eserlerdir.

6.4. Mengücekliler

Mengücekliler, Selçuklu Sultanı Alp Arslan'ın komutanlarından Mengücek Gazi tarafından kurulmuştur. Bu devlet Erzincan merkez olmak üzere Kemah, Divriği ve Şebinkarahisar bölgelerinde hüküm sürmüştür (1080-1228). Mengücek Gazi, Gürcülere ve Rumlara karşı yapılan savaşlarda başarılı oldu. Mengücek Gazi'nin ölümünden sonra yerine geçen oğlu İshak, Artuklularla ve Daniş- mentlilerle yaptığı savaşta yenildi ve Danişmentlilerin himayesine girdi.

İshak'ın ölümünden sonra Mengücekliler, Erzincan ve Divriği olmak üzere iki kola ayrıldılar. İshak Bey'in oğullarından Süleyman Divriği'de, Davut ise Erzincan'da hüküm sürdü. Her iki kol da Moğol istilasından önce Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlandı.

Mengücekliler zamanında Kemah ve Erzincan, tarım, ticaret, sanayi açısından büyük gelişme göstermiş, iktisadi gelişmenin yanında devrin en önemli kültür merkezlerinden biri olmuştur. Divriği'de darüşşifa ile birlikte külliye olarak yaptırılan Ulu Cami, dönemin en önemli eseridir. Erzincan ve çevresinde meydana gelen depremler eserlerin günümüze ulaşmasını engellemiştir.

Mengücekliler, bilimin gelişmesine önem vermişlerdir. Hükümdar Davut Şah'ın Erzincan'daki sarayına davet ettiği dönemin bilim insanı Muvaffakuddin Abdüllâtîf, tıp, fizik ve felsefe alanlarında eserler vermiştir.

6.5. Artuklular

Anadolu'nun fethi sırasında Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da Artuk Bey'in oğulları tarafından kurulmuştur. Devlete adını veren Artuk Bey, Selçuklu Sultanı Melikşah Devrinde İzmit'e kadar yapılan fetihlerde bulunmuş, ancak Diyarbakır kuşatması sırasında Melikşah'la arası açılmıştır. Artuk Bey bu olaydan sonra Suriye Meliki Tutuş'un hizmetine girmiş, Tutuş da ona Kudüs'ü dirlik olarak vermiştir.

Artuk Bey'in ölümünden sonra oğulları Sökmen ve il Gazi, Kudüs'ü Fatımîlere karşı koruyamayınca Diyarbakır yöresine geldiler (1098). Bu bölgede Artuklu Beyliği'ni kurarak üç kol hâlinde yönetimlerini sürdürdüler (1102). Bunlar; Hasankeyf Artukluları (1102-1231), Mardin Artukluları (1108-1409), Harput Artuklularıdır (1112-1234).

Batman Irmağı üzerinde bulunan Malabadi Köprüsü, Mardin'de Hatuniye Medresesi, Koçhisar'da Ulu Cami, Muzafferiye, Semanin, Şehidiye ve Hüsamiye Medreseleri bu döneme ait eserlerdir.

Artuklular Devrinin en tanınmış bilim insanlarından biri El- Cezerî'dir. Haberleşme, kontrol, denge kurma ve ayarlama ilmi olan sibernetiğin ilk kurucusudur. Sibernetiğin gelişmesiyle elektronik beyinler ve otomasyon denilen sistemler ortaya çıktı. Cezerî dışı çarklarla çalışan çeşitli makineler yaptı.

Bunun yanında su saatleri, kendiliğinden kesilip akan fiskiye, mekanik olarak çalışan müzik aletleri, tulum balar ve şifreli kilitler yapmayı başardı.

6.6. Çaka Beyliği ve Diğer Türk Beylikleri

Oğuzların Çavuldur koluna bağlı olan Çaka Bey, Bizans İmparatorluğu'na düzenlenen akınlar sırasında esir düştü ve İstanbul'a götürüldü. Çaka Bey bir fırsatını bulup İstanbul'dan kaçtıktan sonra ve çevresini ele geçirip kendi adıyla anılan beyliği kurdu (1081). İstanbul'da iken denizciliği Çaka Bey, kurduğu donanma ile Midilli, Rodos, Sakız ve İstanköy adalarını fethetti. Bizans ıtorluğu'na karşı büyük zaferler kazandı.

Çaka Bey, İstanbul'u ele geçirmek amacıyla Peçenekler ve Türkiye Selçukluları ile ittifak kurdu. Dunu öğrenen Bizans imparatoru, Türkiye Selçukluları Sultanı I. Kılıç Arslan'ı, Çaka Bey'e karşı Bizans İmparatorluğu'nun bu kışkırtmaları sonunda I. Kılıç Arslan, kayınpederi Çaka Bey'i lü. Bizans imparatorluğu, Çaka Bey'in ölümünden sonra İzmir ve çevresine hâkim oldu ve bu te son verdi (1093). Çaka Bey, ilk Türk donanmasını kuran ve ilk deniz komutanı olan Türk beyidir, dolu'da kurulan diğer Türk beylikleri, kurucuları ve kurulduğu bölgeler tabloda gösterilmiştir.

ANADOLU'DA KURULAN DİĞER TÜRK BEYLİKLERİ

BEYLİĞİN ADI	KURUCUSU	KURULDUĞU YER
Sökmenliler	Kutbeddin II-Arslan'ın komutanlarından Sökmen	Ahlat ve Van Gölü Havzasında
İnaloğulları	Türkmen komutanlarından Sadr	Diyarbakır ve çevresinde
Çubukoğulları	Melikşah'ın komutanlarından Çubuk Bey	Harput ve çevresinde
Dilmaçoğulları (Togan Arslanoğulları)	Sultan Alp Arslan'ın Komutanlarından Dilmaçoğlu Mehmet Bey	Bitlis ve civarında
İnançoğulları	Tanrıvermiş adlı bir Türkmen beyi	Ladik'te (Denizli)
Tanrıvermişoğulları		Efes ve çevresinde

6.7. TÜRKİYE SELÇUKLU DEVLETİ (1077 – 1308)

6.7.1. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Kuruluş Dönemi

Türkiye Selçuklu Devleti, Selçuklu soyundan gelen Kutalmış Bey'in oğlu Süleyman Şah tarafından kuruldu. Kutalmış, Büyük Selçuklu Devleti'nin hükümdarı Alp Arslan ile yaptığı taht mücadelesini kaybetti. Alp Arslan'ın ölümünden sonra Kutalmış'ın oğulları Mansur ve Süleyman Şah Suriye'ye geldiler. Fakat buradaki faaliyetlerinde başarılı olamayınca Anadolu'ya geçtiler.

Bizans İmparatorluğu'ndaki taht kavgası ve iç karışıklıklardan yararlanan iki kardeş Konya, Afyon, Kütahya ve İznik'i ele geçirerek batı yönünde fetihlere devam etti. Mansur'un, Süleyman Şah'ı ortadan kaldırarak Anadolu'da tek başına devlet kurmak istemesi üzerine Süleyman Şah, Melikşah'dan yardım istedi. Melikşah Porsuk Bey komutasında bir orduyu Anadolu'ya gönderdi. Süleyman Şah'ın kuvvetleriyle birleşen Porsuk Bey kuvvetleri Mansur'u yenilgiye uğrattı ve Süleyman Şah, Anadolu'ya tek başına hâkim oldu. Melikşah 1077'de Süleyman Şah'a hükümdarlık unvanı veren bir ferman gönderdi. Abbasi halifesinin ise Süleyman Şah'a hükümdarlığını onaylayan menşur göndermesiyle, merkez İznik olmak üzere Türkiye Selçuklu Devleti kuruldu.

Süleyman Şah, devleti kurduktan sonra fetihlere batı yönünde devam ederek bir yandan Marmara ve Karadeniz sahillerine, diğer taraftan da Ege Denizi kıyılarına ulaştı (1080). Böylece devletin sınırlarını Marmara kıyılarından Çukurova'ya kadar genişletti. Bu gelişmeler neticesinde Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos (Aleksi Komnen) ile Türkiye Selçukluları, İstanbul Boğazını sınır olarak belirleyen bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşmayla devletin batı sınırlarını güvence altına alan Süleyman Şah, yerine komutanlarından Ebu'l Kasım'ı bırakarak güneye yöneldi. Tarsus, Adana, Antalya, Antep ve Antakya'yı fetheden Süleyman Şah'ın bu fetihleri Suriye Selçuklu Meliki Tutuş'la aralarının açılmasına neden oldu. Halep yakınlarında karşılaşan iki ordunun yaptığı mücadeleyi Süleyman Şah kaybetti ve savaş ında öldü (1086). Süleyman Şah, Suriye'de Caber Kalesi yanına gömüldü. Lozan Barış Antlaşmasına göre Süleyman Şah'ın mezarının bulunduğu yer Türk toprağı kabul edildiğinden, buranın koruyuculuğunu da Türk askerleri yapmaktadır.

Süleyman Şah, güneye inerken yerine Ebu'l Kasım'ı bırakmıştı. Süleyman Şah ölünce Ebu'l Kasım, devleti idare etmeye başladı. Bu arada Melikşah, Türkiye Selçuklu Devleti'ni baskı altında tutmaya çalışıyordu. Fakat Melikşah'ın 1092'de ölmesi bu isteğın sonuçsuz kalmasına yol açtı.

Melikşah'ın ölmesiyle birlikte Süleyman Şah'ın oğulları Kılıç Arslan ve Kulan Arslan Anadolu'ya geldi. Kılıç Arslan iye Selçuklu Devleti'nin başına geçti.

I. Kılıç Arslan Dönemi: Kılıç Arslan hükümdar olunca devlet işlerini düzene koydu. Bizans üzerinde baskı kurdu. İzmir'de devlet kurmuş olan Çaka Bey'in kızıyla evlendi. Bizans, Çaka Bey'in arılarından rahatsız oluyordu. Kendi devleti açısından Çaka Bey'in kuvvetlenmesini istemeyen Bizans imparatoru, I. Kılıç Arslan Çaka Bey'in arasını açtı. I. Kılıç Arslan ile Çaka Bey'i ortadan kaldırdı. Böylece Bizans'la bir antlaşma yaparak batı sınırını güvence altına alan I. Kılıç Arslan doğuya yöneldi. Malatya'yı kuşattığı sırada, büyük bir haçlı ordusunun Anadolu'ya doğru ilerlediği haberini aldı. Kuşatmayı kaldırarak İznik'e döndü.

I. Kılıç Arslan, I. Haçlı Seferi esnasında başarılı savunma yaptıysa da İznik'i Bizans'a terk etmek zorunda kaldı ve devlet merkezini Konya'ya taşıdı. Haçlılara karşı Bizans imparatoru ile bir antlaşma yaparak doğuya yöneldi. Önce Danişmentlileri yendi. Malatya'yı aldı. Daha sonra Suriye'ye yöneldi, Musul'u ele geçirdi. Bunun üzerine Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, Emir Çavlı komutasında ordusu I. Kılıç Arslan üzerine gönderdi, ilan savaşta yenilen I. Kılıç Arslan, atıyla bur Irmağı'nı geçerken boğularak öldü (1107).

I. Mesut Dönemi: I. Kılıç Arslan'ın ölümünden sonra Selçuklu tahtı bir süre boş kaldı. Türkiye Selçuklu Devleti'ndeki taht kavgalarından yararlanan Bizanslılar, Anadolu'ya tekrar sahip olmak için saldırıya geçtiler, Daha sonra I. Kılıç Arslan'ın oğlu Şahin Şah tahta geçti. Fakat kardeşi Mesut, Danişmentli Emir Gazi'nin yardımıyla Selçuklu hükümdarını ele geçirdi (1116).

Sultan Mesut, Danişmentlilerle iş birliği yaparak Bizans'a karşı başarılar kazandı, Daha sonra I. Mesut, Danişmentlilerin taht kavgalarından yararlanarak Ankara, Çankırı, Kastamonu ve Elbistan'ı ele geçirdi.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin Anadolu'da güçlenmesinden rahatsızdan Bizans imparatoru, Türkleri iadolu'dan atmak için sefere çıktı. Bizans ordusunun Akşehir'i işgal etmesi üzerine Sultan Mesut, Bizans ordusunun üzerine yürüdü. Konya yakınlarında Bizans ordusunu yendi. Bu arada II. Haçlı düşünün Anadolu'ya doğru geldiğini haber alan Sultan Mesut, Bizans imparatoru ile bir antlaşma imzaladı. Bu antlaşmaya göre Antalya ve çevresindeki bazı yerler Bizans'a bırakıldı (1146).

Sultan Mesut, II. Haçlı ordusunu Eskişehir yakınlarında yenerek büyük ün kazandı. Daha sonra anışmentlilerden Sivas'ı ve Malatya'yı aldı. Çukurova'daki bazı şehirleri de ele geçiren Sultan Mesut 1155 yılında Konya'da öldü.

2. Haçlı Seferleri

Orta Çağın en büyük siyasi ve askerî olaylarından biri Haçlı Seferleridir. XI - XIII. yüzyılları arasında Hristiyan Batı dünyasının Müslümanların elinde bulunan ve Hristiyanlarca kutsal sayılan Kudüs ve çevresini geri almak için düzenledikleri seferlere Haçlı Seferleri denir. Müslümanlara karşı yapılan bu savaşa katılan Hristiyan askerlerin elbiselerinde haç sembolünü kullanmaları, Haçlı Seferlerinin dinî sebeplerini ön plana çıkarmışsa da bu seferlerin siyasi, sosyal ve ekonomik sebepleri de vardır.

I. Haçlı Seferi (1096 -1099): Avrupa'da farklı ülkelerden gelen kişilerin oluşturduğu ilk haçlı grubu, Piyer L'Hermite (Piyer Lermite) komutasında Batı Avrupa'dan yola çıktı. Geçtiği yerleri yağmalayarak, Bizans üzerinden İznik'e kadar ilerledi ancak bu ilk gelen haçlıların tamamına yakını Türkiye Selçuklu ordusu yok etti. Bu yenilgiden sonra 600.000 kişilik düzenli bir Haçlı ordusu İstanbul'a geldi (1097). Haçlılar Bizans imparatoru ile bir sözleşme yaptılar. Bu sözleşmeye göre; Haçlılar, Anadolu'da ele geçirdikleri yerleri Bizans imparatorluğu'na bırakacaklar, buna karşılık Bizans İmparatorluğu da Haçlılara gıda yardımında bulunacakve Anadolu'da rehberlik yapacaktı.

İstanbul'dan Anadolu'ya geçen bu Haçlı ordusu Türkiye Selçuklularının başkenti İznik'i kuşattı. Bu sırada Malatya kuşatmasında olan I. Kılıç Arslan, ordusuyla İznik'e dönerek Haçlılara karşı başarılı mücadele veriyse de başarılı olamayacağını anlayarak geri çekildi. İznik, Bizans tarafından teslim alındı (1097).

I. Kılıç Arslan Danişmentlilerle birleşerek Eskişehir yakınlarında Haçlılara yeniden saldırdı. Ancak haçlı kuvvetlerinin sayı itibarıyla fazla olması üzerine Türk ordusu yenileceğini anlayınca yeniden geri çekildi (1097). Bundan sonra I. Kılıç Arslan çete savaşları ile Haçlıların geçeceği bölgelerdeki yiyecek ve içecek kaynaklarını yok ederek, yıpratma taktiği uyguladı. Haçlılar büyük kayıplar vererek Kudüs'e ulaştıklarında sayıları 50.000 kadardı. Fatımilerden Kudüs'ü alan Haçlılar, burada bir Latin Krallığı kurdular (1099). Eskişehir-Antalya hattına kadar Batı Anadolu topraklarını ele geçiren Haçlılar, Antakya ve Urfa'yı da almışlardı. I. Haçlı Seferi sonunda Haçlılar Kudüs'te kurdukları Latin Krallığı'ndan başka Antakya, Urfa, Sur, Trablusşam ve Yafa şehirlerinde kontluklar oluşturdular.

II. Haçlı Seferleri (1147 – 1149)

Musul Atabeyi İmadeddin Zengi, Urfa Lâtin Kontluğu'na son verince Alman İmparatoru III. Konrad ile Fransa Kralı VII. Lui, ordularıyla II. Haçlı Seferi'ne çıktılar. Anadolu'ya önce ulaşan III. Konrad Konya ovasında Türkiye Selçukluları Sultanı Mesut'la yaptığı savaşta yenildi. İznik'e ordusuyla gelen Fransa Kralı, Alman İmparatoru'nun Selçuklular tarafından bozguna uğratıldığını öğrenince Efes, Denizli, Antalya yolundan Suriye'ye geçmek istedi fakat Selçuklu ordusu Haçlılara büyük kayıplar verdi. Antalya'ya ulaşabilen Haçlıların bir kısmı Suriye'ye gittiler. Kalanlar da Türkler karşısında perişan oldular. Bu sefer sonunda Antalya'da terk edilen üç binden fazla Haçlı askeri Türkler tarafından himaye altına alınmış, yaralıları tedavi edilmiştir. Böylece ilk defa kral ve imparatorların da katıldığı bu Haçlı Seferi amacına ulaşamadı.

III. Haçlı Seferi (1189 – 1192)

Selahattin Eyyûbi, Hittin Savaşı'nda (1187) Kudüs kralını yenilgiye uğrattı ve Kudüs'ü ele geçirdi. Kudüs'ün, Müslümanlar tarafından geri alınması III. Haçlı Seferi'nin düzenlenmesine neden oldu.

IV. Haçlı Seferi (1202 – 1204)

Eyyûbilerin Filistin'deki Yafa'yı ve Suriye'deki bazı şehirleri ele geçirmesi üzerine IV. Haçlı Seferi düzenlendi. İstanbul'a gelen Haçlı ordusunun şehri yağmalaması ve Bizans tahtında işikliğe gitmesi üzerine halk ayaklandı ve bu ayaklanma neticesinde imparator ile oğlu öldürüldü. Bu imdan yararlanan Haçlılar İstanbul'da bir Latin İmparatorluğu kurdular (1204). Bunun üzerine Bizans İmparatorluğu'ndaki hanedan mensupları İznik'te, diğeri Trabzon'da olmak üzere iki devlet kurdular. İznik Devleti, 1261 yılında İstanbul'daki Latin egemenliğine son verdi, Bizans İmparatorluğu'nu yeniden canlandırdı. Trabzon İmparatorluğu Fatih Sultan Mehmet'in Trabzon'u fethettiği tarihe kadar varlığını sürdürdü (1461).

V. Haçlı Seferi'nden sonra dört büyük Haçlı Seferi daha düzenlenmiştir. Bu seferlerden hiçbiri Anadolu üzerinden yapılmamış ve Haçlılar bir başarı elde edememişlerdir.

6.8. Türkiye Selçuklu Devletinin Yükselme Dönemi

II. Kılıç Arslan Dönemi

I. Mesut'un ölümü üzerine I. Kılıç Arslan (1155-1192) tahta çıktı. Sultan II. Kılıç Arslan'ın İlk yılları kardeşler arasındaki taht kavgalarıyla geçti. Bu durumdan faydalanmak isteyen Danişmentliler 'e Musul Atabeyi Nureddin Mahmut Zengi, II. Kılıç Arslan'a karşı kardeşi Şahin Şah ile ittifak oluşturdu. Bu ırada Türkmen saldırıları yüzünden II. Kılıç Arslan'ın Sizens ile arası açıldı.

II. Kılıç Arslan ittifakı bozmak ve batı sınırlarını güvenle altına almak için Bizans İmparatorluğu ile bir sal- tırmazlık antlaşması yaptı (1162). Daha sonra Kardeşi Şahin Şah'ın isyanını bastırdı. Danişmentlilerin üzerine bürüyerek Elbistan ve Kayseri'yi aldı.

II. Kılıç Arslan, Danişmentlilerin müttefiki Musul Atabeyi Nureddin Zengi'nin ölümünden sonra Tokat, Niksar ve Sivas'ı ele geçirdi. Mengücekoğullarını da egemenliği altına alarak Fırat Nehri'nden Sakarya Nehri'ne kadar uzanan toprakları Türkiye Selçukluları Devleti'nin yönetimi altında birleştirdi.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin sınırlarını genişletmesi Bizans'ta nasıl bir tepkiye neden olmuştur?

Türklerin Anadolu'yu hızla ele geçirdiğini gören Bizans İmparatoru 1176 yılı Eylül ayında ordusuyla Eğirdir Gölü kenarında Sultandağı bölgesine geldi. Ani ıaskınlarla Türkler tarafından yıpratılan Bizans ordusu Miryokefalon (Kumdanlı)'da II. Kılıç Arslan tarafından ağır bir yenilgiye uğratıldı.

Sivas

Miryokefalon Zaferi (1176) ile Bizans'ın Anadolu üzerindeki hâkimiyeti sona erdi. Bu noktadan itibaren Türkiye'deki ticari faaliyetler Selçukluların kontrolüne geçti. Türkiye Selçukluları Döneminde Karadeniz'in kuzeyi ile Suriye ve Bağdat arasında yoğun bir ticari alışveriş ortaya çıktı. Anadolu'dan geçen bu ticari trafikte kuzeyden gelen kereste, kürk, balmumu zengin İslam ülkelerine gönderilirken, Bağdat ve Halep yoluyla da çeşitli mamül ürünler baharat ve mücevherler aynı yoldan değişik bölgelere sevk ediliyordu. Asya'dan gelen tarihî İpek Yolu da kuzey güney yoluyla Sivas'ta birleşiyordu. Sivas bu uluslar arası ticaret ilişkileri içinde önemli bir istasyon merkezi durumunda idi.

Alâeddin Keykubad Döneminde Sivas hızla gelişti. Ünlü seyyah Marco Polo (Marko Polo)'ya göre; bölgeye yerleşen göçer Türkmenler dışında her kavim ve dinden tüccarlar ve sanatkârlar şehre yerleşti. Şehirde çok sayıda Ermeni ve Rum gibi değişik milletlerden insanlarda bulunmaktaydı.

Bunlar, şehirde yaşayan Müslümanlar gibi ticaret ve zanaatla uğraşırlar; halı, ipekli kumaş dokurlardı. Şehrin sosyal ve ekonomik gelişimi üzerinde esnaf örgütleri ve tasavvuf cemaatler etkiliydiler.

Miryakefalon Savaşı (1176)

Türkiye Selçuklu ordusu, sayı itibarıyla Bizans ordusuna denk olmakla beraber askerî teçhizat açısından aynı denklige sahip değildi. II. Kılıç Arslan, ordusunu Bizans ordusunun ilerlediği vadiye hâkim olacak şekilde yüksek tepelere yerleştirdi. Böylelikle Türk kuvvetleri Bizans ordusuna göre daha fazla hareket imkânına kavuşmuş oluyordu. 17 Eylül 1176 'da Bizans ordusunun tamamı geçitten içeri girince, Türk ordusu taarruza başladı. Bu sırada çıkan bir fırtına yüzünden göz gözü görmez hâle geldi. Fırtına dinince manzara korkunç şekliyle ortaya çıktı. Vadi, hayatını kaybeden ya da yaralanan insan ve hayvanlarla doluydu. Günün sonunda Bizans ordusunun büyük bir bölümü yok edildi.

Türklerin elinden kurtulan İmparator Manuel de farklı durumda değildi; şaşkın, çaresiz ve perişan vaziyette bir ağacın altında öylece oturmuş kalmıştı. Bir Bizans atlısı, imparatoru Türklerin eline esir düşmekten son anda kurtarmıştı. Dehşet içinde kalan İmparator Manuel, komutanlarını çadırında toplamış ve kaçış planını açıklamıştı. Herkes imparatorun aklını kaçırdığını sandı, özellikle komutanı bu plana şiddetle itiraz etti.

Bizans tarihçisi Niketas'ın rivayetine göre, toplantının yapıldığı çadırın önünde bulunan ve konuşulanları duyan bir asker şöyle haykırmıştı: "Sen değil misin bizi Tanrı'ntn terk ettiği dar geçide zorla tıktıran... Bu felaket vadisinde, bu cehennemi andıran boğazda ne işimiz vardı? Biz basit insanların Türklerle ne alıp vereceği vardı? Şimdi bu adamlar bu dar, ne sakladığı görünmez vahşi toprakta bizi sarmış bulunuyorlar ve bizi tuzağa düşürdüler, şimdi sen bize ihanet edip bizi koyunlar gibi boğazlanmak üzere düşmanlara bırakıyorsun haaa!" imparator, nöbetçinin bu ağır sözleri üzerine kaçma teşebbüsünden vazgeçmişti.

Sabahleyin Türkler, Bizans ordusu üzerine tekrar saldırıya geçti. Bizans ordusu taarruzu püskürtmeye çalıştıysa da başarılı olamadı. Bizans ordusundan son kalanlar da yok edilmek üzereyken Sultan II. Kılıç Arslan taarruzu durdurma emri vererek İmparator Manuel'e elçi gönderdi. Tazminat ödemesi, Eskişehir ve Uluborlu'daki kaleleri yıkması karşılığında barış yapılabilceğini belirtti. Sultan düşmanı tamamen yok etmektense istediği şartlarda antlaşma yapılmasının Türkler için daha faydalı olacağını düşünmüştü.

Miryokefalon zaferiyle, Anadolu'nun "Türk yurdu" olduğu ispatlandı. Bizans İmparatorluğu'nun Anadolu'yu geri alma düşüncesi ortadan kalktı. Türkiye Selçuklu Devleti, bu zaferle Türk ve İslam dünyasında önemli devlet konumuna yükseldi. Avrupa'da büyük endişe yaratan bu zafer, III. Haçlı Seferi'nin yapılmasının önemli nedenlerinden biri oldu. Bizans İmparatorluğu, bu zaferden sonra saldırı durumundan savunma durumuna geçti, Batı Anadolu kıyılarını elinde tutabilmek için büyük çaba gösterdi.

Miryokefalon Savaşı'dan sonra II. Kılıç Arslan, Kütahya ve Eskişehir'i fethetti. Bu faaliyetler neticesinde yorulan II. Kılıç Arslan, yaşlandığını ileri sürerek, ülke topraklarını on bir oğlu arasında paylaştırdı. Bir müddet sonra şehzadeler arasında taht kavgaları başladı. Bu karışıklıklar içerisinde II. Kılıç Arslan 1192 yılında öldü.

Sultan II. Kılıç Arslan Döneminde devletin tam bağımsızlığı ve Anadolu Türk birliği büyük ölçüde gerçekleştirilmiştir. Onun döneminde imar hareketine girilmiş ve Türkistan'dan gelen binlerce Türkmen Anadolu'ya yerleştirilmiştir. Sultan II. Kılıç Arslan, 37 yıllık yönetimi sırasında başarısı ve adaletiyle sadece Türklerin değil yönetimi altında yaşayan Hristiyanların da güvenini kazanmıştı.

Kılıç Arslan'ın toprak taksim ettiği oğulları sultan unvanını almadılar. Ancak melik sıfatı ile idarelerinde bulunan memleketlerde tam bir bağımsızlığa sahiptiler. İbn-i Bibi'nin ifade ettiği üzere meliklerin hükümet merkezlerinde kendilerine mahsus idare ve teşkilatları vardı. Kendi emirlerinde ordu, saraylarında âlim ve şairler bulunuyor, vergilerini kendi memurları tahsil ediyor, halkın işleri bizzat onların divanında görüşülüyordu. Bu memleketlerin merkez ile münasebetleri sadece meliklerin yılda bir kere Konya'ya gidip babalarını itaat ve tabiiyetlerini arz etmekten ibaret idi. Hatta dış ilişkilerde tamamen müstakil olup, Bizanslılar ile ayrı ayrı savaş ve barış yapıyorlardı.

I. Gıyaseddin Keyhüsrev Dönemi

II. Kılıç Arslan'ın ölümü üzerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev hükümdar oldu. I. Gıyaseddin Keyhüsrev, kardeşi II. Rükneddin Süleyman Şah'la yaptığı mücadelede başarılı olamadı ve tahtı bırakmak zorunda kaldı (1196). II. Rükneddin Süleyman Şah, Türk birliğini yeniden kurmaya çalıştı. Ermenilerle savaştı, Erzurum'u alarak Saltuklulara son verdi (1202).

II. Rükneddin Süleyman Şah 1204 yılında öldü. Rükneddin'in ölümü üzerine I. Gıyaseddin Keyhüsrev yeniden tahta çıktı (1205).

I. Gıyaseddin Keyhüsrev fetih politikasını ekonomik ve ticari hedeflerine göre belirledi. Önce İznik İmparatorluğu ile antlaşma yaparak batı sınırlarını güvence altına aldı. Daha sonra Karadeniz ticaretini tehdit eden Trabzon İmparatorluğu üzerine sefer düzenledi. Samsun ve çevresini ele geçirip Karadeniz ticaretini güvenlik altına aldı. Bundan sonra Akdeniz’de önemli bir liman şehri olan Antalya’yı alarak (1207) ticaret limanı hâline getirdi. Venediklilerle ilk defa ticaret antlaşması yaptı. Bir donanma kurarak denizcilik alanında faaliyet gösterdi. Vergisini ödemeyen İznik imparatoruna savaş açan I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Alaşehir yakınlarında yapılan savaşta şehit oldu (1211).

Antalya

Antalya yüzölçümünün genişliği ve planlı şehirleşmesi itibarıyla bölgenin en önde gelen şehirlerindendir. Hristiyan tüccarları “Mina” adı ile bilinen mahallede oturmaktadır. Şehrin eski sakinleri olan Rumlar, diğerlerinden ayrı olarak başka bir mahallede otururlar. Bunların mahallesi de bir sur ile çevrilmiştir. Aynı şekilde Yahudilerin de sur içinde ayrı bir mahallesi bulunur. Şehrin hâkimi olan devlet ricali de şehrin öteki mahallelerinden ayrı olarak etrafı surlarla çevrilmiş bir kalede oturmaktadırlar. Müslümanlar ise asıl şehirde ikamet ederler.

Alanya

Alâeddin Keykubad’ın kurduğu şehirler arasında kendi adını taşıyan tek şehir Alaiye’dir (Alanya). Antalya ve Alanya Selçuklu hükümdarlarının kış mevsimini geçirdikleri yerlerdir. Alanya, deniz kıyısında büyük bir şehirdir. Alanya, kurulurken Konya şehri örnek alınmıştır. Dönemin tarih kitaplarında Alanya’da burçlar, saraylar, köşkler yaptırıldığı, bu şehrin kurulması için büyük para harcadığı belirtilmektedir. Ahalisi Türkmen’dir. Mısır, İskenderiye ve Şam tüccarları alışveriş yapmak üzere buraya gelirler. Burada bol miktarda kereste imal edilmekte olup İskenderiye, Dimyat ve diğer Mısır şehirlerine ihraç olunur.

I.İzzettin Keykavus Dönemi

I.İzzeddin Keykavus’un ardından, devletin başına I. Alâeddin Keykubad geçti (1220-1237). Bu sırada Moğollar, büyük istila hareketlerine başlamışlardı. I. Alâeddin Keykubad Moğollara karşı bazı tedbirler aldı. Sivas, Konya, Kayseri gibi önemli şehirlerin sur ve kalelerini yeniden inşa ettirdi. Eyyûbilerle dostluk kurdu. Moğollarla iyi geçinmeyi tercih etti. Alınan bu tedbirlerden sonra I. Alâeddin Keykubad, fetihlere başladı. Kalonoros (Alaiye-Alanya) Kalesi’ni fethetti (1223). Gönderilen kuvvetler Kırım’daki Suğdak’ı ele geçirdi. Kıpçak beyleri ve Rus Knezleri itaat altına alındı.

I. Alâeddin Keykubad doğuda ilk önce Erzincan’ı alarak Mengüceklilere (1228) ardından Harput’u alarak Artukluların Harput koluna son verdi. Trabzon kuşatıldı fakat alınamadı.

YASSI ÇİMEN SAVAŞI (1230)

Nesevi’ye göre Harzemşah-Selçuklu ilişkileri 1225 yılında Celaleddin Harzemşah’ın Türkiye Selçuklu Devleti Sultanı I. Alâeddin Keykubad’a bir mektup ve elçi göndermesiyle başlamıştır. Amaç, iki Türk devleti arasında dostluk ve birlik kurmaktır. Dostane bir şekilde başlayan bu ilişki, gün geçtikçe pekişmiş ve Eyyûbilerle karşı ittifak yapacak bir hâle gelmişti. Daha sonra Celaleddin harzemşahın istikrarsız siyaseti, Moğolları hiçe sayarak Ahlât’ı muhasara etti, ayrıca I. Alâeddin Keykubad’a karşı sadakatsizlik gösteren Erzurum Meliki Cihanşah ile ittifak yapması iki tarafın aralarının bozulmasına neden oldu. Bunun üzerine Türkiye Selçuklu Sultanı I. Alâeddin Keykubad, Celaleddin Harzemşah’a karşı Eyyubilerden Melik Eşref ile anlaştı ve 10 Ağustos 1230 tarihinde iki taraf Yassı Çimen mevkiinde birbiriyle karşılaştı. I. Alâeddin Keykubad ve Melik Eşref, Celaleddin Harzemşah ile Erzurum Meliki Cihanşah’a karşı büyük bir zafer kazadı. Bu savaşın Türkiye Selçuklu tarihi açısından tek kazancı, Erzurumun alınması olmuştur.

HARZEMŞAHLAR (1097 – 1231)

Büyük Selçuklu Devleti’nin valisi İl-Arslan tarafından Harzem bölgesinde merkezi Ürgenç(Gürgenç) olmak üzere kuruldu. Maverannnehir, İran ve Azerbaycan olmak üzere topraklarını genişletti. 1218 yılında Otrar şehrinde Moğol tüccarlarının casus oldukları gerekçesi ile idam edilmesi üzerine saldırıya geçen Moğollarla(Cengiz Han) yaptığı mücadeleyi kaybetti (1220). Topraklarının bir kısmı Moğollar tarafından işgal edilen Harzemşahlar, Azerbaycan’a çekildi. Türkiye Selçukluları ile komşu oldular. Harzemşahlar, Moğollara karşı oluşturulan Türkiye Selçuklu- Eyyubi ittifakı içerisinde yer aldı. Buna rağmen Ahlat hakimiyeti yüzünden Türkiye Selçukluları ile yapmış olduğu Yassı Çimen Savaşı’nı kaybederek 1231’de yıkıldı.

Moğollar, 1231 yılında Doğu Anadolu'ya girerek Sivas'a kadar ilerlediler. Bu gelişme üzerine Alâeddin Keykubad, Moğol Hanı Ögeday'a elçi göndererek barış yaptı. Diğer taraftan da Moğol kuvvetlerini ülke sınırlarında durdurmak için yeni tedbirler almaya başladı. Ahlat, Van, Bitlis ve Adilcevaz çevrelerini topraklarına kattı, harap durumdaki kaleleri onardı. Bu arada, Doğu Anadolu'da bulunan Harzemli askerlerin beyleriyle görüşmeler yaparak onların Selçuklu hizmetine girmelerini sağladı.

Selçukluların doğuda kazanmış olduğu başarılar Eyyûbileri harekete geçirdi. Harput Artukluları da Eyyûbilerle birleşti. Bu ittifaka karşı yapılan savaşı kazanan Selçuklular, Harput'u ele geçirdiler (1234).

Sultan Alâeddin Keykubad, Diyarbakır'ı ele geçirip Eyyûbi sorununu kökünden halletmek için Kayseri'de hazırlıklar yapmaya başladı. Eyyûbiler ile Türkiye Selçukluları arasındaki mücadelenin Moğollara yarayacağını düşünen Abbasi halifesi iki hükümdar arasında arabuluculuk yaptı. Ancak Alâeddin Keykubad'ın Ramazan Bayramı dolayısıyla elçilere verdiği ziyafet sırasında zehirlenerek öldürülmesi, bu barış girişiminin gerçekleşmesini engelledi (1237).

Sultan Alâeddin Keykubad Dönemi, Türkiye Selçukluları Devleti'nin en güçlü olduğu dönemdir. Alâeddin Keykubad, siyasi dehası ile Moğol tehlikesini kendi döneminde durdurmayı başardı. Bilimsel çalışmaları destekledi, sanatçılara hürmet gösterdi. Adaletle çok önem verdi. Ticaretin gelişmesini sağladı.

6.9. Kültür ve Medeniyet

Devlet yönetimi: Tarihte kurulan Türk devletleri kendisinden önce kurulmuş Türk devletlerini örnek aldığı gibi Türkiye Selçuklu Devleti de birçok alanda Büyük Selçuklu Devleti'ni örnek almıştır. Devlet yönetiminde de iki devlet arasında benzer özellikler görülmektedir. Ülke topraklarının hükümdar ailesinin ortak malı kabul edildiği veraset anlayışı, hükümdarın görev ve yetkileri, hükümdarlık alametleri, merkez, toprak ve eyalet yönetimi anlayışı her iki devlette de temelde aynı şekildedir. Ancak Türkiye Selçuklu Devleti'nde merkezi otorite daha güçlüydü. Türkiye Selçuklu sultanları Büyük Selçuklu hükümdarlarından farklı olarak Farsça unvanlar (keyhüsrev, keykavus, keykubat gibi) kullanmışlardır.

Türkiye Selçuklu sultanları da hutbelerde halifenin adını kendi adlarından önce okuturlardı. Sultanın görevi ülkeyi en güzel şekilde idare etmektir.

Sultanların çocukları melik unvanıyla eyaletleri yönetirlerdi. Meliklere yardımcı olarak atabey denilen devlet adamları görevlendirilirdi.

Türkiye Selçuklu Devleti'nde devlet işleri Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi Büyük Divanda (Divan-ı Saltanat) görüşülürdü. Ayrıca bu divana bağlı olarak şu divanlar oluşturulmuştur: Divan-ı İstifa (Malî işlerle ilgilenir.), Divan-ı Arz (Ordunun maaş, giyecek, yiyecek, teçhizat işleriyle ilgilenir.), Divan-ı İşraf (Askerî ve hukuki işler dışında devletin tüm işlerini teftiş eder.), Divan-ı İnşa (İç ve dış yazışmalarla ilgilenir.), Niyabet-i Saltanat (Hükümdar başkentte olmadığı zamanlarda devlet işleri ile ilgilenir), Pervaneci Divanı (Ülke topraklarının kayıt defterlerini tutar, has ve iktalara ait kararları düzenler.).

Türk-İslam devletlerinde daha önce oluşturulmuş olan memuriyetler aynı şekilde devam ettirildi. Bizans İmparatorluğu ve Ermeni sınırlarındaki "uc" denilen bölgeleri ise beyler yönetirdi. Uc beyleri sınırları korur, sultan sefere çıktığında onun yanında yer alırdı.

Selçuklular bakır, gümüş ve altın paralar bastırmışlardı. Paraların üzerine genellikle sultanların resimleri bulunurdu. İlk madeni parayı I. Mesut, ilk altın parayı ise II. Kılıç Arslan bastırmıştı.

Ordu Teşkilatı: Türkiye Selçuklularındaki askerî teşkilat, Büyük Selçuklu Devleti ordusunun devamı durumundaydı. Fakat Türkiye Selçuklu Devleti deniz ticareti ve donanmaya verdiği önemle Büyük Selçuklu Devleti'nden ayrılmaktaydı.

Türkiye Selçuklu Devleti'nin ordusu Büyük Selçuklu Devleti'nde olduğu gibi beş ana gruptan oluşurdu:

Hassa askerleri (Hükümdarın şahsına bağlı askerlerdi.), Sipahi askerleri (İkta sahiplerinin yetiştirdiği askerlerdi.), Türkmenler (uc bölgelerinde yaşayan ve her an savaşa hazır olan askerlerdi.), ücretli askerler, bağlı devletlerin ve beyliklerin askerleri. Türkiye Selçukluları ordusunun silahları; ok, yay, kılıç, kargı, topuz, zırh, gülle, mancınık ve kalkandı. Savaş zamanında ordu merkez, sağ ve sol olmak üzere üç kola ayrılırdı. Ayrıca ordunun önünde öncü kuvvetler bulunurdu.

Türkiye Selçukluları, hem ticareti geliştirmek hem de denizlerde hâkimiyeti sağlamak için Sinop ve Alâiye (Alanya) gibi liman şehirlerinde tersaneler kurdu. Türkiye'de denizciliğin başlamasına öncü oldu. Türkiye Selçuklularında donanma komutanlarına Reisü'l bahr veya Melikü's sevhil adı verildi.

Sosyal hayat: Malazgirt Savaşı'ndan sonra Anadolu'nun fethiyle başlayan Türkmen göçleri kısa sürede Anadolu'yu Türk yurdu hâline getirdi. Türkler, Anadolu'ya geldiğinde önce kırsal kesime yerle-

şerek tarım ve hayvancılıkla uğraştılar. Daha sonra şehirlere yerleşmeye başladılar. Cami, medrese, hastane, yol, köprü ve saraylar yaparak şehirleri bayındır hâle getirdiler. Anadolu'daki birçok şehir, kasaba, köy, nehir ve gölün adlarını Türkçe olarak değiştirdiler.

Türkiye Selçuklularında halk, Büyük Selçuklularda olduğu gibi yaşam şekillerine göre konargöçer, köylüler, şehirli olmak üzere üç gruba ayrılıyordu.

6.10. Türkiye Selçuklularında Sosyal Yapı

6.10.1. Köylüler

Devlete ait topraklarda köylüler toprağın işleticisi durumundaydılar. Köylülerin Bşında “ky kethudası” vardı. İktâ sahibi sipahiler ise köylünün güvenliğini sağlardı.

6.10.2. Konargöçerler

Türkmenler, genellikle uc bölgelere yerleşerek geçimlerini hayvancılıkla sağlardı. Boybeyinin liderliğinde teşkilatlanan konargöçerl Türkmenlerin büyük bir kısmı zamanla yerleşik hayata geçtiler.

6.10.3. Şehirli

Devlet memurları, tüccarlar, bilim adamları, esnaf ve zanaatkarlar şehir halkını oluşturlardı. Devlet memurları, devlete hizmet edenler ve hizmetleri karşılığında maaş alırlardı. Bu sınıf içinde yöneticiler ve askerler bulunurdu. Bağ, bahçe, emlak sahibiydiler. Tüccarlar, ticaretle uğraşıyorlardı. Müderrisler, kadılar, medrese öğrencileri ilmiye grubunda yer alırlardı. Eснаflar ahilik kurumuna bağlıydılar.

6.11. Selçuklular Döneminde Konya

Yeni bir vatanda, yeni bir milletin, çetin şartlarda Selçuklu Devleti'ni kurduğu bu asırlarda Konya ne hâlde idi? Başkent sıfatıyla nasıl yaşıyor ve ne düşünüyordu? Bunu bilmiyoruz. Başlangıçta mutlak hükümdarlık sisteminin, feodalitenin, vezir aristokrasisinin nüfuzu ve Moğol müdahalesi şehre kendi sesini duyurma fırsatını pek vermiyordu. Aslen Türk olan büyük halk kitlesinin yanında, Hristiyan Rum ve Ermeni gibi yerli kavimlerle, Gürcü, Suriyeli, Mısırlı, Iraklı, Latin tüccarların, Harezmlilerin, Bizans'tan gelen askerlerin, Haçlı döküntülerinin bazı Anadolu şehirleri gibi Konya'da da büyük bir sayıya ulaştığını söyleyebiliriz.

Bu değişiklik şüphesiz örfe, âdete ve kıyafete de yansıyor. İmparatorluğa yayılmış olan birçok tarikat Konya'da da geniş bir yayılma alanı bulmuştu. Bunun hayata yansması da değişik bir manzaraya neden oluyordu. Saç, sakal ve bıyık uzatılması veya büsbütün kesilmesinin insan çehresi üzerinde meydana getirdiği değişiklik, kişinin hangi mesleğe veya tarikata mensup olduğunun bir göstergesiydi. Elbise veya başa giyilen şeyler kişilere göre değişiklik gösterirdi. Müslüman olmayanlar da kavimlerine özgü kıyafetler giyerlerdi. Böylece eski Konya'nın çarşısı ve pazarını, dar sokaklarını, çok renkli ve değişik bir kalabalık dolduruyordu. Ahi kıyafeti Alâeddin Keykubad zamanından itibaren yüksek tabaka dışındakilerin yaygın olarak giydiği bir kıyafetti. Bir bakıma hayat, ufak tefek tepkilere rağmen hiç olmazsa münakaşa kabul edecek derecede müsamahalı idi.

Saray, İstanbul'la, Latinlerle, iznik hanedanı ile devamlı irtibat hâlindeydi. Saray ve yüksek tabaka, Türkmen aşiretlerle bağları koparacak derecede İran kültürünü benimsemişti. Moğol istilasından önce, Mısır, Suriye ve batı ülkelerine kaçamayan veya kültür ve çevre yüzünden bunu istemeyen bütün seçkin Asyalılar XIII. asırda Anadolu'da toplanmıştı.

Bütün belgeler bu şehrin Moğol istilasına ve hatta XIII. asrın sonuna kadar büyük bir refah içinde olduğunu gösteriyor. Bu servet yalnız ticaretten gelmiyor, büyük bir zanaat mensubu da onu besliyordu. Eski Konya / çarşısı bu devirde bütün Anadolu çarşıları gibi Ahilerin egemenliğinde idi. Abbasî Halifesi Nasır'ın nüfuzunu kuvvetlendirmek için önceden beri tasavvufî kuvvet alan Ahiliği Selçuklu sarayına yerleştirmeye çalıştığını biliyoruz. Halife, Alâeddin Keykubad hükümdar olunca, ona fütüvvet şalvarı ve kuşağı göndermişti. Çarşı ve zanaat atölyeleri de saray gibi Ahi idi.

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in ölümünden sonraki karışık devirde hemen her büyük meselede Konya Ahilerinin yardımı istenirdi. 1291'de Moğol ordusu Konya'yı muhasara ettiği zaman şehrin hâkiminin Ahmed Şah Kazzaz adında bir ahi olduğunu biliyoruz.

Konya'da farklı toplulukların ve kültürlerin etkisiyle halk içinde birlik ve beraberlik duyguları gelişmemişti. Belki de bu nedenle Selçuk hükümdarları bazı önemli iç meselelerini Kayseri veya Sivas'ta halletmeyi tercih ediyorlardı. Alâeddin Keykubad gibi tuttuğunu koparan bir hükümdar bile, tahta çıktıktan sonra yardım ettikleri için nüfuzlarını suiistimal eden eski emirleri Kayseri'de baskı altında

tutmayı tercih etmişti. Yaşanan olayların etkisi ile tüm şehir halkı arasında zamanla birlik ve beraberlik duyguları gelişmiştir.

Türk – Ermeni İlişkileri

Türkler Anadolu'ya geldiklerinde Süryani, Rum ve Ermeni halklarıyla karşılaştılar. Türkler yönetimi altındaki bu topluluklara hoşgörülü davrandılar. Selçuklu egemenliğinde Ermeniler, Kayseri, Malatya, Sivas ve Niksar'da Ermeni Piskoposların önderliğinde kilise toplantıları düzenlemişler, zaman zaman sultanlardan da yardım görmüşlerdir. Ermeniler Selçuklu Devleti idaresinde de görevler almışlardır. Mesela, Sinop donanmasının başına Hayton adında bir Ermeni getirilmiştir.

Selçuklu Döneminde Anadolu'daki nüfusları kesin olarak bilinmeyen Ermeniler, kasaba ve köylerde ticaret ve çeşitli sanat dallarıyla uğraştılar. Selçuklu idaresindeki Ermeniler, Bizans baskısından kurtuldular, dinî hayatlarını özgürce yaşadılar, siyasi ve iktisadi açıdan önemli gelişmeler gösterdiler.

Ahilik: Anadolu'da XIII. yüzyılda Ahi Evran tarafından başta Kayseri, Konya ve Kırşehir'de esnaf birlikleri olarak yapılandırılmış sosyo ekonomik bir teşkilatlanmadır. Ahilik, ahlaki, ekonomik, sosyal, siyasi ve askerî sahalarda önemli bir işleve sahiptir.

İbn-i Batuya Göre Ahiler

"Ahi" unvanı Anadolu'da evlenmemiş, sanat ve meslek sahibi gençlerden seçilmiş, kendisine reislik payesi verilmiş önder kişilere verilmektedir. Ahi topluluğuna, "delikanlı, yiğit, eli açık, gözü pek, iyi huylu kişiler" anlamında Fütüvvet ve "Ahiyyetül-Fıtyan" unvanı verilmektedir.

Ahilerin toplandıkları ve toplumsal hizmet verdikleri yerlere "Zaviye" adı verilmektedir. İbn-i Batuta Antalya'da gittiği zaviyeyi şöyle tanımlıyor: "Nefis Anadolu halısı döşenmiş ve Irak camından birçok avize ile süslenmişti. Misafir odasında beş tane, üçayaklı bakırdan yapılmış kandil ve yanında da bakırdan yedek yağdanlıklar vardı. Buraya, fitili kesmek için bir de makas konmuştu. Bu kandiller erimiş iç yağı doldurularak yakılmıştı. Misafirlere mahsus birtahtadan oturak vardır."

Ahi zaviyelerinde iki sınıf insan bulunmaktadır. Bunlardan bir grubu, misafir olarak gelip burada bulunan gelip geçici kişiler, diğer grubu ise bu zaviyelerin mensuplarıdır. Her iki sınıfın da birlikte geçirdikleri günlük hayatları hakkında İbn-i Batuta şunlardan bahseder: Zaviyenin daimi mensupları olan Ahiler, gündüz geçimlerini sağlama yolunda çalışırlar, ikindiden sonra elde ettiklerini reislerine verirler. Bununla meyve, yiyecek ve zaviyede ihtiyaç olan şeyleri satın alırlar. O gün beldeye bir yabancı gelirse zaviyelerine konuk ederler. Alınan şeylerle ona ziyafet çekerler. O kimse ayrılmaya kadar onların misafiri olur. Hiç kimse gelmezse, yine yemek için toplanıp yemek yerler, şarkı söylerler. Sabahleyin de yine aynı şeyleri tekrarlarlar. Zaviyenin daimi mensuplarını bekâr, meslek sahibi gençler teşkil eder. Bu gençler, zaviyede kalmakta ve zaviyenin işleri için bunlardan yararlanılmaktadır. Zaviyelerde namaz kılındığı gibi yemeklerden sonra Kur'an okunur ve hep birlikte semah ve raksa kalkılırdı. Eğer zaviyenin reisi olan Ahi, ulemeden birisi ise bu zaviyelerdeki diğer Ahiler öğrenci olarak da hem öğrenimlerini devam ettirir hem de zaviyenin hizmetlerini görürlerdi.

İbn-i Batuta eserinde Ahiler hakkında genel bir tanımlama yaparken "Yabancılarla yardım etmek, onları konuklayıp yedirip içirmek, bütün ihtiyaçlarını görmek hususunda bir benzeri yoktur." demektedir.

Ahiliğin temel amacı, zenginle fakir üretici ile tüketici, emek ile sermaye, halk ile devlet arasında iyi ve sağlam ilişkiler kurarak "sosyal adaleti" gerçekleştirmektir. İyi bir teşkilatlanma ve eğitimle bu amaca ulaşan Ahilikte yamak, çırak, kalfa ve usta arasında değişmez bir hiyerarşi vardır. Belirli aşamalardan sonra kişiler bir üst basamağa çıkabilirler. En üst basamakta herkesin saygısını kazanmış olan bir Ahi baba vardır. Ahilik, yarı göçebe Türkmenleri yerleşik hayata geçirmekte de önemli rol oynamıştır.

Ahi teşkilatına üye esnaf ve sanatkârlar, bu teşkilata ait genel sermayeyi oluşturmak üzere kazançlarının bir bölümünü "orta sandık" adı verilen yerde toplarlar. Orta sandıkta toplanan bu sermaye ile herkesin ihtiyacı olan alet ve hammadde alınır, tezgâhlar kurularak yeni teşebbüsler teşvik edilir, ihtiyacı olanlara yardım edilir.

Ahiler kazançlarının bir kısmını fakirlere ve işsizlere yardım olarak verirler. Ahilikte esnaf için gerekli hammadde ve mamul maddelerin alınıp satılması, yasalar ile kontrol edilir. İlme, sanata ve ahlaka son derece önem verilen Ahilikte, kadının da sosyal ve ekonomik hayatta önemli bir yeri vardı.

6.12. Din ve İnanış

Türkiye Selçukluları, Moğolların baskısından kaçan Türkmenleri Anadolu'ya yerleştirdiler. Bunlar arasında mutasavvıflarda bulunmaktaydı. Mutasavvıflar, yerleştikleri bölgelerde sosyal, kültürel ve dinî alanlarda faaliyet gösterdiler. Bu faaliyetlerin sonucunda Mevlevilik, Bektaşilik, Ekberîlik, Nakşibendîlik, Kadirîlik ve Rûfâîlik gibi tarikatlar ortaya çıktı. Bu mutasavvıflardan Muhyid-din Arabî, Mevlânâ Celâleddin-i Rûmî, Yunus Emre ve Sadrettin Konevî görüş ve düşünceleriyle sadece yaşadıkları

dönemi değil daha sonraki zamanları da etkilemiş, Anadolu’da tasavvufun gelişmesinde, Anadolu’nun Türkleşmesinde ve İslamlaşmasında önemli bir rol oynamışlardır.

6.13. Hukuk: Türkiye Selçuklu Devleti’nde hukuk, Büyük Selçuklu Devleti’nde olduğu gibi “şer’i hukuk ve örfi hukuk” olmak üzere iki kısımdan oluşuyordu.

Şer’i hukuk sisteminde kadılar, din ve hukuk ile ilgili işlerde yetkili idiler. Evlenme, boşanma, nafaka, miras, hırsızlık gibi davalara kadılar bakar, kadıların başkanına kadiü’l kudat denirdi. Başkent Konya’da oturan kadiü’l kudat, bütün kadıları denetleme yetkisine sahipti.

Örfi hukuk sisteminde mahkeme, devlete isyan etme, devletin düzenini bozma ve kanunlara uymama gibi siyasi suçlarla ilgili davalara bakardı. Bu türden davalara bakan mahkemelerin başkanına emir-i dad denirdi. Emir-i dad, geniş yetkilere sahipti.

Veziri ve divan üyelerini yargılama ve tutuklama yetkisi vardı.

6.14. Sanayi: XII. yüzyıldan itibaren Anadolu’ya yerleşen Türkler, Anadolu’da tarım, sanayi ve ticaretin gelişmesini sağladılar. Türkiye’de sanayinin temelini, dokumacılık ve dericilik oluştururdu. Konya, Aksaray, Kayseri, Erzincan ve bazı kasabalarda dokumacılık çok ilerlemişti. Konya, Sivas, Kırşehir’de boya üretiliyor ve kumaşlar boyanıyordu. Kilim ve kumaş, küçük el tezgâhlarında dokunur, halı, kilim ve kumaşlar birçok ülkeye ihraç edilirdi. Deriden çeşitli eşyalar yapılıyordu. Sabun, boya ve aydınlatma malzemeleri imal ediliyordu. Askerlerin silah ihtiyacını karşılamak için demircilik ile uğraşan birçok zanaatkâr vardı. Kuşatmalarda kullanılan neft, katran Erzurum ve Antalya’nın kuzeyinden temin ediliyordu. Demir, bakır, gümüş gibi madenler ile tuz ve şap ocakları işletiliyordu.

Sivas, Kastamonu ve Diyarbakır’da bakır; Gümüşhane, Gümüşhacıköy ve Kütahya’da gümüş çıkartılıyordu.

6.15. Ticaret: Türkiye’nin coğrafi konumu nedeniyle, transit ticaret yollarının önemini kavrayan Türkiye Selçuklu sultanları kara ticaretini, deniz ticaretine bağlamak için Sinop ve Antalya gibi liman şehirlerini ele geçirerek bu liman şehirlerine Türk tüccarlar yerleştirdiler.

Türkiye Selçukluları, İran, Gürcistan, Bizans İmparatorluğu, Venedik, Floransa ve Arap ülkeleriyle ticaret yaparlardı. Onlara canlı hayvanlar, hayvan ürünleri, yün, tiftik, ham ve işlenmiş deri, deriden yapılmış eşyalar, dokuma sanayi ürünleri, ipek, demir, bakır, şap ve kereste satarlardı.

Türkiye Selçuklu sultanları ticaretin gelişmesi için şehirlerarasında yollar, köprüler, hanlar ve kervansaraylar yaptırmıştır. Türkiye’de ilk kervansaray II. Kılıç Arslan zamanında Kayseri-Aksaray yolunda yapılan Alay Han’dır. Diğer önemli hanlar Antalya-Isparta yolu üzerinde Evdir Han, Konya-Aksaray yolu üzerinde Sultan Han, Antalya-Alanya yolu üzerinde Alara Han ve Sivas-Malatya arasındaki Hekim Han’dır. Bütün bu faaliyetler sonucunda Türkiye Selçuklularında ticaret çok gelişmiştir. Ticari canlılık, Moğol istilasına kadar sürmüştür.

6.16. Türkiye Selçuklu Devleti’nde Ticari Hayat

XIII. yüzyılda Türkiye Selçuklu sultanları tarafından Anadolu’da birçok kervansaray yaptırılmıştır. Çoğu, günümüzde harabe hâlinde olan bu kervansaraylar, barış zamanında kervanların konaklaması, savaş zamanında ise askerî üs olarak kullanılmıştır.

Kervansaraylar, yolcuların, tüccarların her türlü ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlenmiştir. Buralarda insanların statülerine, inançlarına ve milliyetlerine bakılmadan herkese eşit hizmet verilmiştir. Ücretsizbarınma, yiyecek, ibadet, temizlik, tamirat sağlık hizmetleri, hayvan yemi ve veteriner temini, fakir yolculara bedava ayakkabı, hasta yolcular için ücretsiz tedavi ve ilaç, eşyası kaybolan yolcunun eşyasının bedelinin ödenmesi, ölen fakir yolcunun defin masraflarının karşılanması gibi.

Gıyaseddin Keyhüsrev’in Antalya’yı fethettiği sırada, orada Mısır’dan gelen ve Frenkler tarafından soyularak malları ve kumaşları yağmalanan tüccarların zararını, alınan ganimetten ve kısmen de hâzineden ödeme yoluna gittiği anlaşılmaktadır. Yine Alâeddin Keykubad, yapılan savaşların ardından yağmaya uğrayan kervanların sahiplerine, aldığı ganimetlerden ve devlet hâzinesinden ödeme yaparak onların bütün zararlarını tazmin etmiştir.

6.17. Kültürel Hayat

Türkiye Selçuklularının XII. yüzyılın ortalarından itibaren Anadolu’da oluşturdukları güven ortamı, sosyal ve kültürel faaliyetlerin artmasını sağladı. Türkiye Selçuklularızamanında devletin yazışma ve bilim dili Arapça;edebiyat dili ise Farsça idi. Farsça, XIII. yüzyılın ikinci yarısında devletin yazışma dili oldu. Bu sırada, Anadolu’da yaşayan insanların büyük çoğunluğu Türk olduğu için Türkçe her yerde en çok konuşulan dildi.

Türkçenin resmî dil olarak, yerleşip gelişmesinde, Türkmen beylerinin önemli hizmeti vardır. Karamanoğlu Mehmet Bey 1277 yılında Konya’da açıkladığı fermanla, “Bu günden sonra divanda, dergâhta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır.” diyerek Türkçeyi devlet dili

hâline getirmiştir. Anadolu'da Türkçenin gelişmesinde Moğol saldırılarının büyük etkisi oldu. Moğol saldırılarının önünden kaçıp Anadolu'ya gelen Türk kitleleri arasında yazar, şair ve bilim adamları da vardı. Bu şair ve bilim adamları Anadolu'da bilim ve edebiyatın gelişmesinde önemli katkı sağlamışlardır. Türkiye Selçuklu Devleti, bilim alanında en gelişmiş dönemini Alâeddin Keykubad zamanında yaşamıştır.

Türkiye Selçuklularında sultanlar ve beyler, Konya, Sivas, Kayseri, Amasya, Mardin, Erzurum ve Erzincan gibi şehirlerde birçok medrese ve kütüphane yaptırdılar. Selçuklu medreselerinde, dinî bilimlerin yanında tıp, matematik, astronomi gibi fen bilimleri de okutuldu.

Türkiye Selçukluları zamanında tarih yazıcılığı da gelişmişti. Ravendî, yazdığı "Selçuklu Tarihi"ni I. Gıyaseddin Keyhüsrev'e sundu. İbn-i Bibi, I. Alâeddin Keykubad Dönemini de kapsayan 1192-1280 yılları arasına ait "Türkiye Selçuklu Tarihi"ni hazırladı. Kerimüddin Aksarayî, Moğollar zamanındaki Türkiye Selçuklu tarihini anlatan eserini kaleme aldı.

Sanat: Türkiye'de kurulan İlk Türk devletleri döneminde sanat, Büyük Selçuklu Dönemindeki sanat anlayışının devamı ve gelişmiş hâlidir. Süslemede ve işçilikte daha ileri bir seviyeye ulaşılmıştır.

Türkiye Selçukluları, amaçları topluma hizmet etmek olan dinî, sosyal ve ticari nitelikte cami, imaret ve kervansaray gibi birçok mimari eser ortaya koydular. Yapılan bu eserlerde taş işlemeciliği, yazılar ve geometrik şekiller ile süslemeler ön plandadır. Bu yapıların her türlü giderleri vakıf topraklarının gelirlerinden ve vakıf yapan insanlartarafından karşılanırdı.

6.18. Selçuklularda Mimari

Selçuk mimarisinin en zengin noktası binaların cephesidir. Yerli hayatta çok mühim bir yeri olan çadırı örnek alan bu mimari, taş işçiliğinin bütün imkânlarını dener.

Hakikatte Selçuk mimarisi çok defa dince yasak olan heykelin peşinde gibidir. Bu binaların cephelerinde durmadan onun tesirlerini arar. Mektepten mektebe küçük madalyonlar, şemseler, yıldızlar, kornişler, suyolları ve asıl kapı üstünde ışık ve gölge oyununu sağlayan istalaktitler, iki yana fener gibi asılmış oymalı çıkıntılar, çiçek demetleri, firizler ve kordonlar, arabesk levhalar bu cephelerde bazen yazıya pek az yer bırakır, bazen de onu ancak seçilebilecek bir oyun hâline getirir. Selçuk kûfsi denen o çok sanatkar yazı şekli, hiyeraltik çizgi ile -ve hatta tâbir caizse şekilleriyle- bu oyunu bir taraftan aşiret işi kilim ve dokumaların süsüne yaklaşıyor, bazen de nisbetler büyüdü mü bütün bir kabartma oluyordu. Bu emsalsiz taş işçiliği bazen de heykel zevkinin yerine kitap sahifesini yahut kitap gibi dokunmuş kilim veya şalı koyuyordu.

Sahip Ata'nın yaptırdığı İnce Minareli'nin cephesi tiftikten dokunmuş büyük bir sultan çadırına benzer.

Camiler, Türkiye Selçukluları sanatının en önemli mimari eserleridir. Bunların en önemlileri Konya ve Niğde'deki Alâeddin camileridir. Mescitler içinde Konya'da Taş Mescit, Sırçalı Mescit ve Karatay Mescidi bu döneme ait önemli eserlerdendir.

Orta ve yüksek öğretimin yapıldığı kurumlar olan medreseler, hemen hemen her ilde bulunurdu. Medreselerde Kur'an-ı Kerim, hadis, kelam, fıkıh gibi din bilimlerinin yanında matematik, tıp, felsefe ve filoloji gibi fen ve sosyal bilimler de okutulmaktaydı. Özellikle tıp alanında yüksek öğretim yapan medreselerin yanında hastaneler bulunurdu. Konya'da Karatay, Sırçalı ve İnce Minareli medreseler dönemin eserlerindendir.

Külliyeler, caminin etrafına yapılmış medrese, şifahane, kütüphane, hamam, türbe ve imaret gibi değişik görevleri olan yapılar topluluğuna verilen addır. Türkiye Selçukluları zamanında yapılan külliye içinde Hunad Hatun Külliyesi ve Hacı Kılıç Külliyesi en önemlileridir.

Türbe ve kümbetler, hükümdarlar ve önemli devlet adamları için yapılan anıt mezarlardır. Türkiye Selçukluları mimari eserleri arasında sıkça türbe ve kümbetlere rastlanır. Bunlardan dört duvarının üstü kubbeye örtülü olanlara türbe; duvarları silindirik veya çokgen; çatıları da konik veya piramit şeklinde olanlarına da kümbet denir. Önemli kümbetlere örnek olarak Kayseri'deki Döner Kümbet, Ahlât'ta Ulu, Konya'da II. Kılıç Arslan kümbetleri gösterilebilir.

Saray ve köşkler Türkiye Selçukluları mimarisinin diğer önemli örneklerindendir. Bunların en önemlileri I. Alâeddin Keykubad tarafından yaptırılan Kayseri'deki Kubâdiye ve Beyşehir Kubâdâbâd yazlık sarayları ile Alanya'daki kışlık Alaiye sarayıdır.

Darüşşifalar, günümüzde hastahane olarak bilinen mimari eserlerdir. Kayseri Gevher Nesibe Darüşşifası, dönemin en büyük hastahanesi idi. Hastahanenin yanında birde tıp eğitimi veren okul vardı. Dönemin diğer önemli darüşşifaları, Amasya'da Amasya Darüşşifası, Sivas'ta I. Alâeddin Keykavus, Kayseri'de Gıyasiye darüşşifalarıdır.

DEVİRİN MODERN HASTANESİ: DARÜŞŞİFA

Darüşşifalar poliklinikler, eczane, kiler, özel diyet mutfağı, hasta koğuşları ve personel odaları gibi bölümlerden oluşmaktaydı. Darüşşifalarda iç mekânın aydınlık ve havadar olmasına dikkat edilirdi. Hasta odaları, bir merkez çevresinde toplanır ve az personelle hizmet verilmesi amaçlanırdı. Personel tüm odaları kolaylıkla gözetleyebilir ve gerektiğinde acil olan hastaların yardımına koşardı.

Darüşşifaların akustik sistemi oldukça hassastır. Musiki ile hasta tedavisi, bu hastanelerin özellikleri arasındadır. Haftanın belirli günlerinde verilen musiki konserleri, yankılanmadan binanın her tarafından rahatça dinlenebilirdi. Bu konuda inceleme yapan hekimler, Türk musikisindeki bazı makamların bazı hastaların tedavisinde özel bir iyileştirici etkisi olduğunu saptamışlardır. Mesela raks makamı, felce, epilepsiye; ırak makamı çocuklarda menenjit ve afagan hastalıklarına, Hicaz makamı çocuklarda görülen idrar zorluğuna; buselik makamı, kulunç ve kalça ağrısı, soğuk baş ağrısı ve çeşitli göz hastalıklarına, uşşak makamı çocukların uykusunu getirmeye, yetişkin erkeklerde meydana gelen ayak ağrılarına faydalı olduğu tespit edilmiştir. Tedavide yalnız musikiden değil, su sesi ve güzel kokulardan da yararlanılmaktadır. Şadırvandan akan suyun sesi, hastaları huzura kavuşturmaktadır. Darüşşifalarda bu yöntemle hasta tedavisi yapılırken, aynı dönemde Avrupa’da akıl ve ruh hastaları için “kafasına şeytan girmiş” tanısının konulduğu bilinen bir gerçektir.

İster zengin, ister fakir olsun, tıbbi tedavileri karşılığı hastalardan bir ücret alınmadığı, ilaçların tamamen bedava olduğu, ayrıca fakir olan hastalar taburcu edilirken kendilerine bir kat elbise ile bir aylık yiyecek masraflarını karşılayabilecek miktarda para verildiği bilinmektedir.

Türkiye Selçukluları zamanında, resim ve heykel sanatlarıyla da ilgilenilmiştir. Türkiye Selçukluları, saray kapısı ve duvarlarını, kale surlarını insan ve hayvan kabartmalarıyla süslemişlerdir. Selçukluların dinî yapılarında çift başlı kartal, at üstünde avcılık yapan insan kabartmalarına rastlanır.

Hükümdarlık alametlerinden nevbet, saray görevlileri tarafından sarayın önünde her gün belirli vakitlerde çalınırdı. Mevlevî ve Ahi zaviyelerinde görülen musiki, tasavvuf müziğinin de temelini oluşturmuştur. Destanlar ve Dede Korkut Hikâyeleri kopuz eşliğinde çalınır söylenirdi.

Yaygın görülen sanatlardan çinçilik ise özellikle cami, medrese, türbe ve mescitlerin iç ve dış süslemelerinde kullanıldı.

Ayrıca kumaş, halı ve kilim dokumacılığı, hat sanatı, tezhip (kitap süsleme), ciltçilik, oymacılık ve kakmacılık ile maden işçiliği de gelişmişti.

6.19. Türkiye Selçuklu Devleti’nin Dağılıma Dönemi

I. Alâeddin Keykubad ölünce yerine II.Gıyaseddin Keyhüsrev tahta çıktı. II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Selçuklu tahtına çıkmasında önemli rolü olan Sadettin Köpek ve yandaşlarının etkisinde kaldı. Vezir Sadettin Köpek, kendi karşıtlarını ortadan kaldırmak için onlara karşı sultanı sürekli kışkırttı. Onun etkisinde kalan sultan, birçok devlet adamı ve komutanı ortadan kaldırdı.

6.20. Baba İshak İsyanı

II. Gıyaseddin Keyhüsrev’in saltanatı sırasında Asya’daki Moğol yayılımı etkisini hissettirmekteydi. Doğudan gelen Moğol tehlikesi nedeniyle pek çok Türkmen, Türkiye Selçuklu Devleti’ne sığınmıştı. Türkiye’ye sığınan Türkmenlerin ilk geldiği yer, Güneydoğu Anadolu bölgesiydi. Selçuklu, Harzemli ve Eyyûbi askerlerinin sık sık faaliyet gösterdiği Güneydoğu Anadolu’da ekonomik şartlar oldukça zordu. Ayrıca Türkmenlerin İslamiyeti kabul etmekle beraber, eski inançlarını tamamıyla terk edememeleri, devletin kötü yönetilmesi, Türkmenlerin otlaklar yüzünden yerli halkla geçinememesi, isyana zemin hazırlamıştır. Böyle bir ortamda Horasanlı Baba İlyas’ın müritlerinden olan Baba İshak Türkmenleri kendisinin peygamber olduğuna inandırdı. Yeteri kadar kuvvet topladıktan sonra Kâhta Adıyaman’da isyanı başlattı. Taraftarları, başta Si’as olmak üzere şehirleri ve köyleri yağmaladılar. Selçuklu ordularını yenilgiye uğrattılar. Tokat ve Amasya’ya doğru ilerlediler. Amasya Subaşı Armağanşah, ayaklanan Türkmenler gelmeden Amasya’yı kuşattı. Baba İshak’ı zaviyesinden çıkararak öldürdü. Baba İshak’ın ölüm haberine inanmayan asiler, yeniden saldırıya geçtiler. Bu çarpışmalarda Armağanşah şehit oldu. Konya’ya doğru ilerleyen Babaîler, Kırşehir yakınlarında Selçuklu ordusu karşısında yenilerek tamamen ortadan kaldırıldılar (1240).

Türkiye Selçuklu Devleti, Babaîlerin isyanını çok zor bastırmıştı. Selçuklu Devleti’nin güçsüzlüğünü gören Moğol ordusunun komutanı Baycu Noyan Erzurum’u ele geçirip yağmaladı (1242). Bu olay üzerine II. Gıyaseddin Keyhüsrev, Moğol saldırılarına karşı Eyyûbiler ve diğer hükümdarlarla birlikte hareket etmek için çalışmalar yaptıysa da başarılı olamadı. Sultanın Sivas’ta olduğunu haber alan

Baycu Noyan da buraya hareket etti. Selçuklular, Sivas'ın seksen kilometre kadar doğusunda bulunan Köseadağ mevkiinde ordugâh kurdu. Burası askerî bakımdan savunması kolay bir yerd.

6.21. Köseadağ Savaşı (1243)

Dağ geçitleri tutulmuş, düşmanın gelmesi bekleniyordu. Ne yazık ki sultan, yine tecrübesiz kimselerin teşvik ve tahrikiyle, müstahkem mevkiileri bırakarak düşmanın karşılanmasını emretti. Galip geleceğinden emin bir hâlde, tedbire bile lüzum görmeden ilerleyen genç sultan, az sonra Moğol ordusuyla karşılaştı. Moğol kuvvetleri turan taktiğini kullanarak Selçuklu öncü kuvvetlerini bozguna uğrattılar. Hiç harp görmemiş tecrübesiz sultan, öncü kuvvetlerinin bozguna uğradığını duyunca, ordunun tamamen yenildiğini sandı. Düşman eline geçmemek için otağını ve hazinelerini harp meydanında bırakıp Tokat'a, oradan da Konya'ya doğru kaçmaya başladı. Sultanın harp meydanından kaçtığını henüz duymayan Selçuklu askerleri, akşamın geç vakitlerine kadar düşmanla çarpışmaya devam ettiler. Sultanın harp meydanını terk ettiğini öğrenince, onlar da çadırlarını bırakarak firar ettiler. Ertesi sabah, çadırlarda bir hareket göremeyen Moğollar, bunun bir harp hilesi olduğunu zannederek, çadırlara iki gün yavaşamadılar. Hiçbir hareket görmeyince de ordugâha girdiler. 3 Temmuz 1243 Cuma çünü savaş bitmiş, Selçuklu ordusu yenilgiye uğramıştı. Kaynaklara göre Moğollar ganimet olarak 300 deve yükü altın, 3.000 hayvan yükü altın ve gümüş eşya ele geçirdiler.

6.22. Moğollar Anadolu'da

Baycu Noyan, Köseadağ Savaşı'ndan sonra Selçuklu ordusunu takip amacıyla Sivas'a doğru ilerledi. Sivas kadısı Moğollara karşı koyulamayacağı düşüncesiyle şehrin ileri gelenlerini teslim olmaya razı etti. Yapılan anlaşmaya göre Sivaslılar hayatlarını, mallarını ve paralarını kurtaracaklardı. Baycu Noyan şehri teslim alınca Erzincan kapısı hariç bütün kapıların kapatılarak üç gün yağma edilmesine izin verdi. Selçukluların önemli bir askerî üssü olan Sivas'taki bütün savaş aletlerini, makineleri ve silahları yakıtılarak surların bir kısmını tahrip ettirdi.

Moğollar, Sivas'tan sonra Kayseri üzerine de yürüdüler. Şehir halkı, surları ve burçları tamir ederek Moğolları beklemeye başladı. Moğollar Kayseri'ye gelince varoşları işgal edip yağmadılar. Şehrin kapılarını ve kilitlerini gürzle kıran Moğol askerleri şehrin içine dalarak kaleyi ele geçirdiler. Moğollar, şehrin bütün servet ve hâzinelerini yağmaladılar. Şehrin saray, köşk ve güzel evleri, surları yakılıp yıkıldı. Şehir, harabeye çevrildikten sonra binlerce insan öldürüldü.

Moğollar Kayseri'den sonra Erzincan'ı da kuşatarak şehri ele geçirdiler. Yağma ve katliamlardan sonra şehir, tamamıyla harap oldu. Moğollar arasında şiddetiyle ünlü olan Baycu Noyan, kolayca kazandığı Köseadağ zaferiyle Selçuklu ordusunun zayıflığını görüp bazı şehirleri tahrip, yağma ve savaşı teslim aldığından, ikinci bir seferle Anadolu'nun istilasını tamamlamak düşüncesiyle karargâhına döndü.

Köseadağ yenilgisinden sonra Türkiye Selçuklu Devleti Moğollara yıllık vergi vermek şartıyla barış antlaşması imzaladı. Böylece Türkiye Selçukluları Moğol hâkimiyetine resmen girmiş oldu. Selçuklulara bağlı olan Çukurova Ermenileri ve Trabzon İmparatorluğu da Moğollara bağlandılar. Moğolların Anadolu'yu tahrip etmeleri ve ağır vergiler nedeniyle ticaret geriledi. Birçok Türk şehrindeki bilim ve kültür faaliyetleri durdu. Türkmenler, Moğol baskısından uzak olan Türkiye'nin batı bölgelerine göç ettiler. Buraların Türkleşmesini sağladılar. Türkiye Selçuklu Devleti'nin otoritesi zayıfladıkça Türk beyleri, Türkiye Selçuklularından ayrılarak bağımsız devletler kurdular.

6.23. Türkiye Selçuklu Devleti'nin Yıkılış Dönemi

II. Gıyaseddin Keyhüsrev'in II. İzzeddin Keykavus, IV. Rükneddin Kılıç Arslan, II. Alâeddin Keykubad adında üç oğlu vardı, ilk önce II. İzzeddin Keykavus hükümdar oldu. Daha sonra Moğollar, ülkeyi bu üç oğul arasında paylaştırdı.

Alâeddin Keykubad öldü. II. İzzeddin Keykavus ve kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın hükümdarlığında vezirliği Süleyman Pervane üstlenmişti Süleyman Pervane taht mücadelesinde IV. Rükneddin Kılıç Arslan tarafında yer aldı. Moğolların da desteğini alan IV. Rükneddin Kılıç Arslan tek başına sultan oldu. Süleyman Pervane'nin bir süre sonra IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ı zehirleyerek öldürmesi üzerine küçük yaşta III. Gıyaseddin Keyhüsrev hükümdar oldu. Onun zamanında Vezir Muineddin Süleyman Pervane, devlet idaresini ele aldı. Muineddin Pervane, bir taraftan Moğollarla iyi geçinirken diğer taraftan onları Anadolu'dan atma çareleri aradı. Memluk Sultanı Baybars'tan yardım istedi. 1277 yılında Anadolu'ya gelen Baybars, Moğolları Elbistan Ovası'nda mağlubiyete uğratarak Kayseri'ye kadar geldi. Ancak Muineddin Pervane'nin yardıma gelmemesi ve kışın yaklaşması üzerine

geri döndü. Bu olayı duyan İlhanlı Devleti hükümdarı Abaka Han, Muineddin Pervaneyi öldürttü ve Anadolu'da Moğol İlhanlılarının hâkimiyetini yeniden güçlendirdi.

1281 yılında Selçuklu ülkesini Moğollar III. Keyhüsrev ile II. Mesut arasında paylaştırdılar. III. Keyhüsrev'in ölümüyle II. Mesut tek başına hükümdar oldu. Ancak bir süre sonra İlhanlılar II. Mesut'u tahttan indirdiler, onun yerine III. Alâeddin Keykubad'ı geçirdiler. İlhanlı hükümdarı sultanın yeteneksizliğini görerek onu tahttan indirdi. Yerine ikinci defa II. Mesut'u yönetime getirdi. Bu dönemde Moğol İlhanlılarının baskısı artarak devlet düzeni sarsıldı. Ülke genelinde isyanlar görüldü. 1308 yılında II. Mesut'un ölmesiyle birlikte, Türkiye Selçukluları tahtına hiçbir hükümdar çıkarılmadı. Böylece Türkiye Selçukluları Devleti son buldu. Moğollar, merkezden yolladıkları valilerle Anadolu'yu yönetmeye başladılar. Moğolların Anadolu üzerindeki etkisi 1336'da İlhanlı Devleti'nin yıkılmasına kadar devam etti.

1. Türkiye Selçuklu Devleti ticaret yollarını ele geçirmeye önem vermiş; gayrimüslim topluluklara din ve ibadet özgürlüğü tanımış, onları vergi vermeleri karşılığı askere almamışlardır.

Aşağıdakilerden hangisi bu politikaların sonuçlarından biri değildir?

- A) Şehir hayatının önem kazanması
- B) İktâ sisteminin kurulması
- C) Hoşgörüye dayalı bir düzen oluşması
- D) Kervan ticaretinin yaygınlaşması
- E) Farklı özellikteki topluluklar üzerinde siyasi otoritenin kurulması

2. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Selçuklu Devleti'nde uc teşkilatı oluşturulmasının sonuçlarından biri değildir?

- A) Türkmenlerin yerleşik unsurlara vereceği zararın engellenmesi
- B) Zordurumda kalan Türkmenlere yardım olunması
- C) Türkmenlerin sınır güvenliğini sağlamaları
- D) Federatif yapının yok edilerek yönetimin merkezileştirilmesi
- E) Uçlara yerleştirilen Türkmenlerin vergilendirilmesi

3. Aşağıdakilerden hangisi Türkiye Selçuklu Devleti'nde ticareti geliştirme amacına yönelik olarak yapılmamıştır?

- A) Yabancı tüccarlara düşük gümrük tarifelerinin uygulanması
- B) Kervansarayların yapılması
- C) Yabancı grupların Anadolu şehirlerine yerleştirilmesi
- D) Türklerin Kıbrıs, Suriye ve Kırım'a yerleştirilmesi
- E) Moğol tehlikesine karşı ittifak oluşturulması

4. Türkiye'de XIII. yüzyılda yaşanan Moğol işgallerinin olumlu yanı aşağıdakilerden hangisidir?

- A) Türklerin sanat ve ticareti öğrenmesi
- B) Anadolu'nun Türkleşmesini hızlandırması
- C) Türklerin savaş sanatını geliştirmesi
- D) Türkiye ile OrtaAsya Türklüğü arasında ilişki kurulması
- E) Türklerin Avrupa'ya geçmeleri

A. Aşağıdaki cümlelerin karşısına ifadeler doğru ise (D), yanlış ise (Y) yazınız.

(.....) 1. Baba İshak Ayaklanması, Köseadağ Savaşı öncesinde Adıyaman'da başlamış, Amasya ve Tokat civarına sıçramıştır.

(.....) 2. Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlı Trabzon İmparatorluğu Köseadağ Savaşı'ndan sonra bağımsız olmuştur.

(.....) 3. Türkiye Selçuklu Devleti'nin yıkılışı ile Türkiye'de beylikler dönemi başlamıştır.

(.....) 4. Antalya Türkiye Selçuklularına başkentlik yapmış önemli bir sahil şehridir.

(.....) 5. Ordu görevlilerine ve devlet memurlarına hizmetlerine karşılık verilen toprağın gelirin denir.

B. Aşağıdaki boşlukları uygun şekilde doldurunuz.

1. Kutalmışoğlu Süleyman Şah'ın hükümdarlığını onaylayan Selçuklu hükümdarı.....

2. Türkiye Selçuklu Devleti'nin ilk başkenti.....

3. Miryokefalon Savaşı..... Zamanında meydana gelmiştir.

4. Moğollar..... Devleti'nin yıkılmasına kadar Türkiye Selçuklularını merkezden gönderdikleri valiler aracılığıyla yönettiler.

5. Yassı Çimen Savaşı Türkiye Selçukluları ile..... arasında meydana gelmiştir.

D. Aşağıdaki eşleştirmeleri yapınız

- (.....) 1. Kudüs Latin Krallığı
(.....) 2. Yassı Çimen Savaşı
(.....) 3. Haçlılarınİstanbulda bir Latin Krallığı Kurması
(.....) 4. Baba İshak Ayaklanması

A.I. Haçlı Seferi

B. I. Alaeddin Keykubat

C. IV. Haçlı Seferi

D. II. GıyaseddinKeyhüsrev

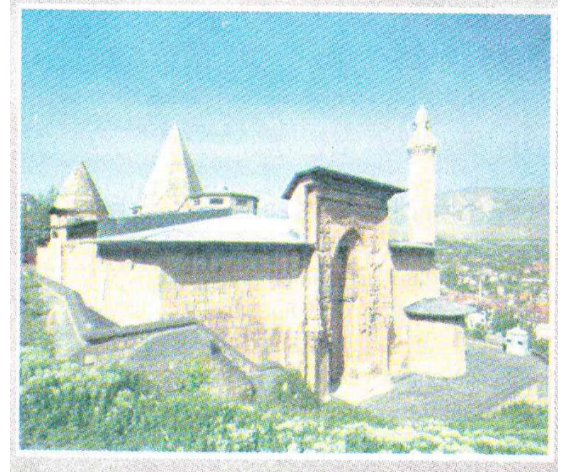
E.III. Haçlı Seferi

F.II. Haçlı Seferi

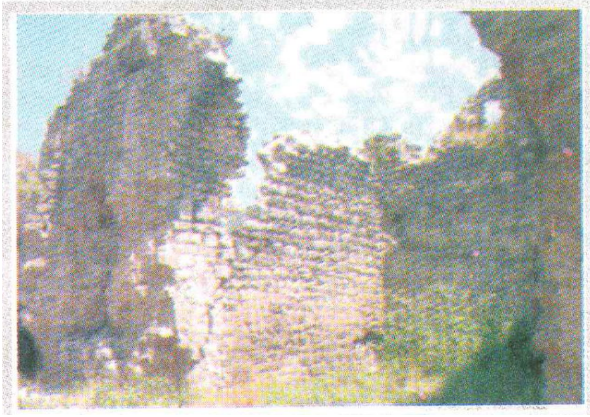
A. Baba İshak İsyanı - Köseadağ Savaşı - Moğol hâkimiyeti - İlhanlı Devleti - II. GıyaseddinKeyhüsrev kelimelerini kullanarak bir paragraflık metin oluşturunuz(OKUR-SEVER,2012:166-193).

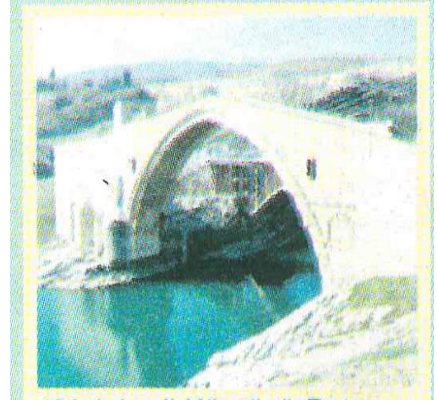
Şekil 15. Anadolu’da kurulan ilk Türk Devletleri ve Beylikleri

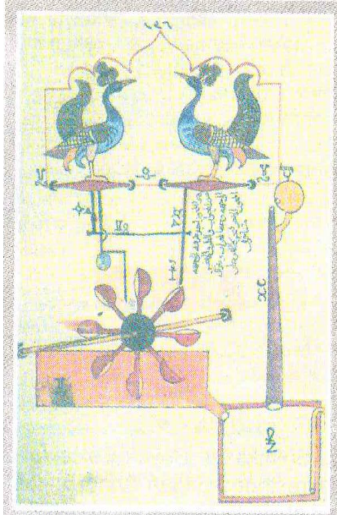
Şekil 17. Divriği Ulu Cami

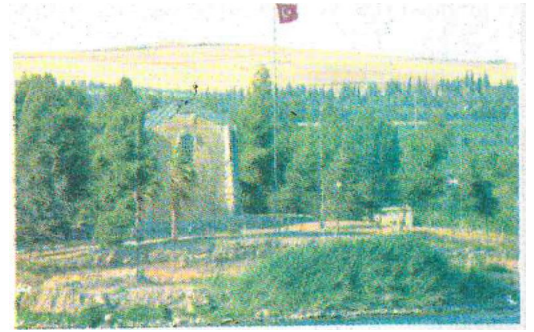
Şekil 16. Yağlıbasan Medresesi Kalıntıları
Niksar - Tokat

Şekil 18. Malabadi Köprüsü- Batman

Şekil 19. Cezeri’nin Tavuskuşlu Saat Minyatürü

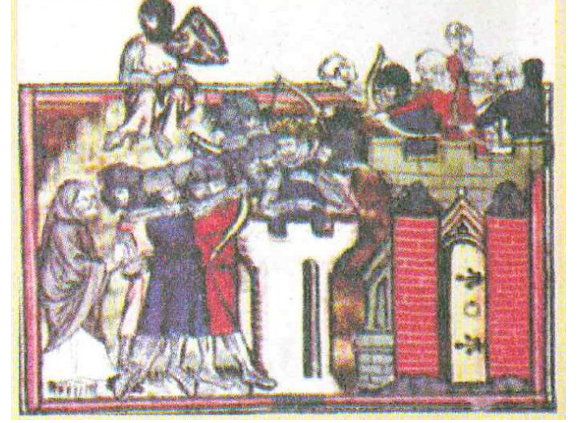
Şekil 20. Caber Kalesi-Suriye

Şekil 21. Selahattin Eyyubi'yi Esirleri

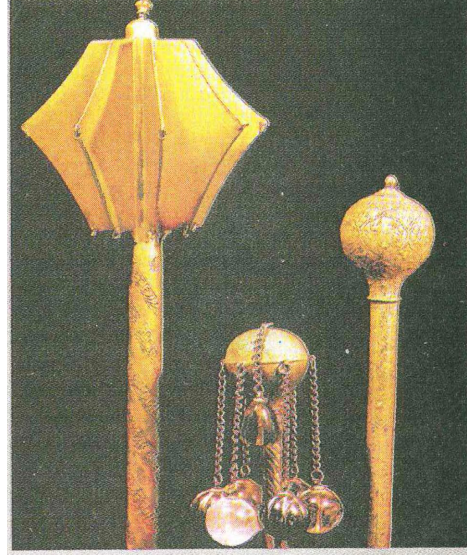
Şekil 22. Piyer L'Hernite'i Haçlı Seferinde İken tasvir eden minyatür

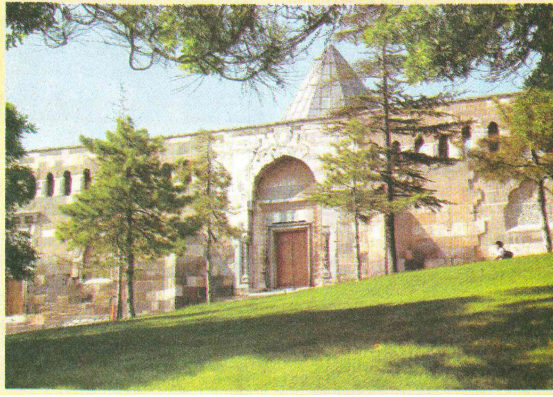
Şekil 23. Haçlıların İstanbul kuşatmasını karşılariken tasvir eden minyatür gösteren minyatür

Şekil 26. I.Gıyaseddin Keyhüsrev'in Heykeli-Antalya

Şekil 27. Gürz Çeşitleri

Şekil 28. Selçuklular Döneminden Kalma
Alaaddin Camii-Konya

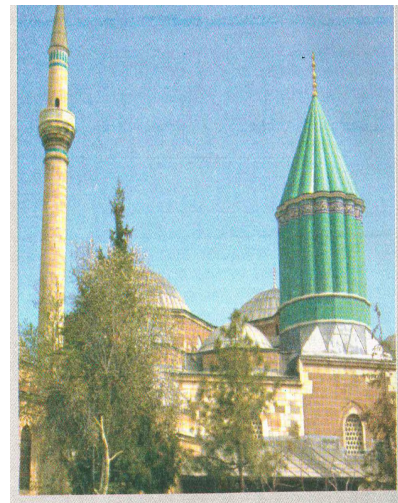
Ahiliğe kabul töreni

Şekil 29. Ahiliğe kabul töreni

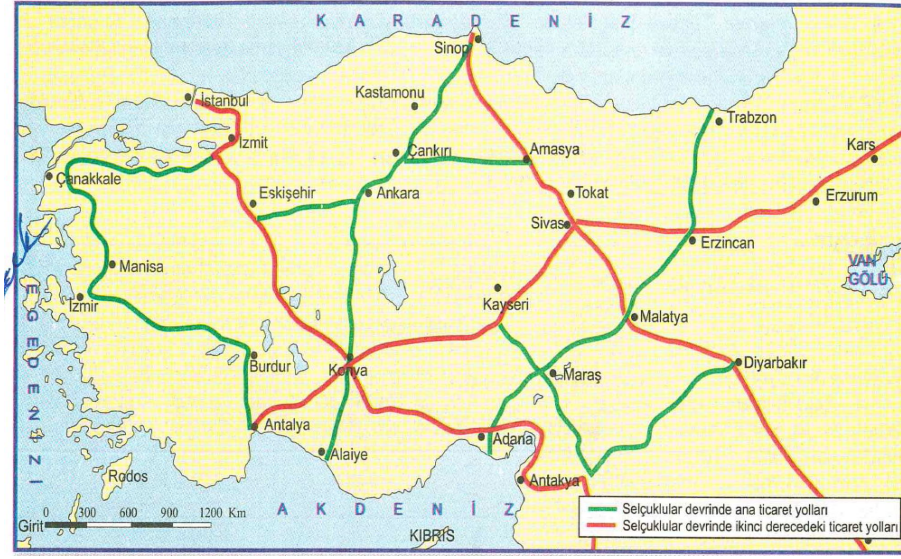

Ahi töreni

Şekil 30. Ahi Töreni

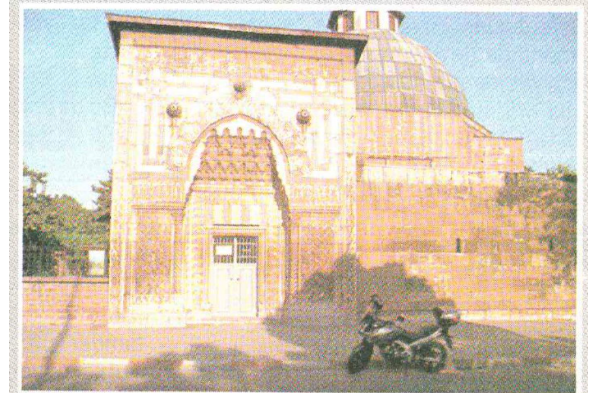
Şekil 31. Mevlânâ Türbesi – Konya

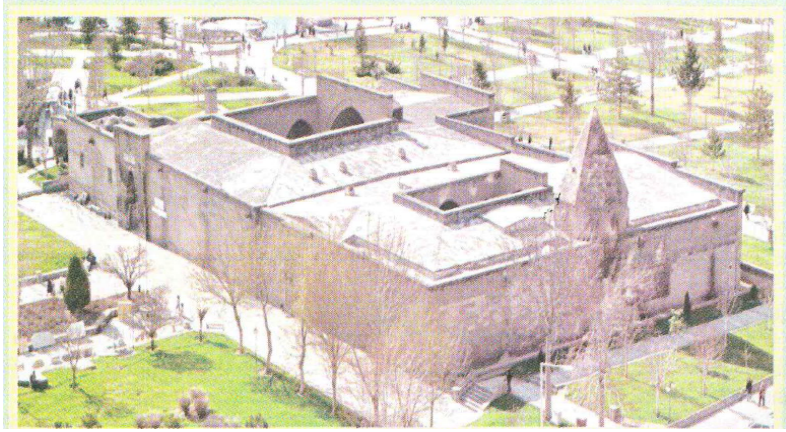
Şekil 32. Selçuklular Döneminde Türkiye'deki başlıca ticaret yolları

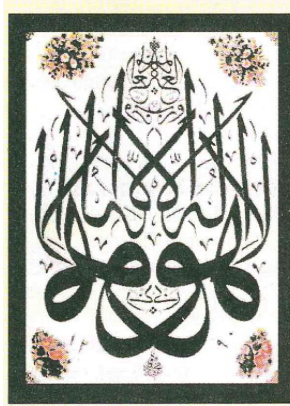
Şekil 33. Emdir Han – Antalya

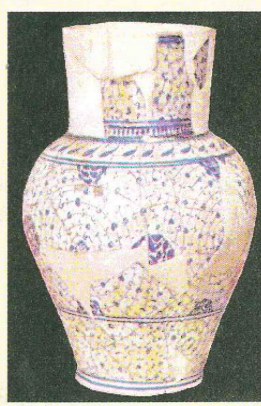
Şekil 34. Karatay Medresesi – Konya

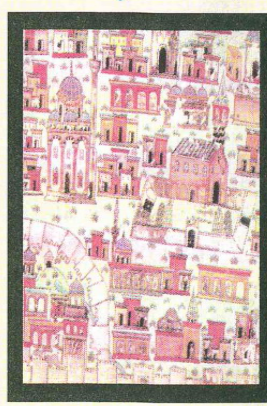
Şekil 35. Gevher Nesibe Darüşşifası – Kayseri

Hat sanatı örneği

Çini sanatı örneği

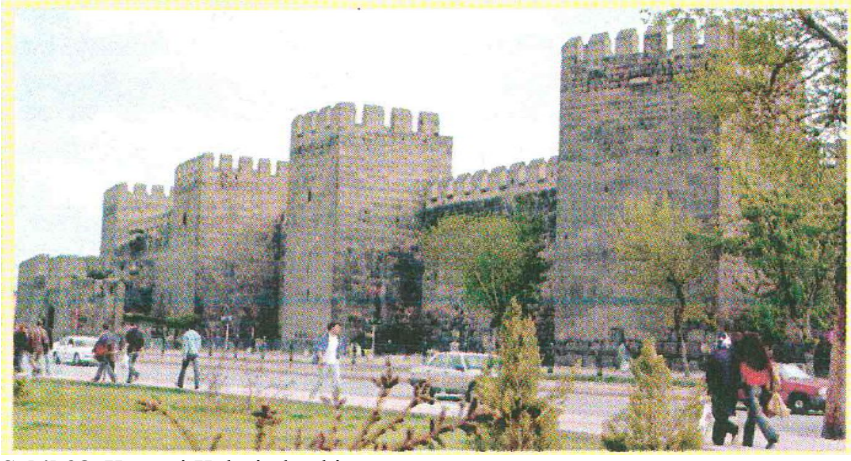

Minyatür sanatı örneği

Şekil 36. Hat Sanatı Örneği, Çini Sanatı Örneği, Minyatür Sanatı Örneği

Şekil 37. XIII ve XIV. Yüzyılda Anadolu'da kurulan beylik ve devletler

Şekil 38. Kayseri Kalesinden bir görünüm